

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE FILOZOFIE, SOCIOLOGIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

REVISTA
DE FILOZOFIE, SOCIOLOGIE
ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Revistă științifică, fondată în 1953.
Apare din 1991, actualizată din 2007

3 (148)
2008

Chișinău 2008

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR – ȘEF

Ivan Rusandu, doctor în filosofie

REDACTOR – ȘEF ADJUNCT

Gheorghe Bobână, doctor habilitat în filosofie

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE

Svetlana Ciumac, doctor în economie

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexandru Roșca, academician

Gheorghe Paladi, academician

Andrei Timuș, membru-corespondent

Olga Găgăuz, doctor în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor în filosofie

Teodor Dima, membru-corespondent al Academiei Române

Arcadie Ursul, academician

Aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului de Filozofie, Sociologie și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Toate articolele sunt recenzate

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

© Institutul de Filozofie, Sociologie și Științe Politice
al Academiei de Științe a Moldovei, 2008

Redactor: **Tamara Osmochescu**

Procesare de text și machetare: **Nicolae Bodean**

Corector-operator: **Tatiana Maimescu**

CUPRINS

CONTENTS

FILOSOFIE

PHILOSOPHY

		pag.
Gheorghe Bobâna	Cercetări în domeniul istoriei filosofiei în Republica Moldova	5
Ionuț Isac	Valori și non-valori în contextul aderării României la Uniunea Europeană	10
Vasile Țapoc	Dezvoltarea umană în condițiile globalizării	15
Ion Rusandu	Probleme filosofice și metodologice ale dezvoltării durabile	19
Arina Antoci	Raționalitatea tehnologică și logica dominației	30

SOCIOLOGIE

SOCIOLOGY

		pag.
Victor Mocanu	Probleme socio-juridice ale implementării asigurărilor obligatorii de asistență medicală	42
Gheorghe Călcâi	Munca săteanului în condițiile transformării societății	50
Tatiana Spătaru, Stela Crijanovschi	Percepția populației Republicii Moldova privind viitoarele alegeri parlamentare	57

ȘTIINȚE POLITICE

POLITICAL SCIENCE

		pag.
Иван Варзарь	К генезису интерпретации основных позиций науки политической этнологии в свете некоторых вызовов современности	65
Elena Balan	Conștiința etnică și identitatea etnică în condițiile integrării europene	77
Татьяна Земба	Эксперты о партиях в новых демократиях	83
Victor Juc, Veaceslav Ungureanu	Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova	93

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

RESEARCH COMMUNICATIONS

		pag.
Victor Mocanu, Ion Mocanu	Situația politică din Republica Moldova prin prisma opiniei publice	106
Nicolae Negru	Problema adevărului în tratarea conștiinței naționale	116
Tatiana Bordei	O abordare a valorilor politice prin prisma dualismului dreapta-stînga	126
Natalia Cogălniceanu	Rolul mecanismelor de învățare în condiționarea alegerii consumatorului	130
Vitalie Varzari	Noua concepție de securitate a Republicii Moldova: o analiză a elementelor novatorii și a deficiențelor înregistrate	139
Valeriu Parnavel	Concepția structurii conștiinței sociale: istoria criticii unei erori și obiectivele investigațiilor contemporane	145
Carolina Cheianu – Tudos	Aspecte ale metafizicii valorilor în sistemul filosofic al lui Lucian Blaga	151
Elena Cușca	Similitudini și disimilitudini în evoluția științelor sociale	158

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

		pag.
Svetlana Coandă	Un aport important la dezvoltarea filosofiei științei în Republica Moldova	168

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

SCIENTIFIC LIFE

		pag.
	Conferința Științifică Filosofia și perspectiva umană	173
	Masa Rotundă Sisteme politice contemporane și mecanismul realizării puterii	174
	Masa rotundă Familia în societatea contemporană: probleme medico-sociale, demografice și sociopsihologice	175

FILOZOFIE

Gheorghe Bobâna
doctor habilitat în filosofie

CERCETĂRI ÎN DOMENIUL ISTORIEI FILOSOFIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

The article are highlighted the main directions of research in history of philosophy in the Republic of Moldova during a half-century and are listed the main achievements, weaknesses and prospects for the future.

Istoria gândirii filosofice din Moldova constituie o parte componentă a istoriei gândirii filosofice românești și universale. În timp ce în România investigațiile științifice în acest domeniu au început la sfârșitul secolului al XIX-lea, în Republica Moldova ele debutează abia după cel de al Doilea Război Mondial, odată cu crearea, în 1956, a sectorului de istorie a gândirii social-politice și filosofice din Moldova, în cadrul Filialei moldovenești a Academiei de Științe din URSS. În anii '50 au văzut lumina tiparului câteva monografii, broșuri și articole științifice consacrate cercetării concepțiilor filosofice și sociale ale lui Nicolae Spătaru Milescu, Dimitrie Cantemir, Ion Neculce[1], ceea ce a dat un imbold dezvoltării investigațiilor în domeniul respectiv. Numărul publicațiilor în domeniul istoriei gândirii filosofice din Moldova a crescut semnificativ după anul 1969, când Sectorul sus-numit s-a transformat în Secția de Filosofie și Drept a Academiei de Științe din Moldova. Drept rezultat al investigațiilor efectuate în anii '60 în domeniul istoriei filosofiei naționale a fost editarea lucrării de sinteză *Din istoria gândirii social-politice și filosofice din Moldova*[2]. În carte sunt schițate etapele principale ale procesului ideatic din Moldova până în cel de al doilea deceniu al secolului al XX-lea (1918).

În următoarele decenii știința istorico-filosofică din Republica Moldova se îmbogățește cu noi lucrări. A fost întreprinsă editarea unei colecții de broșuri de popularizare dedicate maselor largi de cititori cu genericul „Gânditorii moldoveni”, în care sunt expuse concepțiile social-politice, filosofice, etice, estetice și pedagogice ale cronicarilor Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, ale gânditorilor umaniști Nicolae Spătaru Milescu și Dimitrie Cantemir, ale iluminiștilor Amfilohie Hotiniul, Gheorghe Asachi, Constantin Stamati, Constantin Negruzzi, Alexandru Hâjdeu, Alecu Russo, ale clasicilor literaturii române Mihai Eminescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, ale scriitorilor basarabeni Constantin Stamati-Ciurea, Alexei Mateevici ș.a. Multiple articole științifice, tipărite în diferite culegeri și reviste, ne dezvăluie concepțiile filosofice, social-politice și științifice ale unor gânditori mai puțin cercetați în acea perioadă: Alexandru Sturdza, Vasile Lașcu, Alexei Koțovski, Teodor Porucic, Alexei Bârlădeanu ș.a. S-au editat câteva monografii actualizate, bazate pe noile cercetări în domeniul istoriei filosofiei românești, consacrate operei și concepțiilor filosofice ale lui Nicolae Spătaru Milescu, Dimitrie Cantemir, Constantin Negruzzi, Andronache Donici, Antioh Cantemir, culegeri de texte ale operelor lui Nicolae Zubcu-Codreanu și Amfilohie Hotiniul[3]. Obiect al investigațiilor la nivel monografic au devenit câteva probleme majore: dezvoltarea gândirii estetice în Moldova, motive filosofice în creația populară, continuitatea curentului umanist în gândirea filosofică din Moldova în sec. al XVII-le-începutul sec. al XVIII-lea, „noua conștiință religioasă” în Basarabia la începutul sec. XX ș. a.[4] Largi discuții asupra necesității respectării principiilor științifice și obiectivității în cercetarea istoriei gândirii filosofice și social-politice din Moldova au avut loc în procesul pregătirii pentru editare a unei ediții a *Istoriei gândirii social-politice și filosofice în Moldova*[5].

Cele expuse par a ne convinge că în perioada menționată în Republica Moldova s-au efectuat importante investigații în domeniul studierii și valorificării critice a moștenirii filosofice. E destul însă să comparăm ceea ce s-a făcut cu ceea ce se cerea să se facă, pentru a descoperi un șir întreg de lacune cauzate de starea generală a științei filosofice din fosta Uniune Sovietică, dominată de concepții neștiințifice, subiective, cu o accentuată tentă ideologică. Domina exclusiv „un dogmatism indiferent, laș și mărginit”, o pasiune nestăvilă pentru comentarii scolastice, ucigând în germene orice idee proaspătă[6]. Un fond vag de „adevăruri” intangibile era folosit de funcționarii ideologici în calitate de măciucă cu care loveau în cei ce se încumetau să abordeze concepțiile unor gânditori „incomizi”. Această atmosferă stagnantă i-a făcut pe mulți filosofi să se retragă la „periferia paradigmei dominante”[7]. Metastaza dogmatismului a atins și cercetările în domeniul istoriei gândirii filosofice. Această ramură a cunoștințelor filosofice a suferit nu mai puțin decât alte domenii, fapt ce se confirmă în urma unei analize mai minuțioase a rezultatelor cercetărilor istorico-filosofice din Republica Moldova efectuate în anii '50-'70 ai sec. XX. Istoria filosofiei era tratată în această perioadă ca o luptă aprigă între materialism și idealism, fără a ține cont de specificul acestui proces în anumite condiții istorice. Rezultatul unor astfel de „abordări” s-a dovedit a fi nefast. În unele lucrări este promovată ideea neîntemeiată, potrivit căreia anume materialismul constituie curentul dominant în istoria gândirii filosofice și social-politice din Moldova, din care cauză cercetarea concepțiilor gânditorilor idealisti trebuie să ocupe un loc secundar și ne semnificativ. Au fost excluși din procesul ideatic gânditorii religioși, nu se ținea cont de operele lor, „filosofemele folosite de ei nu erau traduse în limbajul istoriei filosofiei”[8]. Era ignorat, de asemenea, faptul că izvorul principal al formării gândirii filosofice în perioada medievală îl constituia literatura religioasă. În analiza multiplelor fenomene ale istoriei gândirii filosofice din Moldova domina o abordare îngustă, de clasă, determinată de concepția unilaterală privind existența în cadrul fiecărei culturi naționale a două culturi: una burgheză, „reacționară”, și alta proletară, „progresistă”. Drept rezultat a fost aproape unanim acceptată divizarea tuturor gânditorilor în „drepti și nedrepti”: primii, de regulă materialisti, au dreptate în toate, pe când cei de ai doilea, idealisti, dimpotrivă, promovează idei reacționare. Cercetătorii s-au obișnuit să „nu observe” neajunsurile materialismului și meritele idealismului. Astfel, în mod artificial a fost sărăcită istoria dezvoltării pe parcursul mai multor secole a gândirii filosofice din Moldova.

Orientările lipsite de teme, uneori vădit eronate, au deformat tabloul real al istoriei gândirii filosofice din Moldova, ridicând la începutul anilor '90 un mare număr de probleme, unele fiind chiar primordiale, soluționarea cărora era extrem de necesară. Devenise imperioasă elucidarea rolului filosofiei idealiste în dezvoltarea gândirii naționale. Era important de urmărit destinele politice ale filosofiei din Moldova, specificul ei ca parte componentă a culturii filosofice românești. Necesita studii aprofundate filosofia iluministă din Moldova ca parte componentă a iluminismului românesc, la fel ca și gândirea democratică, revoluționară și liberală din a doua jumătate a sec. XIX, rămânea încă necercetată îndeajuns gândirea filosofică din Basarabia în perioada interbelică.

Noile realități politice și culturale din anii '90 ai secolului trecut au favorizat un spectru larg de posibilități în abordarea problematicii istorico-filosofice, de expunere adecvată și cercetare a istoriei gândirii filosofice naționale de pe pozițiile metodei istorismului critic. Excluderea din programele de studiu a disciplinelor materialismul dialectic, materialismul istoric, comunismul științific a contribuit la faptul ca mulți dintre profesorii ce predau aceste cursuri să se orienteze spre predarea istoriei filosofiei. La

catedrele de științe filosofice se editează materiale didactice și note de curs având ca tematică istoria filosofiei universale și naționale. Printre primele de acest fel sunt cele semnate de Teodor Țirdea, Lidia Dergaciov, Tudor Dumitraș, Mihail Braga, Simion Roșca, Ludmila Roșca, Valeriu Capelea, unele dintre ele conținând pe alocuri inexactități și tratări perimate[9]. Un nivel științific mai elevat observăm în lucrările care constituie rezultatul unor cercetări în cadrul tezelor de doctorat consacrate elucidării concepțiilor filosofice, sociale, estetice ale gânditorilor Alexandru Sturdza, Constantin Stere, Constantin Rădulescu-Motru, Vasile Lașcu, Mircea Florian[10]. Problematika istorico-filosofică se diversifică la începutul secolului al XXI-lea. De la analiza concepțiilor unor gânditori aparte se trece la abordarea tematică, care cuprinde curente și orientări dominante în anumite perioade de timp atât în filosofia națională, cât și în cea europeană. Semnificative în acest sens sunt lucrările elaborate de cercetătorii Victor Juc, Dumitru Căldare, Dumitru Grama, Maria Bulgaru, Eudochia Saharneau, Svetlana Coandă, Gheorghe Bobână[11]. Manualele de filosofie și istorie a filosofiei, materialele didactice sunt elaborate în această perioadă la un nivel teoretic și științific mai elevat[12]. Un șir de articole consacrate problemelor de istorie a filosofiei au apărut în *Revista de filosofie și drept*. [13]

Faptele menționate nu ne permit să considerăm că în cercetările istorico-filosofice din Republica Moldova nu mai există probleme. Nu este editat până acum un volum de sinteză consacrat istoriei gândirii filosofice și sociale din Moldova. Valorificarea moștenirii filosofice necesită crearea bazei istoriografice a cercetărilor istorico-filosofice prin editarea operelor reprezentative ale gânditorilor moldoveni[14]. Este necesară restructurarea radicală a metodologiei istorico-filosofice, ralierea ei la standardele europene. În cercetarea istoriei gândirii filosofice din Moldova mai domină încă abordări la nivel general, în timp ce tendința actuală este de a cerceta fenomenele în profunzime, de a evidenția detaliile, identitățile și diferențele în concepțiile unor gânditori aparte sau la nivelul unor opere semnificative. Un loc de seamă în problematica filosofică națională aparține ideii de libertate, dat fiind faptul că pe parcurs de secole poporul românesc s-a luptat pentru păstrarea identității sale naționale. Nu mai puțin importantă este elucidarea rolului ideii naționale în istoria gândirii filosofice și sociale din Moldova în secolele XIX-XX. Evoluția sesizării acestor și altor idei în mentalitatea poporului și în creația cărturarilor trebuie să constituie un obiect de investigație aparte.

Note:

1. Урсул Д. *Философские и общественно-политические взгляды Н.Г.Милеску-Спафария*. - Кишинев, Государственное Издательство Молдавии, 1955; Ермуратский В. *Общественно-политические взгляды Дмитрия Кантемира*. - Кишинев, Государственное Издательство Молдавии, 1956; Coroban V., Russev E., *Ion Neculce*. - Chișinău, Editura de Stat a Moldovei, 1956.
2. *Din istoria gândirii social-politice și filosofice în Moldova*. - Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1970.
3. Ермуратский В. *Дмитрий Кантемир – мыслитель и государственный деятель*. - Кишинев, Издательство «Карта Молдовенеаскэ», 1973; Урсул Д. Т. *Н.Г.Милеску Спафарий*. - Москва, «Мысль», 1980; Бобынэ Г.Е. *Философские воззрения Антиоха Кантемира*. - Кишинев, Издательство «Штиинца», 1981; Бабий А.И. *Дмитрий Кантемир*. - Москва, «Мысль», 1984; Грама Д.К. *Общественно-политические и правовые воззрения Андронакия Донича*. - Кишинев, Издательство «Штиинца», 1983; Грама Д.К. *Политико-правовые*

- воззрения Константина Негруци. - Кишинев, Издательство «Штиинца», 1986; Zubcu-Codreanu, Nicolae. *Scrieri*. - Chișinău, Editura „Știința”, 1979; Amfilohie Hotiniul. *Gramatica de la învățătura fizicii*. - Chișinău, Editura „Știința”, 1990.
4. Мельник Т.Г. *Из истории эстетической мысли Молдавии*. - Кишинев, Издательство «Штиинца», 1988; Бобынэ Г.Е. *Гуманизм в философской и общественной мысли Молдавии в XVII - начале XVIII вв.* - Кишинев, Издательство «Штиинца», 1988; Bobănă Gheorghe, Moraru Sergiu. *La izvoarele gândirii*. - Chișinău, Editura „Știința”, 1988; Топилина В.М. *Религиозная философия в Молдавии начала XX века*. - Кишинев, Издательство «Штиинца», 1990.
 5. Бобынэ Г.Е. *В. Лашков - мыслитель и общественный деятель. (Научная дискуссия)* // Известия Академии Наук МССР. Общественные науки, 1988, № 1, p.79-81.
 6. Никифоров А.Л. *Философия в годы застоя* // Вестник Академии наук СССР, 1990, № 1, p.17.
 7. Ibidem, p.21.
 8. Babii, Alexandru I. *Cercetări istorico-filosofice în Moldova. Realizări și perspective* // Revista de filosofie și drept, 1992, nr. 1, p.16.
 9. Țirdea Teodor, Dergaciov Lidia *Filosofia în concepții și personalități*. - Chișinău, 1995; Roșca Simion, Roșca Ludmila *Istoria și filosofia culturii naționale*. Material didactic pentru liceeni, studenți, profesori. - Chișinău, 1997; Dumitraș Tudor *Istoria filosofiei antice*. - Chișinău, 1997; Dumitraș Tudor *Istoria filosofiei medievale*. - Chișinău, 1997; Capcelea Valeriu *Filozofie. Introducere în istoria filosofiei și în studiul principalelor domenii ale filosofiei*. - Chișinău, Editura ARC, 1998; Braga Mihail, Lozovanu Ecaterina, Lozovanu Constantin, Rocaciuc V., Slabu Gheorghe, Vârțanu Teodor *Istoria filosofiei. Ciclu de prelegeri. Partea I*. - Chișinău, 1996; Braga Mihail, Țapoc Vasile, Apostol A. *Istoria filosofiei. Ciclu de prelegeri. Partea a II-a*. - Chișinău, 1998.
 10. Vrabie Emil Teodor *Concepțiile filosofice și sociologice ale lui Al. Sturdza*. - Chișinău, 1993; Juc, Victor *Concepțiile filosofice ale lui Vasile Lașcu*. - Chișinău, 1994; Lozovanu Constantin *Filosofia socială a lui C.Stere*. - Chișinău, 1995; Surugiu Liliana *Gândirea filosofică și socială în Basarabia (1918-1944)*. - Chișinău, 1996; Pascaru Tudor P. *C.Rădulescu-Motru despre etapele de constituire și tipurile principale ale personalității umane*. - Chișinău, 1996; Bobănă Gheorghe *Petru Movilă. Profilul unui destin*. - Chișinău, Editura Știința, 1996; Juc Victor *Din istoria gândirii politice românești*. - Chișinău, 1997; Troianowski Lidia *Concepția estetică în creația lui Constantin Stere*. - Chișinău, 1997; Lozovanu Ecaterina *Problema cunoașterii în filosofia lui Mircea Florian*. - Chișinău, 1998; *Filosofia lui Constantin Stere în contextul culturii românești*. - Chișinău, 1997.
 11. Caldare, Dumitru *Din istoria gândirii filosofice românești*. - Chișinău, Centrul Editorial USM, 2000; Grama Dumitru C. *Tendențele evoluției doctrinelor juridice în Moldova (1774-1859)*. - București, Editura ACTAMI, 2000; Bulgaru Maria, *Gândirea iluministă în Moldova. Opinii și realități*. Chișinău, Centrul Editorial USM, 2001; Saharneau Eudochia *Sensul și orientările procesului istoric contemporan*. - Chișinău, Centrul Editorial USM, 2001; Coandă Svetlana *Valori filosofice naționale în context european*. - Chișinău, Centrul Editorial USM, 2003; Bobănă Gheorghe *Umanismul în cultura românească din secolul al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea*. - Chișinău, Editura Epigraf, 2005; Bobănă Gheorghe *Antioh Cantemir – poet, gânditor și om politic*. - Chișinău, Editura Știința, 2007
 12. Saharneau Eudochia, *Orientări antropologice în filosofia secolelor XIX-XX*. Chișinău, 1999; Caldare Dumitru *Filosofia antică*. Chișinău, Centrul Editorial USM, 1999; Roșca Ioan N., Bobănă Gheorghe, Saharneau Eudochia, Juc Victor *Filosofia*.

- Manual pentru clasa 12.* - Chișinău, Editura Prut Internațional, 2001; Цырдеа Теодор Н., Берлинский Петру В. *Философия (С курсом биоэтики)*. - Кишинев, Издательско-полиграфический центр *Medicina*, 2002; Țapoc Vasile *Inițiere în istoria filosofiei universale*. - Chișinău, Centrul Editorial USM, 2002; Șaptefrați, Silvia *Filosofia modernă* (Material didactic). - Chișinău, 2008.
13. Babii Alexandru *Dimitrie Cantemir și scolastica* // Revista de filosofie și drept, 1993, nr.2; Babii Alexandru *Izvoarele bizantine și vest-europene ale gândirii lui Dosoftei* // Revista de filosofie și drept, 1993, nr.3; Bulgaru Maria *Alexandru Hâjdeu: probleme de filosofie a istoriei* // Revista de filosofie și drept, 1993, nr.1; Radu Cezar *Valențe actuale ale esteticii iluminismului românesc* // Revista de filosofie și drept, 1994, nr.1; Babii Alexandru *A. Russo și F. Lamennais. Confluență de idei* // Revista de filosofie și drept, 1994, nr.1; Babii Alexandru *Dimitrie Cantemir și Aureliu Augustin. Continuitate estetică* // Revista de filosofie și drept, 1995, nr.1; Lozovanu Constantin *Problematika filosofică în scrierile din tinerețe ale lui Constantin Stere* // Revista de filosofie și drept, 1995, nr.1; Juc Victor *Vasile Lașcu despre existență și nonexistență, viață și moarte* // Revista de filosofie și drept, 1996, nr.1; Zmeu Grigore *Postmodernismul și cultura estetică* // Revista de filosofie și drept, 1996, nr.1-2; Lozovanu Ecaterina *Problema obiectului filosofiei în concepția lui Mircea Florian* // Revista de filosofie și drept, 1996, nr.1-2; Bălănescu Sorina *Carte de învățătură: Filosofia lui Tolstoi de Vasile Harea* // Revista de filosofie și drept, 1998, nr.1; Бабий Александр *А.С.Пушкин и А.С.Стурдза* // Revista de filosofie și drept, 1999, nr.1; Isac Ionuț *Moștenirea intelectuală a lui Mircea Eliade: aspecte ale mitologiei politice în societățile moderne și postmoderne* // Revista de filosofie și drept, 2005, nr.1-3; Troianowski Lidia *Valențe estético-morale în creația lui Alexandru Sturdza* // Revista de filosofie și drept, 2005, nr.1-3; Troianowski Lidia *V.Ermuratschi: segmente ale creației* // Revista de filosofie și drept, 2006, nr.1-2; Bobână Gheorghe, *Mircea Eliade și identitatea axiologică românească* // Revista de filozofie, sociologie și științe politice, 2007, nr.1.
14. Menționăm în acest sens apariția volumului Димитрий Кантемир. *Избранные философские произведения*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii Gheorghe Bobână. - Chișinău, Editura „Cartea Moldovei”, 2003.

Ionuț Isac,
doctor în filosofie

VALORI ȘI NON-VALORI ÎN CONTEXTUL ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ

After Romania's joining the EU (January 1st, 2007), several questions arise about the problem of social and national values. As known, the foreign perception of our country as well as of its citizens are often guided by clichés, that eventually are a result of creating and disseminating regional/national non-values (i.e. kitsch), displayed on a large and diverse scale – pop music, language, school, behaviour etc. Consequently, the author focuses the paper on problems like: Which one of the social and national non-values has to be envisaged with priority?, What would be their weight when creating others' perception about Romania and Romanians?, Are there means to embetter the situation? etc. The preliminary conclusion of the paper is that one must become (more) aware of this situation and act consciously to change it in a much more desirable way, if it is to maintain and develop genuine social and national values.

Perioada proximală a pre-aderării României la Uniunea Europeană (2005-2006), precum și aceea imediată a post-aderării (2007-2008) sunt intervale de timp care suscită „reevaluări ale valorilor” sociale și naționale din perspectiva situației țării noastre în sfera inter-naționalului și a trans-naționalului. Sintagma de sorginte nietzscheeană a „reevaluării tuturor valorilor” (*Umwertung der alle Werte*) își găsește un referent real și în situația particulară a devenirii României ca stat cu drept deplin de cetățenie în concertul european, cu deosebire la momentul problematic al percepției din exterior a societății, națiunii române și a țării noastre în ansamblu, mai puțin și mai rar prin prisma valorilor sociale și naționale care sunt considerate, îndeobște, drept caracteristice pe plan autohton (personalități istorice și contemporane de talie internațională, creații literar-artistice, descoperiri științifice, invenții și inovații tehnologice de importanță europeană și mondială, trăsături etno-psihologice pozitive ș.a.), însă mai frecvent prin prisma unor non-valori sau pseudo-valori care, la prima vedere, par marginale, dar de fapt amenință să devină – cu tot balastul lor de zgură axiologică – caracteristice și persistente în economia de ansamblu a mentalității și comportamentului semenilor noștri. De pildă, un autor (G. Cormoș) afirma despre cultura manelelor și a atitudinilor excentrico-exhibiționiste asociate acestora, că a ajuns să redefinească mentalul colectiv românesc al acestei perioade[1].

Multi-discutata „perioadă de tranziție” în România reprezintă – asemenea oricărui timp „de trecere” din istoria mai apropiată sau mai îndepărtată – un teren extrem de propice pentru invazia și expansiunea prostului gust, a pasiunilor îndoielnice și exhibărilor dubioase. La aceasta a contribuit, de fapt, din plin așa-zisul „socialism multilateral dezvoltat”, care nu a făcut altceva decât să promoveze sistematic o *confuzie axiologică* permanentă și extraordinar de profundă. În lucrarea sa *Prostia*, A. Glucksmann sublinia importanța conștientizării ignoranței proprii, a (re)-cunoașterii „imbecilului din noi”[2], acțiune tot mai greu de îndeplinit odată cu proliferarea prostiei agresive și a pseudo-culturii, dureros de recunoscutibile peste tot în societatea românească.

După cum este cunoscut, *valoarea* constituie rezultatul unui acord intersubiectiv al indivizilor și comunităților umane asupra acelor fapte, obiecte sau acțiuni considerate corespunzătoare unor *nevoi* sau *trebuințe sociale*, precum și unor *idealuri* umane. „Valoarea reprezintă întruparea unor *scopuri*, *proiecte*, dorințe, intenții, adică *obiectivarea esenței umane* în produse ale activității creatoare, specifice pentru fiecare tip de atitudine umană (etică, estetică, teoretică, politică etc.)”[3]. Având în vedere aceste

accepțiuni ale termenului – și pe cele înrudite –, ne propunem să subliniem câteva aspecte ale ascensiunii agresive a non- și pseudo-valorilor în cultura de masă și societatea românească contemporană, cu dublul risc major al asimilării lor definitive pe plan mintal și comportamental autohton, respectiv al identificării lor de către ceilalți cetățeni europeni cu însăși esența ființei noastre etnice. Ne vom referi, astfel, la trei planuri sau direcții pe care sunt vehiculate non-valorile în România: a) *planul lingvistic și al culturii muzicale „populare”*; b) *planul educațional*; c) *planul comportamental-general* (mai ales la vârsta adultă).

Desigur, discuția prezentă intră pe terenul *kitsch*-ului, ca formă sau expresie degradată a frumosului artistic, moral și educațional, care reprezintă „... un mod de existență și o stare de spirit, o mentalitate, o atitudine față de viață, un fel de a fi”[4]. Dacă, cu câteva decenii în urmă, kitsch-ul a fost asociat, în sens restrâns, pseudo-artei (I. Hermann), considerăm că astăzi el poate și trebuie să fie atribuit oricărui fenomen individual și social, chiar non-artistic explicit, judecat în funcție de criteriul *autenticității* și *valorii* sale – într-un sens larg și foarte general. Este vorba, printre altele, tocmai de non-valorile la care ne referim în conținutul prezentei lucrări.

a) Asociem planul lingvistic-natural celui muzical „popular”, întrucât le vedem într-o relativă interdependență – primul îl generează pe cel de-al doilea, fiind, la rândul său, influențat de acesta. Astfel, pe parcursul proliferării vulgarității vestimentare și sentimentale, asistăm la o treptată și progresivă „dezinhibare” lingvistică – dusă nu rareori în cântecul manelist și lăutăresc pe culmi de stupiditate și agresivitate obscenă –, de natură să oblitereze melodia populară autentică, valoroasă prin elaborările sale tradiționale, nealterate la timpul lor de asemenea incredibile contra-performanțe pseudo-estetice. Desigur, limba română însăși suferă cumplit în gurile unor numeroși utilizatori, argoul și pornografia tinzând să o sufocă definitiv.

Sunt acestea semnele „mahalalei lingvistice”, care „... tinde să se substituie absolut exprimării literare, construcțiilor verbale (atent) elaborate, decente și politicoase, întemeiate de respectul reciproc și respectul de sine”... O parte (parcă tot mai extinsă) a societății suferă (și va suferi) o devalorizare, ce cuprinde întregul domeniu al spiritului. Ea este nevoită să asimileze și să cultive o anumită cultură; și o poate face într-o formă devalorizată, aceea a *pseudoculturii*”[5]. Interesant este că publicul-receptor și propagator inițial – categoriile sau grupurile inculte (bișnițarii, micii speculanți și oportuniști), anterior anului 1989 –, pare să se extindă, din 1990 încoace, la categorii relativ mai cultivate, – studenții, muncitorii, micii meseriași și întreprinzători ș.a. Nici oamenii de afaceri cu pretenții ceva mai mari sau unii politicieni nu rămân imuni la vraja acestor surrogate valorice, fiindcă au, în plus față de „muritorii de rând”, mijloacele materiale de a-și asigura, după dorință, chiar compania nemijlocită a artiștilor (și artistelor) în cauză...

„Exportate” în diferite țări de muncitorii români „la negru” sau „la alb” (mai ales în Italia, Spania și Marea Britanie), aceste pseudo-valori muzicale – mai puțin cele lingvistice, întrucât populația locală e, deocamdată, relativ neinteresată de limba română, cu deosebire de cea „procesată” mahalagește – ele oferă o falsă carte de vizită societății românești și țării noastre, inducând impresia unui popor de țoaape și mahalagii, cu origini turco-arabe. Nu e de mirare că înșiși frații noștri neolatini (francezi, italieni, spanioli) află, uneori cu mirare, că ne tragem din romani...

Și, dacă este să ne referim la domeniul artistic-muzical, putem extinde aria de referință a non-valorii la deja celebrele albume, atlase și videoclipuri turistice despre România, tipărite în ultimii 5-10 ani pe sume care fac să tremure orice artist plastic sau cantautor onest care își câștigă existența din munca proprie. Alcătuirea lor în sine, destul de

nefericită, dar și modalitatea defectuoasă de difuzare, împreună cu discrepanța cel puțin suspectă între prețul de tipărire și valoarea reală a materialelor respective (cea economică, fiindcă despre cea estetică ar fi multe de spus), le-a transformat în simboluri ale ineficienței promovării imaginii României în lume, frizând vagul, nedefinitul (*Eterna și fascinanta Românie; România – o lume într-o țară*), care nu spune nimic precis, nimănu.

b) Într-o mai mare măsură decât oriunde și oricând, non-valorile afectează ființa umană la vârste mai fragede, și anume în școală. Din acest motiv, planul educațional ni se pare a fi cel mai sensibil și cel cu misiunea crucială a contracarării tendințelor de care vorbim. „Vârfurile” cu care ne place să ne lăudăm în Europa și în lume – fără îndoială, tineri valoroși și reprezentativi în variate discipline, recunoscuți ca atare în străinătate și râvniți de universitățile din Europa Occidentală și SUA – reprezintă o infimă minoritate în comparație cu „ceilalți”, suferinzi de semi- sau sfertodocism, pseudocultură și non-valori. Or, este necesară deschiderea „... spre interacțiunile/ relațiile școlii cu mediul psihosocial din care face parte, întrucât elevii, dar și noi, profesorii, venim cu valorile, manierele, clișeele, stereotipurile, percepțiile, gusturile, opiniile societății (urbane, rurale, semiurbane, semirurale) în care trăim zi de zi... Spiritul uman nu poate fi stimulat, antrenat decât dacă digeră produse autentice care mențin vie minunata aventură a ideilor și – odată cu ea – și pe cea a construcției de sine. În același timp, spiritul subdezvoltat nu poate discerne/ separa binele de rău, falsul de autentic, mijlocul de scop, aparența de conținut”[6]. Tocmai aici este rolul educației morale și educației estetice – în general, tot mai neglijate de învățământul autohton de toate gradele –, ceea ce, probabil, ar putea oferi o explicație ascensiunii spectaculoase a non-valorilor în școală și societate.

O speranță majoră este legată de deprinderea, exersarea și cultivarea *spiritului critic* – demers comun tuturor instituțiilor educaționale europene. Căci, spiritul critic este calitatea care poate face pe cineva *să se detașeze de non-valori și să le ia ca obiect de analiză*, în varietatea formelor și multitudinea manifestărilor acestora. Cultivarea valorilor morale și estetice în școală reprezintă, de altfel, și o exigență a documentelor europene privind educația și învățământul, desigur, fără a face abstracție de globalizare și universul digital contemporan. Nu trebuie neglijate nici calitățile și atitudinile umane, individuale și colective presupuse de spiritul critic: „Parodia, ironia fină, maliția de calitate, gluma inteligentă și decentă pot fi «medicamente». Ele salvează de la ridicol și extrag falsul, grosolănia, impertinența, prostul-gust”[7]. Or, acestea sunt și antidoturile *prostiei*, ca flagel în creștere al societății de tranziție. În *Dicționarul explicativ al limbii române*[8] găsim (printre altele) următoarele accepțiuni ale termenului „prostie”: „Om lipsit de inteligență, fără judecată, fără minte: nătărău, nerod, tont, prostănac... Persoană fără știință de carte: om neînvățat ignorant; om lipsit de rafinament: om simplu, neevoluat”. Prostul este imediat recognoscibil printr-o permanentă fixitate comportamentală: aceleași gesturi, expresii și reacții în situații diferite. Stereotipul static conferă comportamentului său o predictibilitate deosebit de înaltă; în acest caz se poate vorbi despre un comportament pronunțat *algoritm*, cu margini strâmte de manevră. Dimpotrivă, persoana cu un coeficient de inteligență cel puțin mediu – mergând treptat spre cel superior și foarte înalt – dezvoltă un comportament din ce în ce mai creativ, mai *euristic*, de modelare a personalității proprii prin procese și demersuri autoeducative tot mai stabile și, de la un anumit moment, permanentizate, în vederea punerii complexe a problemelor și formulării strategiilor inedite de soluționare. Confruntată cu aceste manifestări din ce în ce mai caracteristice inteligenței și înțelepciunii speciei noastre (numită, nu fără mândrie, *homo sapiens sapiens*), prostia se agață de pseudocertitudini, vetuste și ridicole, ca de singurul și cel mai prețios aliat.

Pentru a fi capabil să meditezi asupra prostiei, este necesar să ajungi la un nivel rezonabil de inteligență (nu doar la „deșteptăciune”, istețime sau abilitate de a te „descurca” într-o ipostază sau alta; și proștii sunt, uneori, deosebit de abili în a trece obstacole aparent insurmontabile în viață). Adică să fii în stare să faci din tine însuși prin educație și cultură o persoană independentă, eficientă și pragmatică, orientată spre succes, dar nu în paguba altora; să devii un învingător în viață, dar fără învinși, astfel încât succesul tău să-i determine și pe alții să câștige! Aceasta presupune desfășurarea și antrenarea unui comportament deschis, flexibil și original, adecvat exigențelor sociale în continuă complexificare.

Așa cum arăta încă I. Hermann, cu circa patru decenii în urmă, problema combaterii kitsch-ului, a pseudoculturii și pseudoartei revine calității actului educațional, a pedagogiei în general. Și din acest punct de vedere, finalitatea educativă dezirabilă în învățământul românesc pe coordonate europene este aceea a realizării „... *frumuseții comportamentului uman*, luat ca un întreg demn de admirat prin moralitatea lui, apoi puterea lui de a reprezenta și de a impune un stil, de a da frumusețe și eleganță lumii pe care o frecventează, o frumusețe aleasă, de cea mai rafinată calitate”[9].

c) Dacă comportamentul și mediul kitsch persistă în viața individului și a colectivității, atunci avem de-a face cu *omul-kitsch*. Pe plan autohton, el este reprezentat la modul paradigmatic de către „descurcările” atotprezent, insul apt să „rezolve” rapid și, uneori, uimitor de eficient orice problemă. De fapt, asistăm în plan axiologic la o veritabilă substituție: în locul existenței și valorizării calităților autentice, care să îi dea dreptul competenței și performanței într-un anumit domeniu, omul nostru este „specialistul în toate” sau cel „bun la orice” – în viață, în general – însă la modul superficial. „Omul-kitsch este o persoană care face lucrurile de mântuială, superficial, care degradează și falsifică. Pentru el, factorul prim, determinant este aparența, ceea ce ia ochii. Nu ia lucrurile decât la suprafață, în fugă, fără aprofundări”[10].

Există la noi, din păcate, o veritabilă *cultură a superficialității*, recognoscibilă de la produsele industriale de orice fel (câte mai sunt de origine autohtonă!), până la sfera economiei și a politicii, unde „amatorismul” (ca să nu-i spunem altfel) deciziilor care se bat adesea cap în cap unele cu altele și toate la un loc cu reglementările europene este sesizat și de cei neinstruiți. Ea se află exact la antipodul *culturii competenței și performanței*, cerută insistent și oficial de organismele Uniunii Europene, dar și neoficial, de spiritul general al vieții comunitare pe continentul nostru.

Or, pentru a avea o textură socială adecvată, e necesar să începem cu individul. „În credința sa că *aparențele* exprimă și dovedesc totul, el recurge la o etalare ostentativă, prin care vrea să demonstreze că nu este mai prejos decât alții... Leneș, comod, nedispus să facă eforturi intelectuale majore, omul-kitsch este înclinat să imite pe unul sau pe altul, având pretenții de om cultivat, interesant, important... *Omul-kitsch este omul momentului, e cel mai bine adaptat*; el și-a potrivit doctrinele pe propria sa măsură sau și-a potrivit măsura conform doctrinelor”[11].

Aceste observații corespund rezultatelor unor cercetări psihosociologice care denotă capacitatea uimitoare a românului de a se adapta (aproape) la orice situație extrem de rapid – de pildă, prin imitarea a ceea ce fac alții (conășionali sau străini) – fără ca aceasta să însemne și un spor al inteligenței, o eficientizare a comportamentului individual sau o îmbunătățire a vieții comunitare/ sociale, în ansamblu. De altfel, considerăm că aici este și punctul nevralgic al problemei; educația adulților în România, cu toate progresele înregistrate după 1990, pare acum să dea înapoi în fața presiunii pseudoculturii și pseudoeducației.

Or, astăzi, într-o mai mare măsură ca oricând, omul are nevoie de *idealuri* care să-i împlinescă personalitatea, de *modele* cu o înaltă ținută intelectuală, morală, estetică și afectivă. Este puțin probabil că vom putea depăși cu adevărat această „perioadă de tranziție” – pe care unii o adulează, iar alții o blestemă –, fără a ne regăsi pe noi înșine în noianul de întâmplări care se revarsă, încă, orbește peste capetele noastre, fără a putea (re)dobândi controlul asupra vieților și destinelor noastre prin *educație* și *cultură*, a ne exercita liber (dar și responsabil) conștiința înăuntrul și în afara modestei noastre ființe individuale, spre binele nostru și al comunității căreia îi aparținem. Ne suntem încă datori unii altora într-o „clipă de sinceritate” cu acea onestitate elementară, acel bun simț arhaic al poporului român și acea inteligență ce ne-a dus faima în lume în știință și tehnologie, filosofie, artă, literatură, teologie – într-un cuvânt, întruchiparea acelor valori despre care ne place să vorbim, însă, uneori cu prea mare greutate știm să le recunoaștem, să le încurajăm și să le punem în practică.

Note:

1. Vezi G. Cormoș, *Mahalagiii în cetate*, în vol.col (coord. Cesereanu R. & Co) *Made in România*, Editura „Limes”, Cluj-Napoca, 2005.
2. Vezi A. Glucksmann, *Prostia*, Editura Humanitas, București, 1992.
3. Vezi ***, *Dicționar de filosofie*, Editura Politică, București, 1978, p. 759.
4. Vezi G. Albu, *Cultura mahalalei, omul-kitsch și școala*, în „Paideia”, nr. 2, 2006, p. 57.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*, p. 55.
7. *Ibidem*, p. 64.
8. Vezi *DEX*, ediția a II-a, Editura „Univers enciclopedic”, București, 1996, p. 861.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*, p. 60.
11. *Ibidem*. Vezi și I. Hermann, *op.cit*.

Vasile Țapoc,
doctor habilitat

DEZVOLTAREA UMANĂ ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII

In the article the human development is examined through the prism of education. This, in conditions of globalization, has the tendency to spread in the world not only the positive experience, gained from the Occident but also the acute problems facing it in the field of education. To overcome the possible social crisis caused by the issues of occidental education, the author recommends that in our conditions, starting from national traditions, to give priority to humanization and then socialization in education. This can be achieved through a higher degree of use of humanitarian discipline - literature, philosophy and religion- in the educational system.

Termenul dezvoltare este unul polisemantic. Prin el, în primul rând, se înțelege procesul de înaintare către o poziție mai bună. În biologie și istorie termenul e sinonim cu cel de progres, iar în economie cu cel de evoluție. Dezvoltarea economică e un termen de referință pentru filosofia socială și sociologie. După cel de-al Doilea Război Mondial, compararea țărilor dezvoltate cu cele subdezvoltate i-a făcut pe cercetători să considere modelele sociale ale Occidentului drept paradigme pentru orice tip de societate.

Începând cu 1970, se intensifică critica înțelegerii dezvoltării ca obiectiv social și politic ce trebuie privilegiat. Critica indica limitele posibilităților de creștere economică și socială, cât și efectele perverse ce țin de dezvoltarea economică [3,229]. Economistul englez Fred Hirsch, spre exemplu, în volumul editat în 1976 sub titlul *Limitele sociale ale dezvoltării*, abordând raportul dintre etică și economie, a demonstrat că principalele limite ale dezvoltării nu sunt cele determinate de potențialul economic, ci au un caracter social. El a constatat că dincolo de un anumit nivel al bunăstării, consumul societății se orientează către bunuri rare din punct de vedere social. Acestea sunt dorite cu atât mai mult cu cât mai puțini au acces la ele [3,449]. Când folosirea unor asemenea bunuri devine de masă, consumatorul nu primește satisfacția deplină de la atingerea obiectivului de bunăstare pe care-l dorea. Acest fapt l-ar putea arunca într-o criză de care se poate salva fie acceptând un comportament altruist prin acțiuni de caritate și filantropie, fie acceptând cel de-al doilea sens al dezvoltării folosit de filosofie.

În filosofia științei, promovate de K.R.Popper, Sf.Toulmin și alții, dar și în filosofia spiritului (G.W.Hegel ș.a.) dezvoltarea nu este înțeleasă ca trecere de la ceva la altceva, ci ca ameliorare a unui anumit lucru, îndeosebi valori spirituale (adevăr, libertate, responsabilitate, bunătate ș.a.). Ruperea acestor două laturi ale conceptului dezvoltării duce nu doar la erori de înțelegere, ci și la erori de strategie ale organizării dezvoltării societății „tradiționale”, îndeosebi în condițiile globalizării.

Cât privește semnificația actuală a termenului globalizare ea este determinată drept „...adevarea structurilor economice la un orizont tehnologic care se lărgeste permanent” [6,111]. În acest orizont locul central și de coordonare a funcționării lumii contemporane le revine tehnologiilor moderne de comunicare instantanee și nelimitată în informații a instituțiilor economice și politice din lume. Deschiderea spre comunicare a lumii condiționează răspândirea atât a efectelor benefice ale dezvoltării, cât și ale celor malefice. După cum menționează E.Saharneau: „Interdependența raporturilor economice, politice, culturale, comunicaționale invocă acestei civilizații planetare noi calități sistemice: fenomenele de criză și disfuncție într-un sector al civilizației globale prezintă pericol pentru celelalte sectoare. În același timp această interdependență favorizează răspândirea celor mai optime forme ale existenței economice și politice, a

celor modele culturale, educaționale, valorice care-s apreciate ca efective pentru realizarea necesităților personale și sociale. Menționăm că însuși procesul formării necesităților, a modelelor de consum și a modului de viață devin și ele globale” [6,112].

În confirmarea celor spuse vine criza economică mondială ce s-a declanșat recent și ale cărei consecințe rămâne să le suportăm. Deși ne aflăm printre cele mai sărace țări din lume și problemele țărilor bogate, în alte condiții n-ar fi trebuit să ne afecteze în condițiile de astăzi, când ne-am pomenit și noi în „hora” generală a globalizării, consecințele crizei ne pot afecta chiar mai puternic decât pe cele bogate. Cu toate acestea, noi nu putem și nici nu trebuie să refuzăm la modelul de dezvoltare parcurs de țările capitaliste înalt dezvoltate, model ce include componenta economică și politică și a devenit general acceptabil în condițiile globalizării. După cum constată, pe bună dreptate, Francis Fukuyama, democrația liberală și partenerul său liberalismul economic „...este cel mai remarcabil fenomen macropolitic al ultimilor patru sute de ani [4,50]. De rînd cu țările lider SUA și Elveția, care nu s-au abătut nici pentru o „clipă” de la democrație și liberalismul economic, figurează și Franța, care s-a abătut de două ori pentru scurte perioade (1848 și 1940) [4,52] de la aceste idealuri. Cu toate acestea, dezvoltarea vieții spirituale din SUA și Franța, deși include succese incontestabile, este pătrunsă de criză ce are tendință să se agraveze. Și deoarece starea învățământului ne vorbește nu doar despre starea actuală, dar mai ales despre cea de perspectivă a dezvoltării unei culturi, să vedem cum stau lucrurile în învățământul general (liceal și gimnazial) din aceste două țări.

Cu ocazia colocviului de la Amiens din 1968, localitate renumită nu doar în Franța, ci și în întreaga lume prin catedrala cu același nume din secolul XIII, Jules Ferry, care anunțase cu doi ani mai devreme „moartea pedagogiei”, astfel descria decesul școlii: „Nu mai știm exact de ce învățăm, ce trebuie să învățăm, ce trebuie să fii pentru a învăța” [5,182]. J.-F. Mattei consideră că această incertitudine și confuzie duce la haos și la degradare în barbarie, în educație. Acest haos pornește de la faptul că „am confundat de-a lungul întregului secol (se are în vedere secolul XX) cinci domenii diferite ale existenței umane: valorile *politice* ale democrației, în spațiul ei politic; protecția *economică* a familiei, în spațiul ei privat, necesitățile *sociale* ale producției, în spațiul ei industrial; crearea *științifică* de cunoaștere, în spațiul ei teoretic; în fine, necesitatea *etică* de educație, în spațiul ei practic” [5,183]. Aceste serii de confuzii autorul le reduce la confuzia școlii și societății, în care societatea nu este interesată decât de ea însăși: școala este apreciată în termeni politici, sociali, economici, dar niciodată în termeni pedagogici, adică morali, umanitari. Școala „...este interpretată în termeni de *socializare*, uitând că școlarizarea este în primul rînd *umanizare*” [5,184] și apoi socializare. În condițiile negării și anihilării vocației universale de umanizare a școlii, socializarea, ca, de altfel și școlarizarea, va avea puternic de suferit.

Iată doar câteva informații în confirmarea celor spuse. Ministerul american al educației dădea acum zece ani următoarele statistici (și putem fi convinși că situația nu s-a schimbat spre bine, dimpotrivă) în ceea ce privește actele curente de violență: au fost înregistrate 190 000 de acte de delincvență în 47% din instituțiile școlare naționale, aproape una din două. Au fost comise 11 000 de agresiuni armate, 7 000 de jafuri ale colegilor mai slabi, 4 000 de violuri constatate ș.a. Conform Departamentului de Justiție, 25% din adolescenți făceau parte din găștile organizate în interiorul școlii și 2/3 dintre ei au declarat că puteau să își procure droguri direct din propriile clase. Ca urmare, doar în New York și Los Angeles 80% din școli au fost dotate cu porticuri detectoare de metale [5,155-156]. Nu cu mult mai bine stau lucrurile și în Franța [5,156].

În condițiile globalizării aceste dezastre în formarea tinerii generații vor lovi și țara noastră, dacă nu vom conștientiza că funcția școlii este de a educa oameni cu mintea și trupul sănătos, capabili să depășească capcana consumatoristă și să aibă grijă și de consumul și producerea bunurilor spirituale. În acest scop noi trebuie, de rând cu pregătirea adolescenților pentru viață, să-i protejăm de pătrunderea în lumea imaginară a acestora, a desfrâului sexual și cruzimelor de pe ecrane, mici ecrane și reviste. Formarea unei generații sănătoase e imposibilă fără asimilarea pe băncile școlii a marilor valori ale culturii universale în domeniul literaturii, filosofiei și religiei. În caz contrar societatea noastră, deși salb dezvoltată, s-ar putea îmbolnăvi, dacă nu cumva de-acum este afectată, de maladiile țărilor cu economii înalt dezvoltate. Și, vorba lui Seneca: "Vindecarea noastră este cu atât mai dificilă cu cât nu știm că suntem bolnavi" [7,121].

Având în vedere că la noi a devenit o obișnuință ca totul să se facă cu nerăbdare, sau deloc, ar trebui ca preluarea în condițiile globalizării a modelelor de împrumut occidentale, inclusiv în învățământ, să se facă cu mai multă precauție. Aceasta ne sugerează și înțelepciunea milenară dar și simțul comun sănătos: un om înțelept, înainte de a se avânta în afaceri riscante, se va gândi, în primul rând, să nu piardă și ceea ce deja a agonisit și abia după acesta la creșterea avuției, adică la câștig. La fel ar trebui să se procedeze și în domeniul învățământului. Și aici nu e vorba de a refuza la experiența străină, îndeosebi în ceea ce privește experiența socială în domeniul realizărilor economice și politice. Dar aceste realizări n-ar trebui să ne orbească, să ne încurce să observăm că în domeniul educației, formării omului cu o viață interioară orientată spre valori nu doar materiale, ci și spirituale în țările a căror paradigmă politico-economică o preluăm, au mari probleme provocate de procesul educației, cu șanse minime de a fi rezolvate în timpul apropiat. În același timp tradiția noastră multiseclară a reușit să păstreze grija pentru evoluția spirituală a omului și să realizeze succese incontestabile în educație. Pentru a da consistență acestor afirmații, mă voi referi în treacăt la rezultatele învățământului din perioada interbelică, care a lansat în viață personalități culturale de talie europeană și, deci, mondială. Acest învățământ a îmbinat armonios două principii valorice caracteristice culturii noastre naționale: a) umanismul religios, promovat neîntrerupt de-a lungul secolelor de cei mai mari cărturari ai neamului, și b) filosofia formativă din acea perioadă - prezentă în operele lui N.Iorga, V.Pârvan, N.Ionescu, L.Bлага, I.Petrovici, M.Florian, M.Eliade, M.Vulcănescu, C.Rădulescu-Motru și alții.

A refuza la experiența națională, în asemenea situație, și a prelua de rând cu modelul economico-politic și modelul de învățământ care practic a eșuat în niște crize monstruase, despre care ne vorbesc situațiile din școlile SUA și parțial din Franța, ar însemna lipsă de luciditate la persoanele cu funcție de decizie în domeniul promovării politicii educaționale.

Ca să fiu explicit, nu mă refer la negarea efectului pozitiv implementării în învățământul de la noi a Procesului de la Bologna. Însă acesta, pe lângă efectele pozitive, ar putea provoca și grave consecințe educativ-formative, dacă îl vom prelua formal, neglijând tradiția educațională de la noi. Mă refer la faptul că școala de la noi trebuie să orienteze procesul didactic spre formarea specialistului doar după ce s-a asigurat că a realizat procesul educațional de formare a omului, a spiritului său uman. Dacă inversăm procesul formativ, vom avea și noi producători și consumatori „excelenți” de bunuri materiale, dar vom pierde omul și atunci crizele personale și sociale nu vor mai avea sfârșit. În asemenea situație societatea, dacă nu dă prioritate școlilor în realizarea umanizării viitorilor ei cetățeni, ci e preocupată doar de sfera de producție, va fi silită ca pe banii economisiți pe contul învățământului să construiască noi pușcării - alternative nu există.

La rândul ei, umanizarea poate fi obținută în procesul educațional din școală, după cum ne demonstrează experiența istorică, doar în baza disciplinelor umaniste: literar-artistice, filosofice, religioase ș.a. Trebuie conștientizat faptul că nu e normal că „omul este lăsat pradă științelor pozitive, care, cu toate progresele lor, nu ne-au lămurit mai mult despre om... Omul se depărtează de esențe, existența sa în lume capătă atributele inautenticului și efemerului, limbajul și comunicarea se deipersează în forme... degradante” [1,180]. În asemenea condiții (ca și de fiecare dată) „pedagogia, dacă se vrea pe deplin întemeiată, va trebui să agreeze cu mai multă disponibilitate ofertele filosofiei” [1,190]. Să nu uităm în acest caz și de faptul că filosofia „reprezintă o adevărată axiomă a umanismului... (subliniat autorul – V.Ț.)” [2,75].

În încheiere dorim încă o dată să atragem atenția asupra faptului că meritul exclusiv al disciplinelor umaniste, inclusiv și al filosofiei, constă în capacitatea de a pune în valoare Omul, demnitatea lui la nivel individual și social. Acestea orientează spre un mod de viață ce ar avea ca obiectiv formarea și protejarea omenescului din om, altfel spus încurajarea și ocrotirea valorilor spirituale morale, artistice, religioase. Doar în îmbinarea acestora cu bogăția cunoștințelor „pozitive”, puse la dispoziție de societatea contemporană, îi pot garanta individului și comunității sociale în totalitatea ei o dezvoltare deplină și armonioasă în condițiile complexe ale globalizării.

Bibliografie:

1. Bejan, Petru. Critica filosofiei pure. - Iași: Ed.Fundației „AXIS”, 2000. - 294p.
2. Chriță, Romulus. Știi să citești filosofie?- București: Ed.Niculescu SRL, 1997. - 174p.
3. Colombo, Maddalena. Critica adusă paradigmei dezvoltării, în: Enciclopedie de filosofie și științe umane. (Tr. de Luminița Cosma, Anca Dumitru, Florin Frunză ș.a.). - București: Ed.ALL Educațional, 2004, pp. 228-229.
4. Fukuyama, Francis. Sfirșitul istoriei și ultimul om. (Tr. de Mihaela Eftimiu). - București: Ed.Paideia, 1994, 351p.
5. Mattei, Jean-Farncois. Barbaria interioară. Eseu despre imundul modern. (Tr. de Valentina Bumbaș-Vorobiov). - Pitești: Ed.Paralela 45, 2005, 319p.
6. Săhârneanu, Eudochia. Globalizarea: un nou sens al istoriei. // Analele Științifice ale Universității „Al.I.Cuza” din Iași (Serie nouă). Sociologie-politologie, Tomul VII-VIII, 2003-2004. - Iași: Ed.Universității „Al.I.Cuza”, 2004, pp. 111-117.
7. Seneca, Lucilius Annaeus. Scrisori către Luciliu. (Tr. Gheorghe Guțu). - București, 1967.- 560p.

Ion Rusandu,
doctor în filosofie

PROBLEME FILOSOFICE ȘI METODOLOGICE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE (DD)

In the article are examined problems regarding the concept of Sustainable Development.

Are examined different perspectives of this concept. In methodological aspect it is described the essence of the transition process towards Sustainable Development, the problems and ways of their revolutions.

Chiar de la originile sale conceptul Dezvoltare Durabilă (DD) este discutat pe larg în societate. In acest sens nu putem să nu fim de acord cu N.S. Kasimov, care susține că „nici o altă idee științifică nu s-a mai bucurat cândva de o rezonanță publică atât de largă nici în științele naturale, nici în cele sociale”[1]. În același timp, fundamentarea teoretică a acestui concept reclamă mult timp și cercetări fundamentale. Astfel de cercetări stau la baza unei științe care, considerăm noi, este abia pe cale de constituire, și anume știința noosferică”[2]. Această știință se află la etapa sa incipientă, chiar dacă există deja o expunere a strategiei DD, a unor aspecte particulare ale acesteia, ca și numeroase încercări de argumentare a ei”[3]. Mai mult, bazele DD au fost de asemenea expuse în raportul Comisiei internaționale pentru mediu și dezvoltare (CIMD) a ONU „Viitorul nostru comun”[4].

Ideea DD este una populară nu atât pentru argumentarea ei științifică și caracterul inovator, cât pentru faptul că această idee a fost recunoscută în cadrul ONU. Strategia DD, adoptată în cadrul Conferinței ONU pentru mediu și dezvoltare de la Rio-de-Janeiro din 1992 (UNCED) și confirmată la Summitul mondial pentru DD de la Johannesburg din 2002 (SMDD), a obținut statut de recomandare politică pentru toate statele și popoarele lumii. Știința, evident, a participat la formularea principiilor de bază ale acestei strategii, care sunt reflectate în principalele documente ale forurilor menționate ale ONU, iar SMDD a recomandat tuturor țărilor să înceapă trecerea la DD din anul 2005. În același timp trebuie să se ia în vedere faptul că știința modernă cercetează, în fond, modelul dezvoltării îndurabile (DID) și de facto (la propriu și la figurat) reflectă „trecutul nostru comun”.

După cum menționează N.S.Kasimov și I.L.Mazurov, „... stipulările concepției DD, inclusiv în forma în care ele sunt reflectate în raportul Comisiei Brundtland, nu sunt principial noi în istoria umanității. Ele au fost caracteristice societății patriarhale tradiționale din epocile trecute, sunt reproduse și în organizarea contemporană a comunităților popoarelor aborigene, de exemplu ale popoarelor băștinașe puțin numeroase din nordul Rusiei. Mai mult ca atât, în formă fragmentară, imperativele DD tradiționale sunt acceptate și în unele țări dezvoltate, care au de suportat revoluția industrială, consecințele urbanizării și alte perturbări ale civilizației”[5].

Este prematur, deocamdată, să se vorbească despre o teorie bine constituită a DD, deși există concepții științifice la acest capitol, expuse într-o serie de publicații, principalele dintre care sunt menționate în lista referințelor. Aceste concepții (sau spectrul lor) anticipă elaborarea unei teorii integrative și bine dezvoltate a DD, care poate avea doar un caracter interdisciplinar și complex, implicând toate domeniile principale ale științei moderne, lucru de care ne putem convinge pe parcursul expunerii ulterioare a materialului. Mai mult ca atât, după cum menționează Basiago”,[6] DD trebuie să se dezvolte în calitatea unei noi filosofii, în care principiile privind viitorul, egalitatea, politica globală de mediu și biodiversitatea să stea la baza luării deciziilor.

În prezent întreaga umanitate se află în preajma celei de-a treia revoluții a civilizației (după cea agrară și industrială), tot atât sau poate și mai fundamentală decât cele precedente. Strategia DD nu poate fi creată, plecând de la reprezentările și general-umane tradiționale la stereotipurile de gândire. Ea necesită elaborarea unor modalități științifice, politice și conceptuale noi, care să corespundă nu numai realităților de azi, ci și eventualelor perspective de dezvoltare din mileniul al III-lea.

Noțiunea de „dezvoltare durabilă” are în esența sa două caractere de bază - antropocentric și biosferocentric. Prin caracterul *antropocentric* în sens larg putem înțelege supraviețuirea umanității (a țării) și capacitatea (posibilitatea) dezvoltării sale continue (durabile) timp îndelungat, asigurând urmașilor noștri tot atâtea posibilități câte posedă generațiile actuale, pentru a-și satisface cerințele lor în resurse naturale și în condiții favorabile ecologice ale Pământului și Cosmosului (principiul egalității posibilităților generațiilor de oameni privind satisfacerea cerințelor lor).

Caracterul *biosferocentric* al noțiunii este legat de conservarea biosferei ca temelie naturală a întregii vieți pe pământ, a durabilității și dezvoltării sale naturale, pentru ca dezvoltarea ulterioară a umanității să nu capete o formă ecofobă. În raportul deja menționat al ONU, „Viitorul nostru comun”, se menționează (pag. 68) că „strategia DD este orientată spre realizarea armoniei între oameni și între societate și natură”, care poate fi caracterizată ca un principiu al coevoluției naturii și societății. Iată de ce noțiunea de „dezvoltare durabilă” poate fi definită ca „...o formă a dezvoltării socionaturale care asigură supraviețuirea și progresul neîntrerupt al societății și nu distruge mediul natural înconjurător (în special, biosfera)”. O astfel de înțelegere a DD este și pentru mai multe instituții internaționale cum ar fi UICN, PNUM, WWF, care în publicația lor comună susțin că prin DD se subînțelege ... „îmbunătățirea calității vieții umane fără a depăși cadrul capacității de rezistență a ecosistemelor” ”[7]. O altă definiție a DD este dată de Danilov-Danilean, care percepe DD ca o *dezvoltare a societății care rămâne în limitele capacității de rezistență a biosferei și nu distruge baza naturală a reproducerii vieții umane*”[8]. O definiție detaliată a DD este dată de către specialiștii de la Banca Mondială: „DD înseamnă fundamentarea politicilor de dezvoltare și de mediu atât în baza costurilor și beneficiilor, cât și în baza unei analize economice detaliate, de natură să întărească protecția mediului și să conducă la majorarea și asigurarea unui nivel durabil al bunăstării” ”[9].

Prin șirul de definiții ale DD vom evidenția în mod special definiția dată de Ismail Serageldin, vicepreședinte al Băncii Mondiale: *dezvoltarea durabilă este cea care asigură generațiilor viitoare cel puțin aceleași oportunități de care beneficiază generația actuală, înțelegând prin oportunitate capitalul și creșterea de capital pe persoană*”[10]. În viziunea sa, capitalul se diferențiază în patru tipuri: a) capitalul creat de om (cel contabilizat în mod obișnuit); b) capitalul natural (așa cum e văzut în cadrul economiei mediului); c) capitalul uman (investiții în educație, sănătate și alimentație); și d) capitalul social (bazele instituționale și culturale necesare funcționării unei societăți). Am expus în mod special această definiție căci mai mulți cercetători au preluat viziunea respectivă și au dezvoltat-o ulterior, în special în contextul căilor de operaționalizare a DD.

Vorbind despre creșterea capitalului pe cap de persoană, Manoliu și Ionescu menționează că o societate care nu-și menține sau nu-și îmbunătățește venitul real pe cap de locuitor nu este în dezvoltare durabilă. Dacă totuși se realizează creșterea pe seama altor componente sociale și politice, dezvoltarea este compromisă[11].

Definițiile DD derivă în mare măsură de la sensul etimologic al acestei sintagme. Etimologia cuvântului „sustainable” provine din „sustain” - a (se) susține și „able” -

capabil. De aici rezultă două interpretări, care țin propriu-zis de „dezvoltare în limitele *capacității de rezistență*” [12].

- „Capacitate de a susține” - capacitatea resurselor naturale de a susține dezvoltarea societății omenești pe timp nelimitat[13], adică o *utilizare durabilă* a resurselor naturale[14]. Altfel spus, se vorbește despre o utilizare a resurselor naturale în limitele *capacității de rezistență*[15].

- „Capacitate de autosusținere” - în acest caz vorbim despre o dezvoltare care să asigure evoluția sistemului socioeconomic uman pe o traiectorie continuă (fără a afecta existența generațiilor viitoare), dar și acest lucru conduce la ideea unei evoluții în cadrul limitelor *capacității de suport*[16].

Aplicarea în practică a acestei percepții a DD a determinat apariția unei definiții pragmatice a ei ca integrare a politicilor de mediu în politicile de dezvoltare economică și socială la toate nivelurile într-o manieră *holistă*[17] prin strategii de tip economic[18], politic[19] sau tehnologic. Sistemele ecologice sunt privite ca *sisteme - suport al vieții*[20], și de aici protecția mediului devine o componentă esențială a politicii de dezvoltare[21-22]. În acest context, conform lui Vadineanu, DD este capacitatea sistemelor ecologice (naturale, controlate de om sau create de om) de a crea, testa și menține potențialul de adaptare și evoluție pentru a-și asigura viabilitatea la toate nivelurile ierarhiei organizaționale[23].

Examinând aceste și alte definiții, putem concluda că din ele derivă un șir de aspecte principale. În cadrul DD fiecare generație trebuie să-și satisfacă necesitățile proprii fără a lăsa pe seama generațiilor viitoare: datoriile financiare, împrumuturi mari, externe și interne; datoriile sociale - neglijarea investițiilor în factorul uman; datoriile demografice - permiterea creșterii necontrolate a numărului populației și a datoriilor ecologice - epuizarea resurselor naturale sau poluarea solului, a apei și a aerului. În ultimul timp DD înseamnă și o perfecționare durabilă și echitabilă a calității vieții, bazată pe o protecție adecvată a mediului în condițiile conservării resurselor naturale și asigurării nedepășirii capacității de rezistență a mediului.

Luând ca bază definițiile DD, putem identifica două tipuri de echitate socială: a) *echitatea în cadrul generației*, atât la nivel local, cât și internațional, care implică paritate de acces la resurse (fie ale mediului sau nu) pentru locuitorii actuali ai planetei, fără distincție între țara/locul în care trăiesc; și b) *echitatea între generații*, care înseamnă, în schimb, oportunități egale între generațiile succesive.

Concomitent vom menționa că asigurarea DD este un imperativ nu numai pentru o țară sau pentru un grup de țări, ci pentru toate statele lumii, deoarece problemele actuale cu care se confruntă umanitatea au tot mai mult un caracter regional și global, nu doar local, de aceea sunt necesare acțiuni comune pentru înlăturarea fenomenelor care pun în pericol dezvoltarea și chiar existența societății. Din definițiile date derivă și necesitatea asigurării securității atât a umanității, cât și a biosferei planetare.

În linii mari, după cum specifică Vuta[24], putem distinge două viziuni esențiale ale conceptului de dezvoltare durabilă: *viziunea economică globală și viziunea ecologică*.

Viziunea economică globală a dezvoltării durabile: prin definiție, dezvoltarea durabilă reprezintă ansamblul condițiilor și elementelor care permit menținerea, creșterea veniturilor și a bunăstării, implicând aspecte ale vieții economice, spre exemplu: controlul creșterii demografice; încurajarea schimbării termice; clasificarea resurselor reflectând raritatea lor relativă, modificarea structurii producției și consumului, de manieră să mențină la un nivel adecvat stocul de resurse rare etc.

Viziunea ecologică a dezvoltării durabile implică gestiunea, menținerea stocului de resurse și a factorilor cu productivitate cel puțin constantă într-o optică a echității între

generații și țări. În această viziune, stocul cuprinde două elemente diferite: stocul de capital „artificial”, care include ansamblul termenilor și factorilor de producție produși de om și capitalul „natural”, resursele naturale regenerabile și neregenerabile (apă, sol, faună, floră) etc.

Pe parcurs vom evidenția *principiile de bază* ale DD examinate în mai multe publicații. În particular, acestei teme îi este consacrată culegerea de articole sub redacția lui Dommen[25], dar și alte publicații semnate de Dediu, [26], Ermolina[27], ș.a. Ermolina, bazându-se pe documentele internaționale aprobate la nivelul ONU sau al unor agenții ale ONU, trage concluzia că la etapa actuală se constată o interacțiune și o dezvoltare comună a principiilor-dreptului ecologic internațional și a principiilor DD. Mai mult ca atât, principiile DD se pun la baza dreptului ecologic internațional. Generalizând publicațiile pe tema respectivă, putem desprinde aceste principii care au, în fond, un profund „accent ecologic”:

- fiecare persoană are dreptul la o viață sănătoasă și fructuoasă în armonie cu natura, la o viață într-un mediu înconjurător favorabil;
- dezvoltarea social-economică se va orienta spre ameliorarea calității vieții oamenilor în limitele capacității de rezistență a ecosistemelor;
- dezvoltarea nu se va produce în detrimentul mediului natural înconjurător, ci va asigura posibilitatea satisfacerii cerințelor vitale de bază atât ale generațiilor umane actuale, cât și ale celor viitoare;
- conservarea mediului natural înconjurător va constitui o parte inalienabilă a procesului DD; dezvoltarea economică, echitatea socială și securitatea ecologică vor alcătui un tot unitar, împreună determinând criteriile de bază ale dezvoltării;
- supraviețuirea umanității și dezvoltarea social-economică stabilă se vor baza pe legitățile reglementării biotice, cu conservarea biodiversității în biosferă;
- folosirea rațională a naturii se va baza pe utilizarea neextenuantă și economicoasă a resurselor regenerabile și neregenerabile, pe utilizarea inofensivă a reziduurilor;
- gospodărirea ecologică inofensivă se va baza pe intensificarea interacțiunii dintre economie și ecologie, pe formarea unui sistem economic și ecologic unic (conjugat) de dezvoltare;
- politica demografică va fi orientată spre stabilizarea numărului populației și optimizarea activităților acesteia în conformitate cu legile fundamentale ale naturii;
- este necesară aplicarea pe larg - a principiului preventiv, conform căruia înaintea adoptării unor decizii de dezvoltare social-economică se vor întreprinde măsuri eficiente de prevenire a degradării mediului natural înconjurător, a catastrofelor ecologice și tehnogene;
- o condiție importantă a tranziției societății la DD o constituie depășirea sărăciei și reducerea decalajelor exagerate în nivelul de viață al oamenilor;
- folosirea diverselor forme de proprietate și a mecanismului relațiilor de piață va fi orientată spre armonizarea relațiilor sociale cu asigurarea securității publice;
- în perspectivă, pe măsura realizării ideilor DD, va crește importanța raționalizării volumului și structurii consumului personal al populației;
- protecția și conservarea micilor popoare și a etniilor, a culturii, tradițiilor acestora, a mediului lor de trai vor deveni una din prioritățile politicii statului la toate etapele de tranziție la DD;
- promovarea colaborării internaționale și a parteneriatului global în scopul

conservării, protecției și restabilirii integrității ecosistemului Pământului va fi susținută prin adoptarea de către state a unor acorduri și altor tratate juridice internaționale în domeniu;

- se vor asigura accesul liber la informația ecologică, crearea unei baze corespunzătoare de date cu folosirea în aceste scopuri a comunicațiilor globale și naționale, a altor mijloace informaționale;
- în cadrul perfecționării bazei legislative vor fi luate în calcul eventualele consecințe ecologice ale acțiunilor preconizate, se va miza pe creșterea răspunderii pentru infracțiunile ecologice, se vor asigura și garanții de compensare pentru persoanele care au avut de suferit de pe urma poluării mediului înconjurător;
- ecologizarea conștiinței și a concepției despre lume a omului, reorientarea sistemului educațional și instructiv spre principiile DD vor contribui la avantajarea valorilor intelectuale și spirituale comparativ cu cele materiale și patrimoniale;
- drepturile suverane ale fiecărui stat pentru folosirea propriilor resurse naturale se vor realiza fără a se prejudicia ecosistemele din afara frontierelor de stat; în dreptul internațional este importantă recunoașterea principiului responsabilității diferențiate a statelor pentru violarea ecosistemelor globale;
- activitatea economică se va gestiona renunțându-se la proiecte de natură să cauzeze un prejudiciu irecuperabil mediului înconjurător sau ale căror consecințe ecologice sunt studiate insuficient.

Orientarea spre modelul socionatural de dezvoltare va necesita transformări conceptuale serioase. Supraviețuirea și continuitatea dezvoltării societății la scară globală se vor realiza fără o creștere cantitativă a multor parametri tradiționali și, înainte de toate, fără creșterea extensivă a producției.

Vom menționa că DD trebuie concepută mai degrabă ca un proces, decât ca un obiectiv accesibil într-un anumit interval de timp[28]. Acest proces este orientat spre perfecționarea sistemului de management și asimilarea a noi cunoștințe despre interacțiunile dintre societate, mediu și dezvoltarea economică.

Cadrul temporal al dezvoltării durabile este foarte important. După Pearce[29], „dezvoltarea durabilă reprezintă loialitatea față de viitor”. Conform acestui autor, am putea concepe o „durabilitate paretiană” (*Pareto sustainability*), în condițiile căreia nici o generație nu ar putea să-și sporească bunăstarea în detrimentul altei generații. Mai mult decât atât, după Tietenberg[30], dacă un proiect maximizează valoarea actualizată a beneficiilor, dar antrenează pierderi pentru generațiile viitoare, ar trebui pusă de o parte o cotă din câștigurile obținute într-un fond de compensație „intergenerații”. În acest sens Solow considera[31] resursele drept o prăjitură ce trebuie împărțită între generații („cake-eating”). Urmând aceste idei, Grădinaru[32], spune că, dacă succesorii noștri vor avea același comportament economic, înseamnă că am făcut un lucru rezonabil, iar în caz contrar, dacă le vom lăsa un stoc mai mic, atunci ei vor trebui să compenseze cu un stoc mai mare de cunoștințe științifice.

Din cele expuse, ca și din analiza altor materiale publicate la tema DD, rezultă că esența tranziției la DD constă într-o astfel de reducere a presiunii antropogene asupra biosferei, în condițiile căreia civilizația s-ar „înscris” în mod organic în mediul înconjurător și s-ar dezvolta pe calea progresului timp indefinit de îndelungat. Cu alte cuvinte, DD înseamnă conservarea biosferei și a umanității și coevoluția lor. În acest sens noi vedem DD ca o viitoare formă de interacțiune coevolutivă a naturii și societății, care asigură existența lor reciprocă.

Formarea noii strategii de dezvoltare înseamnă integrarea treptată într-un sistem unic de autoorganizare al sferelor economică, ecologică, socială și altor sfere de activitate. De exemplu, din punct de vedere ecologo-geografic aspectele geoecologice, economico-geografice, social-geografice și politico-geografice ale acestui tip de dezvoltare trebuie să se integreze într-un „sistem durabil”. DD trebuie să se distingă (ca minimum) prin eficiență economică, compatibilitate biosferică și echitate socială în cadrul unei reduceri generale a presiunii antropogene asupra biosferei. Integrarea aspectelor economice, sociale și ecologice într-un sistem unic al DD înseamnă apariția unei noi integrități, care formează un model, o formă principial nouă de dezvoltare civilizată[33].

La necesitatea revederii conceptului de dezvoltare a civilizației, ținându-se cont de problemele securității, atrage atenția și Vadinenanu[34]. El menționează că în secolul XXI societatea actuală trebuie să pună bazele unei noi civilizații care să se bazeze pe următoarele: a) o nouă viziune și un nou mod de gândire care să permită dezvoltarea cunoașterii privind organizarea ierarhică și dezvoltarea adaptivă, neliniară a sistemelor socioeconomice; b) o nouă ideologie asupra dezvoltării; c) o nouă interpretare a fenomenului - de globalizare; d) un nou mod de abordare și proiectare a fenomenelor de restructurare și reorganizare a sistemelor socioeconomice, bazat pe un set de norme care să asigure securitatea socială și ecologică, justiția socială, inovarea tehnologică și noi piețe; și e) dezvoltarea și perfecționarea sistemului managementului, folosind progresul din domeniul tehnologiilor informaționale pentru a pune în practică politicile și planurile DD.

Necesitatea asigurării securității în procesul DD este recunoscută drept un obiectiv major al Strategiei de Dezvoltare Durabilă a Moldovei [35]. Astfel, printre principiile de bază ale acesteia se menționează și promovarea noului concept de securitate-economică, socială, alimentară, ecologică.

După cum am menționat mai sus, formarea unei activități economice care să nu distrugă biosfera, ci, dimpotrivă, s-o conserve, adică să fie ecologic admisibilă, să nu depășească limitele capacității de rezistență a ecosistemelor, este una dintre sarcinile centrale ale edificării viitoarei societăți „durabile”. Din acest punct de vedere, biosfera trebuie să fie tratată nu doar ca un depozit și furnizor de resurse, ci ca un fundament al vieții, a cărui conservare este o condiție obligatorie a funcționării sistemului social-economic și a elementelor sale componente.

Deocamdată, nu există o soluție suficient de argumentată din punct de vedere științific de creare a unei economii totalmente compatibile din punct de vedere biosferic. Potențialul sporit al activității economice a etapei actuale, orientat spre ritmuri accelerate de creștere economică, a devenit o forță distructivă pentru om și biosferă. În acest context economia compatibilă din punct de vedere biosferic apare ca o *nouă utopie*, deoarece până la moment așa și nu sunt clare căile și mecanismele de edificare a ei. Această contradicție ecologo-economică poate fi rezolvată prin crearea unui nou model de gospodărire, a unei economii „durabile” și „echilibrate” care să se bazeze pe principiile intensificării și ecologizării complete și multilaterale[36].

Tranziția la DD își propune supraviețuirea umanității și, concomitent, conservării biosferei sau, și mai scurt - conservarea biosferei și salvagardarea civilizației, evoluția lor reciprocă(coevolucția). Dar pentru ca aceasta din urmă să supraviețuiască(să nu piară), ca specie biologică unicat ea trebuie să-și transforme radical toate sferele activității sale în sensul reducerii substanțiale a presiunii asupra biosferei cu aproximativ un ordin (adică, de aproximativ zece ori). Este o sarcină foarte complicată iar soluționarea ei vine în contradicție cu tot ce caracterizează modelul dezvoltării actuale indurabile (sau

economocentrice), al cărui început poate fi datat cu trecerea umanității la economia producătoare, a cărei incapacitate ecologică a demonstrat-o deosebit de clar secolul XX. În același timp, ameliorarea calității vieții oamenilor trebuie să fie asigurată în limitele capacității de rezistență a biosferei, a cărei depășire conduce la distrugerea mecanismului biotic natural de autoreglementare și stabilizare a mediului natural înconjurător.

Scopurile și principiile DD ca model de dezvoltare socionaturală coevolutivă al unui tip de dezvoltare deocamdată inexistent, dar dorit, presupun transformarea modului de exploatare a naturii (și în ansamblu - a interacțiunii naturii și societății), deoarece metodele contemporane de valorificare a resurselor naturale, în majoritatea țărilor lumii, nu asigură folosirea optimă și durabilă a potențialului acestor resurse, ducând la epuizarea și degradarea lor.

Pornind de la scopurile DD, potențialul de resurse naturale al biosferei trebuie să satisfacă atât cerințele generațiilor de oameni care trăiesc astăzi pe planetă, cât și ale celor viitoare, precum și să asigure, în principiu, supraviețuirea speciei umane și existența sa indefinit de îndelungată. Este de asemenea necesar de creat o modalitate nouă, distinctă de cea existentă, de valorificare a resurselor naturale, care ar asigura atât supraviețuirea și existența indefinit de îndelungată a civilizației (într-un anumit fel, nemurirea speciei umane), cât și conservarea biosferei planetei ca sursă principală a acestor resurse și a condițiilor ecologice de existență a întregii vieți pe planetă. Principiul de bază al utilizării optime a resurselor naturale (care se deosebește de modalitatea actuală distrugătoare de utilizare a naturii) trebuie să pornească de la echilibrul necesar în folosirea resurselor atât de generațiile actuale de oameni, cât și de generațiile viitoare.

Cele menționate mai sus arată că pentru asigurarea DD este necesar să ne schimbăm radical atitudinea față de utilizarea resurselor naturale, și în primul rând, față de resursele energetice. Astfel, în prim-plan se impune utilizarea în volum tot mai redus a resurselor tradiționale de energie și trecerea masivă la utilizarea resurselor regenerabile nelimitate în timp. Pentru populația planetei Pământ sursă regenerabilă principală de energie este energia Soarelui, precum și energia mecanică a apei și aerului condiționată de ea, adică hidrosfera și atmosfera Pământului. Iată de ce crearea în viitor a unor tehnologii directe de captare a energiei solare constituie un obiectiv strategic actual pentru umanitatea modernă (în această direcție se și fac cercetări) [37], căci numai în așa mod ea va putea să-și „achite” datoriile către generațiile viitoare pentru resursele naturale neregenerabile folosite. Aici s-ar mai putea adăuga că în viitor va deveni posibilă utilizarea mai largă a energiei solare nu numai la suprafața planetei, ci și în cosmos, precum și a resurselor extraterestre.

Totuși, în deceniile apropiate strategia generală de utilizare durabilă a potențialului de resursele naturale nu se va axa pe domeniul cosmic (deși acest domeniu, după cum vom vedea în continuare, nu poate fi exclus din obiectivele strategice de lungă durată de tranziție la DD) ca un fel de continuare a căii *extensive* de valorificare a resurselor naturale (vezi în acest sens capitolul IV). În condițiile restricțiilor planetare existente asupra activității economice este important să trecem pe calea *intensivă* examinată mai sus de exercitare a acestei activități, în special pe cea a intensificării procesului de producere și a altor tipuri de activități umane care să se bazeze în domeniul utilizării naturii pe principiul asigurării înlocuirii resurselor naturale neregenerabile cu cele generabile sau, practic, cu resursele inepuizabile. Ar fi o variantă ideală ca pentru activitatea economică și, în primul rând pentru cea de producție să se utilizeze doar resursele naturale generabile.

Această versiune ideală poate să devină un scop al utilizării durabile a resurselor naturale, dat fiind faptul că în mod real substituirea tuturor resurselor neregenerabile cu

cele generabile este imposibilă (după cum este imposibilă o producție totalmente nereșiduală). Iată de ce, având în vedere obiectivele și imperativele DD, este important să minimizăm (și să optimizăm) utilizarea resurselor naturale neregenerabile. Este într-un fel un *principiu al minimaxului - utilizarea minimă a resurselor neregenerabile cu antrenarea maximă în activitatea de producție a resurselor naturale generabile (inepuizabile)*. Este important să stabilim atât la nivel de fond, cât și la nivel matematic formal legătura dintre resursele naturale de la „intrarea” în procesul tehnologic de producție cu cele de la „ieșire” căci utilizarea resurselor regenerabile trebuie să fie legată de utilizarea maximă a deșeurilor, ceea ce va asigura o securitate ecologică mai mare a activității de producție.

În paradigma utilizării durabile a resurselor naturale, conjugată cu securitatea ecologică maximal posibilă, sunt importante nu numai caracteristicile de consum și tipul resurselor naturale de la „intrare”, dar și acțiunile de la „ieșire”, care influențează mediul natural - ceea ce este rezultatul activității de producție atât în forma unor produse utile, cât și a deșeurilor și a altor consecințe negative. Influența lor asupra stării mediului natural înconjurător și a potențialului de resurse naturale modifică structura acestuia, reducând posibilitățile de substituire a resurselor neregenerabile cu cele regenerabile. Ținând cont de acest lucru, considerăm oportun ca, împreună cu criteriul durabilității utilizării resurselor naturale, să introducem și un indice care să caracterizeze parametrii de la „ieșire” ai procesului economic (de producție), care să reflecte raportul rezultatelor utilizării resurselor naturale - utile și nocive pentru societate și mediul natural înconjurător. Este vorba despre un maximimum de intensificare a activității economice, când rezultatele maximal utile pentru societate sunt obținute cu minimum de impacturi negative asupra mediului înconjurător (principiul chinezesc antic „u vei”).

Considerentele expuse impun reunirea într-un sistem unic a parametrilor de intrare și de ieșire a producției, un minimimum de consum și un maximimum de activitate economică intensă, utilizarea durabilă a resurselor naturale și asigurarea securității ecologice. În acest caz vom obține o abordare mai sistemică a problemei utilizării durabile a resurselor naturale, ceea ce ne va permite să stabilim mai exact nu numai structura și volumul resurselor naturale la intrare, dar și procesul tehnologic de realizat și măsurile de asigurare a securității ecologice a activității economice, și un proces administrativ mai bine sistematizat la toate etapele - de la dobândirea necesarului de cunoștințe științifice la elaborarea tehnologiilor și producerea materialelor și a energiei de natură să satisfacă cerințele „durabile” ale societății.

Presupusul proces administrativ sistemic trebuie să rezolve, în principiu, contradicția socionaturală de bază, ceea ce înseamnă că principalul mijloc de administrare a procesului de substituire a resurselor naturale neregenerabile cu cele regenerabile este mecanismul organizatoric-administrativ și nu cel economic de piață. Rezultă, așadar, că va crește esențial rolul controlului de stat asupra procesului de tranziție la DD și în general rolul statelor ca subiecți ai acestei tranziții. În plus, apare necesitatea formării unei structuri globale de administrare a tranziției la DD a întregii comunități mondiale.

În cadrul unei astfel de structuri are sens să evidențiem în mod special asigurarea administrativă a utilizării durabile a potențialului de resurse naturale, deoarece ea are proporții planetare, și anume lupta pentru resurse exprimă interesele geopolitice principale în cadrul actualului model de dezvoltare (indurabilă). Soluționarea problemei exploatarea durabile a resurselor naturale într-o țară luată aparte, în principiu, este ireală, deoarece tranziția la un nou model de dezvoltare a civilizației este posibilă doar în proporții planetare. Iată de ce procesul substituirii resurselor neregenerabile cu cele

regenerabile este legat de o serie de factori științifici, tehnologici, economici, sociali, ecologici, politici și de altă natură. Procesul de „eliminare” a resurselor neregenerabile trebuie să se desfășoare în proporții planetare, și anume exploatarea durabilă a resurselor naturale constituie acea verigă de bază de care depinde, în primul rând, trecerea umanității pe o nouă cale de dezvoltare, care să includă repartizarea echitabilă a resurselor (și accesul la ele) atât pentru generațiile actuale, cât și pentru cele viitoare.

În acest caz funcțiile statului care trece la DD trebuie examinate altfel, deoarece controlul exploatării resurselor naturale va fi în mare măsură „legat” de activitatea organizatorică-administrativă. Funcția statului de exploatare durabilă a resurselor naturale (și a comunității mondiale alcătuite din state-subieci) devine (împreună cu cea ecologică) prioritară, de ea depinzând alte funcții importante ale lui (care în cadrul modelului DD trebuie aranjate altfel decât se face acest lucru acum).

Pentru coordonarea și stimularea formării strategiei exploatării durabile a naturii ar trebui create organizații înainte de toate pe lângă ONU, care și-ar asuma administrarea tranziției comunității mondiale pe calea dezvoltării durabile. În acest scop este foarte important să fie reorientate toate organizațiile internaționale și mondiale, prioritar cele economico-financiare și cu atribuții directe la resursele naturale (OMC, FMI, OPEC, BIRD, UNIDO, FAO, WWF, IUCN ș. a.). Este oportun să se elaboreze cât mai curând posibil o asigurare intelectual-științifică a formării acestui sistem de administrare: pregătirea cadrelor și alte tipuri de instruire pentru DD, să se fondeze centre de asigurare metodologică și metodico-științifică a creării tehnologiilor și dispozitivelor tehnice „indurabile”, să se facă propuneri de formare a bazei normative de drept internaționale și propuneri de modificare a regulamentului economic mondial, precum și de formare a unui sistem al administrării de stat, interstatale, regionale și globale a tranziției la DD.

Mai sus am menționat că creșterea continuă a potențialului tehnico-științific al societății umane și, în consecință, transformarea societății într-o forță motrice majoră a condiționat apariția unor probleme ecologice și sociale profunde. Este știut că relația reciprocă dintre societate și natură este una reversibilă. Cu cât mai mult se perfecționează tehnica și tehnologiile, cu atât mai mari sunt volumele de resurse naturale valorificate, și acest proces poate dura aproape la nesfârșit, până nu apare un obstacol extern de nedepășit. Un asemenea obstacol a apărut relativ recent și este legat de capacitatea limitată de rezistență a biosferei, în care sunt integrate omul și toată infrastructura sa tehnică și tehnologică[38]. Omul niciodată nu s-a aflat în armonie perfectă cu natura, ci doar s-a adaptat la condițiile ei. Practic, de-a lungul întregii istorii a dezvoltării civilizației omul s-a acomodat la condițiile naturii, și-a perfecționat mijloacele de utilizare a produselor ei și nu a depășit cadrul speciei biologice din care a evoluat odată cu natura. În lupta permanentă a omului cu natura și în tendința sa de a o modifica în corespundere cu cerințele sale a și început să se creeze ființa umană, care a parcurs calea de la animal la om. Evident că omul nu este produs numai al naturii, ci și al muncii, al cărui scop este de a produce unelte (produse) prin intermediul altor unelte. Anume munca, dându-i omului unele avantaje în lupta sa pentru existență, în comparație cu alte animale, în același timp l-a adus în fața pericolului de a deveni cu timpul o forță capabilă să distrugă mediul său vital, mediul natural. Acest pericol a devenit eminent real la hotarul mileniilor II și III.

Note:

1. Касимов Н.С. *От экологического образования к образованию для устойчивого развития // Образование для устойчивого развития. Материалы семинара*

- «Экологическое образование и образование для устойчивого развития». – Москва-Смоленск, 2004.
2. Урсул А.Д., Урсул Т.А. Устойчивое будущее и новый образ науки // Государственная служба. 2004, № 6. Урсул А.Д., Урсул Т.А. Становление ноосферной науки и устойчивое развитие // Безопасность Евразии, 2004. №4.
 3. Научная основа стратегии устойчивого развития Российской Федерации. - М., 2003; Стратегия и проблемы устойчивого развития России в XXI веке. 2002.
 4. Наше общее будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. (Перевод с английского), 1989.
 5. Касимов Н.С., Мазуров Ю.Л. Становление и развитие образования в области устойчивого развития за рубежом // Образование для устойчивого развития. – Москва-Смоленск. 2004.
 6. Basiago A.D. (1995). *Methods of defining „Sustainability”*. *Sustainable Development Vol.3. 109-119. (1995)*.
 7. IUCN, UNEP, WWF. *Caring for Earth, 1991*.
 8. Данилов-Данильян В. Устойчивое развитие (теоретико-методологический анализ). Экономика и математические методы, 2003, Т.3, вып.2.
 9. World Bank. World Development Report 1992: Development and the Environment. (vezi: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/>).
 10. Serageldin I. s.a. Making Development Sustainable: from concepts to action. World Bank. Environmental Sustainable Development Occasional Paper Series No.2, 1994, 46 pages.
 11. Manoliu M., Ionescu C. Dezvoltarea Durabilă și protecția mediului. - București, HGA, 1998. - 183 p.
 12. Conway G., Bărbier E. 1988. After the Green Revolution: Sustainable and Equitable Agricultural Development. *Fwfwm*. 20(6):651-678.
 13. Markandya A., Pearce D. 1988. Natural Environments and the Social Rate of Discount. *Project Appraisal* 3(1): 2-12.
 14. Allaby M. 1988. Dictionary of the Environment.- MacMillan Press Ltd., London.
 15. IUCN, WWF, UNEP. 1980. The World Conservation Strategy. Gland, Switzerland.
 16. Coomer J. 1979. Quest for a Sustainable Society. Pergamon Press, Oxford.
 17. Bărbier E. 1987. The Concept of Sustainable Economic Development. *Environmental Conservation* 14(2):101-111.
 18. Bărbier E. 1987. The Concept of Sustainable Economic Development. *Environmental Conservation* 14(2):101-111.
 19. Comelieau C. 1994. Développement du développement durable. *Tiers Monde* 35(137):61-76.
 20. Munasinghe M., Shearer W. 1995. Defining and Measuring Sustainability: The Biogeophysical Foundations. Washington D.C.
 21. Brown B.J., Merideth R.W. 1988. Global Sustainability: Towards Measurement. *Environmental Management* 12(2):133-143.
 22. Markandya A., Pearce D. 1988. Natural Environments and the Social Rate of Discount. *Project Appraisal*. 3(1):2- 12.
 23. Vadineanu A. Dezvoltarea Durabilă: Teorie și Practică. Vol. 1.- București, Editura Universității din București, 1998. – 334 p.
 24. Vuta Mariana. Politici și strategii financiare de protecția mediului. Vezi: <http://www.ase.ro/biblioteca/carte>
 25. Dommen E. Fair principles for sustainable development: Essays on Environmental Policy and Developing countries. United Nations Conference on Trade and Development. - Geneva, Switzerland, 1993.

26. Dediu I. Relațiile Om-Natură și Managementul ecologic. Management Ecologic și Dezvoltare Durabilă. - Chișinău, 1996, pag. 5-7.
27. Ермолина М.А. Концепция устойчивого развития: общие принципы и подходы // Юридическая мысль, 2003, №2 (15), p. 80-89. (Санкт-Петербург)(<http://www.fido7.net/cgi-bin/forumm.fpl?user=measure&num=31>)
28. Wilkinson R. Sustainability as an evolutionary process. International Journal of Sustainable Development, Vo. 5, No. 4, 2002, pag. 381-391.
29. D. Pearce, A. Markandya. Blueprint for a Green Economy. - Earthan Publication, Londra, 1989.
30. T.H.Tietenberg. Environmental and Natural Resources Economics. / Illinois, 1984.
31. R.M. Solow. Intergenerational equite and exhaustible resources //Review of Economic Studies, Symposium, May, 1974, p.29-46.
32. Ilie Gradinaru. Protecția mediului - abordare previzională. Ed. Economică, București, 2000, p. 50.
33. Урсул А.Д. Концептуальное моделирование устойчивого развития // Экология урбанизированных территорий, 2006, № 2.
34. Vadineanu A. Managementul Dezvoltării: o abordare ecosistemică. - București, Ed. Ars Vivendi, 2004. - 396 pag.
35. „Moldova 21”, Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă. 2000. Vezi:http://www.undp.md/publications/doc/RAPORT_21.pdf
36. Урсул А.Д. Переход России к устойчивому развитию. Ноосферная стратегия. – М., 1998; Барлыдаев Х.А. Общая теория глобализации и устойчивого развития. – М., 2002; Бобылев С.Н., Гирусов Э.В. и др. Экономика устойчивого развития. – М., 2004; Браун Л.Р. Экономика. – М., 2003.
37. Энергия будущего. 2004, декабрь (пилотный выпуск); Энергия будущего. – М., 2006.
38. Экология и экономика природопользования. Учебник для вузов. – Закон и право, IUNITI, 1998. – 455 с.

Arina Antoci,
doctor în filosofie

RAȚIONALITATEA TEHNOLOGICĂ ȘI LOGICA DOMINAȚIEI

Social position of the individual and his relationships with others not only appear to be caused by acquiring and objective laws, but also the acquisition and laws seem to lose their mysterious and uncontrollable, they appear as manifestations of rationality calculable (scientific). The world tends to be material for a full administration until it absorbs and administrators. Net domination has become the very place of reason, and the company is to give them caught in it. And modes of thought that seem transcendent transcend reason itself.

În ciuda tuturor schimbărilor, dominația exercitată de om asupra omului a rămas, în realitatea socială, continuul istoric care leagă Rațiunea pretehnologică de cea tehnologică. Totuși, societatea care proiectează și întreprinde transformarea tehnologică a naturii, schimbă temelia dominației, înlocuind treptat dependența personală (a sclavului de stăpân, a iobagului de senior, a seniorului de suzeran etc.) cu dependența de „ordinea obiectivă a lucrurilor” (de legile economice, de piață etc.). „Ordinea obiectivă a lucrurilor” este, desigur, și ea rezultatul dominației, dar nu este mai puțin adevărat că dominația generează acum o raționalitate superioară, aceea a unei societăți care-și menține structura ierarhică exploatând și mai eficient resursele naturale și spirituale și distribuind pe o scară tot mai largă beneficiile acestei exploatari. Limitele acestei raționalități și puterea ei nefastă apar în înrobirea crescândă a omului de către un aparat de producție care perpetuează lupta pentru existență și o extinde într-o luptă internațională totală care ruinează viața celor ce construiesc și folosesc acest aparat.

În acest stadiu devine clar că trebuie să fie ceva greșit în însăși raționalitatea sistemului. Ceea ce este greșit e modul în care oamenii și-au organizat munca socială. Faptul acesta nu se mai discută într-o vreme când, de o parte, marii întreprinzători sunt dispuși să jertfească avantajele izvorâte din inițiativa particulară și din „libera” concurență a avantajelor aduse de comenzile și reglementările guvernamentale, iar de altă parte, construcția post-modernistă înaintează întărindu-și treptat dominația. Problema nu se limitează la atât. Organizarea greșită a societății trebuie explicată mai amănunțit în ceea ce privește situația din societatea industrială avansată, unde integrarea în sistemul existent a forțelor sociale odinioară negative și transcendente pare să creeze o nouă structură socială.

Această transformare a opoziției negative în opoziție pozitivă precizează problema: organizarea „greșită”, devenind totalitară din motive interne, respinge alternativele. Firesc este, însă, numai pentru un mod de gândire și de comportament care este nedornic și, poate, chiar incapabil să priceapă ce se întâmplă și de ce se întâmplă, un mod de gândire și de comportament imun la orice altă raționalitate decât cea statornicită. În măsura în care concordă cu realitatea dată, gândirea și comportamentul sunt expresia unei conștiințe false care corespunde unei false ordini a lucrurilor și contribuie la menținerea acesteia. Iar această conștiință falsă s-a întruchipat în aparatul tehnic predominant care, la rândul lui, o reproduce.

Trăim și murim sub semnul raționalității și rentabilității. Știm că distrugerea este prețul progresului, așa cum știm că moartea este prețul vieții, că renunțarea și truda sunt premisele recompensei și bucuriei, că afacerile trebuie să continue și că orice alternativă este utopică. Această ideologie ține de aparatul social existent; ea este un instrument al buneii lui funcționări și o parte a raționalității lui.

Totuși, aparatul anulează propriul său scop dacă admitem că scopul lui este acela de a făuri o existență umană pe temelia unei naturi umanizate. Iar dacă nu acesta îi este scopul, raționalitatea sa este cu atât mai suspectă. Dar și mai logică, deoarece, de la început, negativul se află în pozitiv, inumanul în umanizare, înrobirea în eliberare. Dinamica aceasta este a realității nu a spiritului, dar a unei realități în care spiritul științific joacă un rol hotărâtor în unirea rațiunii teoretice cu rațiunea practică.

Societatea s-a reprodus într-un ansamblu tot mai tehnic de lucruri și relații care a inclus utilizarea tehnică a oamenilor — cu alte cuvinte, lupta pentru existență și exploatarea omului și a naturii au devenit tot mai științifice și mai raționale. Dubla semnificație a „raționalizării” este relevantă în acest context. Managementul științific și diviziunea științifică a muncii au mărit considerabil productivitatea întreprinderii economice, politice și culturale. Rezultatul a fost un nivel de trai superior. Totodată și pe aceeași bază, această întreprindere rațională a dat naștere unui model de gândire și de comportament care justifica și absolvea chiar și cele mai distructive și mai opresive trăsături ale acțiunii. Raționalitatea tehnică-științifică și manipularea omului se îmbină în noi forme de control social. Ne putem oare mulțumi cu aserțiunea că această consecință neștiințifică este rezultatul unei *aplicări* specifice sociale a științei? Eu consider că direcția generală în care ea a ajuns să fie aplicată era inerentă științei pure chiar și atunci când nu se urmăreau scopuri practice și că acest aspect poate fi identificat acolo unde Rațiunea teoretică se transformă în practică socială. Încercând să fac acest lucru, voi aminti pe scurt originea metodologică a noii raționalități, în contrast cu trăsăturile modelului pretenhologic.

Cuantificarea naturii, care a dus la explicarea ei prin prisma structurilor matematice, a separat realitatea de orice scopuri imanente, și ca urmare a separat adevărul de bine, știința de etică. Indiferent cum ar defini știința acum obiectivitatea naturii și corelațiile dintre părțile acesteia, ea nu poate concepe natura în mod științific prin prisma unor „cauze finale”. Și oricât de esențial ar fi rolul subiectului ca punct de observație, măsurare și calcul, acest subiect nu-și poate juca rolul științific ca agent etic, estetic sau politic. Tensiunea dintre Rațiune, pe de o parte, și nevoile și dezideratele populației subordonate (care a fost obiectul, dar rareori subiectul Rațiunii), pe de altă parte, a existat încă de la începuturile gândirii filosofice și științifice. „Natura lucrurilor”, inclusiv a societății, a fost definită astfel încât să justifice, ca fiind perfect raționale, represiunea și chiar suprimarea. Cunoașterea adevărată și rațiunea cer dominarea simțurilor, — dacă nu chiar eliberarea de ele. Unirea Logosului cu Eros a dus încă la Platon la supremația Logosului; la Aristotel, legătura dintre zeu și universul pe care acesta îl însuflețește este „erotică” numai într-un sens analogic. Mai târziu, șubreda verigă ontologică dintre Logos și Eros se rupe, iar raționalitatea științifică apare ca fiind în esență neutră. Spre ceea ce poate că tinde natura (inclusiv omul) este rațional sub raport științific numai prin prisma legilor generale ale mișcării – fizice, chimice, biologice.

În afara acestei raționalități, oamenii trăiesc într-o lume de valori, iar valorile extrase din realitatea obiectivă devin subiective. Singura posibilitate de a salvarda vreo validitate abstractă și nevătămătoare a lor pare a fi o sancționare metafizică (legea divină și dreptul natural). O asemenea sancționare nu este însă verificabilă și, deci, nu este realmente obiectivă. Valorile pot avea o înaltă demnitate (morală și spirituală), dar ele nu sunt reale și ca urmare contează puțin în treburile reale ale vieții — cu atât mai puțin cu cât sunt așezate mai sus *deasupra* realității.

Aceeași de-realizare afectează toate ideile care, prin însăși natura lor, nu pot fi verificate printr-o metodă științifică. Oricât ar fi de recunoscute, respectate, consfințite,

ele au viciul că sunt neobiective. Dar tocmai lipsa lor de obiectivitate le prefăce în factori de coeziune socială. Ideile umanitare, religioase, morale sunt numai „idealuri”; ele nu prea tulbură modul de viață existent și nu sunt invalidate de faptul că sunt contrazise de un comportament pe care-l dictează cerințele cotidiene ale afacerilor și ale politicii.

Dacă Binele și Frumosul, Pacea și Dreptatea nu pot fi deduse nici din condițiile ontologice, nici din condițiile științifice-raționale, ele nu pot pretinde în mod logic o validitate și o realizare universale, în termenii rațiunii științifice, ele rămân o chestiune de preferințe și nici o resuscitare a vreunei filosofii aristotelice sau tomiste nu poate salva situația, ea fiind aprioric respinsă de rațiunea științifică. Caracterul neștiințific al acestor idei slăbește în mod funest opoziția față de realitatea existentă; ideile devin simple idealuri, iar conținutul lor concret, critic se evaporă în atmosfera etică sau metafizică.

În mod paradoxal, lumea obiectivă, căreia nu i se mai lasă decât însușiri cuantificabile, ajunge tot mai dependentă în obiectivitatea ei de subiect. Acest proces îndelungat începe cu algebrizarea geometriei, care înlocuiește figurile geometrice „vizibile” prin operații pur mintale. El își află forma extremă în anumite concepții ale filosofiei contemporane a științei, după care întreaga materie a fizicii tinde să se dizolve în relații matematice sau logice. Însăși noțiunea unei substanțe obiective, contrapuse subiectului, pare să se dezintegreze. Oameni de știință și filosofi ai științei de orientări foarte diferite ajung la ipoteze similare privind eliminarea anumitor genuri de entități.

De pildă, fizica „nu măsoară însușirile obiective ale lumii exterioare și materiale — acestea nu sunt decât rezultatele obținute prin efectuarea unor astfel de operații”[1]. Obiectele se mențin numai ca „mijlocitoare comode”, ca „postulate culturale” învechite[2]. Densitatea și opacitatea lucrurilor se volatilizează: lumea obiectivă își pierde caracterul ei „obiectabil”, opoziția față de subiect. Lipsită de interpretarea ei în termenii metafizicii pitagoreice-platoniciene, Natura matematizată, realitatea științifică, apare ca o realitate rezultată din ideație.

Acestea sunt aserțiuni extreme și ele sunt respinse de interpretări mai conservatoare pentru care propozițiile fizicii contemporane continuă să se refere la „lucruri fizice”[3]. Lucrurile fizice ajung, însă, a fi „evenimente fizice”, iar atunci propozițiile se referă (și se referă *numai*) la atribute și relații care caracterizează diferite genuri de lucruri și procese fizice. Max Born scrie: „Teoria relativității... nu a abandonat niciodată încercările de a atribui proprietăți materiei”... Dar „adesea o cantitate măsurabilă este nu o proprietate a unui lucru, ci o proprietate a *relației* sale cu alte lucruri... Majoritatea măsurătorilor din fizică nu se ocupă direct de lucrurile care ne interesează, ci de un fel de proiecție, în cel mai larg înțeles al cuvântului”. Iar W. Heisenberg scrie: „Ceea ce stabilim în mod matematic nu constituie decât în mică măsură un „fapt obiectiv”, iar în cea mai mare parte constituie o trecere în revistă a posibilităților...”[4].

„Evenimentele”, „relațiile”, „proiecțiile”, „posibilitățile” pot fi în mod semnificativ obiective numai pentru un subiect — nu numai în termenii observabilității și măsurabilității, ci și în termenii înseși structurii evenimentului sau a relației. Cu alte cuvinte, subiectul implicat aici este un subiect constituent — adică un subiect posibil pentru care anumite date trebuie să fie sau pot să fie concepute ca eveniment sau ca relație. Dacă este într-adevăr așa, ar rămâne valabilă afirmația lui Reichenbach că în fizică propozițiile pot fi formulate independent de un observator actual și că „perturbațiile introduse de mijloacele de observație” se datorează nu observatorului uman, ci instrumentului ca „lucru fizic”[5].

Putem presupune, desigur, că ecuațiile stabilite de fizica matematică exprimă (formulează) constelația reală a atomilor, adică structura obiectivă a materiei. Independent de orice subiect „exterior” care observă și măsoară, A poate să-l „includă” pe B, să-l „precedă” pe B, „să rezulte în” B; B poate să fie „cuprins” în G, să fie „mai mare” decât G etc. — și tot ar fi adevărat că aceste relații implică localizarea, deosebirea și identitatea în diferență a lui A, B, C. Ele implică astfel capacitatea de *a fi* identice în diferență, de *a fi* legate de ... într-un mod specific, de *a fi* refractare la alte relații etc. Aceasta ar fi singura capacitate a materiei însăși, în care caz materia însăși ar fi în mod obiectiv de structura spiritului — interpretare care conține un element puternic idealist:

„Obiectele neînsuflețite, fără șovăire, fără nici o greșeală, pur și simplu în virtutea existenței lor, integrează ecuațiile, despre care nu știi nimic. Subiectiv, natura nu este parte a spiritului — ea nu gândește în termeni matematici.

Obiectiv, însă, natura este parte a spiritului — ea poate fi gândită în termeni matematici”[6].

O interpretare mai puțin idealistă ne este propusă de Karl Popper[7], care susține că, în evoluția ei istorică, știința fizicii descoperă și definește diferite straturi ale uneia și aceleiași realități obiective. În cursul acestui proces, conceptele depășite din punct de vedere istoric sunt anulate, iar semnificația lor este integrată noțiunilor care urmează — interpretare care pare să implice progresul spre miezul real al realității, adică adevărul absolut. Altfel, realitatea n-ar fi decât un fruct fără sâmbure și însuși conceptul de adevăr științific ar fi primejduit.

Nu afirm că filosofia fizicii contemporane neagă sau măcar pune în discuție realitatea lumii exterioare, ci că, într-un fel sau altul, ea suspendă judecarea a ceea ce este realitatea însăși sau consideră că întrebarea este lipsită de sens sau că nu i se poate da vreun răspuns. Transformată în principiu metodologic, această suspendare are o dublă consecință: (a) întărește deplasarea accentului teoretic de la metafizicul „Ce este...?” la funcționalul „Cum...?” și (b) stabilește o certitudine practică (dar nicidecum absolută), care, în operațiile sale cu materia, este, cu bună intenție, eliberată de legătura cu orice substanță exterioară contextului operațional. Cu alte cuvinte, teoretic, transformarea omului și a naturii nu cunoaște alte limite obiective decât cele puse de factualitatea brută a materiei și de rezistența ei, încă neînvingă, față de cunoaștere și control. În măsura în care această concepție devine aplicabilă și eficientă în realitate, aceasta din urmă este abordată ca un sistem (ipotetic) de instrumentalități; metafizicul „ființare-ca-atare” cedează locul „ființării-ca-instrument”. Mai mult, odată dovedită eficiența ei, această concepție se manifestă aprioric — ea predetermină experiența, *proiectează* direcția de transformare a naturii, organizează întregul.

Am văzut mai sus că filosofia contemporană a științei pare să combată un element idealist și că, în formulările ei extreme, se apropie în mod periculos de un concept idealist de natură. Noul mod de gândire, însă, pune idealismul iarăși „pe picioare”. Iată cum a rezumat Hegel ontologia idealistă: dacă Rațiunea este numitorul comun al subiectului și obiectului, ea este astfel ca sinteză a contrariilor. Cu această idee, ontologia a cuprins tensiunea dintre subiect și obiect; ea era saturată cu concretețe. Realitatea Rațiunii consta în exteriorizarea acestei tensiuni în natură, istorie și filosofie. Astfel, chiar și sistemul cel mai monist susținea ideea unei substanțe care se desfășoară în subiect și obiect — ideea unei realități antagoniste. Spiritul științific a redus tot mai mult acest antagonism. Filosofia modernă a științei poate prea bine să pornească de la noțiunea celor două substanțe — *res cogitans* și *res extensa*, dar cum materia întinsă devine comprehensibilă în ecuații matematice care, transpuse în tehnologie, „refac” această materie, *res extensa*

își pierde caracterul de substanță independentă. „Vechea împărțire a lumii în, pe de o parte, procesele obiective în spațiu și în timp și, pe de altă parte, spiritul în care sunt oglindite aceste procese — cu alte cuvinte diferența carteziană dintre *res cogitans* și *res extensa* — nu mai este un punct de plecare adecvat pentru concepția noastră despre știința modernă”[8].

Împărțirea carteziană a lumii a fost pusă sub semnul întrebării pornindu-se de la înseși principiile ei. Husserl arată că, în ultimă analiză, *Ego*-ul cartezian nu era realmente o substanță independentă, ci mai degrabă „reziduul” sau limita *cuantificării*; se pare că ideea lui Galilei despre lume ca *res extensa* „universal și absolut pur” a dominat aprioric concepția carteziană[9]. În acest caz, dualismul cartezian ar fi înșelător, iar egoul-substanță gânditor al lui Descartes s-ar înrudi cu *res extensa*, anticipând subiectul științific al observației cuantificabile și al măsurătorii. Dualismul lui Descartes implica deja negația sa; el mai degrabă netezea și nu bloca drumul spre instituirea universului științific unidimensional în care natura este „obiectiv consubstanțială spiritului”, adică subiectului. Iar acest subiect este legat de lumea sa într-un mod cât se poate de special: „... natura este pusă sub semnul omului activ, al omului care înscrie tehnica în natură”[10].

Știința naturii se dezvoltă sub imperiul aprioricului tehnologic care proiectează natura ca instrumentalitate potențială, ca material al controlului și organizării. Iar cuprinderea naturii ca instrumentalitate (ipotetică) precede evoluția oricărei organizări tehnice particulare:

„Omul modern consideră totalitatea Ființei ca materie primă a producției și supune totalitatea lumii-obiect orizontului și ordinii producției (Herstellen)”. “Folosirea mașinismului și fabricarea de mașini nu sunt tehnica însăși, ci numai un instrument adecvat pentru realizarea esenței tehnicii în materia ei primă obiectivă”.

Aprioric tehnologic este și *aprioric* politic întrucât transformarea naturii o implică po cea a omului și întrucât „creațiile omenești” provin dintr-un ansamblu social și se întorc în el. Se poate totuși spune că mașinismul universului tehnologic este „ca atare” indiferent față de scopurile politice — el poate revoluționa sau întârzia o societate. Un calculator electronic poate sluji în egală măsură unei administrații capitaliste și unei administrații socialiste; un ciclotron poate fi o unealtă la fel de eficientă în război sau într-o activitate pașnică. Această neutralitate este contestată în aserțiunea controversată a lui Marx, după care „moara acționată cu mâna creează societatea cu stăpâni feudali; moara cu abur — societatea cu capitaliști industriali”. Dar această afirmație este apoi precizată în teoria marxistă însăși: nu tehnica, ci modul social de producție constituie factorul istoric de bază. Oricum, când tehnica devine forma universală a producției materiale, ea circumscrie o întreagă cultură; ea proiectează o totalitate istorică, un „univers”.

Suntem oare îndreptățiți să afirmăm că evoluția metodei științifice pur și simplu „reflectă” transformarea realității naturale în realitate tehnică în procesul civilizației industriale? A formula astfel raportul dintre știință și societate înseamnă a admite două domenii separate și două evenimente separate, între care există o conexiune (1) știința și gândirea științifică, cu conceptele lor interne și adevărul lor intern și (2), folosirea și aplicarea științei în realitatea socială. Cu alte cuvinte, oricât de strânsă ar fi conexiunea celor două evoluții, ele nu se implică și nu se definesc reciproc. Știința pură nu este știință aplicată; ea își menține identitatea și validitatea, independent de folosirea ei. Mai mult, această noțiune de neutralitate în esență a științei este extinsă și asupra tehnicii.

Mașina este indiferentă față de utilizările sociale care i se dau, cu condiția ca aceste utilizări să rămână în limitele posibilităților ei tehnice.

Ținând seama de caracterul intern instrumentalist al metodei științifice, această interpretare apare ca fiind inadecvată. Între gândirea științifică și aplicarea ei, între universul discursului științific și cel al discursului comportamentului cotidian pare să existe o legătură mai strânsă, o legătură în cadrul căreia ambele se supun aceleiași logici și raționalități a dominației.

Într-o evoluție paradoxală, eforturile științei de a stabili obiectivitatea rigidă a naturii au dus la o dematerializare crescândă a naturii: „Ideea unei naturi infinite existând ca atare, idee pe care trebuie să o abandonăm, constituie mitul științei moderne. Știința a început prin a spulbera mitul evului mediu. Iar acum știința se vede silită, pentru a fi consecventă cu sine, să-și dea seama că a înlocuit un mit cu altul”.

Procesul care a început cu înlăturarea substanțelor independente și a cauzelor finale ajunge la ideatizarea obiectivității. Este vorba, însă, de o ideatizare foarte specifică, în cadrul căreia obiectul se constituie singur într-o relație cvasi *practică* cu subiectul: „Și ce este materia? În fizica atomică este definită prin reacțiile ei posibile la experimentele făcute de om și prin legile matematice — adică intelectuale — de care ascultă. Noi definim materia ca un obiect posibil al manipulării de către om”.

În cazul acesta, știința a devenit în sine tehnologică: „Știința pragmatică are despre natură o concepție care se potrivește epocii tehnice”. În măsura în care acest operaționalism devine pivotul activității științifice, raționalitatea ia forma unei construcții metodice; ea organizează și tratează materia ca pe o simplă substanță de control, ca pe o instrumentalitate potrivită tuturor scopurilor — o instrumentalitate *per se*, „în sine”.

Atitudinea „corectă” față de instrumentalitate este abordarea *tehnică*, logos-ul corect este *tehnologia*, care proiectează *realitatea tehnologică* și îi răspunde acesteia. În această realitate, materia este la fel de „neutră” ca știința; obiectivitatea nu are în ea un *telos* și nici nu este structurată spre un *telos*. Dar tocmai caracterul ei neutru leagă obiectivitatea de un Subiect istoric-specific și anume conștiința predominantă în societatea de către care și pentru care este stabilită această neutralitate. Ea se manifestă în înseși abstracțiile care alcătuiesc noua raționalitate — mai degrabă ca un factor intern decât extern. Operaționalismul pur și cel aplicat, rațiunea teoretică și cea practică, activitatea științifică și activitatea în domeniul afacerilor efectuează reducerea calităților secundare la calități primare, cuantificarea și abstractizarea unor „genuri particulare de entități”.

Ce-i drept, raționalitatea științei pure este liberă de valori și nu stabilește nici un fel de scopuri practice, ea este „neutră” față de orice valori exterioare care i-ar putea fi impuse. Dar această neutralitate este o trăsătură *pozitivă*. Raționalitatea științifică promovează o organizare societală specifică tocmai prin faptul că ea proiectează simpla formă (sau simpla materie — aici, aceste noțiuni, altfel opuse, converg) care poate fi subordonată practic tuturor scopurilor. Formalizarea și funcționalizarea sunt, anterior oricărei aplicări, „forma pură” a unei practici sociale concrete. Pe câtă vreme știința a eliberat natura de scopuri inerente și a despuiat materia de toate însușirile ei (cu excepția celor cuantificabile), societatea i-a eliberat pe oameni de ierarhia „naturală” a dependenței personale, legându-i unii de alții conform unor însușiri cuantificabile — și anume ca unități de forță de muncă abstractă, calculabile în unități de timp. „În virtutea raționalizării modurilor de muncă, eliminarea calităților este transferată din universul științei în cel al experienței cotidiene”.

Există oare între cele două procese de cuantificare, științifică și socială, vreun paralelism și vreun raport de cauzalitate? Sau este conectarea lor opera unei constatări sociologice *a posteriori*? Discuția precedentă presupune că noua raționalitate științifică este în sine, în însăși abstracția și puritatea ei, operațională întrucât s-a dezvoltat pe un fundal instrumentalist. Observația și experimentul, organizarea și coordonarea metodică a datelor, propozițiilor și concluziilor nu au loc niciodată într-un spațiu teoretic nestructurat, neutru. Proiectul cunoașterii implică operații asupra obiectelor dintr-un univers dat al discursului și acțiunii sau asupra abstracțiilor făcute pe baza acestor obiecte. Știința observă, calculează și teoretizează, de pe o poziție în acest univers. Stelele observate de Galilei erau aceleași și în antichitate, dar universul diferit al discursului și acțiunii — pe scurt, realitatea socială diferită — a deschis o nouă direcție și un nou orizont observației și a oferit posibilitățile de a ordona datele observate. Nu mă ocup aici de raportul istoric dintre raționalitatea științifică și cea socială la începuturile epocii moderne. Scopul meu este să demonstrez caracterul instrumentalist *intern* al acestei raționalități științifice, datorită căruia ea este *a priori* tehnologie, și *aprioric* unei tehnologii *specifice* — anume tehnologia ca formă de control social și dominație socială.

Gândirea științifică modernă, în măsura în care este pură, nu proiectează anumite scopuri practice și nici anumite forme de dominație. Oricum, nu există dominație *per se*. Pe măsură ce se dezvoltă, teoria face abstracție de, sau respinge, un context teleologic faptic — cel al universului dat, concret al discursului și acțiunii. Tocmai înăuntrul acestui univers apare sau nu apare proiectul științific, teoria concepe sau nu concepe alternativele posibile, ipotezele ei subminează realitatea preexistentă sau îi extind limitele.

Principiile științei moderne au fost aprioric structurate astfel încât să poată servi ca instrumente conceptuale pentru un univers al unui control eficient care se autopromovează; operaționalismul teoretic a ajuns să corespundă operaționalismului practic. Metoda științifică care a dus la o dominare tot mai eficientă a naturii a ajuns astfel la producerea conceptelor pure și a instrumentalităților pentru dominarea tot mai eficientă a omului de către om *prin* dominarea naturii. Rațiunea teoretică, rămânând pură și neutră, a intrat în serviciul rațiunii practice. Fuziunea s-a dovedit rodnică pentru ambele. Astăzi dominația se perpetuează și se extinde nu numai prin tehnologie, ci și ca tehnologie, iar aceasta din urmă asigură ampla legitimare a puterii politice care se extinde și care absoarbe toate sferile culturii.

În acest univers, tehnologia asigură, de asemenea, ampla raționalizare a lipsei de libertate a omului și demonstrează imposibilitatea „tehnică” de a fi autonomi și de a ne determina singuri existența. Căci lipsa de libertate nu apare nici ca irațională, nici ca fiind de natură politică, ci mai degrabă ca supunere față de aparatul tehnic care extinde confortul existenței și sporește productivitatea muncii. Astfel, raționalitatea mai degrabă apără în loc să anuleze legitimitatea dominației, iar orizontul instrumentalist al rațiunii se deschide asupra unei societăți rațional-totalitare:

„Am putea numi filosofie autocratică a tehnicilor pe aceea care vede în ansamblul tehnic un loc în care mașinile se folosesc pentru a dobândi putere. Mașina este numai un mijloc; scopul este cucerirea naturii, domesticirea forțelor naturale cu ajutorul unei prime înrobiri: mașina este un sclav care servește la producerea altor sclavi. O asemenea orientare dominatoare și sclavagistă se poate întâlni cu revendicarea libertății pentru om. Este, însă, greu să te eliberezi transferând sclavia asupra altor ființe — oameni, animale sau mașini; a domni peste un popor de mașini care înrobesc lumea întregă înseamnă tot a domni, iar orice domnie presupune acceptarea schemelor de înrobire”.

Dinamica neconținută a progresului tehnic s-a impregnat cu un conținut politic, iar Logosul tehnicii a fost transformat în Logosul aservirii continue. Forța eliberatoare a tehnologiei — instrumentalizarea lucrurilor — se preface într-o piedică a eliberării, devenind instrumentalizare a omului.

Această interpretare ar lega proiectul științific (metodă și teorie), *anterior* oricărei aplicări și folosiri, de un proiect social specific și ar vedea această legătură tocmai în forma internă a raționalității științifice, adică în caracterul funcțional al conceptelor ei. Cu alte cuvinte, universul științific (adică nu propozițiile specifice despre structura materiei, energie, corelația lor etc., ci proiectarea naturii ca materie cuantificabilă, ca ghid al abordării ipotetice a obiectivității și al expresiei logico-matematice a acesteia) ar fi orizontul unei practici sociale concrete, care ar fi păstrată în dezvoltarea proiectului științific.

Dar, chiar dacă am admite instrumentalismul intern al raționalității științifice, această presupunere tot nu ar stabili validitatea socio-logică a proiectului științific. Odată admis că formarea celor mai abstracte concepte științifice tot menține corelația dintre subiect și obiect într-un univers dat al discursului și acțiunii, legătura dintre rațiunea teoretică și cea practică poate fi înțeleasă în moduri foarte diferite.

O astfel de interpretare diferită ne-o oferă „epistemologia genetică” a lui Piaget. Formarea conceptelor științifice este interpretată de Piaget în termenii diferitelor abstracții pornind de la corelația generală dintre subiect, și obiect. Abstracția nu precede nici de la simplul obiect, astfel încât subiectul să funcționeze numai ca punct neutru de observare și măsurare, nici de la subiect ca vehicul al Rațiunii cognitive pure. Piaget face o deosebire între procesul cunoașterii în matematică și același proces în fizică. Primul este abstracție „în interiorul acțiunii ca atare”: „Contrar celor ce se afirmă adesea, ființele matematice nu rezultă deci dintr-o abstractizare a obiectelor, ci dintr-o abstractizare înfăptuită înăuntrul acțiunilor ca atare. A aduna, a ordona, a muta din loc etc. sunt acțiuni mai generale decât a gândi, a împinge etc. deoarece ele țin de coordonarea însăși a tuturor acțiunilor particulare și se înserează în fiecare dintre ele cu titlu de factor coordonator...”.

Propozițiile matematice exprimă astfel o “acomodare generală la obiect”— contrar adaptărilor particulare cure sunt caracteristice propozițiilor adevărate din fizică. Logica și logica matematică sunt „o acțiune asupra obiectului oarecare, adică o acțiune, adaptată în chip general”, iar această „acțiune” are o validitate generală întrucât „această abstractizare sau diferențiere pătrunde până în sânul coordonărilor ereditare, întrucât mecanismele coordonatoare ale acțiunii țin întotdeauna, la origine, de coordonări reflexe și instinctive”.

În fizică, abstractizarea precede de la obiect, dar se datorează unor acțiuni specifice ale subiectului; astfel, abstracția ia în mod necesar o formă logico-matematică, deoarece „acțiunile particulare nu duc la cunoaștere decât dacă sunt coordonate între ele și dacă această coordonare este, prin însăși natura ei, logico-matematică”.

Abstractizarea în fizică trimite, în mod necesar, înapoi la abstractizarea logico-matematică, iar aceasta este, în calitate de coordonare pură, forma generală a acțiunii, „acțiunea ca atare”. Iar această coordonare constituie obiectivitatea pentru că păstrează structurile ereditare „reflexe și instinctive”.

Piaget recunoaște caracterul practic intern al rațiunii teoretice, dar îl deduce dintr-o structură generală a acțiunii, care este, în ultimă instanță, o structură biologică, ereditară. Metoda științifică ar avea, în cele din urmă, o bază biologică, care este supraistorică (sau, mai curând, infra-istorică). De altfel, admitând că orice cunoaștere științifică presupune coordonarea unor acțiuni particulare, nu văd de ce o astfel de coordonare ar fi „prin însăși

natura ei” logico-matematică — doar dacă „acțiunile particulare” ar fi operațiunile științifice ale fizicii moderne, în care caz interpretarea ar fi circulară.

În contrast cu analiza mai degrabă psihologică și biologică a lui Piaget, Husserl a propus o epistemologie genetică concentrată pe structura social-istorică a rațiunii științifice. Mă voi referi la lucrarea lui Husserl numai în măsura în care ea subliniază cât de mult este știința modernă „metodologia” unei realități istorico *pre-date*, în al cărei univers se mișcă.

Husserl pornește de la faptul că matematizarea naturii a dus la o cunoaștere practică validă: la construirea unei realități „ideatice” care putea fi „corelată” efectiv cu realitatea *empirică*. Opera științifică, însă, se referea la o practică pre-științifică, care constituia baza originară („*Sinnesfundament*”) a științei lui Galilei. Această bază pre-științifică a științei în universul practicii (*Lebenswelt*) care a determinat structura teoretică nu a fost luată în considerare de Galilei; mai mult chiar, ea a fost ascunsă (*verdeckt*) de evoluția ulterioară a științei. Astfel s-a născut iluzia că matematizarea naturii a creat un „adevăr absolut autonom” (*eigenständige*), pe câtă vreme ea a rămas de fapt o metodă și o tehnică specifice pentru *Lebenswelt*. Vălul ideatic (*Ideenkleid*) al științei matematice este așadar un văl de simboluri care reprezintă și totodată maschează (*vertritt și verkleidet*) „universul practicii”.

În ce constă intenția, conținutul original, pre-științific menținut în structura conceptuală a științei? *Măsurarea* în practică descoperă posibilitatea de a folosi anumite forme, configurații și relații fundamentale care sunt universal „disponibile — ca identic aceleași — pentru determinarea și calcularea exactă a obiectelor și relațiilor empirice”. În ciuda abstractizării și a generalizării, metoda științifică menține (și maschează) structura ei tehnică pre-științifică; dezvoltarea primei reprezintă (și maschează) dezvoltarea celei de-a doua. Astfel, geometria clasică „idealizează” practica observării și măsurării pământului (*Feldmesskunst*). Geometria este teoria obiectualizării practice.

Algebra și logica matematică construiesc, desigur, o realitate ideatică absolută, eliberată de îndoielile și particularitățile incalculabile ale universului practicii și ale subiecților care trăiesc în el. Oricum, această construcție ideatică este teoria și tehnica ideatizării noului univers al practicii: „în practica matematică obținem ceea ce ne refuză practica empirică, adică exactitatea. Căci este posibil ca formele ideale să fie determinate în termeni de identitate absolută... Astfel ele devin universal disponibile și accesibile”. Coordonarea (*Zuordnung*) lumii ideatice cu cea empirică ne îngăduie „să proiectăm regularitățile anticipate ale universului practicii”: „Odată ce se posedă formulele, se posedă și previziunea dorită în practică” — previziunea a ceea ce este de așteptat în experiența vieții concrete.

Husserl scoate în relief conotațiile tehnice, pre-științifice ale exactității și interschimbabilității matematice. Aceste noțiuni centrale ale științei moderne apar nu ca simple subproduse ale științei pure, ci ca elemente ținând de structura ei conceptuală internă. Abstracția științifică de la concretețe, cuantificarea însușirilor, care oferă totodată exactitate și validitatea universală, implică o experiență concretă specifică a universului practicii — un mod specific de „a vedea” lumea. Iar această „viziune”, în ciuda caracterului ei „pur”, dezinteresat, înseamnă a vedea într-un context teleologic, practic. Ea galileică înseamnă a anticipa (*Voraussehen*) și a proiecta (*Vorhaben*). Știința este știința anticipării și proiectării metodice, sistematice. Dar — și aceasta este hotărâtor — a unei anticipări și a unei proiectări specifice, în sensul că ele experimentează, sesizează și modelează lumea în termenii unor relații calculabile și previzibile între unități identificabile cu exactitate. În acest proiect, cuantificabilitatea universală este o condiție

prealabilă a dominării naturii. Însușirile individuale, necuantificabile împiedică organizarea oamenilor și lucrurilor în concordanță cu energia măsurabilă care urmează a fi extrasă din ei. Este vorba, însă, de un proiect specific, social-istoric, iar conștiința care întreprinde acest proiect este subiectul ascuns al științei galileice; aceasta din urmă este tehnica, arta anticipării, extinsă în infinitate.

Tocmai pentru că, în formarea conceptelor ei, știința galileică este tehnica unui univers specific al practicii, ea nu transcende și nu poate transcende această *Lebenswelt*. În esența ei, ea rămâne în limitele experienței fundamentale și ale universului teleologic instituit de această realitate. Conform formulării lui Husserl, în știința galileică „universul concret al cauzalității devine matematică aplicată” — dar universul percepției și al experienței, „în care trăim întreaga noastră viață practică, rămâne așa cum este, *neschimbat* în structura lui esențială, în propria lui cauzalitate concretă”.

Este o declarație sfidătoare, minimalizată cu ușurință, dar eu îmi voi îngădui o posibilă supra-interpretare. Enunțul lui Husserl nu se referă numai la faptul că, în ciuda geometriei neeuclidiene, noi continuăm să percepem și să acționăm într-un spațiu tridimensional, sau că, în pofida conceptului „statistic” de cauzalitate, continuăm să acționăm, în sensul comun, în conformitate cu „vechile” legi ale cauzalității. De asemenea, el nu contrazice modificările ce se produc continuu în universul practicii cotidiene ca rezultat al „matematicii aplicate”. Enunțul lui Husserl pune în discuție ceva mult mai grav: anume limita inerentă a științei și metodei științifice stabilite, în virtutea cărora acestea extind, raționalizează și asigură universul predominant al practicii, *fără a-i modifica structura existențială — adică fără a avea în vedere un mod calitativ nou de „a vedea”* și relații calitativ noi între oameni și între om și natură.

Cât privește formele de viață instituționalizate, știința (atât cea pură cât și cea aplicată) ar avea astfel o funcție stabilizatoare, statică, conservatoare. Chiar și cele mai revoluționare cuceriri ale ei nu ar fi decât construire și distrugere conform unei experiențe și organizări specifice a realității. Continua autocorectare a științei însăși — revoluționarea ipotezelor ei care este un element constitutiv al metodei sale — promovează și extinde același univers istoric, aceeași experiență de bază. Ea rămâne credincioasă aceluiași aprioric formal, care tinde către un conținut cât se poate de material și de practic. Departate de a subestima schimbarea fundamentală survenită odată cu instaurarea științei galileice, interpretarea lui Husserl subliniază ruptura radicală cu tradiția pregalileică; orizontul de gândire instrumentalist a constituit, într-adevăr, un orizont nou. El a făurit un univers nou al rațiunii teoretice și practice, dar a rămas legat de un univers istoric specific care are limitele sale evidente — în teorie ca și în practică, în metodele sale pure ca și în cele aplicate.

Discuția anterioară pare să se refere nu numai la limitele și prejudecățile lăuntrice ale metodei științifice, ci și la subiectivitatea ei istorică. Mai mult, ea pare să implice necesitatea creării unei „fizici calitative”, reînvierea filosofiilor teleologice etc. Eu admit că această bănuială este întemeiată, dar, în stadiul în care ne aflăm, pot numai să asigur că nu intenționez să dezvolt idei obscurantiste.

Indiferent cum definește cineva adevărul și obiectivitatea, ele rămân legate de agenții umani ai teoriei și practicii și de capacitatea acestora de a înțelege și schimba lumea lor. Această capacitate, la rândul ei, depinde de gradul în care materia (oricare ar fi ea) este recunoscută și înțeleasă drept ceea ce este ea în toate formele particulare, în această privință, știința contemporană are o validitate obiectivă infinit mai mare decât înaintașele ei. Am putea chiar adăuga că, în prezent, metoda științifică este singura metodă îndreptățită să revendice o asemenea validitate; interacțiunea ipotezelor cu faptele

observabile validează ipotezele și demonstrează faptele. Ceea ce aș vrea să arăt este faptul că știința, *în virtutea propriei sale metode* și a propriilor sale concepte, a proiectat și a promovat un univers în care dominația asupra naturii a rămas legată de dominația asupra omului — legătură care tinde să devină fatală acestui univers ca întreg. Înțeleasă și stăpânită de știință, natura reappare în aparatul tehnic de producție și distrugere care întreține și îmbunătățește viața indivizilor, subordonându-i totodată stăpânilor aparatului. Astfel, ierarhia rațională se contopește cu cea socială. În cazul acesta, schimbarea direcției progresului, care ar putea rupe această legătură fatală, ar afecta, de asemenea, însăși structura științei, proiectul științific. Fără a-și pierde caracterul rațional, ipotezele științei s-ar dezvolta într-un context experimental esențialmente diferit (contextul unei lumi pacificate); ca urmare știința ar ajunge la concepte esențialmente diferite ale naturii și ar stabili fapte esențialmente diferite. Societatea rațională subminează ideea de Rațiune.

Am arătat că elementele acestei subminări — conceptele altei raționalități — au fost prezente în istoria gândirii de la începuturile acesteia. Vechea idee a unui stat în care Ființa atinge desăvârșirea, în care tensiunea dintre „este” și „trebuie” este înlăturată în ciclul unei veșnice reîntoarceri, constituie o parte integrantă a metafizicii dominației. Totodată, însă, ea ține și de metafizica eliberării — de reconcilierea Logosului cu Eros. Această idee are în vedere oprirea productivității represive a Rațiunii, sfârșitul dominației prin satisfacții.

Cele două raționalități opuse nu pot fi pur și simplu corelate cu gândirea clasică și, respectiv, cu gândirea modernă, așa cum pretinde John Dewey: „de la bucuria contemplativă la manipulare activă și control active”, și „de la cunoaștere ca plăcere estetică procurată de proprietățile naturii, la cunoaștere ca mijloc de control material”. Gândirea clasică era suficient subordonată logicii controlului material, iar în gândirea modernă există suficiente elemente de acuzare și refuz pentru a invalida formula lui Dewey. Ca comportament și gândire conceptuală, rațiunea înseamnă, în mod necesar, stăpânire și dominație. Logos-ul este lege, regulă, ordine, în virtutea cunoașterii. Subsumând cazurile particulare unui universal, subordonându-le universalului lor, gândirea ajunge la stăpânirea cazurilor particulare. Ea devine aptă nu numai să le înțeleagă, ci și să acționeze asupra lor și să le controleze. Deși orice gândire este guvernată de logică, desfășurarea acestei logici este deosebită în diferitele moduri de gândire. Logica formală clasică și logica simbolică modernă, logica transcendentală și cea dialectică guvernează fiecare un alt univers al discursului și experienței. Ele s-au dezvoltat toate în sânul unui continuu istoric al dominației, cărui îi plătesc tribut. Iar acest continuu conferă modurilor gândirii pozitive caracterul lor conformist și ideologic, iar modurilor gândirii negative caracterul lor speculativ și utopic.

În rezumat, putem încerca acum să identificăm mai clar subiectul ascuns al raționalității științifice, precum și scopurile ascunse în forma ei pură. Conceptul științific al unei naturi universal controlabile a proiectat natura ca infinită materie-în-funcție, ca simplu material pentru teorie și practică. Lumea-obiect s-a integrat, sub această formă, construcției unui univers tehnologic — un univers de instrumentalități mintale și fizice, de mijloace în sine. Astfel, acesta este un sistem cu adevărat „ipotetic”, depinzând de un subiect care validează și verifică.

Procesul de validare și procesul de verificare pot fi pur teoretice, dar ele nu au loc niciodată în vid și nu se încheie niciodată într-o minte individuală. Sistemul ipotetic de forme și funcții devine dependent de un alt sistem — un univers de scopuri prestabilit, în care și pentru care se dezvoltă. Ceea ce apăruse ca fiind exterior, străin proiectului

teoretic, se dovedește a fi o parte a însăși structurii lui (metodă și concepte); obiectivitatea pură se dezvăluie ca *obiect pentru o subiectivitate* care furnizează Telos-ul, scopurile. În construirea realității tehnologice nu există o ordine științifică pur rațională; procesul raționalității tehnologice este un proces politic.

Omul și natura devin obiecte interschimbabile ale organizării numai în mediul tehnologiei. Eficiența universală și rentabilitatea universală a aparatului căruia omul și natura îi sunt subordonați maschează interesele particulare care organizează aparatul. Cu alte cuvinte, tehnologia a devenit marele vehicul al *reificării* — al reificării sub forma ei cea mai dezvoltată și mai eficientă. Poziția socială a individului și raporturile lui cu ceilalți nu numai că apar ca fiind determinate de însușiri și legi obiective, ci totodată aceste însușiri și legi par să-și piardă caracterul lor misterios și necontrolabil; ele apar ca manifestări calculabile ale raționalității (științifice). Lumea tinde să devină materialul pentru o administrare totală care îi absoarbe până și pe administratori. Plasa dominației a devenit plasa rațiunii însăși; iar societatea este în mod fatal prinsă în ea. Iar modurile de gândire transcendente par că transcend Rațiunea însăși.

În aceste condiții, gândirea științifică (științifică în cea mai largă accepțiune a termenului, ca opusă gândirii confuze, metafizice, emoționale, ilogice) ia, în afara științelor fizice, pe de o parte forma unui formalism (simbolism) pur și închis în sine, iar pe de altă parte forma unui empirism total. (Această opoziție nu este conflictuală. Vezi aplicarea, cât se poate de empirică, a matematicii și a logicii simbolice în industria electronică.) În raportul cu universul existent al discursului și comportamentului, noncontradicția și nontranscendența constituie numitorul comun. Empirismul total își dezvăluie funcția ideologică în filosofia contemporană.

Note:

1. Herbert D. Nature, vol. 168. – 1951, 630p.
2. Quine W.V.O. From a logical Point of View. – Ed. University Press, Cambridge, Harvard 1953, 240p.
3. Ibidem. p.44.
4. Ibidem. p.87.
5. Herbert D. op. cit., p. 109.
6. Ibidem. p.206.
7. Heisenberg W. The Physicist Conception of Nature. – Ed. Hutchinson, Londra, 1963, 350p.
8. Ibidem. p. 111.
9. Hedegger M.. Ființă și timp. – Oxford, 1962, 436 p.

SOCIOLOGIE

Victor Mocanu,
doctor în sociologie

PROBLEME SOCIO-JURIDICE ALE IMPLEMENTĂRII ASIGURĂRILOR OBLIGATORII DE ASISTENȚĂ MEDICALĂ

Article was drafted in the results of sociological research issues facing the insurance healthcare. Were studied social behavior of people receiving care, their attitude towards personal health, their view on the organization of the health care system, compared to concrete actions provided health sector reform of the country and how it is received in the field reform. They also have developed measures for enhancing the system of healthcare insurance in Moldova.

Asigurările obligatorii de asistență medicală au contribuit la rezolvarea unor probleme cu care se confrunta sistemul de sănătate, îmbunătățind starea tehnico-materială a instituțiilor medicale și asigurând consumabilele necesare pentru acordarea asistenței medicale. De fapt, asigurările de sănătate reprezintă una din pârgھیile necesare pentru înlesnirea accesului la serviciile medicale de calitate și au un rol social de protecție, implementându-se ca parte componentă a politicii și programelor de protecție socială.

Cu toate acestea, în ultimul timp, în cadrul unor emisiuni televizate, dar mai ales în presa scrisă, au apărut un șir de publicații în care populația își exprimă nedumerirea și indignarea față de faptul că plătind polița de asigurare este nevoită să achite adăugător pentru serviciile medicale prestate, adeseori necalitative. În scopul depistării punctelor vulnerabile de funcționare a sistemului de asigurări obligatorii de asistență medicală Institutul de Filozofie, Sociologie și Științe Politice a desfășurat o cercetare sociologică pe un eșantion de 1600 de respondenți, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova după următoarele criterii: gen, vârstă, educație, naționalitate, reședință etc. Marja de eroare nu depășește 2,6%.

Respondenților li s-a propus să-și exprime opinia despre punerea în acțiune a poliței de asigurare obligatorie de asistență medicală. E necesar de menționat faptul că în sondajele noastre întreprinse în 2003 doar 34% din persoanele chestionate au susținut propunerea de a introduce un pachet de servicii medicale gratuite care să asigure realmente accesul gratuit la un minimum de servicii, pe când în 2001 acest indice era mai mare - 40%.

Rezultatele sondajului nostru atestă că mai mult de 3/4 din respondenți dispun de poliță de asigurare medicală obligatorie (77,6%). Existența poliței depinde de nivelul de instruire. Persoanele mai instruite se îngrijesc de procurarea poliței de asigurare. Dintre persoanele cu studii superioare dispun de o asemenea poliță 83,6%, dintre alte grupuri de populație – de la 68 până la 78%. Persoanele cu studii superioare sunt angajate mai des în servicii de stat sau în cadrul întreprinderilor particulare în care conducerea manifestă disciplină în asigurarea cu polițe a angajaților ei.

Femeile sunt asigurate mai des decât bărbații (respectiv 78,6% și 76,5%), fapt ce denotă iarăși o atitudine mai serioasă față de propria sănătate din partea femeilor. Nivelul de acoperire cu asigurare depinde de vârstă. Din rândul persoanelor cu vârsta de peste 60 de ani sunt asigurate 89%. Dintre tinerii de până la 30 de ani – doar 68,7%.

Sondajul arată că doar 3% din respondenți consideră că asigurarea de sănătate le acoperă toate cheltuielile de tratament, doar la 8,9% - aceasta acoperă cea mai mare parte, la 15,5% - jumătate. Cea mai răspândită (38,6%) s-a dovedit a fi opinia potrivit căreia

asigurarea de sănătate acoperă doar o mică parte din cheltuielile de tratament, iar 11,9% au semnalat că polița le este complet inutilă.

Altfel spus, existența asigurării de sănătate nu soluționează problema accesibilității serviciilor medicale pentru majoritatea populației.

Rezultatele studiului nostru confirmă cele expuse mai sus și anume:

- doar 17% din respondenți consideră că a fost suficient volumul de servicii medicale incluse în pachetul minim de servicii medicale în cadrul asigurărilor obligatorii pentru anul 2007; 75% nu sunt de acord cu această afirmație, iar 8% nu și-au format o opinie în problema dată. Locuitorii din zona rurală sunt de patru ori mai puțin satisfăcuți de conținutul pachetului minim de servicii medicale decât locuitorii orașelor (respectiv 8% și 30,4%).
- doar fiecare a zecea persoană (10,8%) s-a dat cu părerea că Compania de asigurare obligatorie în sănătate obține valoarea reală pentru banii plătiți atunci când contractează instituțiile medicale pentru prestarea serviciilor medicale, 63% - într-o oarecare măsură, aproape fiecare a patra persoană (24%) consideră că Compania nu obține valoare reală, 2,5% nu și-au format o viziune clară în această problemă.

În consecință, doar 15,6 % din respondenți au afirmat că odată cu introducerea pachetului minim de servicii medicale accesul la asistența medicală s-a îmbunătățit, 58,5% au specificat că accesul sa îmbunătățit doar într-o oarecare măsură și în special pentru cei săraci și păturile vulnerabile. Fiecare a cincea persoană (22,7%) consideră că odată cu introducerea medicinei prin asigurare accesul la asistența medicală a devenit mai anevoios.

Populația urbană apreciază de două ori mai pozitiv decât cea rurală accesul la asistența medicală (respectiv 23,6% și 10,5%). Și persoanele mai instruite s-au dat cu părerea că s-a ușurat accesul populației la servicii medicale. Dintre persoanele cu studii medii incomplete consideră astfel 12,4%, dintre cei cu studii medii – 15,0%, cu studii medii de specialitate – 17,1%, cu studii superioare – 17,2%.

Evident, persoanele cu venituri foarte mici au beneficiat într-o măsură mai mare de rezultatele introducerii medicinei prin asigurare. Dintre cei mai înstăriți, cu venituri mari, doar 7,7% consideră că s-a îmbunătățit accesul la asistența medicală; 11,7% - dintre cei cu venituri bune, 15,4% - dintre cei cu venituri modeste, 27,3% - dintre cei cu venituri foarte modeste.

Bărbații au menționat mai des decât femeile că s-a ușurat accesul la servicii medicale, respectiv 16,3% și 14,9%.

Opiniile experților la întrebarea: "Care este impactul fondării Companiei Naționale de Asigurări în Medicină" s-au împărțit egal. Cei care consideră impactul fondării ca unul negativ motivează prin faptul că conducerea companiei activează la comandă și netransparent, utilizând banii pentru unii și obijduind majoritatea populației. Ei s-au dat cu părerea că sunt îndreptate sume considerabile pentru întreținerea CNAM-ului, care puteau fi folosite la tratarea pacienților.

Medicii au menționat că CNAM-ul, de când s-a fondat, nu și-a îndeplinit obligația privitor la salarizarea decentă față de urgență și personalul medical și datorită activității ineficiente a companiei este răspândită pe larg umblarea pe drum a pacientului (sau cum se spune „futbolirea pacientului”) de la specialist la medicul de familie etc., pentru o oarecare investigație.

În linii mari, experții consideră că punctele forte ale pachetului de bază de servicii medicale sunt:

- accesul grupurilor socialmente - vulnerabile la servicii medicale;

- principiul solidarității pus la baza asigurărilor;
- pacienții au obținut drepturi.

Medicii menționează că pachetul de bază permite investigații sofisticate pe larg și tratament suficient pentru orice pacient. Cercetătorii științifici precizează că introducerea noțiunilor de economie de piață în prestarea serviciilor a scos ramura din criză.

Au fost invocate următoarele puncte slabe ale asigurărilor în medicină:

- populația nu cunoaște încă drepturile sale;
- lipsa de transparență;
- volum limitat de servicii incluse ale pachetului;
- asigurarea nu permite acumularea surselor necesare pentru dezvoltarea asistenței medicale înalt specializate;
- volumul mare de lucru al medicului de familie;
- medicul de familie dispune de puțin timp pentru a educa populația din sectorul său;
- asigurarea obligatorie reprezintă o bătaie de joc față de pacienți, medici și banii plătitorilor;
- neachitarea salariilor medicilor de familie în dependență de volumul de lucru;
- în pachet sunt incluse medicamente slab cotate în Europa,
- neputința indicării medicamentelor foarte bune, scumpe;
- standarde în tratament;
- nu este hotărâtă „foaia de drum” a pacientului pentru a micșora rândurile, pentru a deservi operativ pacienții;
- medicul de familie nu are posibilitate la direct să efectueze investigații costisitoare;
- medicul de familie nu are permisiunea să realizeze spitalizarea directă la instituțiile republicane, fără a-l trimite la centrul consultativ;

Fiecare al treilea expert susține că activitatea Companiei Naționale de Asigurări în Medicină este eficientă, fiecare al doilea - într-o oarecare măsură, fiecare al șaselea o consideră ineficientă.

Mai mult de jumătate din cei intervievați au menționat că volumul de servicii medicale incluse în pachetul minim de servicii medicale în cadrul asigurărilor obligatorii pentru anul 2007 n-a fost suficient. Astfel au opinat majoritatea parlamentarilor, o jumătate dintre medici și profesori.

Patru din zece experți nu sunt mulțumiți de modul în care Ministerul Sănătății și Protecției Sociale și Guvernul RM a gestionat reforma în domeniul sănătății. Cei mai nemulțumiți sunt medicii și parlamentarii.

Deputații consideră că în multe cazuri ministerul și guvernul, pe de o parte, și pe altă parte CNAM –ul, activează uneori în contradicție, fiecare urmărind cum să acumuleze mai mulți bani, pe care-i gestionează prost.

30% dintre experți consideră că Ministerul Sănătății în ultimii 5 ani și-a schimbat rolul și funcțiile, tot atâția – că și le-a schimbat parțial, iar 40 la sută afirmă că el în genere nu și-a schimbat atribuțiile și funcțiile.

Pacienții cu boli cronice au menționat că în general se simte o ameliorare comparativ cu anii precedenți. Însă mulți consideră că procesul nu este transparent și că medicii sunt lipsiți de interes față de reformă. Foarte mulți din pacienți își exprimă nemulțumirea pentru faptul că pachetul de bază nici pe departe nu acoperă toate necesitățile și accesul este încă redus pentru multe persoane în etate și din familiile vulnerabile, în special în regiunile rurale. Anumite persoane intervievate au remarcat

necesitatea schimbării mentalității atât în rândul pacienților, cât și al medicilor. Lumea s-a obișnuit să beneficieze de servicii gratis.

În urma interviuării respondenților (din rândul pacienților) în raioanele Fălești, Ștefan-Vodă, Anenii Noi și mun. Chișinău, aceștia au remarcat următoarele:

- Lipsa informației transparente cu privire la Programul care acoperă doar necesitățile acelor cu boli ușoare;
- Reducerea perioadei aflării în spital a fost redusă de la 21 de zile la numai 7;
- Tratatamentul în spital se face doar în baza a ceea ce este identificat de medicul de familie, iar alte boli de care suferă pacientul nu se iau în considerație;
- Managementul prost al mijloacelor financiare de către CNAM;
- Lipsa de acces la medicamente de către persoanele în etate;
- Achitarea suplimentară a medicului în speranța obținerii unui serviciu de calitate;
- Nu toți cetățenii din regiunile rurale pot să-și permită costul de 450 lei pentru procurarea poliței, acesta fiind motivul din care nici nu se adresează la medic;
- Lipsa de interes a medicului față de reformă exprimată prin salariu foarte jos pe care acesta îl primește;
- Informarea insuficientă a populației cu privire la:
 - formarea prețurilor;
 - lista de medicamente acoperite de pachetul de bază.
- Necesitatea de a gestiona sistemul de către Ministerul Sănătății și nu de CNAM;
- Lipsa lenjeriei în spital (astfel pacienții sunt impuși să aducă de acasă venind de la o distanță mai mare);
- Necesitatea de a schimba mentalitatea, de altfel va exista în continuare implementarea haotică a reformei respective;
- Pacienții nu obțin valoarea reală a banilor pe care îi cheltuie la procurarea poliței;
- Banii achitați pentru polița de asigurare nefolosiți trebuie să se acumuleze într-un fond anumit și la o anumită perioadă să se elibereze câte o foaie la complexe balnear-sanatoriale;
- Necesitatea de a asigura prețul pentru poliță în dependență de venitul persoanei;
- Efectuarea gratis a intervenției chirurgicale la prezentarea poliței;
- Desfășurarea investigațiilor medicale gratis.

Medicii de familie din raioanele Ștefan-Vodă, Fălești, Anenii Noi și Chișinău au relatat următoarele:

- Pierderea legăturii dintre Ministerul Sănătății și medicul din teritoriu;
- Asigurarea accesului de către persoanele asigurate la toate investigațiile (și nu parțial);
- Lipsa dorinței de a procura polița deoarece oricum persoana nu va avea acces la anumiți specialiști și aparate;
- Diferența mare de preț pentru investigațiile desfășurate la anumite aparate (ultrasonografia la Ștefan-Vodă costă 28 lei, la Chișinău – 250 lei);
- Modificări permanente în program;
- Planificarea și finanțarea adecvată la contractarea serviciilor pentru secția consultativă și medicina primară;
- Necesitatea de a consulta medicii la nivel de raion la aprobarea programului unic;

- Compensarea pentru anumite medicamente este binevenită
- Pacienții mai înstăriți se adresează direct la medicii specialiști, ignorând medicul de familie, astfel în mare parte acei vulnerabili se adresează mai întâi la medicul de familie;
- 40% din acei vulnerabili nu-și pot permite să-și procure medicamentele compensate;
- Lucrul medicului de familie este din ce în ce mai încărcat;
- Asigurarea unui caracter competitiv sistemului de asigurări în medicină, la moment acesta este monopolizat;
- Volumul pachetului de bază se mărește, s-a deschis staționarul de zi
- Majorarea rapidă a prețurilor;
- Medicii nu se simt prestatori de servicii contra plată;
- Lipsa de informare din partea CNAM;
- Salarii joase, lipsă de transparență în procesul de administrare a mijloacelor bănești;
- De a asigura familiilor vulnerabile sprijin bănesc din APL, iar acei care au polițe să fie deserviți din banii CNAM;
- Necesitatea de a argumenta pacientului de ce acesta este trimis la investigații costisitoare;
- Imposibilitatea de a asigura calitatea din motivul volumului mare de lucru;
- Necesitatea de a oferi anumite medicamente gratis, deoarece nu toți pot beneficia de acele compensate;
- Salarii joase;
- Volumul mare de lucru;
- Sistem hiperburocratic.

Medicii specialiști din raioanele Ștefan-Vodă, Fălești, Anenii Noi și Chișinău
au opinat:

- Medicii de familie nu se văd ca parte componentă a sistemului divizat.
- Relații foarte complicate dintre CNAM și instituțiile medicale
- Medicii de asemenea trebuie să aibă drepturi care să fie protejate;
- Necesitatea de înnoire a echipamentului;
- Prețul pentru polițele de asigurare trebuie să fie diferit (acei care plătesc mai mult trebuie să aibă servicii de o calitate mai înaltă):
- Necesitatea de a prelunge timpul de examinare a unui pacient (în cazul neurologilor: 15 min. nu e suficient);
- Necesitatea de a reduce volumul hârtiilor;
- De a plăti salarii începând cu 3000 lei;
- Există cazuri când mass - media transmite informație eronată.

Alte categorii de respondenți au relatat următoarele:

- Medicina prin asigurare este un fenomen pozitiv, însă atitudinea populației față de acest fenomen este încă negativ;
- Necesitatea de a asigura un grad mai înalt de transparență în activitatea CNAM de administrare a mijloacelor bănești;
- Propuneri de ridicare a contribuției de asigurări obligatorii în medicină în fiecare an câte 0,5 % până a ajunge la nivelul 8 %; de a aloca nu mai puțin de 20% din PIB și de a indexa această alocare în dependență de inflație;
- De a acoperi cu programul unic tot spectrul de servicii medicale, astăzi tratamentul în cadrul acestuia nu este calitativ;
- Conlucrarea dintre CNAM, Guvern și Sindicate este una pozitivă;

- Nu toți pot să procure polița de asigurare.

Concluzii și recomandări:

Reforma ramurii ocrotirii sănătății prin implementarea sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală a permis realizarea, în mare măsură, a scopurilor puse în fața ei, și anume:

1. finanțarea ritmică și operativă, monitorizarea activității instituțiilor medicale contractate de Companie a dus la sporirea accesibilității populației (în special a categoriilor socialmente vulnerabile ale populației) la serviciile medicale gratuite, se atestă creșterea responsabilității lucrătorilor medicali față de deservirea persoanelor asigurate, la fel a calității asistenței medicale acordate la toate nivelurile de asistență medicală;
2. reducerea cheltuielilor personale ale cetățenilor pentru achitarea serviciilor medicale;
3. trecerea la relații contractuale dintre cumpărătorul de servicii medicale și prestatorul de servicii medicale, care prin sine a stabilit reguli clare și transparente de finanțare a serviciilor medicale acordate persoanelor asigurate cu menținerea unui nivel de finanțare a instituțiilor medico-sanitare ritmic și adecvat cerințelor;
4. creșterea nivelului de finanțare a instituțiilor medico-sanitare datorită atragerii mijloacelor suplimentare prin achitarea primelor de asigurare a altor plătitori de prime cum ar fi angajații și angajatorii alte persoane care se asigură în mod individual;
5. apariția stimulentei de utilizare eficientă și rațională de către instituțiile medico-sanitare a mijloacelor obținute din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală;
6. îmbunătățirea calității informațiilor de orice natură legate de activitatea instituțiilor medico-sanitare, fapt ce oferă posibilități de luare a deciziilor și de planificare strategică a sistemului ocrotirii sănătății.

La rândul său, pe parcursul activității sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală au apărut și unele probleme, cum ar fi:

1. deși asigurarea obligatorie de asistență medicală poartă un caracter obligatoriu pentru toată populația Republicii Moldova, s-a dovedit că de către sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală nu este acoperită o parte a populației circa 20-25%. De asemenea, ca o problemă rămâne includerea în acest sistem a angajaților structurilor de forță care până la momentul actual nu achită primele de asigurare;
2. nivelul insuficient de calificare a managerilor din sistemul sănătății în domeniul managementului economico-financiar;
3. slaba dezvoltare și utilizare a sistemelor informaționale în cadrul sistemului ocrotirii sănătății;
4. situația incertă cu cetățenii RM care domiciliază în localitățile din stânga Nistrului și care, fiind pensionari sau invalizi, nu intră în numărul persoanelor asigurate de stat;
5. probleme structurale și organizatorice ale sistemului ocrotirii sănătății (mai ales în cazul medicinei primare);
6. cultură sanitară și juridică redusă a populației, ce duce la creșterea morbidității și la multiple cazuri de încălcare a drepturilor pacienților;
7. slaba dotare cu tehnică medicală și de calcul a instituțiilor medicale;

8. gestionarea incorectă și ineficientă în cadrul unor instituții medicale a mijloacelor provenite din fondurile de asigurări;
9. calitatea încă insuficientă a serviciilor medicale prestate;
10. multiple cazuri de percepere nejustificată a plăților de către medici sau instituții medicale;
11. insatisfacția populației de existența multor servicii cu plată în ambulatoriu (investigații, analize, medicamente), și ca urmare crește cererea pentru internări în spitale, deoarece costul acestor investigații în condiții spitalicești sunt incluse în cazul tratat;
12. cozi, deseori artificiale, pentru adresare la medicul de familie (mai ales în mun. Chișinău).

În acest fel, prioritățile care urmează de a fi stabilite pentru perioada imediat următoare sunt:

1. perfecționarea continuă a cadrului normativ;
2. extinderea sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală asupra întregii populații a Republicii Moldova;
3. sporirea rolului pacientului prin executarea dreptului la informații, apărarea efectivă a drepturilor lui etc.;
4. îmbunătățirea imaginii sistemului asigurării obligatorii de asistență medicală prin campaniile respective de informare;
5. lansarea mai multor companii de informare a populației în vederea ducerii unui mod de viață sănătos și reducere a riscurilor de îmbolnăvire;
6. sporirea calității serviciilor medicale și includerea lor în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală în dependență de necesitățile reale ale populației în ele;
7. ridicarea nivelului de pregătire a managerilor din ramura ocrotirii sănătății;
8. dezvoltarea în continuare a sectorului asistenței medicale primare;
9. dezvoltarea sistemului informațional unic integrat în cadrul sistemului ocrotirii sănătății;
10. îmbunătățirea în continuare a pregătirii profesionale a tuturor angajaților din sistemul asigurării obligatorii de asistență medicală;
11. creșterea în continuare a nivelului de salarizare a lucrătorilor medicali.

Bibliografie:

1. Ababii I., Golovin B., Buga M. și al. *Strategia de dezvoltare a sistemului de sănătate*. // Sănătate Publică, Economie și Management în medicină, Chișinău, 2007, nr.6 (21)
2. Ameliorarea ssănătății și modului de viață al populației: probleme sociale. Editura „Paragon”, Chișinău, 2003.
3. Ciobanu M., Sava V., Ciocanu M. *Asigurări de sănătate în Republica Moldova*. - Chișinău, 1996.
4. Cobzari L., Vîsoțkaia T. *Direcțiile de reformare a sistemului ocrotirii sănătății în Republica Moldova*. // Economica, Chișinău, 2003, nr.3 (43), pag.71-72.
5. Dezvoltarea umană: Impactul proceselor de transformare a societății moldave. Materialele conferinței internaționale științifico-practice ”Dezvoltarea umană în condițiile formării relațiilor de piață” Chișinău; UASM, 2007
6. Ețco C., Malanciuc Iu. *Asigurările de sănătate și particularitățile expertizei medicale*. - Chișinău, 2004. - 239 p.

7. Ețco C. *Management în sistemul de sănătate*. - Chișinău. 2006. - 864 p.
8. *Legea ocrotirii sănătății nr. 411- XIII din 28.03. 1995* // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 34- 39 din 22.06.1995.
9. Marinescu, Constantin, Duda, Rene. *Dimensiuni și valențe sociologice ale medicinei*. – Iași, Ed. Junimea, 1988.
10. Victor Volovei, Victor Mocanu, Mihai Ciocanu. *Sănătatea Populației Republicii Moldova: aspecte medico-sociale (realizări, opinii, perspective)*. - Chișinău 2008
11. *Ocrotirea sănătății în Republica Moldova* Departamentul Statistică și Sociologie al Republicii Moldova. – Chișinău, Statistica, 2004.
12. Petra Ștefan. *Sociologie medicală*. - Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2007.

Gheorghe Călcâi,
doctor în filosofie

MUNCA SĂTEANULUI ÎN CONDIȚIILE TRANSFORMĂRII SOCIETĂȚII

L'article est consacré à l'examen du travail des ouvriers paysans en tant que phénomène social. Les conditions, la durée, le contenu du travail ainsi que l'attitude vis-à-vis du travail sont étudiés plus en détail. L'implémentation des recommandations vont augmenter l'efficacité du travail des paysans.

Munca este factorul principal al progresului umanității, creatorul valorilor materiale și spirituale. Tot ce a fost creat de om – începând cu primele unelte constituite din piatră și până la navele cosmice contemporane, de la cele dintâi desene făcute pe pereții grotelor din stânci până la capodoperele artei mondiale – sunt făurite de munca omului. Munca stă la baza socializării omului. Calitățile sociale nu se transmit prin ereditate, ele se creează, se dobândesc de fiecare individ. Omul se naște, personalitatea se formează și în această creație munca joacă rolul hotărâtor.

Munca productivă, la întreprindere, organizație sau în gospodăria proprie pentru majoritatea populației din zonele rurale este sursa principală de existență, chiar și pensia reflectă rezultatul muncii remunerate din anii de activitate profesională. Fondurile sociale pentru educația tinerii generații, ocrotirea sănătății, protecția mediului ambiant, construirea și exploatarea drumurilor sătești etc. se află într-o dependență directă de activitate de muncă a populației. Onoarea și demnitatea țăranului, bucuria de pe urma manifestării aptitudinilor profesionale, imaginea în ochii comunității, satisfacția de rezultatele muncii și multe alte caracteristici de felul acesta sunt repute de săteni datorită muncii.

Însă munca nu există de sine stătător. Procesul muncii este o acțiune a omului îndreptată spre un anumit scop, desfășurată în anumite condiții sociale. În mâinile cui se află mijloacele de producție, ce sistem social-economic este dominant în societate, la ce nivel de dezvoltare se află societatea - toate acestea determină relațiile de muncă din societate, creează premisele de realizare a funcțiilor muncii.

Reformele social-economice și politice care și-au luat începutul în Republica Moldova în ultimul deceniu al secolului XX au înrăurit la modul cel mai dezastruos viața socială a populației din zonele rurale. Mai dureros acestea s-au reflectat asupra muncii săteanului. Au suferit modificări toate elementele structurii procesului de muncă a țăranilor, și în special: condițiile, durata, conținutul muncii și satisfacția subiecților de activitatea productivă. Caracteristicile indicate ale muncii sătenilor vor servi drept obiect de analiză în prezentul articol.

Drept bază empirică a analizei condițiilor, conținutului și nivelului de satisfacție a lucrătorilor de muncă servesc materialele cercetării sociologice efectuate în anii 2002-2004. În 29 de sate, care au cuprins toate regiunile Republicii Moldova (exclusiv Transnistria), au fost investigați cu ajutorul metodei ancheta bazată pe chestionar 760 de locuitori. În egală măsură aceștia reprezintă grupurile sociale principale ale populației din mediul rural. În cadrul investigației bugetului de timp al populației de la sate a fost estimată durata muncii remunerate. Informația sociologică a fost adunată cu ajutorul chestionarului „Bugetul de timp”. S-a relevat opinia respondenților despre numărul zilelor muncite pe parcursul săptămânii, numărul și durata activităților zilnice. Au fost supuse investigației 341 persoane. Fiecare din ele au dat informație despre modul de utilizare a bugetului său de timp pe 3 zile (o zi de muncă, o sâmbătă și o duminică). În

total au fost adunate 1023 bugete zilnice de timp. Cercetarea a fost efectuată în primele zile ale lunii aprilie, fapt ce ne-a dat posibilitate să comparăm rezultatele actualei cercetării cu datele unei investigații asemănătoare realizată tot în această perioadă a anului 1990 de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. În procesul cercetării s-au examinat de asemenea și materialele statisticii oficiale, în anii 2006-2008 au fost culese date prin observații de teren și efectuate interviuri aprofundate.

În ultimii 15-20 ani agricultura R. Moldova a cunoscut un șir de reorganizări fundamentale. În rezultatul privatizării terenurilor agricole și a bunurilor patrimoniale gospodăriile mari de tip socialist au dispărut, iar în locul lor au apărut formațiuni economice noi: SRL, SA, Cooperative Agricole de producere și mai mult de 390 mii gospodării țărănești care practică fermieritul [1]. Sectorul privat constituie mai mult de 73% din suprafețele de terenuri agricole [2]. Astăzi țaranul nu mai muncește la colhoz (sovhoz) pentru cineva. S-au creat posibilități ca el să-și prelucreze propriul pământ, să fie stăpân pe munca lui.

Schimbări profunde s-au produs și în domeniul tehnico-material al muncii agricole. Analiza existentului de tractoare, mașini agricole și potențiale energetice ne vorbește de faptul că în perioada de tranziție la economia de piață baza tehnico-materială a agriculturii a degradat considerabil. Deși în agricultură în fiecare an se pun în folosință mașini și tractoare noi, pe alocuri chiar și computere, ritmul de uzare și ieșire din funcțiune a utilajelor tehnice este cu mult mai mare decât cel de completare. Din 1991 până în 2007, de exemplu, numărul tractoarelor s-a redus cu 50%, a autocamioanelor - de două ori, a mașinilor și utilajelor de irigare - de 7 ori, iar a potențialelor energetice - de aproape 4 ori [3]. Simțitor a scăzut suprafața terenurilor irigate, iar utilizarea îngrășămintelor chimice la un hectar s-a micșorat de 6 ori, iar a celor organice de 140 ori [4].

După cum se observă, modificările survenite în baza tehnico-materială a agriculturii poartă un caracter esențial și acestea s-au răsfrânt negativ asupra mediului de producere care se caracterizează de condițiile sanitaro-igienice a muncii (temperatura, precipitații atmosferice, umiditatea relativă a aerului, zgomotul, praful etc.), securitatea muncii, regimul muncii și a odihnei, posibilitățile de a obține venituri.

Politica socială a societății noastre prevede crearea unor condiții de muncă prielnice pentru cei care sunt ocupați în producere, deoarece de acestea depind posibilitățile dezvoltării fizice și intelectuale ale angajaților, reproducerea și sănătatea forței de muncă, păstrarea ei în stare funcțională. Constituția Republicii Moldova declară că orice persoană are dreptul la „condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă” [5]. Însă astăzi, conform datelor statistice, circa 20,5 mii salariați își desfășoară activitatea de muncă în condiții neprielnice, dintre ei numai 655 lucrează în agricultură ⁶. Înlesnirile și sporurile acordate salariaților pentru condiții nefavorabile de muncă constituie în întregime pe țară 87,2 mil. lei, iar în agricultură 612,7 mii lei [7].

Datele statistice indică că în condiții nefavorabile în agricultură muncesc un număr redus de persoane (circa 3% din întregul pe republică). Însă trebuie să fim de acord cu faptul că evidența condițiilor de muncă a populației din mediul rural este lăsată la o parte. Monitorizarea numărului persoanelor ocupate la cultivarea tutunului, la dobândirea materialelor pentru construcții, la stropitul plantelor cu pesticide contra organismelor nocive nu se înfăptuiește. Putem afirma cu certitudine că numărul sătenilor antrenați în condiții nefavorabile de muncă îl va întrece pe cel al persoanelor cu situații similare din celelalte ramuri ale economiei naționale.

Despre starea nesatisfăcătoare a condițiilor de muncă a lucrătorilor din mediul rural ne vorbesc și datele sondajului sociologic. Fiind întrebați „Dacă pe săteni îi satisfac

condițiile în care ei își desfășoară activitatea de muncă”, respondenții au răspuns în felul următor: satisfăcuți – 27,6%, cu un grad mediu de satisfacție (nici satisfăcuți, nici nesatisfăcuți) s-au dovedit a fi 40,7%, iar ceilalți 31,6% au indicat că pe ei condițiile în care muncesc nu-i aranjează. Rezultatele sondajului de opinie realizat în anul 1989 ne vorbesc că transformările socioeconomice care s-au petrecut în satul moldovenesc în ultimele două decenii au contribuit și la înrăutățirea condițiilor de muncă ale lucrătorilor de la țară. Atunci și-au apreciat condițiile de muncă ca bune și foarte bune 36% din persoanele chestionate, satisfăcătoare – 54% și numai 8% ca rele și foarte rele.

Durata timpului destinat muncii remunerate și a activităților care îl însoțește se compune din două mărimi: a) timpul utilizat nemijlocit pentru îndeplinirea obligațiilor de muncă; b) timpul cheltuit pentru ocupațiile legate de muncă (primirea sarcinii de muncă, pregătirea locului de muncă, deplasări la locul de muncă și înapoi etc.).

Rezultatele cercetărilor noastre demonstrează că sătenii pe parcursul săptămânii lucrează un număr diferit de zile: 6 zile de muncă și una de odihnă, 5 zile de muncă și două de odihnă, 4 zile de muncă, iar restul zilelor libere etc. Numărul acestor zile variază în funcție de grup social și de ramura economiei în care angajații activează. Salariații bugetari lucrează de regulă 5 zile în săptămână, pe când printre agricultori și muncitorii de la întreprinderile industriale, construcții, transport se întâlnesc angajați care pe parcursul săptămânii au diferit număr de zile lucrate (1-6). Conform estimărilor noastre, un bărbat de la sat lucrează în medie 4,5 zile în săptămână, iar fiecare femeie – 4,4 zile.

Tranziția la relațiile de piață a contribuit nu numai la reducerea numărului de zile lucrate de către salariați pe parcursul săptămânii, dar și la durata zilei de muncă. Datele investigației ne-au dat posibilitate să constatăm că într-o zi de lucru un bărbat cheltuie la capitolul muncă la locul de bază circa 6,5 ore, iar fiecare femeie - 5,6 ore. Aceste cifre sunt mai mici decât mărimea timpului de muncă stipulat în legislația curentă a R. Moldova (ziua de muncă - 8 ore). Compararea rezultatelor cercetării noastre cu rezultatele investigației efectuate în a. 1990 de Biroul Național de Statistică al R. Moldova arată că atunci cheltuielile de timp legate de muncă (inclusiv cheltuielile suplimentare de timp) ale unui sătean constituiau 8,34 ore, iar a fiecărei sătence – 8,14 ore. Astăzi aceste mărimi sunt egale cu 7,84 și 6,58 ore sau mai mici cu 6,0 și 24,0%.

Timpul real destinat muncii remunerate pe parcursul unei săptămâni nu depășește mărimea reflectată în legislație (40 ore). Un bărbat muncește, conform datelor obținute, 32,54 ore în săptămână, iar fiecare femeie – 28,55 ore sau corespunzător cu 7,46 și 11,45 ore mai puțin decât indicațiile constituționale. O parte din săteni muncesc adăugător. Ei acordă ajutor contra-plată altor locatari la reparația spațiului locativ, ale anexelor gospodărești, îndeplinirea diferitor lucrări agricole, reparația, confecționarea hainelor etc. Însă la începutul lunii aprilie aceste cheltuieli de timp s-au dovedit a fi neînsemnate - la un bărbat revine câte 2,41 ore în săptămână, iar la o femeie – 2 ore.

Munca este însoțită și de cheltuieli suplimentare de timp - pregătirea locului de muncă, primirea sarcinii, efectuarea ordinii la locul de muncă etc. Această mărime constituie aproximativ câte 2,13 ore în săptămână la bărbați și 1,98 ore la femei. Deplasările la locul de muncă și înapoi constituie într-o săptămână 2,92 ore la bărbați și 2,56 ore la femei.

Mărimea timpului consumat pentru realizarea obligațiilor de serviciu la locul de bază variază în funcție de nivelul de instruire, sex, vârstă etc. Săptămâna de muncă a persoanelor cu studii superioare și medii de specialitate constituie 27,6 ore pentru bărbați și 27,1 ore pentru femei, persoanele cu studii medii și medii neterminate au cheltuieli la acest capitol mai mult timp decât intelectualitatea, bărbații lucrează câte 34,5 ore în

săptămână, iar femeile câte 29,7 ore. Tineretul, conform rezultatelor cercetării noastre, muncește mai mult timp decât persoanele mai în vârstă de 30 ani: 36,7 ore bărbații și 33,4 ore femeile.

Analiza datelor cercetării bugetului de timp a stabilit că în perioada actuală durata timpului de muncă a lucrătorilor din zonele rurale are tendință de reducere: această mărime s-a micșorat atât față de anul 1990, cât și în comparație cu volumul ei reflectat în legislația în vigoare. Aceasta, în fond, e un fenomen pozitiv, dacă el se înfăptuiește în baza aplicării în producerea agricolă a realizărilor progresului tehnico-științific. Însă reducerea timpului de muncă în condițiile în care astăzi se află Republica Moldova poate avea consecințe grave, negativ va influența asupra dezvoltării social-economice a țării și a securității sistemului social: va afecta bunăstarea populației, se vor extinde grupurile defavorizate, iar sărăcia, care în zonele rurale a prins rădăcini adânci, poate căpăta dimensiuni și mai mari. Tot aici vom menționa că 71% dintre persoanele intervievate ar prefera să lucreze mai mult ca în prezent și respectiv să obțină venituri mai mari pentru a-și asigura un trai decent.

Devansarea stării existente impune luarea unui șir de măsuri cu caracter radical. În rezultatul aplicării în sectorul agrar al economiei Programul „Pământ” în aa. 1997-1999 au fost create 1,3 mii societăți cu răspundere limitată care cultivă circa 40% din terenurile agricole [8]. Însă aceste formațiuni nu se achită cu țăranii pentru pământul luat în arendă și nu rezolvă multe probleme cu care se confruntă satul și, în primul rând, crearea locurilor de muncă, combaterea șomajului la țară ca fenomen social, a concediilor și asigurărilor medicale, angajații lor, de regulă, nu sunt asociați în sindicate. Deoarece munca astăzi costă scump, liderii acestor unități economice, în scopul obținerii unor profituri cât mai mari, cresc pe terenurile luate în arendă de la țăranii culturi care cer puține brațe de muncă. Numărul locurilor de muncă în mediul sătesc poate fi mărit din contul cultivării tutunului, plantelor eterouleoase, reanimării horticulturii. Creșterea acestor culturi ar permite asigurarea necesităților întreprinderilor complexului agro-industrial de prelucrare cu materie primă, s-ar crea posibilități de utilizare a forței de muncă a satului.

Totalitatea elementelor din care este alcătuită activitatea de producere a sătenilor formează conținutul muncii lor. Această caracteristică a muncii într-o măsură sporită depinde de gradul de dezvoltare a mijloacelor tehnice și a tehnologiilor de producere, de nivelul de calificare, instruire și pregătire profesională a lucrătorilor. Perioada actuală de redresare a economiei agrare și a vieții sociale a satului e orientată spre crearea condițiilor de îmbogățire a muncii. Posesorii cotelor de teren, managerii întreprinderilor agricole sunt liberi în acțiunile lor și după bunul lor plac pot aplica în producerea agricolă mijloacele tehnice și tehnologiile cele mai avansate. Acestea vor contribui la ridicarea cunoștințelor și a gradului de pregătire profesională, îmbogățind munca fizică a agriculturului cu elemente intelectuale. În rezultat, activitatea de producere poate deveni mai diversă, mai complicată, îmbogățită cu valențe de conducere a proceselor tehnologice și cu multe alte aspecte interesante. Dacă componentele principale ale conținutului muncii agricole sunt dexteritatea și perceperea bazate pe experiență, locul acestora în condițiile noi îl ocupă cunoștințele.

Însă condiții reale de îmbogățire a conținutului muncii agricultorilor apar foarte rar. Astăzi există libertatea de implementare a performanțelor în producerea agricolă, însă lipsesc mijloacele care ar permite aplicarea acestor performanțe în practică. Mai mult de jumătate dintre persoanele chestionate, care nemijlocit practică activitatea agricolă (51%), au menționat că în perioada promovării reformelor de tranziție condițiile de mecanizare a

proceselor de producere s-au redus, și numai 10% au indicat că posibilități de felul acesta încă mai există. Sărăcia, prețurile fabuloase la combustibil, lipsa mașinilor agricole i-au făcut pe mulți săteni să înlocuiască cultivarea mecanizată a câmpurilor cu munca manuală. O parte din proprietarii cotelor de pământ își sapă cu hârlețul cotele de vii și livezi, au revenit la îngrijirea manuală a porumbului, floarea-soarelui, legumelor, iar stropitul cu pesticide a plantelor în gospodăriile țărănești se înfăptuiește, de regulă, în mod manual.

Nici la capitolul cunoștințe agricole țăranii nu stau mai bine. La întrebarea „Considerați că Dvs. personal dispuneți de cunoștințe necesare pentru a realiza o agricultură modernă?” numai 6,4% au declarat că ei dispun de astfel de cunoștințe, 69,0% au menționat că dispun de unele cunoștințe, iar 19,5% n-au fost în stare să-și aprecieze nivelul lor de cunoștințe. Ceilalți (5,1%) n-au dat răspuns la întrebare. Sătenii nu sunt familiarizați îndeajuns nici cu economia gospodăriei: stabilirea prețurilor de vânzare la producția crescută, realizarea producției, nu știu să ducă evidența veniturilor și cheltuielilor etc. Numai 12% dintre gospodăriile țărănești pe parcursul ultimilor ani au obținut credite bancare, 6,5% au încercat să obțină credite însă n-au reușit. Restul (81,5%) nu s-au folosit de beneficiile bancare. Respondenții au motivat neadresarea lor către bănci în felul următor: n-au avut nevoie de credite sau, mai bine zis, nu știu ce să facă cu ele (49,6%), 29,6% au motivat că dobânzile sunt mari și le este teamă că nu se vor putea achita cu ele, 15,8% au declarat că procedura de obținere a creditelor este complicată.

De instruirea profesională a țăranilor astăzi nu este preocupat nimeni. În perioada de până la 1990 instruirea lucrătorilor agricoli se înfăptuia la specialități înguste: în domeniul îngrijirii bovinelor sau a suinelor, la creșterea viței-de-vie sau a livezilor etc. Actualele gospodării agricole, și în special cele de fermieri, sunt unități economice multiramurale. De aceea proprietarii lor trebuie să dispună de cunoștințe agricole complexe, să corespundă specificului gospodăriei. Țăranul de azi trebuie să aibă o pregătire multilaterală, iar aceasta va contribui la modificarea conținutului muncii lui.

În primii ani ai tranziției la relațiile de piață mulți sociologi presupuneau că odată cu trecerea de la relațiile socialiste de producere la cele de piață capitaliste se vor dezvolta așa calități ale lucrătorilor ca: spiritul gospodăresc de proprietar, cointeresarea în muncă, se va modifica atitudinea față de muncă și prin urmare se va ridica productivitatea muncii. Însă aceasta nu s-a întâmplat. Cu atât mai mult, că transformările care au loc în societate s-au reflectat negativ asupra atitudinii populației față de muncă. 20,9% dintre lucrătorii chestionați din sfera bugetară și 46,9% dintre membrii întreprinderilor agricole mari au declarat că atitudinea colegilor lor față de muncă în ultimii ani s-a înrăutățit și numai la 5% acest indice s-a schimbat spre bine.

A alunecat spre rău și satisfacția în muncă a sătenilor. Satisfacția în muncă este o stare psihică a celor ce muncesc. Ea reflectă orientările, motivația și atitudinea lor față de muncă, nevoile și așteptările în principala sferă de activitate umană [9]. Cu alte cuvinte, putem menționa că acțiunea reciprocă a nevoilor, intereselor și motivațiilor în muncă a diverselor grupuri de lucrători cu conținutul, organizarea și condițiile de muncă dă naștere la un anumit grad de satisfacție (insatisfacție) în muncă. Deoarece nevoile, interesele și condițiile de muncă ale lucrătorilor nu sunt la toți aceleași, respectiv și nivelul de satisfacție în muncă este diferit.

Rezultatele cercetării efectuate demonstrează că satisfăcuți de munca pe care o îndeplinesc sunt 33,6% dintre persoanele chestionate, 39% au subliniat că ei nu sunt nici satisfăcuți, nici nesatisfăcuți, iar 24 % au indicat că sunt nesatisfăcuți. Comparativ cu anul 1985, aprecierea subiectivă a satisfacției în muncă a sătenilor s-a modificat. Atunci

satisfăcuți de munca pe care o desfășurau erau 55% dintre respondenți, satisfăcuți, dar nu pe deplin, 32%, iar complet nesatisfăcuți au fost numai 3%. Deci, prefacerile social-economice care au avut loc la sate negativ au influențat conținutul, nivelul de organizare și condițiile de muncă. În rezultat s-a redus satisfacția lucrătorilor în muncă.

De rând cu conținutul, organizarea și condițiile de muncă asupra satisfacției înrăuresc de asemenea calitățile social-profesionale ale angajaților, în special domeniul de activitate, gradul de calificare, ocupația profesională, nivelul de școlarizare, vârsta, sexul etc. Calitățile individuale ale lucrătorilor nu exercită influență nemijlocită. Aici din plin se manifestă orientările valorice specifice și cerințele pe care angajații de anumite vârste sau din diferite domenii de activitate le înaintează față de procesul de producere.

Un factor important al satisfacției în muncă este domeniul de activitate al lucrătorilor. Mai mulți nesatisfăcuți de munca lor s-au dovedit a fi printre angajații de la întreprinderile industriale la care lucrează sătenii (35,8%), membrii întreprinderilor agricole și cadrele didactice ale școlilor (câte 26,4%). Mai puține răspunsuri cu aprecieri nesatisfăcătoare aparțin lucrătorilor din comerț și deservirea socială (17,6%).

Forma de proprietate asupra pământului și modul de organizare a producerii agricole de asemenea influențează satisfacția în muncă a lucrătorilor. Din rândurile țăranilor care practică fermieritul s-au dovedit a fi mulțumiți de munca pe care o efectuează 51,4%, pe când dintre lucrătorii societăților pe acțiuni și a cooperativelor agricole de producere au o astfel de satisfacție doar 35,5%. Lucrătorii societăților cu răspundere limitată prețuiesc munca lor și mai jos. Numai 23% dintre aceștia au marcat că au o satisfacție pozitivă de muncă. Și invers, nesatisfăcuți de muncă printre acest tip de angajați sunt de două ori mai mulți decât printre țăranii fermieri.

Vârsta lucrătorilor puțin influențează satisfacția lor în muncă. Cercetarea noastră a scos în evidență faptul că odată cu înaintarea vârstei se observă o creștere ne-însemnată a numărului celor satisfăcuți de muncă. Dacă dintre persoanele în vârstă de până la 30 ani sunt satisfăcute de munca lor 32%, atunci din numărul respondenților în etate (51-60 ani) au dat astfel de aprecieri muncii lor 35%.

Pentru conducerea eficientă a unităților economice, a comunităților sociale e important de a cerceta și a descoperi cauzele care duc spre nesatisfacția lucrătorilor în muncă, de a ține cont de opiniile lor referitor la îmbunătățirea condițiilor, organizării și remunerării muncii. Cercetarea noastră a arătat că astăzi remunerarea muncii este cea mai actuală problemă care duce la nesatisfacția în muncă. 73% dintre persoanele chestionate au menționat că salariul lor este foarte mic și nu corespunde eforturilor depuse, 14% de răspunsuri se referă la achitarea salariului cu mari întârzieri, iar 22% au menționat că le este teamă că oricând pot deveni șomeri. Evidențierea și rezolvarea la timp a acestor probleme pot contribui la ridicarea nivelului de organizare a muncii, ocuparea populației, creșterii veniturilor lucrătorilor, iar folosul material agonisit prin muncă va crea posibilități pentru garantarea fiecărui om accesul la educație, ocrotirea sănătății, condiții normale de trai și nutriție.

Analiza materialelor cercetării efectuate demonstrează că la etapa promovării reformelor de transformare a societății munca săteanului rămâne grea și rău plătită, iar cota muncii manuale în ultimele două decenii a crescut. Mecanizarea proceselor de producere, aplicarea tehnologiilor avansate, ridicarea nivelului de cunoștințe generale și profesionale ale lucrătorilor vor contribui la schimbarea conținutului muncii sătenilor. Recrudescența condițiilor de muncă în agricultură, din unitățile industriale, de transport, de deservire etc. situate în mediul rural negativ au influențat utilizarea timpului de muncă al lucrătorilor. Nivelul redus de satisfacție în muncă este unul din factorii care conduce la

în răutățirea atitudinii lucrătorilor față de muncă. Însă cât de grea n-ar fi această perioadă de timp pe care o trăim, trebuie să avem în vedere viitorul, deoarece această stare a satului este provizorie și trecătoare, mai devreme sau mai târziu vor veni timpuri mai bune, totul depinde de mersul proceselor care recent s-au format în adâncul comunităților rurale și încetul cu încetul iau proporții. Toate laturile vieții sociale ale satului vor fi supuse transformărilor, iar munca, ca element de bază al bunăstării umane, va suferi modificări deosebite.

Bibliografie:

1. Arhiva curentă a Biroului Național de Statistică a Republicii Moldova.
2. Calculat după: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2007, Chișinău, p. 336.
3. Calculat după: Agricultură Republicii Moldova, 2004. Chișinău, 2004, p. 22 (a. 1991) și datele din arhiva curentă a Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, 2007.
4. Calculat după: Agricultură Republicii Moldova, 2004, Chișinău, 2004, p. 24-25, și Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2007.- Chișinău, 2007, p. 348.
5. Constituția Republicii Moldova cu modificări și completări la 15 februarie 2008, p.19.
6. Calculat după: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2007, Chișinău, p. 103.
7. Calculat după: Anuarul Statistic al Republicii Moldova, 2007. Chișinău, p. 101.
8. Timuș A. Interesele, binele omului – problema-cheie a reformelor. Sinteze sociologice. - Chișinău, 2006.
9. Stollberg R. Arbeitssoziologie. - Berlin, 1978, p.142.

PERCEPȚIA POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND VIITOARELE ALEGERI PARLAMENTARE

This study represents the totality of the sociologic investigation, made in „Sectorului Sociologie a Institutului de Filozofie, Sociologie și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei”, in the months April-May 2008 in order with the adult population from The Republic of Moldova. The following sociologic study showed with its content the activity, the efforts, the analyses and the results obtained from the professional politics, economists and sociologists from the republic. There have been 600 people questioned, including 39% of the people being from urban areas and 61 % from rural. The obtained sociologic results reflect the public opinion, the attitudes, the appreciation, the perceptions and the real and potential regrets of the population regarding the studied problems.

Studiul dat reprezintă bilanțul investigației sociologice întreprinse în cadrul Sectorului Sociologie a Institutului de Filosofie, Sociologie și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei în lunile aprilie-mai 2008 în rândul populației adulte din Republica Moldova. Actualul studiu sociologic prin conținutul său, a întregit activitatea, eforturile, analizele și rezultatele obținute de către analiștii politici, sociologici și economici din republică privind opiniile și viziunile populației.

Analiza percepției problemelor de ordin economic, social, politic de către populația republicii, opinia și atitudinea ei vizavi de schimbările din republică din ultimii ani se încadrează în categoria metodelor ilustrative de evaluare și pronosticare a principiilor de dezvoltare a Republicii Moldova.

În baza examinării opiniilor, atitudinilor, aprecierilor, percepției și doleanțelor reale și potențiale ale populației republicii, în diferite probleme de actualitate, *a fost adunată o amplă și importantă informație* care reprezintă un veritabil indicator al stării de lucruri în republică și a tendințelor de dezvoltare ale acesteia, și punct de reper întru accelerarea eforturilor comune privind ameliorarea situației din republică și de înviore a vieții social-economice și politice.

În vederea realizării scopurilor și obiectivelor cercetării date a fost investigată populația urbană și rurală a Republicii Moldova.

Metoda care a stat la baza cercetării a fost chestionarea individuală a populației republicii în vârstă de la 18 ani și mai mult prin intermediul interviului direct. Chestionarea s-a efectuat la domiciliul respondenților.

Drept instrumentar pentru studiu a servit chestionarul sociologic compus din blocuri tematice de întrebări – starea actuală de lucruri și de spirit a populației din republică, situația social-economică din țară, calitatea vieții populației, nivelul de trai al diferitor grupuri sociale, valorile socioumane, gradul de informare și disponibilitatea populației de a participa la apropiatele alegeri parlamentare.

Numărul persoanelor chestionate a fost de **600** persoane, inclusiv – **39%** respondenți din rândul populației selectate din localitățile urbane și **61,0%** din localitățile rurale.

Caracteristicile social-demografice ale persoanelor chestionate, obținute în urma sondajului, au fost comparate mai apoi cu datele ultimului recensământ al populației pe republică din anul 2006 și cu schimbările parvenite în acest plan în ultimii ani în republică (reforma teritorial-administrativă, migrația populației, amplasarea în câmpul muncii etc.).

Reieșind din procedurile întreprinse la toate etapele de cercetare, eșantionul utilizat al investigației este **proporțional - reprezentativ** pentru Republica Moldova, stabilit și calculat după criteriile: sex, vârstă, mediu de reședință, naționalitate, nivelul de școlarizare, nivel socioeconomic conform ultimelor date al statisticii republicane. Eroarea maximă de eșantionare este de $\pm 3.0 \%$.

Rezultatele obținute sunt prezentate conform chestionarului (blocuri tematice de întrebări și variante de răspunsuri) și expuse în procente față de numărul total al persoanelor chestionate. Prin urmare, în baza rezultatelor generale ale acestui studiu și a unor probleme care sunt prezentate în comparație se obține un tablou veridic al evoluției diferitor procese și schimbări ale vieții sociale, economice și politice în ultimii ani.

Rezultatele sociologice obținute reflectă opinia publică, atitudinile, aprecierile, percepțiile și doleanțele reale și potențiale ale populației și experților privind problemele studiate.

Apreciem că acest studiu sociologic surprinde sistematic și coerent preocupările și preferințele populației din republică în preajma alegerilor parlamentare, deschide perspective ample pentru o mai bună cunoaștere a realităților socioumane complexe ale republicii.

MOLDOVA ȘI MOLDOVENII: TABLOU GENERAL

Mândria de cetățean al Moldovei

Aproape două decenii de frământări și căutări s-au soldat cu conturarea unei imagini formate în lume despre noi. Faptul cum ne percepem noi înșine, cum ne creăm imaginea despre noi, așa și suntem văzuți de cei din jur.

În pofida deficiențelor cotidiene, situației materiale precare și stării tensionate de spirit a populației, caracteristice majorității absolute a locuitorilor, oamenii de rând, totuși, își iubesc țara și se mândresc de faptul că sunt cetățeni ai Republicii Moldova.

După cum relevă datele studiului sociologic, circa jumătate sau - 49,4% din populația chestionată se mândrește (inclusiv, 16,3% – foarte mult și 33,1% – destul de mult) de calitatea de cetățean al Republicii Moldova și cealaltă parte a eșantionului 49,1% din subiecții universului eșantionat nu se mândresc de acest fapt, inclusiv 36,0% – nu prea, 13,1% – deloc, ceilalți 1,5 % nu s-au determinat. Comparând rezultatele răspunsurilor la întrebarea dată cu alte studii similare - efectuate în diferite perioade în republică, constatăm o diminuare în opiniile populației privind manifestarea sentimentului de mândrie pentru propria țară.

Concluzionând în urma analizei răspunsurilor la întrebarea respectivă, constatăm că totuși jumătate din universul eșantionat se mândrește mai mult sau mai puțin de faptul că sunt cetățeni ai republicii. Deși după criteriul sex nu se înregistrează diferențe considerabile, acestea devin sesizabile în cazul criteriului de vârstă, mediu de reședință, naționalitate, studii și nivel socioeconomic.

Autoevaluarea dispoziției

Starea de spirit, dispoziția, populația, în temei, și-a autoapreciat-o drept medie (59,3%) decât bună (18,3%) sau rea (22,0%). Concluzionând asupra sintezei răspunsurilor respondenților privind aprecierea intensității dispoziției, constatăm că dispoziția pozitivă o manifestă preponderent persoanele de vârstă tânără, cei care posedă studii universitare/universitare incomplete și cu nivel socioeconomic ridicat. Totodată, dispoziția este în scădere odată cu înaintarea în vârstă, la etniile conlocuitoare, persoanele cu nivel de școlarizare mediu, mediu de specialitate/medii incomplete și mai mici, nivel socioeconomic scăzut.

Moldova de astăzi în viziunea cetățenilor

Deși Republica Moldova este o țară amplasată favorabil din punct de vedere

geografic pe Continentul European, cu condiții climaterice reușite pentru dezvoltarea agriculturii, cu un potențial natural și uman suficient pentru evoluția unei economii competitive de piață, totuși în aprecierile populației prevalează aspecte negative.

Astfel, 59,8% din universul eșantionat, având posibilitatea de a alege trei răspunsuri din variantele propuse la întrebarea dată, consideră că țara este dirijată prost din punct de vedere economic; în viziunea a 50,1% Republica Moldova astăzi este o țară cu multiple probleme sociale; 46,2% consideră că republica dispune de un potențial economic scăzut; 31,4% este de părerea că țara se confruntă cu multiple probleme de ordin ecologic, 25,4% a emis ideea că țara are multiple probleme de ordin moral.

Analiza distribuției răspunsurilor în funcție de vârstă, mediu de reședință și naționalitate cunoaște aceeași apreciere critică ca și în cazul distribuției liniare a răspunsurilor pe întregul eșantion.

În funcție de nivelul de instruire, cea mai critică apreciere a itemilor examinați este sesizabilă în cazul persoanelor care dețin studii universitare/universitare incomplete. Totodată, persoanele care dispun de un nivel socioeconomic ridicat au demonstrat o caracterizare cu mult mai critică a itemilor analizați decât celelalte segmente sociale, relevându-se în contextul analizei date aproximativ 80 la sută din segmentul specificat, care consideră că Republica Moldova este dirijată prost din punct de vedere economic.

Concluzionând asupra analizei răspunsurilor, constatăm o caracterizare preponderent negativă a situației republicii la momentul derulării cercetării sociologice.

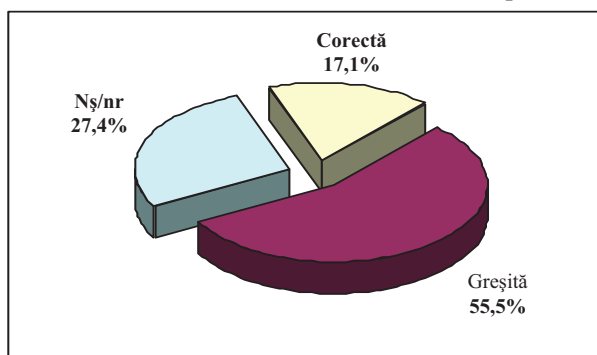
Direcția de dezvoltare a republicii

Schimbările produse în ultimii aproape douăzeci de ani în toate sferile vitale ale republicii, tranziția spre economia de piață cu elementele sale corespunzătoare, așteptările în urma acestor transformări radicale ale populației republicii determină aprecieri negative a unei părți substanțiale a populației republicii.

Criza îndelungată în toate sferile economiei, tergiversarea reformelor, staționarea sau funcționarea neeficientă a multor întreprinderi, diminuarea producției industriale și agricole autohtone, nivelul de viabilitate redus a întreprinderilor existente, decalajul dintre cerere și ofertă, ruina potențialului tehnic de producție, mărfurile și serviciile necompetitive, economia subterană continuă să reprezinte o caracteristică relevantă a realității republicii. Aceste fenomene cumulate cu dezechilibrele structurale, iminente etapei de tranziție, au provocat un proces continuu de declin economic și pauperizare a populației, au dus la șomajul în masă și alte manifestări negative.

Figura nr. 1

Direcția de dezvoltare a republicii

Sursa: Studiul „Impactul alegerilor sociale asupra dezvoltării economice”, 2008. Eșantion – 595

În pofida eforturilor de redresare ale organelor de resort din republică, 55,5% din eșantion apreciază că direcția de dezvoltare a republicii este greșită, doar 17,1% o consideră corectă și 27,4% nu știu sau nu au oferit nici un răspuns.

Concluzionând asupra rezultatelor analizei distribuției liniare și corelaționale, constatăm aprecierea preponderent negativă privind direcția de dezvoltare a republicii.

Caracteristica republicii astăzi

În percepția respondenților Republica Moldova se profilează drept o țară: dirijată prost din punct de vedere economic 59,8% (61,9% - bărbați/57,9%-femei), cu multiple probleme de ordin social 50,1%(47,9% - bărbați/52,1%-femei), cu un potențial economic scăzut 46,2% (44,1% - bărbați/48,2%-femei), cu multiple probleme ecologice 31,4% (26,2% - bărbați/36,2%-femei), cu multiple probleme de ordin moral 25,4% (25,9% - bărbați/24,9%-femei). Analiza corelativă în funcție de vârstă, mediu de reședință, naționalitate, studii și nivel socioeconomic demonstrează aceeași consecutivitate ca și în cazul distribuției liniare, evidențiindu-se printr-o apreciere mai critică persoanele care dețin studii superioare și cei cu nivel socioeconomic ridicat.

La momentul derulării cercetării ceva mai mult de jumătate din universul eșantionat au apreciat situația economică din republică drept proastă (40,2%) și foarte proastă (16,3%), 31,6 % apreciind-o drept medie și doar 7,7% - bună.

Caracteristica preponderent negativă a situației republicii este rezultatul percepției situației reale de către populație și a eșuării așteptărilor sociale.

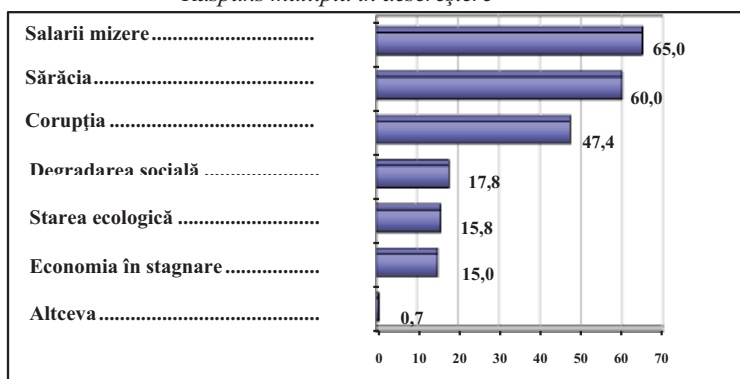
Probleme stringente ale republicii – factor de îngrijorare a populației

Cele mai stringente probleme ale republicii relevate în chestionar, care îngrijorează populația, preponderent sunt de ordin social-economic și țin de: 65,0% - salarii mizere, 60,0% -sărăcie, 47,45 - corupție, 17,8 – degradarea morală, 15,8% - situația ecologică, 15,0% – economia în stagnare. În fond, oamenii percep problemele republicii din perspectiva propriilor probleme.

Analiza itemilor la întrebarea respectivă în funcție de variabila vârstă denotă că persoanele de 60 ani și mai mult demonstrează un grad de îngrijorate pentru sărăcia (70,7%) care domină în țară. De situația salariilor mizere sunt îngrijorate persoanele apte de muncă. Situația ecologică este percepută cu mult mai acut de către respondenții între vârstele apte de muncă decât persoanele în etate, diferența ponderii fiind de aproximativ 10 la sută. Itemul degradarea morală cunoaște cea mai accentuată apreciere în cazul persoanelor în etate (21,6%) spre deosebire de celelalte variabile de vârstă. Itemul corupția cunoaște în toate cazurile o apreciere în jur de 50 la sută. Itemul economia în stagnare este relevat în limita de la 20 la 10 la sută.

Figura nr. 2

Problemele care îngrijorează astăzi populația republicii cel mai mult, %
Răspuns multiplu în descreștere

Sursa: Studiul „Impactul alegerilor sociale asupra dezvoltării economice”, 2008. Eșantion – 595 respondenți.

Dacă comparăm rezultatele obținute la întrebarea dată în funcție de mediul de reședință, constatăm că populația urbană este ceva mai mult îngrijorată de salariile mizere (66,8%) și sărăcie (61,6%) decât populația rurală

Concluzionând pe marginea răspunsurilor oferite, constatăm că deși întrebarea a vizat direct problemele republicii, respondenții au perceput întrebarea și au exteriorizat răspunsurile ca fiind raportate la spectrul de probleme cu care se confruntă ei personal.

CALITATEA VIEȚII POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA

Evaluările de către populație a satisfacerii propriilor trebuințe reprezintă o componentă esențială a calității vieții. În pofida declarațiilor despre creșterea standardului de viață, rezultatele prezentului studiu demonstrează contrariul. Opiniile populației relevă o situație destul de problematică.

Starea materială a familiei

Atât bărbații (73,4%), cât și femeile (69,3%) își autoapreciază starea materială a familiei drept puțin asigurată, dintre aceștia respectiv 12,2% și 13,9% - la limita sărăciei și doar 14,0% și respectiv 16,2% consideră că propria familie are un standard de viață asigurat.

Examinarea răspunsurilor la întrebarea respectivă în funcție de vârstă, mediu de reședință, naționalitate, studii reliefează aceeași situație: în limitele de la 60 până la 80 la sută din respondenți își consideră propriile familii puțin asigurate. La limita sărăciei au indicat că trăiesc 21,6% din populația în vârstă și 16,7% dintre cei cu studii incomplete și mai mici – aceștia, în fond, reprezentând segmentele sociale cele mai vulnerabile din cadrul eșantionului.

Nivelul de trai al populației

Apreciindu-și veniturile actuale, ceva mai mult de jumătate dintre bărbați (52,4%) și femei (50,8%) consideră că acestea le ajung doar pentru strictul necesar, respectiv 13,6% și 18,1% au indicat asupra faptului că nu le ajung nici pentru strictul necesar. Doar 23,8% bărbați și 22,3% femei au declarat că veniturile le ajung pentru un trai decent, dar nu-și pot permite cumpărarea unor obiecte mai scumpe. Din universul eșantionat doar în jur de 7 la sută reușesc să procure și unele obiecte mai scumpe, dar cu economii în alte domenii. Ceva mai mult de un procent reușesc să aibă tot de ce au nevoie, fără prea mari economii.

Examinarea corelației răspunsurilor în funcție de vârstă, mediul de reședință, naționalitate, studii relevă o situație similară cu distribuția liniară.

Venitul mediu lunar raportat la fiecare membru al familiei

Potrivit studiului sociologic, venitul mediu lunar ce-i revine fiecărui membru al unei familii a scos în evidență următoarele: 54,9% din subiecții chestionați de gen masculin și 59% de gen feminin au estimat veniturile familiei raportate la fiecare membru până la 1000 lei. În restul cazurilor acest indice este în descreștere odată cu majorarea sumei propuse spre estimare.

Analiza corelativă a răspunsurilor în funcție de vârstă evidențiază veniturile mai mari în cazul persoanelor apte de muncă. După cum relevă datele studiului cea mai dificilă stare materială a fost detectată în rândul populației de vârstă înaintată (60 ani și mai mult), care au indicat asupra veniturilor destul de modeste, acest segment al populației dovedindu-se a fi cel mai afectat de schimbările social-economice din societate. Comparând veniturile lunare, raportate la fiecare membru al familiei, constatăm că acestea sunt mai scăzute în mediul rural decât urban. În funcție de naționalitate, relevăm că populația de origine rusă a declarat cel mai înalt nivel de venituri pentru fiecare membru al familiei. Nivelul de școlarizare în mare parte influențează veniturile persoanei, astfel,

rezultatele studiului confirmă că populația care posedă un nivel de instruire mai înalt declară și un venit mult mai substanțial decât cei cu un nivel de școlarizare mai jos. Rezultatele studiului demonstrează că nivelul socioeconomic la care s-au raportat respondenții este direct proporțional cu veniturile fiecărui membru al familiei.

Alimentarea populației

Deși ceva mai mult de jumătate din populația republicii (57,8%) a declarat că se alimentează bine, totuși aproximativ a treia parte din eșantion (32,4%) consideră că se alimentează prost, procură produse dintre cele mai ieftine. Doar 5,9% au confirmat că se alimentează destul de bine, își permit tot ce doresc, iar 3% din eșantionul investigat se alimentează foarte prost, nu mănâncă pe săturate.

Analiza corelativă în funcție de vârstă scoate în evidență populația de 60 ani și mai mult, care demonstrează un nivel de alimentare mult mai prost decât celelalte categorii de vârstă. Mediul de reședință și naționalitatea nu scoate în evidență substanțiale diferențieri. Posedarea studiilor superioare demonstrează posibilitatea unui nivel de alimentare mult mai substanțial. Totodată, cu cât nivelul socioeconomic al respondenților este mai ridicat, cu atât crește și posibilitatea alimentării mai calitative.

Îmbrăcămintea populației

Datele studiului demonstrează că îmbrăcămintea populației este direct proporțională cu veniturile. Doar 4% din universul eșantionat se îmbracă destul de bine, își permit tot ce doresc, iar 47,6% se îmbracă bine, dar haine scumpe nu-și permit să procure. Astfel, potrivit studiului, 39,7% din persoanele chestionate au declarat că familiile lor se îmbracă prost, procură, de obicei, haine dintre cele mai ieftine, iar 8,1% au afirmat că se îmbracă foarte prost, fiind nevoiți să poarte hainele timp îndelungat, reparându-le și refăcându-le în permanență.

Analiza corelativă a răspunsurilor în funcție de sex și mediul de reședință nu relevă considerabile deosebiri. Acestea pot fi depistate în cazul distribuției liniare pe vârste și studii. Cu cât respondenții sunt mai în etate și cu cât nivelul de instruire este mai scăzut, cu atât scade posibilitatea asigurării familiei cu îmbrăcăminte. Totodată, cu cât respondenții declară un nivel socioeconomic mai ridicat, cu atât crește posibilitatea asigurării cu îmbrăcăminte a familiei.

Imobilul populației

Sub aspectul gradului de dotare a gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată, studiul sociologic a scos în evidență faptul că doar 5,2% au practicat tot ce își doresc, toate lucrurile sunt noi, contemporane, iar 33,6% consideră că dispun de toate cele necesare, toate lucrurile sunt în stare bună. Totodată, aproape jumătate din eșantionul investigat (49,1%) consideră că toate lucrurile sunt vechi, uzate, demult trebuiau înnoite, și 10,8% au notat că astfel de lucruri au puține, toate lucrurile sunt într-o stare proastă.

Analiza corelativă în funcție de sex scoate în evidență faptul că respondenții de gen feminin sunt mai critici în aprecierea dotării propriei gospodării. Persoanele mai în vârstă și-au apreciat dotarea propriei gospodării mult mai prost decât alte categorii de vârstă. Populația din mediul rural a demonstrat tendința de apreciere negativă a dotării propriei gospodării decât populația cu reședință urbană. În funcție de naționalitate, constatăm că populația de origine rusă demonstrează cel mai înalt nivel de dotare a gospodăriilor decât alte popoare conlocuitoare pe teritoriul republicii noastre. Rezultatele studiului sociologic demonstrează că populația care posedă studii medii incomplete și mai mici dispune de cel mai inferior nivel de dotare a gospodăriilor. Și, în final, cu cât nivelul socioeconomic este mai ridicat, cu atât gradul de dotare a gospodăriei este mai înalt.

Sursele veniturilor populației

Rezultatele cercetării sociologice confirmă că salariul pentru 50 la sută din eșantion rămâne a fi principala sursă de venit. Atât bărbații (53,8%), cât și femeile (52,4%) au confirmat că sursa de venit principală este salariul. Analiza corelativă în funcție de vârstă relevă faptul că venitul din salariu și activitatea de bază este prioritar în cazul persoanelor apte de muncă și scade în cazul persoanelor în etate. Astfel, pentru persoanele de 60 ani și mai mult în 69 la sută din cazuri sursa principală de venituri sunt indemnizațiile, alocațiile de stat, asigurările sociale și pensiile. În funcție de mediul de reședință, constatăm că pentru 72% din populația urbană sursa principală de venit este salariul, pe când doar 41,0% din populația rurală a indicat asupra sursei respective de venit, în cazul dat intervenind o altă sursă de venit substanțială precum sunt veniturile provenite din vânzarea produselor agricole. Este semnificativă în structura veniturilor ponderea banilor trimiși de rudele de peste hotare, acest item cifrându-se în jur de 20 la sută din veniturile indicate. În cazul analizei corelaționale în funcție de naționalitate din universul eșantionat se relevă ponderea a 70,3% din populația de origine rusă și 74,1% din găgăuzi, care a indicat salariul drept principala sursă de venit. Cu cât nivelul de instruire este mai înalt, cu atât ponderea salariului în structura veniturilor este mai substanțială și, dimpotrivă, cu cât nivelul de instruire este mai inferior predomină drept sursă de venit indemnizațiile, alocațiile de stat, asigurările sociale și pensiile. Ca și în cazul analizelor precedente constatăm o consecutivitate în analiza corelațională a nivelului socioeconomic. Persoanele care au indicat asupra nivelului socioeconomic ridicat au relevat drept surse de venit principale banii trimiși de rudele de peste hotare (43,6%), salarii (38,5%) și venituri provenite din afaceri (17,9%). Cei ce s-au raportat la nivelul socioeconomic mediu au indicat în structura veniturilor sale drept prioritare salariile (57,1%) și banii trimiși de rudele de peste hotare (20,8%), iar în sursele de venit a persoanelor cu nivel socioeconomic scăzut predomină salariile (47,9%) și indemnizațiile, alocațiile de stat, asigurările sociale și pensiile (30,9%).

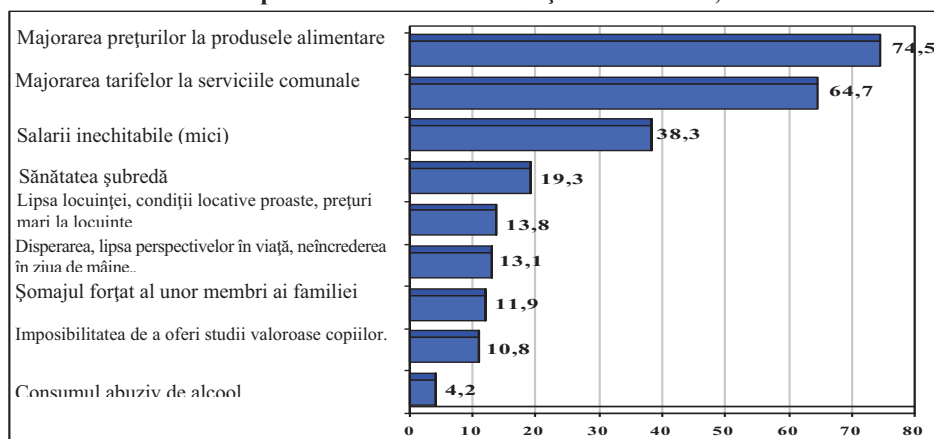
Astfel, constatăm că în pofida schimbării relațiilor economice din societate, totuși salariul continuă să constituie principala sursă de venit în majoritatea familiilor.

Problemele principale care complică viața populației

Examinarea spectrului de răspunsuri, oferite de către populația republicii, demonstrează faptul că problemele principale care complică viața familiei respondenților, în linia mari, sunt condiționate de starea generală de lucruri din republică.

Figura nr.3 (___)

Ce complică astăzi cel mai mult viața familiei Dvs.?, %

Sursa: Studiul „Impactul alegerilor sociale asupra dezvoltării economice”, 2008. Eșantion – 595 respondenți.

Potrivit rezultatelor studiului, viața unei familii moldovenești este perturbată (în descreștere) de următoarele probleme: majorarea prețurilor la produsele alimentare (79,3% - feminin/69,2% - masculin); majorarea tarifelor la serviciile comunale (62,8% - feminin/66,8% - masculin); salarii inechitabile (39,9% - feminin/36,7% - masculin); sănătatea șubredă, inclusiv a unor membri ai familiei (21,4% - feminin/17,1% - masculin); lipsa locuinței, condiții locative proaste (12,3% - feminin/15,4% - masculin); disperarea, lipsa perspectivelor în viață (13,9% - feminin/12,2% - masculin); șomajul forțat al unor membri ai familiei (11% - feminin/12,9% - masculin); imposibilitatea de a oferi copiilor studii valoroase (10% - feminin/11,5% - masculin).

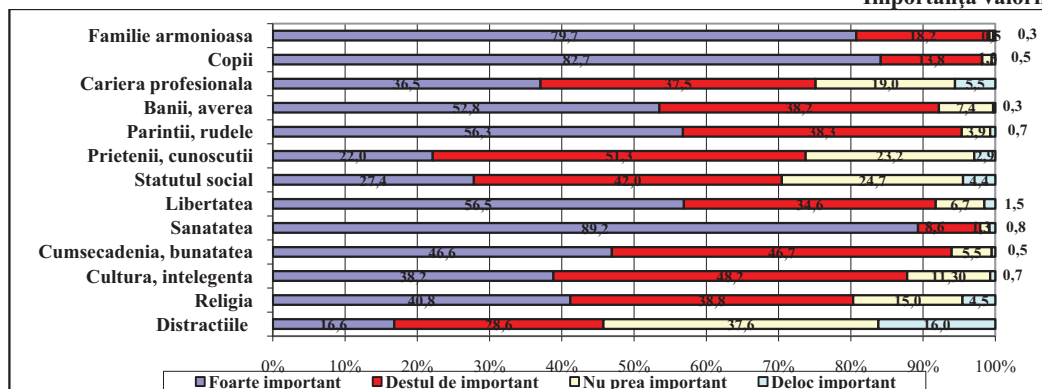
Analiza corelativă în funcție de vârstă relevă faptul că pentru populația aptă de muncă prioritare sunt problemele legate de majorarea prețurilor la produsele alimentare și serviciile comunale, iar pentru populația în etate, pe lângă problemele date, prioritară devine și cea legată de sănătate. Examinarea răspunsurilor în funcție de mediul de reședință relevă faptul că populația urbană (80,6%) este cu 10 la sută mai preocupată de majorarea prețurilor la produsele alimentare decât cea rurală (70,5%). Totodată, majorarea prețurilor tarifare la serviciile comunale este mult mai sesizabilă de către populația urbană (75,0 %) decât cea rurală (58,1%). Și a treia alegere în spectrul variantelor de răspunsuri ține de salariile inechitabile (urban – 34,1% / rural - 41%). Aceleași trei alegeri cu unele diferențieri ne semnificative sunt perceptibile în cazul analizei corelaționale în funcție de naționalitate, studii, nivel socioeconomic.

În fond, problemele principale care complică viața populației țin de satisfacerea necesităților cotidiene: alimentație, adăpost, sănătate.

Ierarhia valorilor

Valorile încetățenite în mediul social reprezintă un element care exteriorizează starea de lucruri din societate. Din spectrul de valori propuse spre apreciere respondenților, constatăm că populația percepe valorile, raportându-le la propriile necesități. În continuare prezentăm ierarhia valorilor relevate de către respondenți: 89,2% - sănătatea, 82,7% - copiii, 79,7% - familia armonioasă; 56,3% - părinții, rudele, 56,5% - libertatea, 52,8%-banii, averea, 46,6% - cumsecădenia, bunătatea, 40,8% - religia, 38,2% – cultura, inteligența, 36,5% – cariera profesională, 27,4% – locul în societate (statutul social), 22% – prietenii, cunoștințele și pe ultimul loc cu 16,6% se plasează distracțiile. Ierarhia valorilor este construită în baza itemului *foarte important*, considerându-l a fi mai reprezentativ dintre cele patru aprecieri făcute de către respondenți.

Figura nr. 4
Importanța valorilor *

Sursa: Studiul „Impactul alegerilor sociale asupra dezvoltării economice”, 2008.

Eșantion – 595 respondenți.

* Diferența până la 100% reprezintă – nu știu, refuz

Иван Варзарь,
доктор политических наук, профессор (г. Киев, Украина)

К ГЕНЕЗИСУ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ОСНОВНЫХ ПОЗИЦИЙ НАУКИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭТНОЛОГИИ В СВЕТЕ НЕКОТОРЫХ ВЫЗОВОВ СОВРЕМЕННОСТИ

The current article is examining the epistemological framework of the political ethnology, considered to be one of the specialized branches of Political Science. The study pays special attention to the theoretical, methodological, and praxeological issues of the political ethnology, as an element of the contemporary Political Science system. These and other subjects are addressed, as how they are affected by the challenges of the contemporary world.

В мире интеллектуальных новаторов (а ими, как известно, движется духовная история человечества) несть числа намеревающимся основать новые мыслительные системы, теоретические концепции и даже целостные науки. Не всем, однако, сопутствует успех. К печальным итогам здесь, обычно, ведёт одна фальшивая дорога, – отождествление науки как целостной дисциплины и узкопрофильной теоретической концепции. На этот счёт на постсоветском пространстве уже есть и „свежий опыт” иллюстрирования эзоповской басни про „гору, которая родила мышь”: сонм промарксистских этнотолковников, отождествив – верные, „в общем и целом” и „для своего времени” – марксистскую „теорию национальных отношений” и позитивистскую „нациологическую науку”, сообща соорудили „нечто новое” под названием „этнополитология”...

На каких посылках зиждется политическая этнология и на какие реалии она акцентируется?

На грани 60-х и 70-х годов я натолкнулся на первомерно искомого феномена. Им оказалось незаслуженно малоосмысленное до сих пор гениальное открытие старозеллинских мыслителей (**Антифонта, Демокрита, Платона, Аристотеля** и др.): в физиолого-ментальной структуре каждого человека „одновременно сидит несколько человечков”. Наиболее рельефны среди них – „деятельно благоищущий” (*homo economicus*, экономикус), „общественно-активнический” (*homo politicus*, политикус), „мысляще-самоохранительский” (*homo sapiens*, сапиентикус), „умелый во всём творец” (*homo habilis*, хабилитатус) и др. Самый же активный, вечно неугомонный в истории вообще – это „этнический человек”, этникус. Именно он, – беря себе во временные „союзники” или в постоянные „соратники” других „со-человечков”, особенно же сапиентикуса и политикуса, – и творит конкретную историю конкретных народов, а вместе они творят региональную, континентальную и всемирную историю.

Всемирная история не есть гетерогенный поток. Деятельностное взаимодействие этникуса с другими „со-человечками” в структуре отдельных людей, их социальных групп и целых народов-этносов „расчленяют” всеобщую историю на профильные „отрасли”. Так, акцентное взаимодействие этникуса с экономикусом кристаллизирует **отрасль экономической истории** отдельных стран и народов; взаимодействие же этникуса с сапиентикусом открывает нам **отрасль духовно-культурной истории**, а взаимодействие этникуса с политикусом – искомую **отрасль этнополитической истории**. Уже **Платон** отмечал, что

именно взаимодействующие этникусы и политикусы – да ещё при согласованном „выталкивании” ими с переднего плана „идиотикуса” („человечка крайне неразумного” и „предельно аполитичного”), – только они внутри каждого из нас „делают своё дело относительно правления и подчинения” [1]. Таким образом, взаимодействующие „внутри нас” политикусы и этникусы и „делают” политику, а нас – политиками или ... популистскими „идиотикусами”. В лоне этнополитической истории, условно говоря, и „зародилась” открытая мной как направление мысли *политолого-этнологическая теория*. Попробую показать её „в работе” хотя бы в нескольких социально-политических и теоретико-гносеологических коллизиях.

(а) Концентрация некой „критической массы” однородно мыслящих и активно деятельных людей в отдельных сферах и отраслях жизни обуславливает появление во всех странах и у всех народов-этносов, так называемых „элит”, которые – синергетическим или, чаще всего, политико-целесообразным образом – консолидируются в группы единомыслящих и единойдействующих людей, во всемирной истории названных *общественными движениями и политическими партиями*. В многонаrodnых странах взаимодействующие этникусы и политикусы в структуре отдельных людей вычленяют разнопрофильные *элитные группы* „однотонусно настроенных” лиц, которые мало-помалу синтезируются в особую парсиологическую разновидность, названную мной ещё в мае 1982 г. „*этнополитической партией*” [2], каковые в Украине существуют уже в великом множестве. Кому не известны, скажем, такие формации, как „Меджлис крымскотатарского народа”, „Фольксрат немцев Украины”, „Христианско-демократический альянс румын Украины”, „Демократическая партия венгров Украины” или „Русский союз”?!!

(б) Пятёрка выше указанных, деятельно активных „человечков внутри нас” жизнеохранительски испытывает *пять групп объективных потребностей*, без удовлетворения которых и сама жизнь человеческая теряет аутентичный смысл. Это – потребности в пище, в одежде, в жилье, в размножении и в общении. Любая из названных объективных потребностей может быть удовлетворима лишь тогда, когда человеком осознаётся как свой *субъективный интерес*. Наиболее остро людьми ощущаются потребности и интересы (1) экономические, (2) политические и (3) акцентного бытия в качестве не „людей вообще”, а именно в качестве „этнически особенных людей”. Корень счастья или несчастья многонаrodnой страны – в признании/непризнании её политическим руководством равного/не-равного за всеми народами-соотечественниками права считаться и в реальности быть равнозначимыми и равноразличимыми социально-политическими субъектами. Любое проявление действия этого закона обуславливает какую-то меру политизации того многонаrodnого общества, – вплоть до социальной революции, этноосвободительного движения или „мини-политического” переворота.

(в) Диалектика потребностей и интересов касается политики государств как в рамках отдельно взятых стран, так и на региональной, континентальной и мировой аренах. Всяк раз она властно требует филигранного кореллирования „*общих* потребностей” „*частных* интересов”. В этом свете давно уже лишён аутентичного смысла известный с середины XIX в. афоризм **Г. Пальмерстона** о том, что у Великобритании на планете нет постоянных друзей, а есть постоянные интересы. В последние годы в треугольнике „Украина – Румыния – Молдова” эта коллизия часто и непростительно „спотыкательски” разыгрывается то по поводу

„молдавского пятачка” в с. Джурджулешть на Дунае, то „ширины государственной границы” в с. Паланка, то „принадлежности” какого-то *гирла* необузданного Дуная, то геостратегических характеристик о. Змеиново... И всяк раз пока страдают теоретическая диалектика и общие потребности этнорегиона.

(г) Удовлетворение и реализация указанных групп потребностей и интересов людей всегда „выстраиваются” в целостный и долговременный процесс, который, в свою очередь, объективируется в так называемых *сферах общественной жизнедеятельности людей*. Ещё в начале 80-х годов я выделил лишь пять подобных сфер (по часовой стрелке): экономическая, духовная, политическая, культурная, этноисторическая. Они расположены таким образом, чтобы в базе общественной жизни людей оказалась экономика, политика бы составляла „надстроечную крышу” всего сооружения, „левое крыло” представляет духовную сферу, культура – „правое крыло”, а в эпицентре всего и вся оказывается этносфера [3].

Из хотя бы поверхностного анализа этого социологического сооружения проистекает три (основных) научно-познавательных коллизии методолого-мировоззренческого характера: 1) Центральное место и ведущие роли этносферы по отношению ко всем другим сферам указывает на *фундаментальный в человеческом мироздании факт: никто из людей на земле не есть безликая и бескорневая абстракция, все люди – отдельностные категории конкретного этноисторического происхождения и осязаемо социоэтнического текущего статуса*. Если об этом забывают в политико-государственных „верхах” многонародной страны – имеем дело с тоталитарно абстрактным шовинизмом, если же в простонародных „низах”, – это свидетельствует о том, что там идёт бессознательный диалог „старших” и „младших”, не-родных братьев или, – что ещё опасней для той страны, – там разыгрываются „диалог неравных” или разновидность гоббсовской „войны всех против всех”.

2) Каждую сферу общественной жизни людей изучает конкретная область обществоведческой теории: экономическую сферу изучает социально-экономическая теория, политическую сферу – социально-политическая теория, а *этноисторическую сферу – политолого-этнологическая теория*.

3) Каждая из названных сфер структурно состоит из трёх (основных) „секций”: а) из *отношений людей* по поводу очень важных для них в данной сфере потребностей и интересов; б) из *институтов* (или учреждений), которые люди создают для более успешного удовлетворения и реализации своих потребностей и интересов в данной сфере, наконец, в) из *совокупности идей и взглядов людей* на свои отношения и институты в данной сфере жизнедеятельности, где они объективируют свои потребности и интересы. Эту „секцию” правомочно называть и *„идеологией”*. Триада „отношения – институты – идеология” в конструкции и жизнедеятельности этноисторической сферы многонародной страны – вещь далеко страшнее античного „ящика Пандоры”.

4) Каждая сфера „выхватывает” у соседок часть их содержательного поля, а сугубо этносфера „отбирает” у четырёх соседок по целой четверти их материкового поля. Образовавшиеся „поля взаимного покрытия”, – это и есть *межсферные области общественной жизни*. Структурно они состоят из тех же трёх секций, – из отношений, институтов и идеологии, но теоретически „обслуживаются” не односферными, а межсферными научными концепциями. Например, в политических межсферных областях дела обстоят таким образом: политико-экономическую область освещает политическая экономия, политико-

духовную – политическая философия, духовно-культурную – культурологическая теория и др.

5) Соотношения между политической и этноисторической сферами – **локус формирования и „деятельностной апробации” большинства политолого-этнологических проблем современности**. На стыковой площадке между ними образуется триада „межсферных областей взаимного покрытия”: политико-этническая область, политико-этно-экономическая область и политико-этно-духовная область. Для многонародной страны эти три области – не просто кибернетический „чёрный ящик”, а прямо – упомянутый уже этнополитико-конфликтогенный „ящик Пандоры”. Формообразователем этих взрывоопасных „ящиков” в каждой стране, особенно же – во многонародной – является ... государство. Почему же?

В политической истории многонародных стран указанные выше „аннексионистские поползновения” всех сфер (стремление „выхватывать” друг у друга межпограничные области) особо рельефны „в деяниях” всех трёх секций политической сферы, – институтов, отношений и идеологии. Всё **начинается** с самовыделения „из общей институциональной среды” института государства, **продолжается** „огосударствлением” всех мыслимых человеческих отношений и **заканчивается** освещением и „одобрением” сложившегося порядка со стороны политико-государственной идеологии. **Наиболее чётко это проявляется в тех многонародных странах, где ещё слабо развиты или вовсе отсутствуют гражданское общество и всестрановая политическая нация**. В подобной стране, – отмечают политические социологи – „государство покрывает собою всё общество или само общество становится одновременно и государством”; в результате эта страна являет собою „тотально огосударвленное общество, в котором все социальные процессы возможны лишь как государственные, а все государственные отношения отождествляются с общественными” [4]. Видимо, никто не скажет, что это относится только к СССР, России, Гаити или Северной Корее.

Однако, практическим политикам – практическую политику, а теоретическим работникам, как сказал украинский классик **П. Тычина**, – „свое робити”... Перефразируя английскую поговорку о человеке, всегда пребывающем на своём и нужном месте („*the right man in the right place*”), можно сказать и так: не только люди, но и теоретические концепции и научные дисциплины должны быть и на своём концептуальном месте, и в нужном познавательном-дискурсивном месте. В какой мере это относится сугубо ко мне, теоретическому работнику и к фундатору политической этнологии?

О некоторых политолого-этнологических новациях ближней ретроспекции и об их объективной потребности текущему моменту и угрожающе приближающейся перспективе

И политолого-этнологическое направление, и наука политической этнологии мной были концептуально окристаллизованы и письменным образом „зафиксированы” преимущественно во второй половине 80-х – начале 90-х годов XX века. В середине 90-х годов „на дворе” ещё был „доконституционный этап” утверждения политического суверенитета Украины, и официальные власти акцентней, чем позже, прислушивались к мнению учёных, а „поле идейно-политического плюрализма”, как это кому-то ни покажется парадоксальным, было несколько шире, чем позже и даже сейчас. Для сравнения. В СССР 60 – 80-х годов – под бдительным оком КПСС – конкурировали, в основном, **две этнологические**

концепции: а) *политико-классовая*, основанная **Ю.В. Бромлеем** и „дозволенная” властями, и б) *естественнонаучная*, основанная **Л.Н. Гумилёвым**, умалчиваемая и отрицаемая властями. Мне же, в Украине начала 90-х годов никто конкуренции не составлял и открытого сопротивления не оказывал. Даже, наоборот, во многом тогда многие помогали и поддерживают поныне. Почему?

Лично-этический момент я априори ставлю вне сомнения. Речь о другом: каждый из нас, „жаждавших свободы творчества”, естественно, искал возможность проявить себя. И я решил *идти своим путём*, однако, не сильно отрываясь от „фона общего прошлого”. Хорошо освоившись в координатах проложенного мною же политолого-этнологического направления мысли, я стал внимательно заострять наиболее рельефные аспекты сугубо моей творческой новизны. „Алмаз, – говорил **Сенека**, – оттачивают алмазом же”. Даже базовые аспекты этой новизны я старался оттачивать „алмазами” двойственного свойства, – 1) *реставрационного характера* (когда кое-что воссоздано из прошлого арсенала, внедрено в современный оборот и аппликовано к требованиям текущей повседневности) и 2) *оригинального характера* (когда всё сотворено внове и впервые предложено современникам к осмыслению). Начну с самых азов.

1. На сегодняшней планете проживает более четырёх тысяч народов как этноисторических общностей или *народов-этносов* (термин взят у **Ю.В. Бромлея**), „из которых не более 800 народов пребывают на стадии нации, остальные (примерно 3200 народов) – на донациональных стадиях. Государственно организованных стран же в мире – всего около 200, это и есть члены ООН. Откуда следует вывод: все страны современности представляют собой многонародные сообщества”. Приведённые цифры и взятые в кавычки мысли впервые услышаны мной в феврале 1986 г. из уст немецкой (ГДР) исследовательницы, сотрудницы аппарата ЮНЕСКО **Маргариты Мундт**, точнее, – из её „беседы за круглым столом” в Москве с другим немцем (ФРГ), **Юргеном Хабермасом**. Публикаторский текст на этот счёт встретился лишь недавно [5].

Во второй половине 80-х годов, переосмыслив неказистый с виду термин **М. Мундт** „национальные и донациональные народы”, пришёл к необходимости его теоретико-смысловой трансформации и введения в исследовательский оборот понятия „*социально-цивилизационные стадии зрелости народов-этносов*”. Таковых стадий оказалось четыре: *род, племя, народность, нация*. В общих чертах пришлось обрисовать и социокультурную атрибутику бытия народов-этносов на этих стадиях: тип *homo* (позже, уже в гражданском обществе, – *тип личности*), семья и брак, метаязык/диалект/язык, символика общения, быт, труд, формы приватизации собственности, мера демократизма в публичной жизни, предэтатизм/формы государственности, геолокализация местожительства и др. Растворивая себе эти материи, пришёл к некоторым „самопрояснительским” мыслям, которые подспудно подводят и к пониманию *специфических политических ролей меньшинских (миноритарных) народов-этносов* в жизни многонародных стран. Долго пребывать в однородном состоянии народ-этнос не может. К взаимодействию – и даже к *этнометисизации с другими народами* – люди побуждаемы развивающейся экономикой, торговлей, геотерриториальным соседством, необходимостью совместного природопользования, особенно же чисто политическими факторами – войнами, агрессиями, постконфликтными контрибуциями, аннексиями, революциями, переворотами, государствоворческими процессами и т.п. Поэтому нет никаких оснований

говорить о „чистых” или „не тронутых историей” народах, – по общему правилу, **все народы этносмешаны.**

2. Понятийная пара этнически „смешанные”/„не-смешанные” народы – сложное и мало изученное этносоциополитическое явление. Оно девицирует на две единицы: а) на низкостадийно развитые народы-этнотыпы и б) на определённого уровня развитые народонаселенческие общности отдельно взятой местности или даже целой страны. Мудрость и искусство государственной этнополитики в многонародной стране состояло бы, во-первых, в том, чтобы перестать считать разноуровнево развитые меньшинские народы-этнотыпы **объектами политического влияния**, „пассивными участниками” политического процесса, а и **субъектами политических процессов**; во-вторых, чтобы вовлекать их всех в политические процессы не только на (1) электоральном и (2) плебисцитарном уровнях, а и на почве таких широко понятых явлений, как (3) государствообразование, (4) политико-элитотворение, (5) партиотворение (партиетворение), а также в (6) „низовой” регионалистике и (7) местной муниципалистике. Все эти „уровни политической активности” с середины 90-х годов я стал считать **проявлениями политической субъектности народов-этнотыпов любой стадии социационной зрелости.**

3. Научно неартикулируемой оказалась мысль о логике межэтнического синтезирования народов. В первом подходе вроде бы всё ясно: этнометисизация (термин **Б. Малиновского**) искони осуществлялась через посредство семейно-брачного института, и у самых древних народов главными институтами-регуляторами тут являлись религия, церковь и этика, а с начала христианской эры (речь – особенно о Европе) свои активные роли стала играть **политика государственных институтов.** А каков сугубо „практический” механизм этнометисизации? Насколько известно, инструментарием политической этнологии мне впервые довелось приоткрыть завесу над этим явлением. Я выяснил, что этносинтезирование происходит по тем же стадиям социально-цивилизационного возмужания народов-этнотыпов, но, – с виду, крайне простой! – модели: представители минимум двух **родов** (он и она) синтезируются в **племя**; минимум два племени – в **народность**; минимум две народности – в **нацию.** В этой теоретической коллизии я попутно „напал на след” **явления периферийной межэтнической флуктуации** (термин я перенял у **П.А. Сорокина**): на перифериях крупного народа-этнотыпа (да при условии, что в процессе метисизации участвуют представители нескольких разногенезисных народов-этнотыпов) отдельные маргинальные этномассивы людей не успевают интегрироваться в новое качественно-количественное целое и „застывают” на своей, прежней социационной стадии. Как по мне, украинскими иллюстрациями к казусу являются карпатские субэтнотыпы русинов, лемков и бойков; в украино-белорусском Полесье – полищуки и литвины; на древнемолдавско-трансильванском пограничьи – *huțanii* (нынешние украинские гуцулы), а на новомолдавско-украинском пограничьи – липованы.

4. В январе 1993 г. экс-Президент **Л.М. Кравчук**, выступая в парламенте Израиля, отмечал: „Каждая этническая общность в Украине развивается по своим внутренним закономерностям, живёт по своим традициям и обычаям” [6]. На полях этой констатации подумалось: если народ-этнотып жизнедеятелен соответственно зрелым требованиям объективных закономерностей и это его бытие ментально успевает „застыть”, закрепиться в форме традиций и обычаев, – значит, он уже

сконституировался в **законченный тип социума**, и из его недр лучшие, элитные слои людей непринуждённым образом „вливаются” в состав **единостранной политической нации** (кстати сказать, именно таким был словесный конец приведённой мысли экс-Президента). Это – импульс к размышлениям...

Человек типа *homo sapiens* – это органическое единство трёх „чисто” социоцивилизационных характеристик: **язык, интеллект, мораль**. Из отдельных людей складываются народы, и каковы отдельные люди – представители какого-то народа-этноса, – таков, в основных чертах, и тот народ как этносоциоисторическая цельность. Приведённая триада и синтезирует разрозненные черты в среднестатистический **тип личности человека и народа-этноса**: отсутствие одной из характеристик, – это уже на одну треть „недоцивилизированные” человек и народ, отсутствие двух характеристик – на две трети „недо...”, отсутствие всех трёх, – увы! – нет ни типологически цельного человека, ни народа-этноса, есть лишь „человекоподобные котлованники” **А. Платонова**.

На этом фоне, напомним, какой я в начале 90-х годов ставил перед собой общетеоретической значимости исследовательский вопрос: Какие же типы социумов вообще вырабатывают народы-этнотыпы, восходя по обозначенным социально-цивилизационным стадиям, и как это „отражается” на общестрановой и отраслевой, этнической политике государства? Поскольку адекватной искомым истине терминологии в восточно-славянском лексиконе не нахожу, прибегаю к латинице.

– **На стадии рода** люди в состоянии создать **джинтильный тип социума** (от лат. *djens* и *djintis* – изолированные, дикие и разрозненные жители). Это – первоначальное, условно названное „сообщество” разатомированных предлюдей, обладающих лишь элементарными начатками языка, интеллекта и морали. В силу этого „высший уровень политики” для них – податливость/не-податливость вождистским повелениям, а в „самоуправленческом низу” – или-или: или полная апатия и инфантильный индифферентизм во всех „местных делах” или гоббсовская „война всех против всех”. В обыденной же, спонтанно текущей „не-политической” жизни, – примитивная борьба за выживание. По итогам Всеукраинской переписи населения от декабря 2001 г., в Украине проживают представители 136 народов-этносов мира, среди них – и родовые образования цыган, караимов, кипчаков и др. Здесь и далее: в экспликативной коллизии – никаких комментариев...

– **На стадии племени** люди создают уже **трибусиальный тип социума** (от лат. *tribus* – племя, низкоразвитый люд) – рыхлую совокупность ещё мало внутренне сконсолидированных, но некоторыми чертами быта уже различающихся между собой групп разнородного генезиса людей. Они уже обладают некоторыми первоначатками основных цивилизационных характеристик, – языковыми диалектами, первоначатками мышления на уровне *folk-solidarity* и ментальными начатками „своей культуры” (обычаи, „узнаваемые” черты индивидуально-группового быта и „поведения на людях”). Своей элиты вовне племя, как правило, ещё не выдвигает, – если она и начинает появляться, то ещё переживает „кокконную фазу” развития. Сферы духовной и культурной жизни слиты в общечеловеческом феномене *folk*, очень редко существующий в письменной форме. В силу этих обстоятельств „высший уровень политики” для племенного социумного типа – регионально-провинциальное (да ещё – „назначенческое”) представительство; во время проведения электоральных и плебисцитарных кампаний – непросвещённый абсентеизм и элементарное „голосование ногами”, а в „самоуправленческом низу” – всевозможные, как правило, сумбурные и плохо управляемые „народные собрания”. Из названных 136 народов-

этносов страны ассирийцы, гагаузы, турки-месхетинцы и другие миноритетные народы-этноты Украины объективно относятся к данному типу.

– **На стадии народности** ситуация существенно меняется. Корень вопроса – в сугубо этноисторической плоскости: сама по себе народность состоит минимум из двух племён, а те, в свою очередь, каждая – минимум из двух родовых образований. Таким образом, „в чисто структурном плане”, народность – это единство минимум пяти этноисторических и социокультурных единиц, – вот почему тут может начинаться „работать” диалектический закон количественно-качественных соотношений. Поэтому же на народнической стадии люди уже в состоянии синтезироваться в такой **попорицосоциумный тип** (от позднелат. *poporatio* – простонародье, „чёрный люд”), который характеризуется рельефно проявившимися цивилизационными чертами бытия: довольно развитый язык (нередко „обработанный” интеллектуально-художественной элитой); „народновские массы” проявляют относительно зрелые образцы мышления и этического осмысления своего бытия, – что и отражается в фактах наличия у них развитых форм и жанров фольклора и письменной литературы, начатки своей системы образования, а главное – рельефных групп элитных людей, которые проявляют тенденции к созданию „внизу” своей, местной системы самоуправления и „выдвижения наверх” своих предпартийных представителей. Собственно, в этом и проявляется объективная готовность данной народности „сознательно участвовать” в политической жизни страны и, в частности, – в политико-государствотворческих процессах.

– Наконец, **на стадии нации** (от лат. *natio* – народ) создаётся уже высший, **интерэтнический социационный тип социума**, который, фигурально говоря, подводит черту под едва ли видимый кому сегодня ориентир этноисторического развития всех народов мира. Продолжая начатый „подсчёт количества” этнических единиц в структуре предыдущих социационных стадий (остановились на выявлении в структуре народности пяти единиц), констатируем: в состав нации входят все предыдущие этностадии, – и роды, и племена, и народности, по минимуму – всего семь этнокомпонентов. Это и есть объективно-фактурное богатство нации, основа для „развёртывания работы” уже названного закона диалектики: именно здесь и на этом этапе количество переходит в качество и наоборот. Что и проявляется в адекватной полноте основных цивилизационных характеристик полноценного этносоциального бытия любого национально зрелого народа на земле: а) **язык** не просто развит, – он „всесторонне отшлифован интеллектуалами всех областей мысли и мастерами пера” (**А.М. Горький**) и становится литературным языком в функциональной роли официального языка общения государства со своими гражданами, а страны – со всем миром; б) на стадии нации наиболее эффективно и согласованно работают три великих учителя и воспитателя всех народов мира – религия, просвещение, наука и, как результат, всенародное **мышление** интеллигентно отточено и продуктивно в культурологическом смысле; в) только на стадии нации **этика** народа-населения страны в существенной степени приближается к общечеловеческой модели моральности жизни на земле по известному императиву **И. Канта**.

На этих трёх общецивилизационных китах базируются зрелые профильные элиты (политическая, хозяйственная, художественная, инженерно-техническая, научная, военная, технологическая, управленческая и др.), которые в идеолого-деятельностных комбинациях создают **политико-гражданские организации** и

политические партии, а в итоге – и их алгебраический синтез – названную уже *всестрановую политическую нацию*. Под её общим началом в народном фундаменте страны строится *зрелое гражданское общество*, а в надстройке – „с дозволения” низовых *политических граждан* – возводится *правовое и социальное государство*. Стало быть, эту голубую мечту человечества, идущую к нам из глубин классической Антики, можно реализовать только в лоне цивилизованных этноисторической и политической наций [7].

Многоязычные страны мира делятся на две подгруппы, – 1) на страны, населённые народами-этнотами на национальной социоцивилизационной стадии зрелости, – таковыми, в общем и целом, являются страны Западной Европы, – и 2) на страны, населённые разноуровнево развитыми народами-этнотами, – каковыми сегодня являются четыре пятых части стран всего мира. Среди последних – и Украина, – вот почему так „неровен” и „долг” её диалог со странами – членами ЕС. *Во всех многоязычных странах центральной областью государственной политики является этнополитика*. Для второй же подгруппы стран (стран, населённых разноуровнево зрелыми в социоцивилизационном отношении народами-этнотами), – *этнополитика является не только центральной, но и особенной, и судьбоносной областью государственной политики*. Концептуальная сердцевина проблемы – *объективный статус миноритарных народов-этнотам*, чаще всего именуемых меньшинствами. На этом теоретико-мировоззренческом фоне прозрачной для всех должна стать грань между неоднозначными на сегодня понятиями „этническое меньшинство” и „национальное меньшинство”. Обобщение тут таково: не-титовые народы-этнотамы, пребывающие на донациональных стадиях социоцивилизационного развития (на стадиях рода, племени и народности), – это *этнические меньшинства*, а пребывающие на национальной стадии, – это *национальные меньшинства*. Единственная страна в Европе, в которой эта дифференциация закреплена законодательно, – это Венгрия.

Вся жизнь людей, человеческих сообществ и всего человечества протекает в диалоговых координатах соотношения места и времени, геополитического пространства и социоисторических условий. Последняя пара координат составляет мало изученный политолого-этнологический феномен. На пристальное его изучение меня натолкнула уже упомянутая *проблема сфер общественной жизни людей*. „Вплотную” подойдя к этноисторической сфере, „наткнулся” на вопрос о *соотношении форм общественного сознания и качественных уровней их интерпретации людьми в процессе познания окружающего мира*. Пришёл к выводу о необходимости признания ещё одной формы общественного сознания – *этники*, произвольно расположив её в конце известного ряда: наука, философия, политика, мораль, право, религия, искусство и – *этника* [8].

У каждой формы общественного сознания есть один или несколько объектов познавательного внимания, условно говоря, – некий „участок” мироздания (или окружающей реальности). *У этники им, несомненно, является этноисторическая сфера жизнедеятельности людей, которую она, как я уверен, гносеологически „осознаёт” через посредство политолого-этнологической теории, а конкретней, – познаёт средствами политической этнологии*. В этой связи и пришёл к концептуальному выводу: непосредственным аналитико-исследовательским предметом науки политической этнологии является место и роли народа-этнотамы в политической жизни любой страны, особенно же – многоязычной.

На фоне этого „открытия для себя” пришёл к другому выводу: следует приступить к основательному осмыслению **проблемы „этногеополитического локуса бытия”** – места зарождения и развёртывания жизнедеятельности народа как этноисторической общности. В первом же приближении к проблеме откристаллизовались три предварительных обобщения концептуального характера: а) как правило, в историко-политической судьбе любого народа-этноса планеты обнаруживаем не один „локус бытия”, а и два, и три; б) очень многие народы-этносы не остаются на первоначальном месте зарождения и, „сочетаясь” с другими, чуть ли не всю жизнь (а живёт народ-этнос, как считает Л.Н. Гумилёв, 1200 – 1500 лет) „пребывают в дороге”, – чаще всего не целиком, не всем своим этномассивом, а частями, и таким образом почти у всех четырёх тысячах народов-этносов земли возникают так называемые „приграничные этномешанные образования” („этномаргиналии”) и „распылённые диаспоры”; в) **своеобразным „куратором” и „менеджером” процесса перемещения народов-этносов по своим геолокусам бытия выступает государство.**

В самом начале 90-х годов я установил, что перволюкусом зарождения какого-то народа является то место на земле, где произошло упомянутое выше „синтезирование” (или „метисизация”) представителей двух и более **родов**, в результате чего возникло **племя**. Это, ещё весьма ограниченное, геопространство я назвал **этноплацентой** (от лат. *placenta* – родовое место ребёнка и старогреч. *ethnos* – народ). Метисирование представителей двух и более племён, в результате чего возникает **народность**, происходит, естественно, на несколько более широком пространстве (сегменты которого ранее принадлежали предшественникам – родам и племенам). Этот локус я назвал **этноойкуменой** (от старогреч. *ethnos* – народ и *oikumenē* – населённая людьми площадь). Наконец, куда более широким, чем прежде, пространством последующего синтезирования двух и более народностей в **нацию**, – этот локус я назвал **этнокультурным ареалом** (от старогреч. *ethnos* – народ, старолат. *cultus* и *culturae* – возделанное и искусно новосозданное, *areal* и *arealis* – окультуренная площадь, тщательно возделанное место обитания).

Возвращаясь к сугубо теоретической постановке вопроса о ролях политического государства в деле социального обустройства всех – и особенно меньшинских – народов-этносов страны. Отправляюсь от одной чрезвычайно важной этатологической каденции экс-Президента Украины Л.Д. Кучмы. Государство, говорил он в июле 1994 г., – „это не икона, на которую следует молиться, это – **чрезвычайно важный институт**, который должен эффективно работать в интересах людей, служить им” [9]. Лучшей и более чёткой акцептации этого вопроса у наших первых государственных лиц с тех пор я не находил.

Итак, роль политического государства в обустройстве народов-этносов полиэтнической страны по фазам указанных трёх этногеополитических локусов (этноплацента, этноойкумена и этнокультурный ареал) состоит, в частности, в том, чтобы (1) в согласии с геополитическими соседями консенсусно очертить этнические, географические и административно-территориальные границы обитания всех народов-соотечественников; (2) правонаделительским образом обеспечить подданством (в монархиях) и гражданством (в республиках) всех разностадийно зрелых народов-соотечественников; (3) правополитическими и организационно-административными средствами споспешествовать всем народам-соотечественникам в налаживании „своей”, местно-региональной системы самоуправления; (4) обеспечить политическую и общественно-культурную жизнь

всех этнонацменьшинств – компактных и дисперсных – *автономистской системой политико-государственного бытия*, правом закрепив за ними признанные в цивилизованном мире разноуровневые автономии; (5) стимулировать появление в соответствующих этнорегионах страны профильных групп элит и их платформенное объединение в местные и всестрановые общественные организации и политические партии; (6) постоянно „вербовать” из среды этнических элит кадры на государственную, административную и дипломатическую службы в регионах, в центре и за рубежами страны [10]; (7) систематически обновлять общестрановую *Концепцию государственной этнической политики* с учётом сдвигов в жизни всех народов-соотечественников и др.

Издавна волнует меня и тема *типологизации народов как этноисторических общностей*, а не населенческих „государственных жителей” **А. Платонова**. Это одна из моих рефлексий на публично не артикулированную, но реально бытовавшую в СССР брутальную „концепцию уравнивания всех разноценностных народов путём утапливания их в интернационально безликом котле” (**М. Восленский**). Выделяя в „массе народов-этносов – соотечественников” условнопарные группы **титულных** и **субтитулных**, **доминирующих** и **рецессивных**, **маргинальных** и **диаспорных** народов (терминология – моя), я ратовал за „высвобождение” социумо- и государствотворческой энергии всех сущих в полиэтнической стране народов, – больших и малых, прадавних и нововозникших, аборигенных и мигрантских. И в этой связи важно подчеркнуть: изложенная выше этногеолокусная концепция в приведённый типологический ряд вносит теоретико-этические акценты и уточнения. В частности: а) с обыденного понятия „мигрантский народ” снимает хулительно-пренебрежительную вуаль; б) псевдотриаду „коренной/автохтонный/аборигенный народ” дифференцированно наполняет объективно-научным содержанием; в) демифологизирует содержание понятий „этническое государство”, „этническая родина”, „этническая территория” и др. и г) посильным образом „снижает напряжённость”, а в некотором смысле – и дезавуирует жесткость однолинейного соотношения потенциалов в диалогии „государственный язык – официальный язык” в процессе общения народов-соотечественников друг с другом, с государством и с окружающим внешним миром.

В заключение отмечу, что теоретико-концептуальным „венцом” политолого-этнологического исследования прошедшего двадцатипятилетия является разработанная мною своеобразная триада: „**этнополитическая элита – этнополитическая нация – этнополитическая партия**” [11]. Именно эти три этнополитических субъекта есть и носители, и реализаторы основных моих научных результатов, мировоззренческих и методологических ценностных ориентаций. В исследовательский оборот мною выдвинуто три десятка новых терминов и понятий, а также новый, **историологический метод** [12]. В согласии с позицией американского классика **Дж. Г. Себайна**, – особенно в годы политико-государственной суверенизации Украины – я прилагал посильные труды к тому, чтобы „политическая теория, которая действует на практике, была рассматриваемая тем же образом, что и книжная политическая теория” [13].

Примечания:

1. См.: Платон. *Сочинения. В 3-х томах. Том III. Часть I.* – Москва, 1968, с. 229.
2. См.: Варзарь І. *Из контекстів минулих літ. Вибране. Книга 1: Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі.* – Київ, 2003, с. 61.

3. См.: Варзар І.М. *Політична етнологія як наука*. – Київ, 1994, с. 63–72, 172–181, 215–2126.
4. См.: Колаковський Л. *Мої правильні погляди на все* / Пер. з польськ. – Київ, 2005, с. 9–10.
5. См.: *Українська політична нація: генеза, стан, перспективи* / За ред. В.С. Крисаченка. – Київ, 2003, с. 43.
6. Цит. по: *Виступ Президента України Л.М. Кравчука на засіданні Кнессету Держави Ізраїль* // Еврейские вести, 1993, № 2 (22).
7. См.: Варзар І.М. *Співвідношення соціального та етноісторичного начал у побудові та функціонуванні політичної нації* // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. У 2-х томах. Том 2. – Київ, 2006, с. 81–93.
8. См.: Варзар І.М. *Політична етнологія як наука...*, с. 104–105, 220.
9. Кучма Л. *Вірю в український народ. Вибрані статті, виступи. 1994 – 2000*. – Київ, 2000, с. 8.
10. См.: Варзар І.М. *Історична місія прем'єрства В.П. Пустовойтенка у призмі вимог основного закону діалектики соціальної реформи* // Перспективи (м. Одеса), 1997, № 1, с. 7–9.
11. См., напр.: Варзарь И.М. *Народ и нация в политике. Политолого-этнологические размышления над запутанной политико-практической проблемой современности* // Политология: Курс лекций / Под ред. И.С. Дзюбко. – Київ, 1992; Варзар І.М. *Політологічні та історіологічні засади феномену „політична опозиція”* // Політична опозиція: теорія та історія, світовий досвід та українська практика / Відп. ред. І.М. Варзар. – Київ, 1996; Варзар І. *Деякі етносоціальні та етнорегіональні аспекти формування єдинопредставничої політичної еліти в багатонародному суспільстві* // Регіональні та національні еліти: хто формує політику? – Чернівці, 2002; Варзар І. *Проблема політичної нації в класичних інтерпретаціях і сучасних етнополітичних акцентуаціях* // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. Том III. – Чернівці, 2005; Варзар І.М. *Ще раз про генезисно- історіологічний та ролево-функціональний погляди на феномен політичної нації у багатонародній країні* / Наукові праці МАУП, 2007, вип. 2 (16).
12. См., напр.: Варзар І.М. *Історіологізм політолого-етнологічного мислення* // Мала енциклопедія етнодержавознавства. – Київ, 1996, с. 516–517; Варзар І.М. *Про політичну науку слово правдиве промовимо, – не апологетичне, а історіологічне...* / Нова політика, 1997, № 3, с. 48–49.
13. Себайн Дж. Г., Торсон Т.Л. *Історія політичної думки* / Пер. з англ. – Київ, 1997, с. 8.

Elena Balan,
doctor în politologie

CONȘTIINȚA ETNICĂ ȘI IDENTITATEA ETNICĂ ÎN CONDIȚIILE INTEGRĂRII EUROPENE

In the article “Ethnic consciousness and ethnic identity in conditions of the European integration” the author accentuates the fact that ethnic consciousness and ethnic identity are two allied but not at all identical notions. Ethnic identity is a primordial factor in formation of self-consciousness, an ethnic subject, a one of basic levels of development of ethnic consciousness.

European Union eastward enlargement and belonging to this so wide community in essence is a proof of peaceful coexistence in Europe of some multi-identical space with a pronounced idea of European unity in general. European integration of our country finally presupposes affirmation of its identity via the adjustment of all spheres of social life to the level of the European community standards.

În literatura contemporană de profil noțiunea de „conștiință etnică” uneori este înlocuită cu noțiunea de „identitate etnică”. Vom menționa însă, aici, că, deși aceste două noțiuni sunt foarte apropiate prin conținut, totuși ele nu sunt similare întocmai.

Identitatea etnică reprezintă sentimentul de apartenență la o anumită comunitate etnică după anumiți parametri ai etnogenezei: biologici, de rasă (rădăcinile de neam), teritorial-climaterici (teritoriul istoric) și socioculturali (istoria poporului său, simbolurile etnice ale culturii și religiei etc.) care s-au constituit pe parcursul dezvoltării istorico-culturale a comunității în cauză.

Conștiința etnică se constituie ca rezultat al identificării largi, care include în sine atât identitatea etnică, cât și alte forme de identitate (teritorială, culturală, de limbă, religioasă, de ritual, de rasă, antropologică, psihologică ș.a.), care corespund obiectivelor mediului sociocultural polimorf existent și care întruchipează în sine semnificații etnice proprii.

Așadar, din cele relatate mai sus, rezultă că identitatea etnică și conștiința etnică sunt două noțiuni înrudite, dar nu sunt pe deplin identice. Totodată individul nu numai că percepe apartenența față de o anumită seminție etnică, dar și este conștient de atașamentul său subiectiv social-psihologic față de componentele realității etnice, existente în mod obiectiv, determinându-și, în consecință, locul său în spațiul etnicului și formându-și astfel imaginea „eu-lui său –a subiectului etnic”, reprezentant al unei anumite comunități etnice.

Așadar, *identitatea etnică* se prezintă ca un factor primordial în constituirea *conștiinței de sine*, ca subiect etnic, ca unul din nivelurile de bază în devenirea conștiinței etnice [1]. E de menționat aici atitudinea individului față de etnia sa și față de apartenența sa etnică care poate să fie atât pozitivă, cât și negativă. În cazul *atitudinii pozitive sunt posibile astfel de fenomene ca etnocentrismul, etnofanatismul, în forme excesive – naționalismul și fascismul*. În acest context nu poate fi ocolită luarea în cont a atitudinii față de alte etnii. Pentru *atitudinea negativă* față de etnia în cauză este utilizat termenul „*etnonegativism*”.

Un loc aparte în problematica ce ține de domeniul conștiinței etnice și identității etnice îl ocupă așa-numitul *conflict cultural*, în cadrul căruia individul este expus concomitent sau succesiv unei influențe ce provine din partea mai multor etnii. În acest caz sunt posibile astfel de consecințe precum: *segregația* (separația, discriminarea rasială), *asimilarea*, *marginalizarea* și altele.

Conștiința etnică și identificarea poartă un pronunțat caracter social, fiind, însă, legate indisolubil și cu alte aspecte ale identificării individuale și de grup. De aceea este atât de anevoioasă încercarea de a da o definiție cât mai completă acestor noțiuni, cât și factorului etnic în general.

De menționat că majoritatea cercetătorilor evidențiază îndeosebi aspectele culturale ale *identității etnice* și anume – limba, tradițiile culturale, religia, specificul comportamentului, cunoașterea istoriei etniei sale. În plus, se menționează în special rolul activ al individului în constituirea identității etnice. Antrenarea individului în viața socială și în practica culturală a grupului propriu etnic reprezintă un indicator al *identității etnice*, utilizat mai frecvent. Se indică, de asemenea, și rolul deosebit al așa-numitului „*caracter național*”, precum și trăsăturile asemănătoare ale *chipului exterior*. Totuși, *caracterul național (mentalitatea)* nu este inclus întotdeauna în componența particularităților de bază ale *etnicității*. Cercetătorii V.A.Viatkin și V.Iu.Hotineț evidențiază în această ordine de idei *temperamentul național*, particularitățile specifice ale orientărilor personalității (convingerile morale, orientările valorice, concepțiile, idealurile etc.), capacitățile specifice etniei în cauză. Latura dinamică a particularităților etno-psihologice se dezvăluie în starea de spirit, în sentimente, interese, obiective interetnice, autostereotipuri, eterostereotipuri ș.a. [2]. Actualmente factori consolidatori ai etniilor devin în special statul, țara în care locuim, limba, modul de viață, confesiunea, tradițiile și obiceiurile populare.

E necesar să menționăm în continuare că în viziunea cercetătoarei române Maria Cobianu-Băcanu există două tipuri de identitate: identitate etnică și identitate națională. *Identitatea etnică*, opinează cercetătoarea română, este conștiința apartenenței la un grup etnic, care se relevă atât în relațiile interindividuale, cât și în propriul for interior al celor care aparțin grupului. Este un proces ontogenetic ce presupune construirea individuală a identității etnice de-a lungul formării sale umane și culturale, și un proces istoric, pentru că implică ideea că fiecare generație preia din trăsăturile comune trunchiului din care provine și, la rândul ei, adaugă altele noi.

Păstrarea identității în evoluția evenimentelor, subliniază cercetătoarea, semnifică menținerea *unității de sine, a integrității personalității* pe fondul celor mai profunde schimbări, având ca suport sau ax central *valorile general umane* ce au asigurat și asigurat perpetuarea speciei umane dincolo de vitregiile la care au expus-o împrejurările istorice.

Identitatea etnică, consideră cercetătoarea, nu este un proces încheiat o dată și pentru totdeauna, ci este un proces deschis, ce continuă cu fiecare individ și generație; aceasta sugerează interacțiunea dintre identitatea individuală și cea colectivă, într-un proces psihosocial ce conservă trăsături esențiale din ambele procese.

În raport cu *identitatea etnică, identitatea națională*, în viziunea cercetătoarei, *semnifică conștiința apartenenței la o națiune* și deopotrivă adoptarea, împărtășirea și manifestarea unor trăsături comune cu membrii acesteia, exprimate în cultură, limbă, religie, obiceiuri și tradiții. Având în centru *națiunea, statul-națiune* și *sentimentul național, identitatea națională este puternic legată de un teritoriu și are o conotație politică*. Se construiește pe matricea câmpului de valori și modele culturale specifice conduitelor colective de-a lungul istoriei. Conceptul de identitate națională *are un conținut mai nou decât cel de identitate etnică, pentru că el a apărut odată cu națiunea – realitate socioistorică a secolului al XIX-lea, corelată cu existența statului pe un teritoriu delimitat politic*.

Ca atribut al individului, conchide cercetătoarea, identitatea națională este o opțiune, în sensul că individul are dreptul să opteze pentru o identitate națională ce nu decurge automat din identitatea etnică [3].

Din cele relatate mai sus rezultă că în tratarea problematicii în cauză, în literatura de specialitate există mai multe puncte de vedere, deși, de regulă, diferă mai mult modul, maniera de a trata aceste noțiuni, iar conceptul propriu-zis rămâne în fond cam același, cu excepția unor nuanțe mai mult sau mai puțin importante.

Bunăoară, în perioada sovietică, în literatura de domeniu erau mai frecvente noțiunile de „conștiință națională”, „identitate națională”. În timpul de față autorii ruși utilizează noțiunea de „conștiință etnică”, „identitate etnică”, iar aceasta din urmă nu este divizată în „identitate etnică” și „identitate națională”. Iar autorii români separă și definesc noțiunea de „identitate etnică” și „identitate națională”.

Este un lucru firesc că în calea spre explorarea adevărului există diverse opinii, pe care, comparându-le, contrapunându-le, integrându-le, vom constata, în consecință, că fiecare din ele merită atenția cuvenită, deși unele teze sau viziuni în ansamblu pot fi contrar opuse.

Noi, după cum rezultă din text, operăm cu noțiunile de „conștiință etnică” și „identitate etnică”, *căci ele includ în sine atât „etnicul”, care e mai străvechi, cât și „naționalul”, care e mai nou, mai tânăr, din punct de vedere istoric.*

Important în acest caz este faptul că atât *conștiința etnică*, cât și *identitatea etnică*, într-un fel sau altul, se includ vădit și simțitor în realitățile existente, ca și în actualitatea de ultimă oră, prin intermediul activismului uman, aducând cu sine în existența socială coloritul irepetabil al „eu-lui” național, care dăinuie peste timpuri, vorbindu-i lumii despre cutare sau cutare personalitate, popor, civilizație.

Dezbaterile politice actuale privind structurarea unor mari ansambluri sociopolitice și culturale, menționează cercetătoarea Gabriela Stoltz, ridică semnificative probleme privind *raportul național-universal în cultură*, de exemplu. Riscul pierderii specificului cultural al statelor naționale în procesul integrării în structurile suprastatale activează problematica identităților naționale, consideră cercetătoarea română.

Conflictele ideologice și economice sunt însoțite în prezent și de conflicte culturale. Autoarea română împărtășește, și, probabil, pe bună dreptate, opiniile expuse la temă de către politologul american S.P.Hungtington, care consideră că acest tip de conflicte va defini politica mondială în anii următori.

Soluția propusă de S.P.Hungtington constă tocmai în recunoașterea și menținerea identităților naționale. Occidentul va trebui să ajungă la o mai bună înțelegere a convingerilor religioase și filosofice fundamentale care constituie substratul altor civilizații și, totodată, la o mai bună înțelegere a modului în care membrii acestor civilizații își concep propriile interese. Ceea ce viitorul ne rezervă, scrie S.P.Hungtington, nu este o civilizație universală, ci o lume alcătuită din civilizații diferite, în care fiecare trebuie să învețe să coexiste cu celelalte [4].

Profundele schimbări social-politice au adus în atenție problema identităților religioase, etnice, culturale. Studiul identităților culturale, etnice, naționale se centrează pe asemănările de grup și, implicit, pe diferențierile dintre grupurile sociale, tocmai pentru a facilita comunicarea inter-culturală, realizată prin respectarea particularităților culturale de grup, clase sociale, popoare, națiuni, civilizații etc. [5].

În această ordine de idei, extinderea spre Orient a Uniunii Europene presupune nu numai o colaborare fructuoasă și multilaterală în cele mai diverse domenii de activitate cu statele membre ale Uniunii (cum va fi, probabil, în viitor și Republica Moldova), dar în același timp, în acest proces ar fi necesar să fie ocolite tendințele unificatoare ale globalizării. Ar fi cazul de a nu se admite o sinteză deplină și asimilare în modul de viață al oamenilor, de a nu se neglija cultura națională a popoarelor, identitatea lor etnică, de a

nu fi știrbită conștiința lor etnică și demnitatea națională. Este important, ca luându-se în cont condițiile și specificul mediului social al țărilor, de a determina o configurație proprie a noilor relații, reieșind din interesele geopolitice ale fiecărui stat și popor.

A crea în comun, în cadrul Uniunii Europene și în spațiul învecinat cu ea, o unitate armonioasă a vieții, care ar străluci în bogate și variate culori ale diferitelor culturi naționale, ar fi posibil doar în cazul dacă ne vom familiariza cu alte culturi, dacă vom pătrunde în sensul lor cu compasiune și le vom accepta ca pe ale noastre, educând astfel în noi capacitatea de a ne completa unii pe alții prin creația noastră.

Integrarea europeană a țării noastre presupune în consecință afirmarea identității sale europene prin ajustarea tuturor sferelor vieții sociale la nivelul standardelor Comunității Europene. Declararea opțiunii europene a Republicii Moldova, ca și cea a altor țări, ar însemna, „de altfel, poate că este mai puțin vorba să sperăm într-un transfer complet, cât să obținem trezirea unei duble apartenențe, la propria Națiune și la Europa, așa cum ne putem simți în același timp cetățeni ai unui stat și îndrăgostiți (atașați) de regiunea în care locuim [6].

Dar care, sunt, totuși, cauzele esențiale ale formării unei conștiințe și identități europene? În opinia cercetătorului francez René Girault, trei factori majori au contribuit pentru a se ajunge la o conștientizare și identificare a unei părți a Europei ca un tot întreg, guvernabil în mod unitar, atât în domeniul economic, cât și social și politic. Este vorba mai întâi de *existența unei veritabile societăți vest-europene* coerente, în ciuda nuanțelor regionale. Se impune apoi analizei corelarea *dintre Creștere – Uniunea europeană*. O idee-forță i-a marcat pe locuitorii Europei Occidentale: realizând unificarea pieței vest-europene (Piața comună), responsabilii construcției europene au deschis calea unei ameliorări (sau accelerări) a creșterii economice. Identitatea Europei occidentale se definește, așadar, printr-o dezvoltare rapidă, datorată eficacității, productivității sectoarelor de producție și de distribuție, tehnologiei de vârf. Acest ansamblu distinct își bazează reușita pe o cultură economică aparte.

În al treilea rând, crearea Europei unite a permis asigurarea păcii între popoare, care au fost istovite secole de-a rândul de războaie interne [7]. Anume acești factori decisivi au condus în mod radical la o conștientizare europeană propriu-zisă, la constituirea identității europene, a conștiinței europene și a idealului european unitar.

Sub un alt unghi de vedere se întrezărește aici și o identitate europeană difuză, care în anumite circumstanțe îi cuprinde pe indivizi aproape fără voia lor, în cadrul unei conștiințe europene, care, dimpotrivă, nu poate fi decât rezultatul și produsul unui demers voluntar. E de menționat și faptul că în ce privește identitatea europeană este vorba, mai întâi, de niște trăsături ale unei civilizații specifice, clădite în timp, de un patrimoniu cultural care se exprimă prin intermediul unor referințe comune la Antichitatea clasică greco-română, la creștinătatea medievală sau la „Europa Luminilor”, cu tot ceea ce aceste referințe poartă în ele ca valori, îndeosebi în termeni de drepturi civice.

Și totuși, nivelul național și cel european nu se pot exclude reciproc. Erupția regiunilor pe scena europeană apare poate ca o garanție a unei Europe care-și respectă propria diversitate. Ea ne îndeamnă, în orice caz, să nu ocolim problema identităților multiple [8].

În consecință, același autor francez René Girault vine cu o constatare, că, „fără nici o îndoială, la această oră, conștiința europeană rămâne încă fragilă și fragmentară. Trebuie, deci, să o încurajăm, să o dezvoltăm, dacă vrem să consolidăm cel puțin beneficiile reale, pe care le putem trage de pe urma Uniunii Europene, ca, de pildă, creșterea economică și pacea intereuropeană [9].

În același context, autorii autohtoni Nicolae Enciu și Valentina Enciu afirmă că Uniunea Europeană pare a fi o astfel de entitate care are ca obiectiv constituirea caracterului supranațional al Europei, pornind de la acel adevăr că un prim document asupra identității europene a fost adoptat în decembrie 1973 de către miniștrii de externe ai Comunității Europene, în care se menționa despre necesitatea elaborării unei viitoare definiții a identității europene pentru desfășurarea relațiilor cu alte țări ale lumii.

Cu douăzeci de ani mai târziu, Tratatul de la Maastricht a definit și a introdus în circuit conceptul de identitate europeană. Astfel, Uniunea Europeană se impune ca o entitate diferențiată în cadrul relațiilor internaționale. Același Tratat, fiind completat în anul 1997 prin cel de la Amsterdam, încearcă crearea identității europene la nivel individual prin acordarea cetățeniei europene tuturor cetățenilor statelor membre ale UE [10].

Însă, precum s-a menționat și mai sus, integrarea politică, economică sau socială se desfășoară într-un alt mod decât cea culturală, dat fiind faptul că aceasta din urmă nu poate fi efectuată printr-o simplă decizie politică, deoarece în cazul identităților naționale populația rămâne în mod firesc mai atașată de ceea ce consideră a fi sistemul ei referențial principal. Așadar, în măsura previzibilului, nu se pune problema dispariției statului național, acesta rămânând unul dintre instrumentele principale de asigurare a identității [11].

Și totuși, dacă ne referim, bunăoară, la fenomenul migrației, oricât de puternice ar fi fost rezistențele, manifestate de factorul național – fie că e vorba de atașamentul îndelungat al migrantului față de pământul natal sau de entuziasta lui convertire la valorile noii patrii – se pare că pentru un anumit număr de indivizi experiența imigrației a favorizat dezvoltarea unui sentiment de apartenență la o entitate ce transcende frontierele și anume, identitatea europeană și conștiința europeană fondate pe adeziunea la același sistem de valori, contopind, într-o perspectivă transnațională, democrația, drepturile omului și preocupările sociale, conturându-se în profunzime un „europenism” de o cu totul altă esență, de o cu totul altă coloratură, bazate, la rândul său, pe o cultură comună a popoarelor Europei, dar privilegiind, însă, în consecință, alte valori specifice anumitor popoare, precum sunt tradițiile naționale, religia, rasa etc. [12]

Așadar, apartenența la o comunitate atât de largă, precum este Uniunea Europeană, este în fond, o mărturie a coexistenței pașnice în Europa a unui spațiu multiidentitar, a câtorva varietăți de *identitate și conștiință: general-europeană, vest-europeană, est-europeană, regională, autohtonă, cu o pronunțată idee a unității europene în ansamblu și a unității în diversitate*, fapt care merită atenție și o apreciere aparte la ora actuală și în perspectivă.

Note:

1. A se vedea: Хотинец, В.Ю. О содержании соотношений понятий этническая самоидентификация и этническое самосознание. // Социологические исследования. – Москва, 1999, № 9, p. 73 și a.
2. Вяткин, В.А., Хотинец, В.Ю. Этническое самосознание как фактор развития индивидуальности. // Психологический журнал. – Москва, 1996. Т.17, №5, p.71.
3. A se vedea: Maria Cobianu-Băcanu. Românii minoritari din Covasna și Harghita. Despre o posibilă strategie a păstrării propriei lor identități naționale // Revistă Română de sociologie. - București, №3-4, 1999, p.313-314.
4. A se vedea: Samuel Huntington. Șocul civilizațiilor? // Revista 22, nr. 256-264.
5. A se vedea: Gabriela Stolz. Etnotipuri în viziune relațională. Români – alți etnici // Revistă Română de sociologie. – București, nr. 3-4, 1999, p. 299-300.

6. René, Girault. Rațiunile unei cercetări istorice asupra identității și conștiinței europene în secolul al XX-lea. Introducere // René, Girault (coordonator). Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea. (Trad. Dan Burcea). – București: Curtea Veche Publishing, 2004, p.12.
7. A se vedea: René, Girault. Cele trei izvoare ale identității și conștiinței europene în secolul al XX-lea // Ibidem, p. 205-206.
8. A se vedea: Sinteză de Rémy Boyer, Dzovinar Kénovian și Jean-David Mizrahi // Ibidem, p.233.
9. René, Girault. Postfață // Ibidem, p.217.
10. A se vedea: Nicolae Enciu, Valentina Enciu. Construcția Europeană (1945-2007). Ediția I-a. Curs universitar. – Chișinău, Civitas, 2007, p.314-315.
11. A se vedea: Mihailescu Ioan. Universitățile și integrarea europeană // Geopolitica integrării europene / Coord.: Ilie Bădescu, Ioan Mihailescu, Elena Zamfir. – București: Editura Universității din București, 2003, p. 347-348. Cit. după: Nicolae Enciu, Valentina Enciu. Construcția Europeană (1945-2007), p.318.
12. A se vedea: Pierre Milza. Rolul migrantilor în formarea identității europene // Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea. Coordonator René Girault. Trad. Dan Burcea. – București: Curtea Veche Publishing, 2004, p.57 și 64.

Татьяна Земба,
доктор истории

ЭКСПЕРТЫ О ПАРТИЯХ В НОВЫХ ДЕМОКРАТИЯХ

This article summarizes views expressed in Anglophone literature on political parties as “a major element of contemporary challenge of democracy building, a subject now occupying center stage in the international policy arena”. It pays special attention to shortcomings in parties performing in new democracies with a special focus on the situation in the field in Moldova. The paper emphasizes and shares the scholarly preoccupation with these democratic deficits that in foreign experts’ opinion pose a main danger to the democratization in post-Soviet countries and see the way to overcoming them in the development of civil society in our country via more active civic education.

Как отмечается в транзитологической литературе, учитывая беспрецедентную глобальную экспансию демократии последних десятилетий, несмотря на множество трудов в этой области, политическая наука находится лишь в самом начале изучения этого сложного процесса. Важным шагом на пути осмысления сложных общественно-политических процессов в новых демократиях рецензенты считают новую книгу одного из руководителей Фонда Карнеги Томаса Каросерса о политических партиях в этих странах [2]. Ее называют своевременным исследованием состояния политических партий в Латинской Америке, Центральной и Восточной Европе, бывшем Советском Союзе, Африке, Азии и на Ближнем Востоке. Такой широкомасштабный охват позволил осуществить пронизательный анализ недостатков, присущих партиям в развивающихся и посткоммунистических странах. По оценке “Journal of Democracy”, осуществленное Каросерсом диагностирование их дефектов проливает неоценимый свет на партии как на предмет, который сейчас занимает центральное место на международной политической арене и является главным элементом современного вызова демократическому строительству [2].

Размышляя над книгой, президент Румынского академического общества Алина Мунгиу-Пиппиди напоминает: в силу выполняемых ими жизненно важных для общества функции политические партии принято расценивать как основу демократии. Однако складывается впечатление, что в современном мире партии проявляют слабую активность и доверие к ним необыкновенно низкое. Это вызывает искушение сделать рискованное предположение о том, что недостатки современных партий представляют значительную опасность для нового демократического мира. По меньшей мере, такой вывод можно сделать из исследования Т. Каросерса. Анализируя, что неблагополучно с партиями в новых демократиях, он воспроизводит известные жалобы - партии не подотчетны своим избирателям и не представляют их интересы. Они идеологически оппортунистичны и часто кажется, что политические партии озабочены исключительно задачей захвата власти и поэтому не пользуются общественным доверием. Даже результаты свободных и честных выборов иногда становятся irrelevantными, когда между двумя электоральными циклами народные представители мигрируют из одной партии в другую в поисках наиболее выгодной сделки для получения власти, а предвыборные обещания полностью забываются. Членство в партиях крайне низкое в новых демократиях (1,6 % от взрослого населения в Эстонии в сравнении

в 6,6% в Дании). Однако Каросерс не считает эти неприятные проблемы просто «болезнями роста», показывая, что в странах с более длительным демократическим опытом, как, например, в Латинской Америке, партии функционируют не лучше, чем в Восточной Европе. Данные говорят о том, что подобное «недомогание» существует и в «старых» демократиях. Но, отмечая готовность партий пожертвовать всеми другими соображениями ради победы на выборах как общую черту политических партий и в новых, и в старых демократиях, автор подчеркивает существенное различие между проблемами политических партий в этих двух различных политических средах. В устоявшихся демократиях люди теряют интерес к партиям, поскольку кажется, что они имеют небольшое влияние на в целом хорошее качество жизни. В новых демократиях **люди пребывают в отчаянии по поводу плохого качества жизни** и возлагают вину за общественные пороки, такие как слабая власть закона, etc. на партии. Вместе с тем аналитик не считает эту книгу откровенно критической или пессимистической, хотя в ней признается, что пока результаты партийного строительства в новых демократиях не обнадеживают.

Несмотря на все проблемы в этой сфере, она разделяет вывод Каросерса о том, что «не следует ограничивать воображение возможностью демократического мира, где партии так низко падут морально, что искупление их грехов станет невозможным, или проиграют, вступив в конкуренцию с другими политическими образованиями». Чтобы повысить эффективность помощи партиям в новых демократиях, с целью устранения недостатков в их функционировании западные организации должны развивать аналитические возможности для изучения политики этих стран, что позволит мыслить и действовать стратегически в продвижении демократии. Кроме того, ученым следует подумать о том, как осуществлять исследования партий, которые смогут рассматривать новые глобальные вызовы, такие как конец идеологии и подъем популизма, а также специфические проблемы, такие как политическая миграция из одной партии в другую, что является массовым явлением в России, Румынии, Бразилии других странах. Возрастание роли сильных непартийных политических акторов, таких как альянсы гражданского общества, которые играют важную роль в ходе выборов, также заслуживают внимательного и непредвзятого изучения, не исключая возможности их превращения в классические партии. Как отмечает Каросерс, пока большая часть литературы в области политической науки основывается на опыте устоявшихся демократий. В большинстве новых демократий попытки копировать классические исследования о партиях выглядят неуместно и даже абсурдно, а попытки преподавать студентам основы классической литературы по партиям оставляют чувство неадекватности текущим обстоятельствам. Поэтому он считает предпочтительными конкретные страноведческие и кросснациональные компаративные исследования, уделяя особое внимание Румынии, России и другим посткоммунистическим странам [10].

Интересным примером такого подхода является коллективная монография «Политические партии на постсоветском пространстве» [11]. Данный совместный проект американских и постсоветских политологов – характерный пример транзитологических исследований, которые развиваются как интернациональное академическое предприятие демократически мыслящих ученых из западных и посткоммунистических стран, озабоченных судьбами новых демократий и поиском путей активизации трансформационных процессов. Западные специалисты

объясняют все большее привлечение ученых из бывших социалистических стран к сотрудничеству стремлением улучшить понимание существующего в них положения и предоставить им возможность показать посткоммунистические реалии изнутри и дать им **максимально честную интерпретацию**. Руководитель проекта, известный американский политолог Кей Лоусон пишет, что те, кто знает о бурных временах, пережитых этими странами за последние десятилетия, и о влиянии, которое они продолжают оказывать на жизнь ученых и других слоев общества, поймут, что говорить правду в этих условиях отнюдь не простая задача. Несмотря на это, ученые из России, Польши, Румынии и других европейских посткоммунистических стран, которые откликнулись на призыв к международному сотрудничеству, достойно с ней справляются, как это демонстрируют книга «Партии на постсоветском пространстве» и другие совместные труды. Мне кажется, что эта просьба говорить правду относится ко всем постсоветским ученым.

Как считают аналитики, главная сила этого тома в том, что в нем впервые собраны воедино анализы партийных систем в семи европейских постсоветских странах, большинство из которых недостаточно изучены. По мнению российского рецензента, для работы характерна взвешенная оценка демократизации в большинстве рассматриваемых государств. Так, во введении А. Кулик отмечает, что **учреждение формальных институтов демократии не привело к установлению демократического режима**. В заключительной главе С. Пшизова пишет об очевидной неэффективности попыток посткоммунистических стран воспроизвести классические западные модели либеральной демократии. Уникальная особенность этого тома состоит в том, что он позволяет увидеть отдельные партийные системы не только в их национальных контекстах, но и в субрегиональных – Россия; Балтийские страны; Украина, Беларусь и Молдова. Россия представлена отдельной главой, т. к., по мысли западных политологов, внутренние процессы в России продолжают оказывать большое влияние на многие из рассматриваемых стран, и «судьба демократизации в Украине, Беларуси и Молдове в значительной степени будет зависеть от того, что происходит в России».

Как подчеркивает К. Лоусон, **трудный вопрос, который ставят сегодня анализируемые страны, – это вопрос демократизации**. Имеет ли она место, и если так или не так, то какую роль играют в этом политические партии? Предлагаемые богатые информация и контекстуальная интерпретация приводят читателей к новым ответам, проистекающим изнутри постсоветского региона и «порою ошеломляющим». Другой, поднимаемый в книге важный вопрос, способен ли институт партий сам по себе изменить авторитарную природу власти и привести к демократической трансформации в условиях отсутствия развитого гражданского общества, власти закона и стабильной рыночно-ориентированной экономики?

Следует подчеркнуть, что монография написана с учетом многочисленных исследований западных ученых и на основании анализа демократической теории о роли политических партий в развитии демократии. Существенно важным представляется вывод киевского политолога В. Фесенко о том, что **многочисленные дискуссии о кризисе современных политических партий не смогли обнаружить возможную альтернативу, способную полностью заменить их в функционировании демократических систем**. Во многих других исследованиях, и западных, и российских, также подчеркивается, что, несмотря на многолетнюю критику политических партий в США и Западной Европе, они

остаются главным фактором стабильности их политических систем и служат универсальной организационной силой на уровне общества. Поэтому углубленное изучение роли и места партий в современном обществе весьма актуально.

Объясняя причины aberrаций в деятельности политических партий в пост-СССР, авторы книги подчеркивают различные условия их возникновения и развития на Западе и постсоветском пространстве, обуславливающие существенные различия между партиями в СНГ и западными моделями, которые они пытаются воспроизводить. Как отмечает Кулик, в соответствии с парадигмой транзита подразумевается, что все СНГ являются «электоральными демократиями», и в них политические партии рассматриваются как один из наиболее важных атрибутов политических систем. Однако в то время, как партии на Западе возникли как продукт естественной модернизации, были созданы зрелыми гражданскими обществами и постепенно изменили природу власти, в большинстве новых независимых государств институт политических партий был искусственно имплантирован, а не возник естественным путем. В развитых демократиях смысл существования партий в политической системе и их необходимость в том, что они действительно обладают властью и являются главными механизмами, которые приводят в действие представительную демократию. В соответствии с парадигмой транзита, развитие политических партий в новых демократиях также предполагается как интегральная часть процесса демократической консолидации, призванная содействовать укреплению связей между политической элитой и обществом, углублению политического участия населения и демократической ответственности и подотчетности правительств. Но в реальности современные партийные системы возникли в России и в других постсоветских странах с вековыми традициями автократического правления, отсутствием какого-либо практического опыта функционирования партийной демократии и публичной политики и слабым гражданским обществом, которое оставалось в основном равнодушным или даже недоброжелательным по отношению к партиям. В результате постсоветские многопартийные системы были сформированы «режимной системой» в атомизированном постсоветском обществе. Режим модифицировал возникающие протопартии так, чтобы сохранить самодостаточную автократическую природу власти. **И партиям власти и партиям в оппозиции назначена роль симулякра, подобия политических институтов демократии.** Такой вывод представляется самоочевидным [8].

Развивая эти идеи, сотрудник Минского Государственного университета Андрей Тарнавский напоминает о том, что новые политические системы сформировались на базе советской системы. Контекст, в котором функционируют новые демократические политические институты (политическая культура элит, методы государственного управления и общественного контроля, менталитет населения, экономическая система), также основывается на прежней советской политической системе. В результате политические партии как ключевой элемент новой демократической системы сформировались в них намного раньше, чем благоприятные условия для эффективной деятельности многопартийных систем. В некоторых анализируемых странах этот неблагоприятный контекст все еще определяет природу их политических партий. Если попытаться анализировать политические партии в Беларуси, Молдове и Украине на основании одного из методологических подходов (институциональный, структурный, бихевиористский, неинституциональный), создается впечатление, что имеет место конструктивный

процесс создания демократии и институционализации политических партий. Однако более глубокий анализ контекста, в котором возникали и развиваются политические партии, и особенностей политических и экономических систем, сформировавшихся в этом регионе, показывает, что партии, возникшие здесь, значительно отличаются от партий не только в Западной, но и в Центрально - Восточной Европе. Они оторваны от избирателей и неспособны защищать и выражать их интересы. В отличие от Беларуси и Украины в июле 2000 Молдове удалось преодолеть стадию конфронтации между президентом и парламентом. В условиях экстремального партийного плюрализма, когда стабильность правительства оспаривалась различными политическими силами, был установлен парламентский режим. Однако политические реформы были использованы не для оптимизации политической системы, а для перераспределения власти среди различных политических групп и отдельных лиц. Наряду с несформированными демократическими традициями доминирование коммунистов на всех уровнях власти в результате победы на выборах 2001 г. создает опасность того, что авторитарные тенденции будут развиваться в РМ. В настоящее время вся политическая система Молдовы, включая ее правящую партию, контролируется одним человеком – президентом Ворониным. В этих трех странах институт президента стал фактором, сдерживающим дальнейшее развитие демократического процесса, и авторитарные тенденции просматриваются здесь со всей очевидностью. Поэтому поиск оптимальных путей сотрудничества и создание взаимно сдерживающих механизмов между исполнительной и законодательной властью будут определять судьбу партийных политик в этой стране и субрегионе в близком будущем, считает упомянутый аналитик.

Формальное разделение властей, состояние многопартийных систем и наличие других атрибутов демократии не позволяют говорить о демократии в этих странах как о развитом явлении. В этих стран наблюдается формирование **квазидемократии** демократии, где правящие элиты манипулируют демократическими процессами в своих собственных интересах, используя унаследованные от советского периода бюрократические и репрессивные аппараты, пользуясь монополией на средства формирования общественного мнения и спекулируя на особенностях посттоталитарного общественного сознания. Политические партии служат здесь инструментами мобилизации населения в поддержку различных групп элиты, которые борются за власть и контроль над экономическими ресурсами. Все это значительно повлияло на формирование общественного мнения.

А. Тарнавский отмечает, что у партий Беларуси, Молдовы и Украины долговременные стратегии, как правило, отсутствуют, они в основном руководствуются кратковременными тактическими интересами. В условиях далеко не идеального законодательства и судебной системы, низкого уровня развития гражданского общества, ограниченной свободы прессы и борьбы кланов за политическое и экономическое влияние главной целью политических партий является достижение и сохранение политической власти. Политический диалог здесь крайне редкое явление и возникает в основном в контексте его поддержки международными структурами. Тот факт, что постоянная работа с электоратом не является обязательной для победы на выборах, влияет на роль и место партий в политической системе. Партии редко имеют высокий рейтинг и их количество велико во всех трех странах, что затрудняет ориентацию населения в политическом

спектре. Идеологические ориентации этих политических партий в большинстве случаев расплывчаты и неопределенны. Многочисленные и глубокие социальные размежевания приводят к тому, что партии, строго следующие определенной идеологии, практически неспособны выиграть большинство голосов на выборах. Поглощенные борьбой за свои собственные интересы, политические партии редко принимают во внимание реальные интересы населения. Своей политической беспринципностью и неразборчивостью в средствах партии дискредитируют себя в глазах населения, и понятия демократии, свободы, рыночной экономики, социализма, коммунизма и т. п. используются исключительно как предвыборные идеологические шаблоны, лишённые содержания. В итоге политические системы Беларуси, Молдовы и Украины, по мнению западных аналитиков, могут быть охарактеризованы как **популистские демократии**, где пребывание во власти любой ценой является главной целью политических сил и реализуется в демагогической форме путем обещаний защищать интересы людей, справедливость, демократию. В реальности интересы населения принимаются во внимание крайне редко, чем и объясняется очень низкий уровень доверия к политическим партиям в субрегионе. В Молдове и на Украине он ниже, чем в целом по СНГ.

Таким образом, делается вывод о том, что в Беларуси, Молдове и Украине созданы **«формальные демократии»**, когда политические партии выполняют функцию артикуляции и защиты интересов населения в очень ограниченной мере. Такое формальное функционирование политических партий неслучайно, т. к. в Беларуси, Молдове и Украине – это путь к получению экономической выгоды, а не путь для реализации интересов электората. Поэтому наибольшие надежды автор связывает с помощью Европейского Союза в продолжении демократических и экономических реформ в этих трех пограничных с ЕС странах. Перспектива присоединения к ЕС при активной финансовой и консультативной поддержке европейских структур может стимулировать реформы в соответствии с принятыми в нем стандартами, таким образом, интенсифицируя демократический процесс в этом восточноевропейском субрегионе [15].

В заключительной главе под красноречивым названием «Партийное строительство на постсоветском пространстве: Между имитацией и симуляцией» Сусанна Пшизова отмечает, что новые партии продолжают возникать в основном для удовлетворения амбиций политических лидеров. Но все это лишь присваивание модных ярлыков, а часто чисто электоральные тактики. Легкость, с которой партийные активисты переходят из одной партии в другую, и формирование самых немыслимых союзов показывают, что все это не более чем **симуляция** идеологической принадлежности и демократического процесса. Эти факторы определяют нестабильность партийных систем в рассматриваемых в этой книге странах. Фрагментация, раздробленность партийных систем высока даже в Балтийских странах. В других случаях консолидация режимов после первых лет радикального партийного плюрализма означает больший (в Беларуси) или меньший (в России и Молдове) **регресс демократии**. Широко распространенные надежды на то, что установление парламентских систем (как противовеса «опасности президентализма», как это формулируют некоторые транзитологи) будет способствовать развитию демократии, не оправдались. После прихода к власти коммунистов в Молдове политическая конкуренция ослабела. Молдавский прецедент показывает, что институциональный дизайн не являются решающими и

не следует его переоценивать. **Проблема не в том, как сделать правительство ответственным перед парламентскими партиями, а в том, чтобы сделать и эти партии, и правительство ответственными перед гражданами.** Но пока связи между партиями и гражданами очень слабы во всех постсоветских странах. Слабое общественное доверие к политическим партиям совершенно естественно, учитывая тот факт, что партии в новых демократиях в значительной мере не зависят от общества. В лучшем случае они финансово зависят от государства, в остальных случаях от частного бизнеса, а часто от них обоих. С помощью этих спонсоров и через масс - медиа партии манипулируют общественным сознанием во время выборов и получают легитимацию через демократические процедуры. Однако, в конечном счете они являются инструментами в борьбе между различными частями элиты, прежде всего, экономической элиты. Причина заключается в неразделенности власти и собственности на постсоветской территории, подчеркивает Пшизова, как и многие западные исследователи посткоммунизма (12).

Молдавский политолог В. Мошняга также приходит к выводу, что различные формирования РМ часто проявляли нетерпимость и враждебность друг к другу до такой степени, что в стране сложилась партийная система «экстремального политического плюрализма», которая характеризуется наличием доминирующей партии и отсутствием стабильной партийной системы. Новая расстановка партийных сил в парламенте в результате победы ПКРМ на выборах 2001 привела к ослаблению политического центризма в жизни страны. Победа предоставила ПКРМ возможность реализации своей предвыборной программы. Однако партия столкнулась с недостатком кадров и отсутствием опыта правления в условиях демократии. ПКРМ практиковала ограничение доступа других политических формирований на контролируемые государством телеканалы, жесткую цензуру, контроль над масс - медиа и электоральными кампаниями, отмечает молдавский эксперт, подобно многим западным аналитикам, критически оценивающим в работах последних лет подобную практику в РМ. Несмотря на этот «демократический дефицит», В. Мошняга заканчивает на сравнительно оптимистической ноте, признав, что за время ее демократического развития в Республике Молдова, которая не имеет предшествующего опыта независимой государственности или демократии, созданы конституционные и юридические основы для многопартийной системы. В стране проводились свободные демократические выборы, и процесс институционализации политических партий развивается. Они накопили определенный опыт участия в парламентских, президентских и местных выборах, познакомились с демократическими правилами политической игры, конкуренцией, необходимостью искать компромиссы и союзников и т.д. Этот опыт является отражением процесса взросления политических партий, их перехода к реальному формированию и функционированию многопартийной системы в Республике Молдова [11].

Аналогично другим исследователям, известный американский специалист по Восточной Европе П. Квинлан считает, что переход Молдовы от коммунизма к демократии и рыночной экономике, который был достаточно трудным, начиная с момента провозглашения независимости, после прихода к власти ПКРМ «переживает явный регресс». «В намеренной попытке создать сильное центральное правительство под своим контролем, или то, что следует назвать полуавторитарным режимом, коммунистический режим зажимает или

контролирует целый ряд главных опор демократического правления, прежде всего судебную систему, средства массовой информации, местные органы власти, в процессе этого подрывая хрупкую демократию Молдовы». В результате фундаментальные понятия демократического правления все еще неопределенны в РМ и стоит «огромная задача создания с самого начала как нового независимого государства, так и демократии». В стране слабое гражданское общество, слабая правовая традиция, отсутствует власть закона, партийная система изменчива и раздроблена. В Молдове существуют глубокие культурные и этнические противоречия, что, в частности, отражается в ее политических партиях. Большинство политического руководства Молдовы состоит из этнических молдаван, которые вышли из советской номенклатуры. Участие в руководстве меньшинств очень ограничено, хотя при коммунистах оно увеличилось. По его наблюдениям, отсутствие функционирующей демократии, похоже, мало беспокоит большинство молдаван, поглощенных борьбой с бедностью и коррупцией. В такой обстановке аналитик считает неудивительным то, что в большой мере давление в отношении демократических реформ исходит в основном извне Молдовы, от Совета Европы и ЕС. Политические партии Молдовы, включая оппозиционные, отражают «эту дисфункциональную демократическую среду» [13].

Как и другие авторы, американский специалист Т. Фэрбэнк полагает, что критики заслуживает не только правящая ПКРМ, но и оппозиционные партии. Несмотря на поддержку многих представителей культурной элиты, правые партии не могут рассчитывать на массовую поддержку, т. к. их планы объединения с Румынией и явно антироссийская позиция отпугивают умеренных избирателей. Однако энергичная поддержка этими партиями членства Молдовы в ЕС помогает компенсировать эту слабость их позиций. По словам эксперта, «циник мог бы утверждать, что политические силы Молдовы просто хитро маневрируют в борьбе за власть и озабочены только получением выгодных позиций. К несчастью, это не слишком далеко от правды» [5].

Тогда как «идеальный тип» предусматривает, что, организованные на принципах рациональной бюрократии, элиты способны обеспечить модернизацию, рассматривая эволюцию стран СНГ под этим углом зрения, некоторые аналитики приходят к выводу, что, как правило, в них элиты выступают как агенты «**демодернизации и ретрадиционализации**», действуя по шаблону традиционалистских отношений «патрон-клиент». Молдову наряду с Россией, Украиной и Арменией относят к группе стран, сохраняющих промежуточную позицию между упомянутой идеальной моделью, бюрократически управляемым государством и моделью клановых элит. [6]. При этом подчеркивается, что модернизация политических элит остро необходима всем постсоветским странам и Молдове в особенности [4].

По наблюдениям специалистов, императив модернизации относится не только к политическим силам Молдовы, но и к творческой интеллигенции, которая, по их мнению, нередко отличается не только аполитичностью, но «антиполитичностью». Многие пока не осознают, что демократии - дело не только политиков, но всего общества, всего образованного общества преимущественно [3]. Наблюдатели констатируют сохранение в Молдове советской академической культуры, в результате чего пространство для множества интерпретаций все еще весьма ограничено, а в академических кругах доминируют относительно небольшие группы специалистов, обладающих большой властью в социализации

граждан. Это является препятствием для эффективного гражданского воспитания и образования, создавая образовательную иерархию, вредную для развития таких существенных и необходимых для демократического общества качеств и ценностей как **«критическое мышление, инакомыслие, дискуссия, а также толерантность, доверие, солидарность»** [1]. Поэтому главным императивом для Молдовы, по убеждению экспертов, является воспитание образованных граждан с развитым чувством гражданского долга, которые хотят принимать участие в политическом процессе. Как подчеркивал известный американский ученый Г. Лассуэлл, в целях модернизации на помощь народу и власти должны прийти специалисты в области политической науки, которые, не претендуя на самостоятельное принятие политических решений, направят умы политиков в нужное русло, помогут осуществить социальную терапию путем рационализации потока информации и просвещения граждан [16]. Эту задачу Лассуэлл и его единомышленники по политологическому цеху поставили еще в 20 - 30-х годах прошлого века. С тех пор политическая наука в США с честью ее выполняет, воспитывая новые и новые поколения ответственных граждан. Настал и наш черед последовать этому примеру.

Литература:

1. Anderson E. 'They are the priests': The role of the Moldovan historian and its implications for civic education. // Compare: A journal of comparative education, Oxford, 2007, vol. 37, N 3, pp. 277- 290.
2. Carothers T. Confronting the weakest link: Aiding political parties in new democracies. Washington, 2006, 270 p.
3. Cash J. The social role of artists in post-soviet Moldova: Cultural policy, Europeanization, and the state. // Europe - Asia studies, Abingdon: Dec. 2007, vol. 59, N 8, pp. 1405-1430.
4. Crowther W., Matonyte I. Parliamentary Elites as a Democratic Thermometer: Estonia, Lithuania and Moldova Compared. // Communist and Post-Communist Studies, Killington, 2007, vol. 40, N 3, pp. 281-299.
5. Fairbank T. Participating in the process: The importance of civil society in the former Soviet Union. //Georgetown Journal of International Affairs, Wash., winter 2005, vol. 6, N 1, p. 136-138.
6. Gaman-Golutvina O. Political elites in the Commonwealth of Independent States: Recruitment and rotation tendencies. //Comparative Sociology, Leiden, 2007, vol.6, N 1/2.
7. Journal of Democracy, Baltimore, 2007, Vol. 18, N 1.
8. Kulik A. Introduction: The multidimensionality of the post-Soviet transitions. – In: Political Parties in Post-Soviet Space., pp. 1 - 38.
9. March L. Socialism with unclear characteristics: The Moldovan communists in government. //Demokratizatsiya, Washington, 2004, vol.12, N 4; Way L. Authoritarian state building and the sources of regime competitiveness in the forth wave: The cases of Belarus, Moldova, Russia and Ukraine. //World Politics, Baltimore, 2005, vol.57, N2; Roper S. From semi-presidentialism to parliamentarism: Regime change and presidential power in Moldova. // Europe-Asia Studies, Abingdon, Jan. 2008, vol.60, N 1 e.a

10. Mungiu-Pippidi A. Assisting Political Parties. // Journal of Democracy, 2007, N 2, pp.167-171.
11. Political Parties in Post-Soviet Space: Russia, Belarus, Ukraine, Moldova, and the Baltics. – Ed. By Kulik A., Pshizova S. Westport, London: Praeger, 2005, 270 p. Развернутый реферат на книгу на русском языке опубликован Т. Земба по адресу: <https://alumni.state.gov>
12. Pshizova S. Conclusion: Party building in post-Soviet space: Between imitation and simulation. – In: Political Parties in Post-Soviet Space, pp. 211 - 223.
13. Quinlan P. Back to the future: An overview of Moldova under Voronin. // Demokratizatsiya, Washington, fall 2004, vol.12, N 4, pp. 485-504.
14. Reviews. // Reference and Research Book News. Portland, Feb. 2006, vol. 21, N 1; Europe-Asia Studies. Abingdon, 2008, N 1; Политические исследования, Москва, 2006, N 6; etc.
15. Tarnauski A. The peculiarities of the party politics in Belarus, Moldova, and Ukraine: Institutionalization or marginalization? – In: Political Parties in Post-Soviet Space., pp. 41 - 58.
1. Баталов Э. Идея демократии в Америке XX века. // США и Канада, Москва, 2006, N 4.

FUNDAMENTAREA ȘI INSTITUȚIONALIZAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

This article tackles the institutionalization of national security in Moldova launched in early 90s by adopting the Constitution, Foreign Policy Concept and National Security Concept. Military Doctrine (6 June 1995), Military Reform Concept (26 July 2002) and National Security Concept of the Republic of Moldova (22 May 2008) are the main official acts that define menaces, challenges, hazards and means of ensuring national security in the Republic of Moldova. Further on basic aspects of national security institutionalization in Moldova will be discussed in the light of opinions expressed by different analysts on the National Security Concept implementation.

Conceptul de securitate, în pofida multiplelor dezbateri, rămîne nebulos, deseori utilizat ca pretext, scuză sau justificare pentru felurite măsuri politice sau strategice mai mult sau mai puțin îndreptățite[1]. La nivel teoretic, conceptualizarea ideii de securitate a cunoscut o profundă transformare, mai ales în perioada de după 1989, cînd noțiunea „tradițională” a fost îmbogățită și lărgită conform schimbărilor de perspectivă asupra fundamentelor ontologice și epistemologice în studiul relațiilor internaționale; această transformare reflectă schimbarea în realitățile practice ale securității, care au demonstrat că o concepție redusă la capabilitate militară nu poate explica multitudinea de factori care influențează securitatea. Securitatea nu este un concept fix, susține R. Stoicescu, securitatea este una dintre acele noțiuni care se referă, în același timp, la un lucru în sine sau la o stare și un proces sau o serie de procese[2].

Abordarea științifică a procesului de fundamentare și instituționalizare a securității naționale a Republica Moldova necesită o analiză amplă a diversificării conceptului de securitate, definirii fenomenului de securitate în accepția multiplelor curente și școli de gîndire, polemizării obiectului de referință a securității și intercalarea securității de diferite niveluri.

I. Wallerstein, J. Meyer și A. Bergesen[3] au evidențiat importanța combinării analizei puterii și bunăstării cu cea a elementelor culturale și de suveranitate ale statului în cadrul sistemului internațional. I. Wallerstein afirma că, datorită dinamismului său inerent, economia capitalistă va căuta să se integreze și în blocul socialist. Această idee a deschis o nouă cale pentru cercetare, distincția anarhie internațională – guvernare mondială devenind desuetă. Chiar dacă nu toți politologii sunt de acord, sfîrșitul Războiului Rece a confirmat teoria de la sfîrșitul anilor '70, înlocuind temerea declanșării unui conflict nuclear între cele două mari puteri cu riscuri, pericole și amenințări concrete la adresa securității naționale și internaționale: confruntări etnice, inițierea unui proces dificil și îndelungat de tranziție economică în statele fost comuniste, creșterea numărului imigranților și al refugiaților, degradarea accentuată a mediului, sporirea importanței apartenenței culturale și religioase în relațiile internaționale, integrarea în structurile europene și euroatlantice a țărilor central și est-europene etc. Toate aceste tendințe au generat nevoia de a lărgi și adînci înțelesul conceptului de securitate. De la conceptele de *pace pozitivă*, enunțat de J. Galtung, și *pace stabilă*, al lui K. Boulding, și de la definiția lui W. Lippmann, definiția securității a suferit multe modificări[4].

Conceptului de securitate poate sugera ideea că ea există în mare parte în domeniul teoretic cu puține legături cu ceea ce se întîmplă în practică; cu toate acestea,

este drept să considerăm că securitatea, asemenea majorității practicilor și proceselor, este mai bine conștientizată și înțeleasă atunci când este teoretizată, atunci când practicile „de pe teren” sunt privite în perspectivă[5]. B. Buzan abordează natura securității printr-un răspuns relativ simplu: securitatea este condiția sau starea în care o entitate este sigură de supraviețuirea sa[6].

În relațiile internaționale de după Războiul Rece, securitatea, ca noțiune și domeniu de interes practic, a devenit mult mai proeminentă, tocmai pentru că se afla undeva între problematicile legate de putere și cele legate de obținerea păcii. Securitatea este o problematică flexibilă, care se poate integra dinamismului relațiilor internaționale actuale.

S. Walt a enunțat definiția securității așa cum era ea percepută la începutul anilor '90 în comunitatea academică și a decidenților politici: securitatea poate fi definită ca studiul amenințărilor, utilizării și controlului forței militare. Ea examinează condițiile care fac utilizarea forței probabilă, felurile în care utilizarea forței afectează indivizii, statele, societățile și politicile specifice pe care statele le adoptă în vederea prevenirii sau a participării în război[7]. Printre premisele care stau la baza acestei percepții se remarcă ideea că statele sunt actorii principali în relațiile internaționale, precum și ideea că există o realitate obiectivă care poate fi studiată și observată în mod detașat de cel ce și-o propune M. Doyle[8], și D. Philpott[9]. Acestea sunt elemente definitorii ale viziunii realiste și neorealiste a relațiilor internaționale.

În accepția lui S. Walt, reprezentant al școlii realiste, securitatea nu *este* ceva, nu este o condiție, o stare, un atribut: ea este văzută mai degrabă ca un studiu al unui mănunchi de factori și decizii care pot provoca o anumită situație. Este important de notat acest lucru, pentru că și reformatorii ideii de securitate tind să aibă aceeași poziție, văzând deseori în securitate un proces sau studiul unui proces[10]. În opinia lui G. Krame, aceasta se datorează faptului că, pentru mult timp, cei ce au monopolizat tema securității (profesori și cercetători din SUA, care în timpul Războiului Rece au fost strâns legați de decidenții politici și au participat activ la crearea unei concepții despre securitate) au încercat să definească un domeniu, să intre în posesia unei concepții pe care să o poată modela[11]. B. Buzan scoate astfel în evidență faptul că securitatea este, în esență, un concept contestat și greu de definit[12].

R. Stoicescu este de părerea că studiile de securitate de la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 s-au bazat pe premise ontologice realiste, care iau statul, interesele naționale, strategia ca „date” și susțin ideea că relațiile internaționale constituie o realitate obiectivă și observabilă. Pentru acești autori și analiști, logica balanței de putere, a anarhiei internaționale și a *real-politikului* rămâne centrală în viața internațională și deci în maniera de a aborda securitatea[13].

Poziția enunțată de K. Krause și M. C. Williams precum că securitatea este o condiție variabilă – dacă putem să fim de acord cu ideea lui T. Hobbes, anume că frica de moarte este adevărata condiție umană, sursele acestei temeri (și amenințările mai puțin fatale) variind în mod drastic în timp și spațiu, au adus pe scena analizelor academice reformulări radicale ale conceptului. A înțelege sensul contemporan al securității înseamnă, în aceste condiții, a înțelege dinamica istorică a politicii mondiale[14].

S. Tarry acceptă departajarea în grupul celor ce vor să *extindă* studiul securității și cei ce vor să îl *aprofundeze*. Acest lucru se referă la cei ce păstrează schema inițială a statului ca obiect referent principal al securității, dar care aduc spre analiză și impactul politicii interne, a situației economice și a instituțiilor internaționale asupra securității, respectiv la cei care văd în individ și în problematica identității sociale factori importanți,

dar neglijați pînă acum în analiză. Grupul celor din urmă pune sub semnul întrebării elementele constitutive ale statului și accentuează importanța contextului istoric și politic în formarea ideilor și concepției despre securitate[15].

În grupul extinderii, analiști ca M. Ayoob, O. Waver, D. Thomas, H. Haftendorn, și R. O. Keohane au susținut cu relativ succes nevoia de a examina legăturile dintre securitate și factorii interni ce determină dinamica statelor. De asemenea au pus în chestiune și impactul pe care instituțiile internaționale îl au asupra securității internaționale.

M. Ayoob, păstrînd structura statului, atenționează decidenții politici că principala sursă de insecuritate în țările subdezvoltate nu vine din exteriorul lor, ci din procesul incomplet de creare a structurilor statale și a monopolizării forței militare de către autoritățile centrale[16]. De asemenea, M. Ayoob susține că existența numeroaselor conflicte în aceste zone ale lumii se datorează mai ales vulnerabilităților interne ale statelor și a lipsei instituțiilor politice bine articulate într-un context național; cu toate acestea, amenințările externe rămîn și ele o sursă de preocupare: securitatea sau lipsa ei sunt definite în relație cu vulnerabilitățile externe și interne care amenință sau au capacitatea de a distruge sau a slăbi în mod semnificativ structura statului și a regimului, în aspectul ei teritorial, instituțional[17]. Deși, susține analistul, orice criză internă a unui stat poate fi considerată un potențial factor de destabilizare a securității aceluia stat, va depinde întotdeauna de contextul spațial și temporal dacă o anumită situație va fi considerată o amenințare sau nu. Cu alte cuvinte, problema migrației ilegale sau a dispariției unei resurse strategice (ca de exemplu petrolul sau apa) poate fi vitală pentru o țară și poate fi considerată o problemă de securitate, pe cînd în alt stat aceeași circumstanță nici nu se înregistrează pe radarul amenințărilor la adresa securității [18].

Păstrînd statul ca obiect referent al securității, R. O. Keohane și H. Haftendorn construiesc un argument din punctul de vedere al abordării neolibérale a relațiilor internaționale. Ei pun accentul pe importanța resurselor economice în relațiile între state și pe efectele pozitive pe care instituțiile internaționale le pot avea în întărirea securității. Din punct de vedere economic, o condiție dificilă la acest nivel poate deveni o amenințare la securitatea statului pentru că îl poate delegitima, mai ales în cazul unui stat nedezvoltat. În plus, conflictul asupra resurselor strategice poate fi transformat în amenințarea securității economice a unui stat. H. Haftendorn consideră că într-o lume interdependentă legăturile economice pot ajuta în rezolvarea conflictelor prin cooperare sau le pot exacerba, depinzînd de context și de condițiile statelor care participă la ele. Pe termen lung securitatea unui stat depinde de capacitățile sale economice: acestea îi permit să întrețină armate puternice care să protejeze interesele țării, și să aducă un avantaj comparativ cu celelalte state, aliate și dușmane, presupun o mai mare varietate de instrumente de implementare a politicilor și (capacitatea economică) sunt, în general, un element foarte important al puterii[19].

H. Haftendorn este de părere că instituțiile internaționale aduc avantaje în menținerea securității. Concentrîndu-se asupra calculului între costurile conflictelor și beneficiile lor, ei sugerează că instituțiile internaționale mediază aceste procese, iar în baza normelor și a locurilor comune oferite de acestea neînțelegerile potențiale sunt atenuate, evitîndu-se astfel multe amenințări la adresa securității. Conform acestei poziții, ilustrată de evoluția NATO în perioada de după Războiul Rece, instituțiile pot modifica perspectiva statelor asupra intereselor lor strategice și astfel pot crea o armonizare de idei sau măcar o comunitate/structuralizare de atitudini[20].

Prin urmare, fără a-i da o definiție neapărat nouă despre securitate, acești autori sugerează interdependența dintre elementele care creează o situație de securitate și astfel

integrează studiului lor un dinamism care urmărește să capteze mai bine ritmul transformărilor în relațiile internaționale. De asemenea, identificînd faptul că în perioada de după Războiul Rece amenințările la adresa securității s-au transformat mai degrabă în riscuri, autorii subliniază vulnerabilitatea aproape incurabilă de care suferă statul în aceste cazuri.

Ideea riscului ca element din ce în ce mai prezent în problematica securității statului a fost introdusă de U. Beck și N. Luhman, creatorii noțiunii de „societate de risc” (*risk society*). Pentru U. Beck, riscul poate fi definit ca un mod sistematic de a gestiona hazardurile și insecuritățile produse și create de procesul de modernizare al societății. Riscurile depind de decizii, sunt produse industriale și, în acest sens, reflexive din punct de vedere politic[21].

Deși riscurile în sine nu au devenit elementele centrale ale studiului sau practicilor securității, existența lor atrage atenția asupra faptului că există posibilitatea ca procesul și deciziile politice să producă, ele însele, pericole și amenințări la adresa statelor.

B. Buzan și O. Waever, exponenți ai așa-numitei „Școli de la Copenhaga”, urmăresc să extindă ideea de securitate, și propun o perspectivă complexă asupra securității. Poziția critică a lui B. Buzan, privind conceptul de securitate de la începutul anilor '90, ne oferă în același timp soluții prin care studiul acesteia poate fi îmbogățit. Scopul acestui studiu indică elementele care ar putea fi utile în a înțelege: în primul rînd, faptul că atunci cînd se vorbește despre securitate, se vorbește practic despre securitatea națională a unui stat; în al doilea rînd, dinamica securității este relațională și bazată pe interdependența dintre state, și în această accepție securitatea internațională se referă mai mult la condițiile sistemice care influențează felul în care statele se simt mai mult sau mai puțin în siguranță[22].

Un alt element important introdus de B. Buzan în analiza securității este departajarea statelor în state puternice (cu un grad avansat de coeziune politică și socială) și state slabe (cu legitimitate internă scăzută și control fragil asupra instituțiilor centralizatoare ale puterii). De asemenea, analistul subliniază diferența dintre statele puternice, care nu au neapărat o mare putere pe scena internațională (de exemplu Austria, Elveția etc), și statele slabe, din anumite puncte de vedere, care au influență (ca de exemplu India, Pakistan și Rusia). Aceste nuanțe sunt vitale pentru a înțelege natura securității și faptul că statele reacționează la pericole și amenințări în funcție de vulnerabilitățile pe care le au. În statele slabe, de exemplu, securitatea are legătură mai mult cu grupurile care le compun decît cu instituțiile statului în sine și există de multe ori riscul de a securiza un guvern sau un regim mai degrabă decît un stat. Analiza lui B. Buzan este susținută de O. Waever, care propune o concepție bidimensională a securității cu privire la stat și la societatea care face parte dintr-un stat[23].

M. Ayoob, în contextul ideii „departajarea statelor”, merge atît de departe încît afirmă că există cel puțin două viziuni diferite despre securitate structurate pe axa diferențierii scenei internaționale în Nord și Sud [24]. Această diferențiere este crucială pentru cei ce vor să înțeleagă de ce concepțiile despre securitate variază drastic de la un context la altul. În plus, relațiile de securitate dintre țările din Nord sunt diferite de cele dintre țările din Sud. În virtutea acestei asimetrii, M. Ayoob avansează ideea că securitatea trebuie să rămînă un concept legat de stat, politic, conectat la problematica ordinii și protecției internaționale [25]. Într-o anumită măsură, deși nu își contrazice opiniile anterioare, analistul propune o viziune mai restrînsă a securității și revine la ideea că securitatea este determinată de soliditatea internă a statelor.

B. Buzan atenționează asupra legăturii dintre amenințări și vulnerabilitate, care trebuie, de asemenea, luată în considerare în momentul evaluării securității unei anumite

situații, mai ales în situațiile în care condiția anarhică a sistemului internațional actual influențează senzația de securitate și insecuritate a sistemului. Ca ultim element important în analiza securității, analistul menționează corelația între factorii domestici și politica de securitate națională; aceștia din urmă pot afecta vulnerabilitatea sau puterea unui stat și pot avea efecte neașteptate asupra securității. În cazuri particulare, cum ar fi cel al Statelor Unite ale Americii, în care elementele de politică internă pot avea repercusiuni directe în afara statului, o decizie aparent de ordin domestic poate intra în jocul securitar al statului[26].

O. Waever ocupă o poziție tranșantă față de imaginea complexă oferită de B. Buzan, care propune o agendă ambițioasă pentru studiul securității. O. Waever apără ideea conform căreia un stat este preocupat de păstrarea și consolidarea suveranității, pe când o societate caută să-și întărească și să-și prezerve identitatea[27]. În accepția R. Stoicescu, această idee se încadrează bine în polemica deschisă de B. Buzan asupra statelor slabe sau puternice, pentru că se referă la elementul societal și îl problematizează ca potențial obiect referent al securității[28]. În viziunea lui O. Waever, securitatea statului și securitatea societală sunt egale într-o țară și pot oricând să fie amenințate sau să fie percepute în pericol. Dacă argumentul său privind securitatea statului nu este „revoluționar”, cel privind societatea introduce noțiunea controversată de identitate și arată cât de dificilă este, de fapt, determinarea a ceea ce ar constitui o amenințare la adresa ei[29].

În opinia R. Stoicescu, B. Buzan și O. Waever pun accentul pe existența unei societăți internaționale (*internațional society*) bazată pe anumite norme și instituții în care securitatea este asigurată prin respectarea acestor elemente în totalitatea lor. Cooperarea și internalizarea anumitor reguli de acțiune constituie suportul principal al securității internaționale în această perspectivă și responsabilitatea fiecărui stat, în mod special a marilor puteri, de a menține securitatea internațională. Adepții exinderii noțiunii de securitate păstrează statul ca obiect referent al ei, punând accentul pe factorii domestici sau instituționali considerându-i problematici; supraviețuirea statului sau a suveranității sale rămâne deci ideea principală. Ei nu pun în discuție securitatea individului și acceptă multe dintre variabilele politicului ca date, de exemplu: interesele naționale, statalitatea, societatea etc[30].

K. Krause și M. C. Williams sunt de părere că, în majoritatea analizelor despre securitate se vorbește mult în jurul conceptului și mai puțin despre ceea ce este el de fapt. Acest lucru nu este neapărat negativ, susțin analiștii, ci denotă ideea că securitatea este dependentă de contextul spațial și temporal al obiectului său și poate fi un act, o practică mai degrabă decât un lucru în sine[31].

O altă idee a securității, totalmente diferită, este propusă de M. Albert, care susține că securitatea se referă la capacitatea unui sistem de a procesa elementele de diferență cu alte sisteme și în acest sens are legătură cu identitatea sa politică, socială și militară. Securitatea va fi întotdeauna legată de ideea de siguranță și supraviețuire[32].

K. Krause, adept al teoriei critice a securității, respinge statul ca singur obiect referent al securității și se opune ideii că anarhia internațională este un dat. Analistul susține importanța securității individului și a implicațiilor pe care aceasta le poate avea asupra modului în care decidenții politici acționează. În plus, el optează pentru adâncirea conceptului de securitate incluzând în el problema pericolelor ecologice, a economiei sau a migrației ilegale ca factori ce pot redefini nivelul la care securitatea trebuie să fie căutată sau înțeleasă; statul, în acest caz, reprezintă o abstracție care diminuează potențiala înțelegere a problemelor pentru că există tendința de a le uniformiza sau

„îneca” în imagini mai largi. Deși, în cele din urmă, statul rămîne totuși o noțiune de referință, cel puțin K. Krause identifică surse alternative de conflict și vulnerabilitate care privesc mai departe de mecanismul statului[33].

Exponenții curentului „realist” susțin contrariul, afirmînd că mediul internațional este o lume hobbesiană, a competiției, în care nu există o autoritate centrală de natură să impună ordinea. Acest fapt face ca fiecare dintre unitățile componente ale sistemului – statele – să-și urmărească pe cont propriu supraviețuirea ca entitate suverană sau, mai larg, apărarea valorilor ori intereselor, în primul rînd a celor considerate fundamentale (independența, integritatea teritorială etc.). Ca termen generic, în opinia realiștilor „securitatea” unui stat se referă în primul rînd la lipsa amenințărilor la adresa acestor valori și interese, precum și la capacitatea sa de a le apăra cu succes în caz de pericol[34].

J. Balazj definește conceptul de securitate la nivel internațional, care scoate în evidență diverse caracteristici ale securității naționale, în special, cum ar fi valorile naționale, durata și intensitatea amenințărilor, lipsa războiului, modul de viață acceptabil etc. Așadar, autorul susține că „securitatea internațională este determinată în fond de securitatea internă și externă a diferitelor sisteme sociale, de măsura în care, în general, identitatea sistemului depinde de circumstanțele externe[35]”.

B. Buzan, O. Waever și J. Wilde, răspunzînd acuzațiilor aduse de tradiționaliști, care afirmă că modelul lărgirii sferei de defnire a securității este incoerent, reprezentanții Școlii de la Copenhaga oferă o metodă operațională constructivistă ce presupune, pe de o parte, încorporarea principiilor tradiționaliste, iar, pe de altă parte, eliminarea frontierei artificiale dintre securitate și economie și propunerea unor noi modalități de studiu al interrelaționării domeniilor vieții sociale. Securitatea este definită de autori în funcție de perceperea amenințării la adresa existenței unui obiect de referință ce este puternic valorizat. Acesta face parte dintr-o mulțime vastă, ce poate include: actori non-statali, principii abstracte și chiar natura în sine. De asemenea, sursa amenințării poate fi identificată în statele agresive, tendințele sociale negative sau în diversitatea culturală. În consecință, în concepția Școlii de la Copenhaga, amenințările se pot manifesta într-o varietate de contexte politice sau domenii ale vieții: politic, economic, militar, cultural, demografic, ecologic etc. În opinia specialiștilor danezi, studiile de securitate ar trebui să fie centrate pe identificarea, localizarea și evaluarea celor mai importante măsuri de „securizare” inițiate de actorii principali ai vieții sociale. Ei ilustrează acest cadru de analiză prin aplicarea sa atît în domeniul militar, cît și în cele non-militare ale securității, iar rezultatul constă într-o „hartă” a problemelor contemporane ale securității, fiecare fiind identificată în funcție de patru variabile: caracteristica spațială (local, regional, global), localizarea sectorială (militar, politic, economic, cultural, ecologic), identitatea principalului actor (state, actori societali, organizații internaționale) și natura obiectului de referință (state, națiuni, principii, mediul înconjurător)[36].

J. N. Rosenau realizează o interesantă corelație între teoria complexității, a haosului, și conceptul de securitate[37], iar în opinia lui A. M. Saperstein interacțiunile dintre statele-națiune, inclusiv războiul, sunt similare interacțiunilor dintre particule, ce sunt studiate de fizică[38]. Prin prisma aceleiași teorii a complexității J. N. Rosenau abordează evoluția mediului internațional de securitate, înainte și după Războiul Rece, concluzionînd că suntem adînc implicați într-un proces de transformare epocală, proces susținut de o nouă viziune asupra lumii și, implicit, asupra mediului de securitate. În miezul acestei viziuni se află convingerea că ordinea care caracterizează familiile, comunitățile, țările și sistemul global se bazează pe contradicții, ambiguități și incertitudini[39]

Diferitele curente și școli de gândire sugerează definiții diverse ale securității naționale și internaționale, dezacordurile și dezbaterile aprinse sunt inerente.

Pozitivismul promovează studiile strategice și studiile de securitate, descrise de către criticii curentului drept abordări obiective, care nu pun probleme, ale ontologiei și epistemologiei securității. Specialiștii fac totuși distincția între abordarea tradiționalistă în studiile de securitate, cu o viziune centrată pe stat și pe dimensiunea militară, și abordarea vastă a securității, ce dorește să lărgescă agenda de securitate prin analiza problemelor militare și non-militare.

Constructivismul se bazează pe credința că lumea este produsul interacțiunii sociale, ce poate fi măsurată și analizată cu mijloace științifice specifice. Această formă de constructivism social folosește, în studiul securității, ontologia subiectivă și epistemologia obiectivă, cu alte cuvinte, afirmă că lumea este construită social și poate fi măsurată și analizată.

Postmodernismul este caracterizat de o mare diversitate a studiilor de securitate. Metodologia aferentă acestui curent de gândire este construită în jurul credinței că lumea este produsul interacțiunii noastre sociale și nu poate fi măsurată și analizată cu ușurință din cauza naturii contestate a cunoașterii (ontologie și epistemologie subiective). Rezultatele studiilor postmoderniste ridică multe întrebări referitoare la rolul pozitivismului în studiul securității din mai multe puncte de vedere: metodologic, istoriografic, epistemologic, ontologic și normativ. Adepții postmodernismului împărtășesc preocupările constructiviștilor referitoare la ambiguitatea ontologiei pozitivistice în studiile de securitate. Analiștii postmoderniști nu pregetă să reconsidere critic atît poststructuralismul, adepții căruia sunt S. Dalby și J. Huyysmans, cît și postmodernismul, reprezentat de M. Dillon și D. Campbell[40].

Protagonistul noii abordări conceptuale a securității R. Cohen a analizat securitatea individuală și cea colectivă. În opinia lui securitatea individuală se află în centrul oricărui sistem real de securitatea internațională construit în jurul idealurilor democratice liberale. Promovarea și apărarea libertăților fundamentale ale individului constituie nucleul de la care trebuie să pornească toate celelalte forme de securitate. Securitatea colectivă la rîndul său, reprezintă efectul acțiunilor de menținere a păcii, de apărare împotriva amenințărilor și a agresiunii cu ajutorul membrilor unui sistem de securitate[41].

I. Pîntea divizează fenomenul „*securitate*” în niveluri, deoarece, consideră autorul, în diverse condiții ale situației politice, economice sau militare în interiorul țării sau pe plan internațional se impune o apreciere adecvată a nivelului de pericol în scopul luării deciziilor apropiate.

Astfel, primul nivel, considerat cel de baza, este *securitatea națională*, care ține de garantarea integrității teritoriale și independenței statale, de crearea unor asemenea condiții interne și externe de existență care ar garanta posibilitatea dezvoltării prospere a statului, societății și cetățenilor acestui stat.

Al doilea nivel este *securitatea regională*, care ține de crearea în cadrul unui ansamblu de state sau într-un spațiu geografic concret ale condițiilor care ar garanta conviețuirea pașnică a subiecților acestui spațiu (zone), echilibrul intereselor naționale ale acestora și a forțelor de influență externe și, în sfârșit, care ar asigura condițiile în care fiecare subiect al acestui spațiu ar putea să-și realizeze strategiile proprii de securitate fără a aduce prejudiciu intereselor naționale ale celorlalți. Astfel, se consideră că securitatea regională poate fi asigurată numai atunci, cînd este asigurată securitatea fiecărui subiect aparte.

Al treilea nivel - *securitatea globala* - ține de asigurarea condițiilor egale și acceptabile pentru totalitatea membrilor comunității internaționale și care ar exclude riscurile și amenințările cu caracter global la adresa populației întregului glob pământesc și generațiilor viitoare, cum ar fi pericolul nuclear, pericolele ecologice, folosirea irațională a resurselor naturale etc[42].

În accepția lui A. Burian, concepția securității naționale, ca și concepțiile politicii externe și geopolitice, trebuie să derive din concepția intereselor naționale, iar într-un sens mai larg – din viziunea de ansamblu a cetățenilor unui sau altui stat în ce privește locul și rolul lui în comunitatea mondială. Este necesar ca concepția securității naționale să țină seama atât de pericolele generate din exterior și legate de încercările de a subjuga sau de a supune statul, precum și din interior, legate de starea societății.

Există amenințări reale și potențiale, globale, regionale și locale, atestă în continuare A. Burian. Noțiunea de securitate include următoarele aspecte: capacitatea de asigurare a existenței fizice, inviolabilitatea teritorială și integritatea statului împotriva pericolelor externe și interne; garanții împotriva amestecului din afară în treburile interne; prevenirea amenințărilor potențiale și neprevăzute care amenință însuși modul de viață. Autorul consideră identice termenii „securitate” și „asigurarea supraviețuirii statului”. În contextul relațiilor interstate, supraviețuirea înseamnă menținerea statului național ca exponent și realizator al valorilor generale ce caracterizează modul de viață al poporului respectiv. Scopul supraviețuirii nu se poate realiza cu ajutorul mijloacelor care sacrifică valorile, iar acestea, la rândul lor, în ochii celor care adoptă decizii politice externe atribuie importanță însuși sensului existenței statului[43].

În opinia noastră, globalizarea în variatele ei forme (economică, politică, informațională, socială, religioasă, culturală) a determinat elitele conducătoare să recunoască răspândirea prin aceste forme a noilor tipuri de pericole la adresa securității individuale, naționale, regionale și internaționale. Astfel că elitele și mediile de cercetare au început să caute noi metode și instrumente de salvagardare a țărilor lor împotriva noilor amenințări și vulnerabilități. Pentru că a devenit imposibil a separa propria stare de securitate de starea de securitate a membrilor sistemului internațional și de securitatea sistemului în general, revizuirea Conceptelor și a Strategiilor de Securitate a pornit concomitent în mai multe sisteme politice: SUA, UE, Rusia, toate inițiind acest proces în anii 2005-2007. România, Ucraina, Republica Moldova și alte țări le-au urmat exemplul. Odată cu dispariția amenințărilor tradiționale la adresa securității după încheierea Războiului Rece au fost identificate alte pericole mult mai greu de combătut, cum ar fi: terorismul, proliferarea armelor nucleare de către statele nedemocratice și de către actorii nestatali, conflictele regionale, migrația ilegală, criminalitatea transfrontalieră, fundamentalismul religios, eșuarea bunei guvernări, bolile contagioase, traficul de ființe umane, arme și droguri, dependența economică, cataclismele naturale etc. Realizând că aceste pericole iminente ar fi capabile să devină potențiale amenințări la adresa securității, s-a purces la regândirea conceptului de securitate prin lărgirea lui, identificându-se astfel cinci sectoare principale unde ar trebui implementate politici și instrumente de apărare a securității naționale – politic, militar, economic, social, ecologic – și un nou exponent al securității – individul – care este scopul fundamental al securității și deci ceea ce trebuie în primul rând „securizat”.

R.-S. Ungureanu consideră că esența procesului de extindere a „securității” este regândirea acesteia, pornind chiar de la cei care se pot simți în pericol “indivizii”, și nu de la identificarea unei amenințări intelectuale la adresa unei instituții sociale cum este statul[44].

Pentru Republica Moldova procesul de instituționalizare a securității naționale a demarat în prima jumătate a anilor '90, prin adoptarea Constituției, Concepției politicii externe și Concepției securității naționale.

P. Țigankov este de părere că există două dimensiuni prin care statul își poate realiza politica externă și de securitate: diplomația și strategiile de apărare[45]. Această opinie este susținută și de R. Gorencioi, care susține că aceste două dimensiuni se completează reciproc și contribuie împreună la asigurarea intereselor naționale pe plan intern și extern. Realizată prin mijloace pașnice diplomația reprezintă un instrument practic de stabilire, menținere și dezvoltare a relațiilor externe reieșind din interesele imediate și avantajele strategice ale unui stat. Or, pentru a deveni parte integrantă a sistemului internațional, orice stat trebuie să-și dezvolte un sistem trilateral de relații: la nivel internațional (multilateral), regional și bilateral ce i-ar asigura recunoașterea internațională și realizarea intereselor naționale[46].

Documentele oficiale considerate de bază care identifică amenințările, riscurile, provocările și mijloacele de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova sunt: Doctrina militară (6 iunie 1995), Conceptul reformei militare (26 iulie 2002) și Concepția securității naționale a Republicii Moldova (22 mai 2008). În cele ce urmează vom aduce în discuție aspecte fundamentale de instituționalizare a securității naționale a Republicii Moldova prin prisma Concepției securității naționale.

A. Rusnac afirmă că, spre finele secolului XX, Republica Moldova s-a pomenit, din punct de vedere potențial, în zona de influență a unui larg spectru de amenințări ce prezintă în sine pericole reale pentru însăși existența statului, pentru viața cetățenilor săi, modului lor de viață și conștiința lor. Iată de ce a apărut necesitatea elaborării unui document conceptual care ar conține în sine sarcinile și prioritățile strategice de lungă durată privind promovarea politicii naționale în domeniul securității și ar determina principalele direcții de activitate a tuturor structurilor responsabile de asigurarea protecției intereselor naționale în secolul XXI.

Autorul consideră că, Concepția securității naționale adoptată de Parlament la 5 mai 1995 reprezintă o sinteză a celor mai potrivite propuneri și opinii privind asigurarea în Republica Moldova a securității persoanei, societății și statului în fața amenințărilor externe și interne manifestate în toate sferele vieții. Totodată ea formulează principalele direcții ale politicii de stat[47].

V. Varzari nu este de acord cu viziunea lui A. Rusnac, în opinia lui, în vechea Concepție persistă viziunea militaristă și statocentristă a securității, cu elemente ce mai păstrează încă spiritul Războiului Rece. Potrivit autorului, ea a fost elaborată în contextul în care Republica Moldova își căuta cu insistență recunoașterea și rolul său ca actor cu drepturi depline în sistemul internațional din perioada postrăzboi rece, de aceea deja în introducerea acestui document se evidențiază că statul va respecta normele Dreptului Internațional, reafirmându-și totodată statutul său de neutralitate permanentă enunțat în Constituție[48].

În accepția noastră, epuizarea efectelor juridice ale Concepției securității naționale, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr.445-XIII din 15 mai 1995, au determinat necesitatea adoptării unei noi Concepții care era cauzată de schimbările dinamice care s-au produs pe plan național, regional și global în domeniul securității statului. În pofida caracterului său echilibrat din punct de vedere juridic, Concepția din 1995, pe fundalul noilor riscuri și provocări la adresa securității, inclusiv al terorismului internațional, nu mai poate asigura aplicarea eficientă în practică a unui șir de prevederi constituționale.

În Republica Moldova procesul de revizuire a Concepției securității naționale a debutat prin colaborarea cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și prin implementarea Planului Individual de Acțiuni din cadrul Parteneriatului Republica Moldova – NATO.

Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova a fost elaborat de Comisia instituită prin Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 374-IV din 22 decembrie 2005 și constituie documentul politic care reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova, definește scopul securității naționale, liniile directorii de bază pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de stat și de societate și reconfirmă ireversibilitatea cursului de integrare europeană a țării.

Pentru a observa dinamica transformării de abordare a securității, V. Varzari ne propune o analiză comparativă a celor două Concepții a securității naționale a Republicii Moldova. În opinia lui, noua Concepție are o viziune absolut modernă asupra securității naționale, una de factură neorealistică, inspirată de tezele Școlii de la Copenhaga. Elementele novatoare de ordin teoretic sunt absolut remarcabile: dacă vechea Concepție a securității pune accent mai mult pe pericolele militare și politice, noua Concepție pledează pentru o abordare atotcuprinzătoare a securității, apreciind chiar din start că „pornește de la o înțelegere comprehensivă a securității naționale, caracterul multidimensional și interdependent al acesteia fiind influențat nu doar de starea de lucruri din domeniile politic, militar și al ordinii publice din țară, dar și de situația din sfera economică, social-culturală, ecologică, energetică etc”[49].

În viziunea critică privind noua Concepție, V. Grosu scoate în evidență un șir de neajunsuri, care în sumă nu vor determina schimbarea stării securității naționale, iar acest fapt va conduce la serioasa diminuare a importanței adoptării unui asemenea act legislativ, și va constitui prin aceasta „încă un punct” realizat în cadrul obligațiilor asumate de către Republica Moldova în cadrul cooperării internaționale[50].

În accepția majorității parlamentare, noua Concepție este un act normativ reușit, care pornește de la imperativul caracterului multidimensional al securității naționale, al intereselor naționale ale Republicii Moldova, obiectivelor politicii externe și de securitate a statului, complexității riscurilor, amenințărilor și pericolelor la adresa securității naționale, plasării persoanelor-cetățenilor și a drepturilor omului în centrul obiectivelor de asigurare a securității naționale, instituirii și lansării capacităților de planificare strategică în domeniul securității naționale, dezvoltării componente civile a sectorului de securitate, consolidării controlului civil asupra forțelor armate și instituțiilor de forță, precum și al perfecționării capacităților operaționale ale forțelor armate și instituțiilor de forță[51].

R. Gorincioi abordează Concepția securității naționale prin prisma intereselor naționale. El este de părere că documentul nu ține cont de noile realități geopolitice și conține o serie de lacune majore ce pot submina interesele naționale. În prezent nu există un document pertinent ce ar stabili care sunt principiile de apreciere a riscurilor și amenințărilor de securitate și, respectiv, a soluțiilor de prevenire și combatere a acestora. Totodată, printre problemele cele mai importante pe care le ridică tratarea confuză a securității Republicii Moldova, autorul menționează și lipsa unei definiții acceptate în societate a interesului național[52].

A. Popov susține că autorii Concepției securității naționale au urmărit scopul să demonstreze Federației Ruse că Republica Moldova se ține de cuvânt și că Moscova poate avea încredere în Moldova acum în contextul reglementării conflictului transnistrean. În opinia lui A. Popov, conținutul acestui document este superficial, un

amalgam de priorități în care riscurile, amenințările sunt confundate cu vulnerabilitățile. Pe de altă parte, autorul accentuează că o concepție de acest gen trebuie să vizeze un termen lung, 10-15 ani de zile, să anticipeze cum va evolua lumea și mediul înconjurător, cum vor evolua principalele amenințări și să propună soluții. În acest document sunt prea multe chestiuni conjuncturale ce nu vor mai fi actuale, probabil, în câteva luni de zile. Toate aceste elemente probează că documentul a avut o altă menire, toată Concepția de securitate și toate acțiunile Republicii Moldovei sunt subordonate acestui deziderat absolut de întărire a statutului de neutralitate. În opinia autorului, principala prioritate a Republicii Moldova este intensificarea cooperării cu NATO în cadrul Planului individual de Acțiuni al Parteneriatului cu NATO care face parte din Programul “Parteneriatul pentru pace”, care este un deziderat benefic[53].

V. Lupan este de părerea că, dacă Republica Moldova a inclus neutralitatea în Concepția securității naționale pentru soluționarea diferendului transnistrean cu ideea retragerii trupelor Federației Ruse, atunci Rusia cere neutralitatea Republicii Moldova cu un alt scop - de a se asigura că aceasta nu va deveni membră a NATO. Republica Moldova, dacă își dorește un viitor european, egal cu cel al altor state membre, nu poate fi doar un consumator al securității care îi va fi oferită de UE sau chiar de NATO. Fiind deja o sursă de insecuritate pentru Europa, Republica Moldova va trebui să-și asume un rol mai serios și să înceapă să devină și un furnizor de securitate. Aceasta ar fi o abordare europeană a securității[54].

Considerăm fondată opinia lui J. Sherr care susține că “astăzi, conceptul de neutralitate nu mai are nici o componentă utilitară. Neutralitatea a fost utilizată pentru a ține statele departe de război, pe parcursul perioadei în care războiul era “un instrument principal” în politica europeană. Acum locuim într-o Europă total diferită, iar neutralitatea nu oferă protecție în fața principalei amenințări pentru securitatea unui stat: exploatarea slăbiciunilor interne ale unui stat prin intermediul unor mijloace mai sofisticate decât războiul. În același timp, neutralitatea limitează unele oportunități”. Mai mult ca atât consideră expertul că “neutralitatea este un statut stabilit prin tratat și garantat de terțe părți, iar un statut adoptat și susținut unilateral neutralitatea te blochează”[55].

În accepția lui A. Leșanu, adoptarea Concepția securității naționale se referă la unele scopuri tactice, urmărite de partidul de guvernământ. Unul dintre acestea este necesitatea de a accelera progresul în soluționarea conflictului transnistrean condiționat de Federația Rusă prin legiferarea neutralității Republicii Moldova și legalizarea prezenței militare ruse în regiune, unde opțiunea pro NATO câștigă tot mai mult teren [56]. În opinia noastră, este primejdioasă o astfel de accelerare. Aceasta ar putea duce la o soluționare a conflictului transnistrean în interesul geopolitic al Federației Rusiei în regiunea din Europa de Sud-Est și care ar avea impact negativ asupra securității naționale a Republicii Moldova.

Note:

1. Baldwin, David. Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate. – Columbia University Press, New York, 1993, p. 9.
2. Ghica, Luciana Alexandra, Zulean, Marian. Politica de Securitate Națională: concepte, instituții, procese. – Iași, Editura POLIROM, 2007, p. 77-78.
3. Katzenstein, Peter. The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. – Columbia University Press, New York, 1996.
4. Sarcinschi, Alexandra. Elemente noi în studiul securității naționale și internaționale. – București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2005. p. 7-8.

5. Ghica, Luciana Alexandra, Zulean, Marian. Op. cit., p. 78.
6. Buzan, Barry. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era.* – Harvester Wheatsheaf, New York, 1991, p. 2; *Popoarele, statele și teama: O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după războiul rece.* – Chișinău, Editura CARTIER, 2000.
7. Walt, Stephen. „The Renaissance of Security Studies” // *International Studies Quarterly*, vol. XXXV, nr. 2, 1991, p. 212.
8. Doyle, Michael. *Ways of War and Peace*, Norton, New York, 1997.
9. Philpott, Daniel. *Revolutions in sovereignty: How ideas shaped modern international relations*, Princeton University Press, Princeton, 2001.
10. Walt, Stephen. Op. cit., p. 212.
11. Krame, Ghaleb. *What Do We know About Security After Three Generations of Security Scholars ? A Hermeneutic De-Construction of „Security” as a Sub-Discipline in IR*, Danish Political Science Research School, 2006, p. 21-22.
12. Buzan, Barry. Op. cit.
13. Ghica, Luciana Alexandra, Zulean, Marian. Op. cit., p. 81.
14. Krause, Keith, Williams, Michael C. *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997, p. 36.
15. Tarry, Sarah. „Defining Security: Normative Assumptions and Methodological Shortcomings”, *Defens Associations Institute*, 1998. // www.cda-cdai.ca accesat la 22.09.2008.
16. Ayoob, Mohammed. „Defining Security: A Subaltern Realist Perspective”, în Keith Krause și Michael C. Williams, *Critical Security Studies*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1997, p. 128-130.
17. Ibidem, p. 130.
18. Ibidem, p. 142-144.
19. Haftendorn, Helga, Wallander, Celeste, Keohane, Robert O. *Imperfect Unions: Security Institutions Over Time and Space*, Oxford University Press, Oxford, 1999, p. 22.
20. Ibidem, p. 22.
21. Beck, Ulrich. *Risk Society, Towards a New Modernity*, Sage. – Londra, 1992, p. 183.
22. Buzan, Barry. Op. cit., p. 22.
23. Ibidem, p. 175.
24. Ayoob, Mohammed. „Security in the Age of Globalization: Separating Appearance from Reality”, în James Rosenau și Ersel Aydinli, *Globalization, Security, And The Nation-State: Paradigms In Transition*, State University of New York Press, York Press, 2005, p.9.
25. Ibidem, p. 24-25.
26. Buzan, Barry. Op. cit., p. 175.
27. Waever, Ole. „European Security Identities” // *Journal of Common Market Studies*, vol. XXXIV, nr. 1, 1996, p. 67.
28. Ghica, Luciana Alexandra, Zulean, Marian. Op. cit., p. 85.
29. Waever, Ole. Op. cit., p. 67.
30. Ghica, Luciana Alexandra, Zulean, Marian. Op. cit., p. 85.
31. Krause, Keith, Williams, Michael C. Op. cit., p. 37.
32. Albert, Mathias. „Security as a boundary function: changing identities and securitisation in world politics” // *The International Journal of Peace Studies*, vol. III, nr. 1, 1998. // www.gmu.edu/ accesat la 05.09.2008
33. Krause, Keith. „Critical Theory and Security Studies” // *YCISS Occasional Paper*, nr. 33 (februarie), 1996, p. 12.

34. Miroiu, Andrei, Ungureanu, Raru-Sebastian. Manual de Relații Internaționale. – Iași, Editura POLIROM, 2006, p. 181.
35. Buzan, Barry. Op. cit., p. 28.
36. Sarcinschi, Alexandra. Op. cit. p. 10-11.
37. Rosenau, James N., Many Damn Things Simultaneously: Complexity Theory and World Affairs, Conference on Complexity, Global Politics, and National Security, RAND Corporation, 1996.
38. Saperstein, Alvin M., Complexity, Chaos, and National Security Policy: Metaphors or Tools? Conference on Complexity, Global Politics, and National Security, RAND Corporation, 1996.
39. Rosenau, James N. Op. cit.
40. Sarcinschi, Alexandra. Op. cit., p. 9-10.
41. Moștofleu, Constantin. Securitatea, puterea și armata la începutul secolului XXI. p. 19-21. // www.cssas.unap.ro/ accesat 22.03.2008.
42. Pîntea, Iurie. Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei // Apărarea și securitatea națională a Moldovei anul 2001. Studiu elaborat de Institutul de Politici Publice în cadrul proiectului internațional. Evaluarea strategică a securității și apărării naționale a Republicii Moldova, Chișinău, 2001.
43. Burian, Alexandru. Geopolitica lumii contemporane. – Chișinău, Editura „Tipografia Centrală”, 2003, p. 196-197.
44. Miroiu, Andrei, Ungureanu, Raru-Sebastian. Op. cit., p. 187-193.
45. Цыганков, П. А. Международные отношения. Учебное пособие. – Москва, 1996, p. 17-33.
46. Gorencioi, Radu. Cooperarea Republicii Moldova cu statele vecine și cu actorii strategici internaționali // Moldova pe calea democrației și stabilității. – Chișinău, Editura CARTIER, 2005, p. 217-241.
47. Rusnac, Alexei. Aspecte ale teoriei securității. – Chișinău, Fundația „Draghiștea”, 2005, p. 59-60.
48. Varzari, Vitalie. Comentariu pe marginea noului proiect al Concepției securității naționale a Republicii Moldova. // www.ong.md/ accesat 28.06.2008.
49. Ibidem.
50. Grosu, Vitalie. Considerații privind proiectul Concepției securității naționale a Republicii Moldova. // www.ong.md/ accesat 28.06.2008.
51. www.dejure.md/ accesat 11.09.2008.
52. Gorincioi, Radu. Comentarii privind Concepția securității naționale a Republicii Moldova. // www.nato.md/ accesat 28.06.2008.
53. Popov, Andrei. Concepția securității naționale urmărește scopul de a demonstra că Moscova poate avea încredere în Moldova. // www.interlic.md/ accesat 28.06.2008.
54. Lupan, Vlad. Trei semne de întrebare pentru europenizarea Republicii Moldova: transnistria, NATO și alegerile. // www.nato.md/ accesat 20.07.2008.
55. Sherr, James. Moldova prinsă în capcana propriei neutralități. // „Flux”, 19.01.2007, p. 9.
56. Leșanu, Alex. Political Security Statewatch // Buletin analitic lunar editat de IDIS “Viitorul”, nr. 5 (12), mai 2008, p. 9-12.

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

Victor Mocanu,
doctor în sociologie

Ion Mocanu,
doctorand

SITUAȚIA POLITICĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIN PRISMA OPINIEI PUBLICE

In the article is studied the influence of various socio-demographic characteristics and personal training on the policy guidelines of the population. Empirical basis of the paper is the results of sociological survey, undertaken by the Association of Sociology and Demography of the Republic of Moldova in December 2008. The article is dedicated to the regularities of radical market transformation and development of democratic processes.

La momentul actual, în Republica Moldova există mai multe cercetări sociologice dedicate studierii dezvoltării proceselor electorale; a fost adunat un bogat material empiric menit să caracterizeze situația politică din țară. Cu toate acestea, nu s-au creat încă niște concepții unice, durabile cu privire la legitățile dezvoltării social-politice a Moldovei.

Insatisfacția față de situația economică a condus la pasivitatea populației, la dispariția dorinței de participare la viața politică a țării, la refuzul de a merge la vot, la absenteism politic.

Articolul de față este dedicat studierii influenței diferitor caracteristici social-demografice și personale asupra formării orientărilor politice ale populației și este realizat în baza rezultatelor sondajului sociologic întreprins de Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova în luna decembrie 2008 în baza unei selecții naționale reprezentative (au fost chestionați 1586 respondenți în 88 de localități, marja de eroare nu depășește 2,6%).

Interesul față de politică în rândul locuitorilor țării este destul de scăzut. Astfel, 13% din cei chestionați au menționat că sunt interesați de politică, alte 7% sunt „foarte interesați”. Prin urmare, doar fiecare a cincea persoană interviuată manifestă destul interes față de evenimentele politice. 24% din respondenți nu se interesează de politică, iar alte 14% nu se interesează deloc. Prin urmare, dintre persoanele care au dat un răspuns clar numărul celor care nu se interesează de politică este mult mai mare decât numărul interesaților.

Bărbații manifestă un interes mai mare față de politică. Respectiv 28% dintre bărbați și doar 13% dintre femei se interesează într-o măsură mai mare sau mai mică de evenimentele politice. Interesul față de politică depinde și de nivelul de instruire. Dintre cei cu studii medii incomplete doar 11% din respondenți au dat un răspuns pozitiv la această întrebare. Dintre cei cu studii superioare – 34%. Moldovenii, rușii, ucrainenii sunt interesați de politică aproape în aceeași măsură (de la 17% în rândul moldovenilor până la 23% în rândul ucrainenilor). Interesul față de politică depinde într-o oarecare măsură de vârstă și tipul populației. Majoritatea cetățenilor țării exclud posibilitatea influenței asupra luării de hotărâri importante atât la nivelul localității natale, cât și la nivel statal în general. Doar 16% au menționat că cetățenii de rând pot influența, într-o oarecare măsură, asupra proceselor respective la nivelul localității din care fac parte și numai 10% au indicat faptul că cetățenii pot exercita o influență cât de mică asupra hotărârilor luate în stat. Un număr considerabil de cetățeni sunt convinși că acest lucru este practic imposibil (la nivelul localității natale – 38% din respondenți nu văd o asemenea

posibilitate, la nivelul țării – 55%). Fiecare al zecelea în general nu a fost în stare sau nu a dorit să-și exprime opinia pe marginea acestei probleme.

Femeile sunt mai pesimiste decât bărbații, vorbesc mai des despre imposibilitatea vreunei participări în luarea deciziilor. Un asemenea pesimism este caracteristic persoanelor cu nivel diferit de instruire și cu diverse categorii de vârstă.

Este interesant faptul că în orașe, unde, s-ar părea, posibilitatea exercitării influenței asupra deciziilor de interes comun este mai mare, sunt mai mulți pesimiști decât în localitățile sătești. Astfel, dintre locuitorii zonelor rurale, 35% din respondenți consideră că cetățenii simpli nu pot sub nici o formă influența asupra hotărârilor luate în localitate, iar la nivel de țară – 51%. Dintre locuitorii orașelor, indicii respectivi sunt mai ridicați – 42% și 58%.

Cercetarea a semnalat din nou un nivel scăzut al încrederii populației în diferite instituții sociale și politice. La fel ca și în cercetările anterioare, întreprinse în anii care au urmat obținerii independenței, biserica ocupă primul loc după popularitate. În biserică au încredere 80% din respondenți (44% „au foarte mare încredere”, iar 36% „au încredere într-o oarecare măsură”). Nu au deloc încredere în biserică doar 5% din respondenți.

Pe locul doi după nivelul de încredere se află primăria din localitatea natală. În ea au încredere 55% din respondenți, doar 11% „au încredere totală”, iar ceilalți au încredere „într-o anumită măsură”. În țară nu există alte instituții în care ar avea încredere majoritatea populației.

Pe locul al treilea după numărul de respondenți care și-au manifestat încrederea se află armata. În aceasta au încredere 49% din respondenți (8% au încredere totală și 41% au încredere într-o anumită măsură).

Pe locul al patrulea după nivelul de încredere se află presa. În ea au încredere 48% din respondenți, doar 6% „au încredere totală”, iar 42% au încredere „într-o anumită măsură” - 40% au încredere în instituțiile bancare, 5% - în totalitate, 35% - „într-o anumită măsură”.

Pe locul al șaselea după numărul de respondenți care și-au manifestat încrederea se află președintele țării. În acesta au încredere 36% din respondenți (9% au încredere totală și 27% au încredere într-o anumită măsură). Mai puțin de o treime din respondenți au încredere în poliție (30%), în organizațiile internaționale (29%), în guvern (28%), în parlament (27%), în partidele politice (27%), în justiție (26%), în organizațiile non-guvernamentale (25%).

În cadrul instituțiilor care se bucură de cea mai mică încredere pe primul loc se află patronatele (14%), urmate de sindicate (19%). Se cere menționat aici că acestea inspiră încredere „într-o anumită măsură”, aproape nimeni nu are încredere totală în ele.

Referitor la organizațiile internaționale și la cele non-guvernamentale, cea mai mare parte a celor chestionați nu s-au putut determina. Circa 1/3 din respondenți nu știu ce atitudine să ia față de aceste organizații. Această stare de lucruri este condiționată, în special, de nivelul scăzut de informare cu privire la activitatea lor.

Să examinăm nivelul de încredere față de instituțiile sociale din perspectiva diferitor grupuri social-demografice ale populației. Analiza a demonstrat că odată cu creșterea nivelului de instruire încrederea în guvern scade. Astfel, dintre persoanele cu studii medii incomplete nu au deloc încredere în guvern 16% din respondenți, dintre persoanele cu studii medii – 22%, dintre cele cu studii medii de specialitate – 25%, dintre cele cu studii superioare – 31%.

Minoritățile etnice au o încredere mai mică în guvern decât reprezentanții naționalității băștinașe. În acest sens, dintre moldoveni nu au deloc încredere în guvern 20% din respondenți, iar dintre ruși și ucraineni – respectiv 28-30%.

Cetățenii săraci au o atitudine deosebit de critică vizavi de guvern: dintre aceștia 27% nu au deloc încredere în guvern. Dintre persoanele cu o situație materială medie nu au încredere 21%, iar dintre cele cu situație materială bună – doar 10%. Prin urmare, nivelul de încredere în guvern este direct proporțional cu nivelul asigurării materiale a cetățenilor. În guvern se încred mai mult locuitorii zonelor rurale decât locuitorii orașelor. Astfel, procentul orașenilor care nu au deloc încredere în guvern constituie 27% din respondenți, în timp ce în zonele rurale acesta alcătuiește doar 17%.

Tinerii au o atitudine mult mai critică decât persoanele mai în vârstă. Să operăm cu același indice: numărul persoanelor care nu au deloc încredere în activitatea guvernului. În cadrul grupului de vârstă de până la 30 de ani acesta a constituit 31%, în cadrul grupului 30-44 de ani – 21%, 45-49 de ani – 19%, iar în cadrul grupului de vârstă de peste 60 de ani – 15%. Pe măsură ce vârsta este mai mică, scade și încrederea în guvern. Legități analogice se pot sesiza și în ceea ce privește încrederea față de parlament. Odată cu creșterea nivelului de instruire scade încrederea față de parlament, pe măsura înaintării în vârstă și a sporirii situației materiale crește și nivelul încrederii. Locuitorii orașelor se încred în parlament mai puțin decât locuitorii zonelor rurale, iar minoritățile naționale – mai puțin decât reprezentanții populației autohtone.

Aceleași legități au fost constatate și în privința încrederii în președintele țării. Astfel, nu se încred deloc în președinte doar 21% dintre săteni, în oraș indicele respectiv este mult mai mare – 36%. Dintre persoanele cu studii medii incomplete nu au deloc încredere în președinte doar 20% din respondenți, dintre cele cu studii superioare – 40%. În rândul tinerilor procentul celor care nu se încred în președinte alcătuiește 37%, în rândul pensionarilor – doar 18%.

Este analogică și corelația persoanelor din cadrul diferitor grupuri social-demografice „care se încred” și „nu se încred” în primărie. Aici aceste legități pot fi aplicate mai puțin radical. Legități identice au fost constatate și în privința partidelor politice și a poliției.

În procesul cercetării s-a întreprins tentativa de a stabili numele liderilor politici ai țării cărora populația le acordă cea mai mare încredere. Întrebarea a fost formulată deschis. Cercetarea a demonstrat că dintre figurile politice reale de cea mai mare susținere din partea populației se bucură actualul președinte Vladimir Voronin. Dar și numele acestuia a fost menționat doar de 28% din respondenți în calitate de persoană care inspiră cea mai mare încredere. Răspunsul cel mai frecvent la întrebarea cu privire la credibilitatea politică a fost „nu am încredere în nimeni” – 39% din respondenți. Alte 14% au răspuns „nu știu”, iar 16% s-au eschivat de la răspuns. Prin urmare, majoritatea populației (69%) nu are încredere în politicieni, nu se interesează de viața politică a țării și nu speră că vreun politician va pleda pentru realizarea intereselor vitale ale oamenilor. Dintre politicienii care au acumulat cel mai mare număr de voturi, după Vladimir Voronin, în ordine descrescătoare cu mare departajare urmează: M. Lupu (11,4%), D. Chirtoacă (11,0%), Z. Greceanii (10,1%), V. Filat (9,8%), S. Urechean (7,8%), V. Tarlev (6,8%), D. Braghiș (2,9%), Iu. Roșca (1,9%), O. Serebrian (1,4%). Ceilalți au acumulat mai puțin de 1% din voturi.

În întrebarea menționată anterior respondenților li s-a propus să numească ei înșiși persoanele în care au încredere. În scopul concretizării aprecierilor date de populație respondenților li s-a propus să estimeze nivelul de încredere față de politicienii înscriși în lista pusă la dispoziție. Analiza nivelului de încredere față de liderii politici de cel mai înalt rang a demonstrat că de cea mai mare încredere se bucură prim-ministrul țării Zinaida Grecianii. În ea au încredere total sau „într-o anumită măsură” 42% din respondenți (11% - total și 31% - într-o oarecare măsură).

Este relativ înalt și rating-ul altor persoane de primă importanță din țara noastră. 41% din respondenți au încredere în Marian Lupu (9% au încredere totală și 32% - „într-o anumită măsură”). În Președintele țării Vladimir Voronin au încredere 37% (13% - în totalitate și 24% - într-o anumită măsură). Niciunul din liderii politici însă nu se bucură de încrederea majorității populației. În continuare, în ordinea nivelului de încredere, urmează: D.Chirtoacă (34%), V.Tarlev (29%), S. Urecheanu (18%), V. Filat (17%), E. Ostapciuc (17%), O. Serebrian (11%), D. Braghiș, Iu. Roșca, V. Cubreacov și E. Mușuc (10%). Alți lideri politici au fost menționați de mai puțin de 10% din respondenți.

În țară nu există niciun partid politic care s-ar bucura de încrederea majorității populației. Cel mai înalt este rating-ul Partidului Comuniștilor (în acest partid își exprimă încrederea 32% din respondenți). Rating-ul altor partide este mult mai mic. Astfel, în Partidul Alianța „Moldova Noastră” au încredere doar 19% din respondenți. Procentul încrederii în Partidul Liberal Democrat constituie 18%, în Partidul Democrat – 14%, în Partidul Liberal - 13%, în Partidul Popular Creștin Democrat și în Partidul Social Democrat – câte 12%, în Partidul Mișcarea „Acțiunea Europeană”- 10%, în Partidul Național Liberal – 8%, în Mișcarea Social-Politică „Равноправие” – 7% și în Partidul Popular - Republican – 4%.

Este cunoscut faptul că nu doar în Moldova, ci în lumea contemporană în general este răspândit fenomenul insatisfacției populației vizavi de propriul sistem social-politic. Din moment ce economia capitalistă prezintă mai multe posibilități de îmbogățire, ea se răspândește în lume și toate țările noi se orientează în această direcție, inclusiv Moldova. Bunurile sociale însă în economia de piață sunt distribuite foarte neproportional, această diferență crescând permanent. De aici apare impulsul pentru insatisfacția permanentă a populației față de puterea în stat.

Nivelul înalt al insatisfacției față de conducerea țării este caracteristic pentru multe țări occidentale dezvoltate. Astfel, circa 2/3 din americani consideră că majoritatea persoanelor cu funcții de răspundere în stat nu se interesează care este opinia oamenilor simpli vizavi de activitatea lor.¹

Insatisfacția cauzată de sistemul social-politic influențează, de regulă, asupra nivelului de dezvoltare a responsabilității civice și asupra comportamentului electoral.

Nivelul responsabilității civice a populației poate fi stabilit bazându-ne pe studiul regulamentului participării la votare. Sondajul a demonstrat că, în cazul în care alegerile s-ar desfășura în prima duminică (care urmează după sondaj), atunci:

- ar merge în mod cert la vot 53% din respondenți;
- probabil că s-ar prezenta 24%;
- probabil că nu s-ar prezenta 9%;
- sunt siguri că nu ar merge 8%;
- nu s-au determinat 6%.

Datele de mai sus reflectă tendința destul de mică de participare la alegerile în organele puterii. Doar un pic mai bine de jumătate din respondenți sunt siguri că ar merge la urne. Un mare număr din cei chestionați deja sunt bine determinați să nu participe la vot (8%).

Este mare, de asemenea, și numărul celor care stau la dubii – fiecare al treilea nu știe încă dacă va participa sau nu la alegeri. Trebuie să se ia în considerație faptul că procentul răspunsurilor pozitive la întrebarea ce ține de participarea la votare este în mod

¹ Pharr, S., Putnam, R.D. Disaffected democracies. What's troubling the trilateral countries. - Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000, p.9.

evident ridicat. După cum se știe, în procesul efectuării cercetărilor sociologice, fiecare respondent, în mod conștient sau inconștient, încearcă să apară în fața intervievaților într-o lumină cât mai favorabilă. Acest lucru devine deosebit de pregnant atunci când este vorba despre responsabilitatea civică. Astfel, datele prezentate demonstrează un activism electoral scăzut al populației.

Sondajul a arătat că indicii electorali nu cresc odată cu creșterea nivelului de instruire a respondentului. În felul acesta, vor merge la urnele de vot (vor participa cu siguranță la vot sau „probabil” vor participa):

- 74% din respondenții cu studii medii incomplete;
- 80% din respondenții cu studii medii;
- 79% din respondenții cu studii de liceu sau colegiu;
- 71% din respondenții cu studii superioare.

Prin urmare, refuzul participării la alegeri a unui important număr de persoane cu drept de vot nu va contribui la creșterea numărului celor care vor vota din rândurile alegătorilor mai instruiți. Se știe că în unele țări nu participă la alegeri cea mai puțin instruită parte a electoratului, persoanele care nu se pot clarifica în situația politică și de aceea refuză să voteze. În condițiile Moldovei situația este de altă natură. Persoanele mai instruite, uneori chiar mai frecvent decât alte categorii de populație, iau o hotărâre negativă mult mai devreme. Au luat o hotărâre negativă 10% din respondenții cu studii medii, 12% din cei cu studii de liceu și colegiu și 19% din cei cu studii superioare. În concluzie, nivelul instructiv al participanților la vot se poate dovedi a fi chiar mai jos decât nivelul corespunzător al electoratului în general.

Datele electronice ale persoanelor care reprezintă populația băștinașă sunt, în medie, mai ridicate comparativ cu datele minorităților etnice. Astfel, dintre moldoveni sunt tentați să meargă la vot, într-o anumită măsură, 78% din respondenți, dintre ruși – 71%, dintre ucraineni – 69%. În același timp, au hotărât în mod sigur să nu voteze doar 11% din moldoveni, 15% din ucraineni și 21% din ruși. Predispoziția de protest este, astfel, mai puternică la minoritățile naționale.

Situația materială a respondenților influențează considerabil asupra formării legităților electorale. Într-o măsură sau alta sunt tentați să voteze 72% din persoanele cu stare materială proastă, 76% din cele cu stare materială medie și 81% din cele cu stare materială bună. Procentul persoanelor care au hotărât în mod cert să nu voteze scade pe măsura creșterii situației materiale a respondenților: 14% din persoanele cu stare materială grea vor renunța în mod sigur la alegeri, 9% din cele cu stare materială medie și doar 5% din cele cu stare materială prosperă. Astfel, este evidentă legătura directă dintre nivelul situației materiale și legitatea prezentării la vot. Vârsta nu are o influență substanțială asupra răspunsurilor respondenților privitor la participarea la urne.

Dacă în duminica care urmează după sondaj ar avea loc alegeri parlamentare, o mare parte din respondenți (41%) nu ar ști cu cine să voteze. Alte 4% nu au dat un răspuns concret. Cu alte cuvinte, aproximativ jumătate din cei chestionați nu și-ar fi putut exprima doleanța civică, n-ar fi putut face o alegere întemeiată. Dintre respondenții care împărtășesc anumite convingeri politice, cei mai mulți au pledat în favoarea Partidului Comuniștilor (20%). Acest procent este mult mai mare în comparație cu celelalte partide și mișcări politice.

În continuare, conform numărului de voturi acumulate, cu o mare departajare, urmează: Partidul Alianța „Moldova Noastră” cu 9%, Partidul Liberal Democrat din Moldova cu 7%, . Partidul Liberal – 4%, Partidul Democrat din Moldova și Partidul Social Democrat (fiecare câte 3%). Celelalte partide și mișcări politice au acumulat sub

3%. Se cere menționat momentul că denumirile multor partide sunt foarte asemănătoare, fapt ce, în mod sigur, de asemenea îi împiedică pe mulți alegători să-și formuleze preferințele politice.

Numărul considerabil de respondenți care refuză să participe la vot și nu-și pot determina convingerile politice subliniază o dată în plus necesitatea introducerii în buletinele de vot a rubricii „împotriva tuturor”. Acest lucru le-ar permite tuturor alegătorilor să-și exprime propriile convingeri. Cercetările au demonstrat că convingerile politice și comportamentul real al respondenților se deosebește în dependență de caracteristicile social-demografice. Să analizăm structura social-demografică a persoanelor care dispun de anumite legități electorale.

În structura electoratului Partidului Comuniștilor, bărbații și femeile se prezintă aproximativ cu aceeași frecvență. Se cere semnalat numărul mare de persoane cu un nivel scăzut de instruire care sunt de acord să voteze cu comuniștii. În felul acesta, dintre persoanele care nu au studii medii, 27% din respondenți vor vota cu comuniștii. Dintre persoanele cu studii medii – 22%, dintre persoanele cu studii medii de specialitate – 16%, dintre cele cu studii superioare – 14%.

Moldovenii, rușii, ucrainenii se pronunță aproape cu aceeași frecvență în favoarea Partidului Comuniștilor (respectiv 20%, 18%, 22%). În orașe respondenții se pronunță mai rar în favoarea Partidului Comuniștilor decât în localitățile sătești. Dintre orășenii chestionați de noi 15% au menționat că vor vota cu Partidul Comuniștilor, dintre locuitorii zonelor rurale – respectiv 26%.

Partidul Comuniștilor este mai popular în rândul persoanelor de vârstă înaintată. Dintre cei care au depășit vârsta de 60 de ani vor vota cu acest partid 33% din respondenți. Dintre grupurile mai mici de vârstă – de la 14% la 21%. În linii generale, analiza a demonstrat că în toate grupurile identificate în funcție de sex, vârstă, nivel de instruire, situație materială, tipul localității (oraș-sat), numărul adeptilor comuniștilor este mai mare decât al adeptilor oricărui alt partid politic. Numărul respondenților care au declarat că susțin alte partide este mic, de aceea este imposibilă efectuarea unei analize reprezentative a structurii social-demografice a adeptilor acestora.

Un interes deosebit îl prezintă analiza grupului de persoane care nu s-au decis, care n-au fost în stare să aleagă partidul cu care ar fi tentați să voteze. După cum se știe, dificultatea unei asemenea alegeri este motivul principal al refuzului de participare la vot în general. Cu atât mai mult cu cât la momentul actual în țară numărul persoanelor indecise este mai mare decât al adeptilor oricărui partid. În rândul bărbaților și femeilor procentul celor indeciși este identic (41%). El este aproximativ identic în rândul populației urbane și rurale, în rândul persoanelor de diferite vârste.

Se face simțită influența nivelului de instruire. Dintre persoanele cu cel mai înalt nivel de instruire numărul celor indeciși este mai mic: dintre persoanele cu studii superioare - 36%, cu studii medii de specialitate – 40%, cu studii medii – 43%, cu studii medii incomplete – 42%. Influența nivelului de instruire există realmente, însă, după cum rezultă din datele prezentate anterior, nu este definitorie. Asupra formării anumitor legități politice influențează și nivelul situației materiale. Dintre persoanele cu o situație materială precară 42% sunt indecise, cu situație materială medie – 40%, cu situație materială bună – 33%. Prin urmare, persoanele cu o situație materială bună sunt mai tentate să facă o anumită alegere. Numărul persoanelor indecise în rândul moldovenilor, rușilor, ucrainenilor este, în mediu, același.

După cum se știe, după alegerile parlamentare din 4 aprilie 2005, trei partide de opoziție (PPCD, PD și PSD) și partidul majoritar (al comuniștilor) au votat în favoarea

alegerii lui V. Voronin în funcția de Președinte al Republicii Moldova. Răspunzând la această întrebare, respondenții s-au împărțit în tabere aproximativ egale a câte 33% care au calificat acest eveniment ca fiind pozitiv și negativ, 15% - au rămas indiferenți. Fiecare al cincilea interviuat (19,3%) nu a dat un răspuns cert. Sondajul a arătat că numărul persoanelor care au dat un răspuns pozitiv aproape a coincis cu numărul celor care au încredere, într-o anumită măsură, în președinte. De aici rezultă că această procedură a fost apreciată pozitiv de către cei care ar fi dorit să-l vadă pe actualul președinte în acest post.

Deosebit de frecvent apreciau pozitiv acest eveniment persoanele cu studii medii incomplete și complete -34-43%, mai rar – persoanele cu studii superioare (25%). Evenimentul în cauză a fost apreciat pozitiv de persoanele de vârstă înaintată (40% din persoanele ce au depășit vârsta de 60 de ani și doar 19% dintre tinerii de până la 30 de ani), de locuitorii zonelor rurale (dintre locuitorii satelor – 39%, dintre locuitorii orașelor – 28%).

În cadrul cercetării am estimat cum a evoluat mobilitatea electorală a cetățenilor care au participat la alegerile parlamentare din 2005. Astfel, din alegătorii PCRM din 2005, 40% ar vota iarăși pentru aceeași formațiune, iar 40% sunt indeciși. 3,5% optează azi pentru PLDM, 2,2% - PSD și 1,9% - AMN. Alegătorii Blocului „Moldova Democrată” optează azi pentru AMN (24,7%), PLDM (11,2%), PDM (10,1%), PL (7,9%), PSD (5,6%), iar peste 30 la sută sunt indeciși. Votanții PPCD din 2005 ar vota același partid doar în proporție de 23,2%, 20 la sută nu știu, iar restul ar opta pentru PL (13,9%), AMN (11,6%), PLDM (7,3%) ș. a. Iar dintre cei care au votat acum patru ani partidele extraparlamentare și candidații independenți 10,6% ar vota acum PLDM, 9,7% - AMN, 6,8% - PL.

37% din populație s-au dat cu părerea că șansele partidelor de opoziție, care au aceleași programe politice vor spori dacă vor candida la alegerile parlamentare din 2009 pe o singură listă, 18% din intervievați consideră că șansele nici nu vor spori, nici nu se vor micșora, 3% - că ele se vor micșora, iar 43% nu și-au format o părere în această privință.

Prezintă interes studiul opiniei publice în domeniul relațiilor internaționale. Relațiile cu alte state sunt apreciate de către cetățenii Moldovei după cum urmează. Procentul persoanelor care au menționat că aceste relații sunt bune sau foarte bune a constituit:

Rusia – 59% din respondenți;

Ucraina – 58%;

România – 49%;

Uniunea Europeană – 49%;

SUA – 44%.

Astfel, potrivit opiniei respondenților, Republica Moldova are cele mai bune relații cu Rusia și Ucraina, relații bune, într-o măsură sau alta - cu Uniunea Europeană și România. Relațiile cu SUA sunt, după părerea respondenților, cele mai nefavorabile. În cazul în care în duminica următoare respondenții ar fi puși în situația de a se pronunța pe marginea problemei referitoare la aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, cea mai mare parte a respondenților (63%) ar vota pro. Doar 12% ar vota împotriva. Judecând după răspunsurile celor intervievați, dacă ar avea loc un referendum de acest fel, atunci doar 5% din respondenți nu ar participa la el. Fiecare al cincilea respondent (20 %) nu a fost în stare să exprime clar care ar fi modalitatea de vot la acest referendum.

În favoarea integrării în Uniunea Europeană s-au pronunțat cel mai activ persoanele mai instruite: 70% din persoanele cu studii superioare și medii de specialitate

și doar 49% - din cele cu studii medii incomplete. A fost obținută o gamă largă de răspunsuri în această chestiune în dependență de naționalitatea respondenților. Astfel, dintre moldoveni, 69% s-au pronunțat pentru integrarea în Uniunea Europeană, dintre ruși – doar 53%, dintre ucraineni – 47%.

Opiniile diferă și în dependență de situația materială a respondenților: au răspuns afirmativ la întrebare 50% din respondenții cu o situație materială dificilă, 69% - cu situație materială medie și 74% - cu situație materială bună.

Dacă în duminica următoare ar avea loc un referendum privind aderarea Republicii Moldova la NATO, se poate afirma cu certitudine că acest referendum ar fi valid. Doar 9% din respondenți nu ar participa la desfășurarea lui. E drept, nu toți respondenții au fost la fel de unanimi comparativ cu întrebarea referitoare la aderarea la Uniunea Europeană. Opiniile s-au divizat în felul următor: 21% s-au pronunțat în favoarea aderării, iar 39% - împotriva acesteia. Este mare și numărul celor care nu sunt la curent dacă este necesar ca Moldova să adere la NATO (26%). Există, de asemenea, un grup de persoane care în general nu știu ce reprezintă NATO (5%).

În Moldova în favoarea aderării la NATO pledează mai ales bărbații (26% dintre bărbați și 16% dintre femei), persoanele cu un înalt nivel de instruire (29% dintre persoanele cu studii superioare și doar 14% dintre cele care nu au studii medii), persoanele cu o situație materială bună (39% dintre persoanele cu o situație materială bună și doar 13% dintre persoanele cu situație materială grea), tinerii mai des decât reprezentanții grupurilor mai mari de vârstă (31% dintre tineri până la 30 de ani și doar 8% dintre persoanele mai în vârstă de 60 de ani). Dintre reprezentanții diferitor naționalități, cel mai mare număr de adepți ai aderării la NATO se înregistrează printre moldoveni (30%).

Patru din zece intervievați sunt de părerea că „Moldova ar trebui să colaboreze cu Rusia în baza principiului avantajului reciproc”, 26% opinează că „Moldova ar trebui să aibă relații pragmatice cu Rusia „bazate pe respectarea suveranității și integrității teritoriale ale RM”, fiecare al cincilea respondent este de părere că Moldova trebuie neapărat să colaboreze cu Rusia, 7% consideră că „Moldova trebuie să ia o poziție principială, să nu cedeze în nici un caz” și doar 1% din respondenți ar dori ca Moldova să întrerupă toate legăturile cu Rusia. Ceilalți (7%) nu au dat un răspuns clar.

Aproape o jumătate din respondenți consideră că „Moldova ar trebui să colaboreze cu România în baza principiului avantajului reciproc”, fiecare al cincilea respondent este de părere că Moldova trebuie să aibă relații speciale cu România bazate pe unitatea de limbă, cultură și istorie, 15% consideră că „Moldova trebuie să colaboreze în mod obligatoriu cu România în procesul de integrare europeană” și 8% din respondenți ar dori ca Moldova să întrerupă toate legăturile cu România. Ceilalți (12%) nu au dat un răspuns clar.

Respondenții nu au ajuns la un numitor comun în ceea ce privește aptitudinile actualei guvernări de a reintegra țara (de a reîntoarce regiunea Transnistreană). Respondenții s-au împărțit în trei grupuri diferite: $\frac{1}{4}$ - cei care sunt de părere că acest lucru va reuși, 41% - cei care sunt de părere că acțiunea va eșua și $\frac{1}{3}$ - cei care nu s-au decis. Nu a fost remarcată o interdependență clară între opiniile pe marginea acestei probleme și caracteristicile social-demografice.

În timpul campaniei electorale din 2005 respondenții aflau despre procedura de votare, în principiu, din mijloacele de informare în masă (56% din respondenți), mai rar – obțineau explicații nemijlocit la secția de votare (16%), și mai rar de la prieteni, cunoștințe, rude (15%), din notele informative - 12%.

Analiza aprecierilor subiective ale importanței diferitor mijloace de informare în masă a demonstrat că pentru populație cea mai importantă sursă de receptare a informației

o reprezintă, în mod stabil, televiziunea. 76% din respondenți au menționat televiziunea drept sursă de informație de primă importanță. Pentru alte 12% din respondenți această sursă de informație se situează pe locul doi, pentru 5% - pe locul trei. Prin urmare, 93% din respondenți consideră televiziunea drept cea mai importantă sursă de informație.

Pe locul doi se situează radioul. El a fost menționat de 56% din respondenți. În acest sens, adevărul este că, în calitate de sursă de informație de primă mărime acesta a fost indicat doar de 7 % din respondenți. În esență, radioul este important „în al doilea” sau „în al treilea rând”.

Pe locul al treilea se situează ziarul, revistele și alte ediții periodice. Acestea au fost menționate în calitate de sursă de informație de primă importanță - 44% din respondenți. În această ordine de idei, doar 5% le-au menționat ca fiind importante „în primul rând”, 24% – importante în rândul doi și 15% - în al treilea rând.

Familia a fost indicată în calitate de sursă de informație de către 34% din respondenți.

În continuare, în ordinea răspândirii, urmează prietenii și vecinii. Această sursă a fost menționată de 29% din respondenți. Colegii de serviciu au fost menționați și mai rar – 14%. Pentru 13% din respondenți o sursă importantă de informație s-a dovedit a fi rețeaua Internet. Deși numărul utilizatorilor rețelei Internet este mic, el este mult mai mare decât în anii precedenți.

Nu este atât de mic numărul respondenților care folosesc zvonurile drept sursă de informație (8% din respondenți). În esență, potrivit estimărilor respondenților, această sursă nu furnizează informație de primă importanță. Cercetările au demonstrat nivelul recurgerii populației la diferite mijloace de informare în masă. Cea mai răspândită cale de recepționare a informației o reprezintă televiziunea. Zilnic sau aproape zilnic privesc televizorul 82% din respondenți. Pe locul al doilea se poziționează radioul. Jumătate din respondenți (50%) audiază zilnic sau aproape zilnic radioul. La fel de des citesc ziare doar 13% din respondenți, iar cărți – doar fiecare al nouălea (11%).

În linii generale, aproape toată populația țării cel puțin uneori privește televizorul. Doar 4% din respondenți nu au privit televizorul de mai bine de trei luni sau n-au fost în stare să dea un răspuns cert la întrebare. Nouă din zece locuitori ai țării privesc televizorul cel puțin de câteva ori în săptămână. Doar 11% din respondenți n-au audiat radioul de trei sau mai multe luni. 17% din respondenți n-au citit mai bine de 3 luni ziare, iar cărți – 38%. În felul acesta, este evident că mijloacele audiovizuale de informare în masă se bucură de o mai mare popularitate în rândul populației decât producția scrisă: ziare și, mai ales, cărți. Frecvența apelării la mijloacele de informare în masă diferă în dependență de caracteristicile social-demografice ale respondenților.

O influență esențială asupra frecvenței apelării la televiziune o manifestă nivelul de instruire. Astfel, dintre persoanele cu studii medii incomplete privesc televizorul zilnic 66%, dintre cele cu studii superioare – 91%. Prin urmare, nivelul de instruire sporește interesul pentru vizionare și timpul dedicat acestui gen de activitate. Este hotărâtoare și influența vârstei. Persoanele tinere și cele de vârstă medie privesc televizorul aproape cu aceeași frecvență – 83-90% o fac zilnic. Persoanele care depășesc vârsta de 60 de ani însă privesc televizorul mai rar: doar 65% o fac zilnic. Bărbații și femeile privesc televizorul cu aproximativ aceeași frecvență. Nivelul situației materiale influențează destul de mult asupra frecvenței vizionării televizorului: cu cât acesta este mai înalt, cu atât mai mulți respondenți din grupul respectiv privesc zilnic televizorul. Dintre persoanele cu situație materială precară privesc televizorul zilnic sau aproape zilnic 76%, dintre cele cu situație materială medie - 84%, dintre cele cu situație materială bună – 94%. De aici reiese că

persoanele mai înstărite privesc televizorul mai des. Locuitorii orașelor privesc mai des televizorul în comparație cu locuitorii zonelor rurale. Diferența este însă nesemnificativă. În felul acesta, utilizarea mijloacelor de informare în masă se deosebește esențial în dependență de vârstă, nivelul de instruire și situația materială a respondentului. Tinerii cu studii superioare și cu o situație materială bună utilizează în modul cel mai activ mijloacele de informare în masă. În structura utilizării MIM televiziunea joacă un rol de frunte, sunt utilizate pe larg radioul și ziarele. Apelarea la carte din partea persoanelor de vârstă matură care au finisat studiile are loc, spre regret, mult mai rar decât în perioada sovietică. Situația materială a respondenților diferențiază foarte mult apelarea la MIM.

Datele obținute arată că absenteismul politic, refuzul de a vota și de a participa în general la viața politică a Moldovei sunt legate, în principiu, de lipsa abilităților de pătrundere în esența situației politice, de imposibilitatea elaborării unei atitudini proprii față de liderii politici și formațiunile politice. Caracteristicile social-demografice obiective ale respondenților influențează în cea mai mică măsură asupra luării deciziilor privind prezența la vot.

Bibliografie:

1. Heath A., Evans G., Mărginean I. Politici și clase sociale în Europa de Est. // Revista de Cercetări Sociale, 1994, nr. 2, p.29-40.
2. George A.Kourvetaris. Political Sociology: Structure and progress. - Boston, London 1999, p.134.
3. Dmitrenco Sv., Mocanu V., Rusandu I. Societatea contemporană: aspecte social-economice și politice. Chișinău, Ed Știința 2007.
4. Lepset, Seymour M. Political Man: The Social Basis of Politics, updates. - Ed. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000, p.191.
5. Bernard Denni Patrick Lecomte. Sociologie du politique. - Presses Universitaires de Grenoble, 1999.
6. *Statul, Societatea, Omul: realizări și probleme ale tranziției.* (Sub redacția membrului corespondent al AȘM Roșca Al). - Chișinău, 1998.
7. Timuș A. Interesele, binele omului – problema-cheie a reformelor sinteze sociologice. - Chișinău, Editura “Paragon”, 2006.
8. Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu. Dicționar de sociologie. - Ed. Babel, București, 1998.
9. Cătălin Zamfir. Spre o paradigmă a gândirii sociologice. Ed. Cantes, Iași 1998
10. Cătălin Zamfir, Simona Stănescu. Enciclopedia dezvoltării sociale. - Ed. Polirom, Iași, 2007.
11. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание и управление. – Москва: Политиздат, 1981. – 432 с.
12. Бурдые П. Социология политики. – Москва: Socio-Logos, 1993. – 336 с.
13. Гельман В. Я. Постсоветские политические трансформации: наброски к теории // Общественные науки и современность, 2001, № 1, p. 55-69.
14. Жуков В.И. Модернизация социальных отношений в России: замыслы, итоги, возможности // Социологические исследования, 2005, №6, p. 27.
15. Левада Ю. А. Homo Post-Soveticus // Общественные науки и современность, 2000, № 6, p. 5-24.
16. Тощенко Ж. Т. Социология. - Москва, 1994.
17. Тузиков А.Р. Идеи демократии: социологическая интерпретация // Социологические исследования, 2005, №3, p.38.
18. Цыганков А. П. Национальная идентичность и политико-экономические стратегии в постсоветском пространстве // Вопросы философии, 2001, № 11.

PROBLEMA ADEVĂRULUI ÎN TRATAREA CONȘTIINȚEI NAȚIONALE

In the article we presented an analysis of the philosophical concept of truth in relation to the term of the national consciousness the Republic of Moldova. Although several disciplines humanitarian ownership claim to truth in treating this problem controversial testing, with the requirements put forward by the theory of scientific knowledge, is the presence of several factors related to the field of subjectivity, and scientific truth, as we , operates with such notions as objectivity requirements, causation, General, universally, etc..

Din momentul declarației independenței sale și până astăzi populația băștinașă a Republicii Moldova trece prin grele încercări cu privire la interpretarea evenimentelor istorice din trecutul său, fapt care se reflectă și asupra problemelor de identitate. Diferite segmente ale populației, în dependență de cum califică anumite episoade din trecutul acestui teritoriu, se autoidentifică diferit. Chiar dacă rezultatele recensământului din anul 2004 ar fi fost recunoscute de către toate segmentele populației și cifrele ar fi fost altele, adică mai aproape de realitate (cum se pretinde), oricum problema n-ar fi dispărut.

Cel mai trist nu este faptul că populația se autoidentifică diferit, ci că acest lucru duce la situații de conflict, lipsă de toleranță, impunerea punctului de vedere al uneia dintre părți celeilalte, și în ultimă instanță, duce la dezbinare și lipsă de coeziune în sânul locuitorilor țării, iar în condițiile actuale de dezvoltare a Republicii Moldova unitatea este unul din factorii principali cu ajutorul căruia s-ar putea depăși condițiile economice dificile în care ne găsim.

Aspectul pe care dorim să-l abordăm nu ține de necesitatea de a determina de care parte este adevărul, ci de altă natură. Noi ne punem întrebarea: în ce măsură este îndreptățită o parte a populației să afirme că identitatea pe care ea și-o asumă este justificată din punct de vedere științific, adică adevărată, iar identitatea pe care și-o asumă cealaltă parte a populației este falsă?

Aplicând cunoștințele de filosofie la situația dată, fenomenul cercetat ni se va prezenta într-o ipostază mult mai clară.

În secolul XX progresul științei din diferite sfere a pus la ordinea zilei problema distincției dintre realitatea obiectivă și „existența obiectivă determinată cu mijloacele și în cadrul marilor scheme de descriere teoretică a naturii”,[1] după cum spune cunoscutul savant Ilie Pârvu. Deoarece fizica a fost acel domeniu al științei care a avut cele mai multe succese în această perioadă, realitatea determinată de teoriile științifice respective și s-a numit realitate fizică. În contextul nostru conceptul de „realitate fizică” îl vom aborda cu înțelesul de realitate determinată de teoriile științifice sau pe scurt realitate științifică. Deși domeniul analizat de către noi ține de științele umanitare, adică nu se supune rigorilor aplicate științelor exacte {la una din manifestările științifice de la Facultatea Asistență Socială, Sociologie și Filosofie a USM (în prezent Facultatea Asistență Socială și Sociologie) cercetătoarea ieșeană Elena Puha afirma că științele umanitare nu descoperă adevăruri, ci ne propun valori [2], dorim să atragem atenția asupra faptului că chiar și în cazul ultimelor (științelor exacte) s-a pus problema condițiilor pe care acestea trebuie să le îndeplinească pentru ca realitatea cercetată să fie integrată în cea teoretică.

În literatura de specialitate se enumeră mai multe criterii (numite criterii de realitate fizică) de acest fel, cum ar fi: „criteriul consistenței și simplității conceptelor sau

ipotezelor teoretice”[3], „criteriul invarianței”,[4] „observabilității principale, măsurabilității, verificabilității, falsificabilității”,[5] criteriul „legității”,[6] „principiul corespondenței sau consistenței externe”.[7] Vom descifra doar câteva dintre ele. De exemplu criteriul invarianței constă în aceea că realitatea cercetată trebuie să fie prezentă în mai multe experimente independente unul față de altul; criteriul observabilității principale înaintea cerința ca entitatea analizată să fie prezentă în diferite experimente; criteriul legității constă în aceea că conceptul cercetat poate fi acceptat dacă inexistența lui ar contrazice una din legile științei adoptată anterior; principiul corespondenței cere ca noua ipoteză să conserve legile și raporturile vechii teorii ș. a. m. d..

Din câte vedem, cerințele sunt foarte dure, chiar dacă nici un criteriu nu este exclusiv și chiar dacă domeniul nostru ar cere niște concesii. Sub aspectul propus de către noi atenției, aceste criterii nu-s de neglijat, mai ales că afirmația savantul român Teodor Dima [8] este susținută și de alți cercetători, precum că „conceptul realității fizice este un concept epistemologic” [9]. Trecută prin șirul acestor cerințe, termenii de conștiință națională sau națiune nu prea rezistă criticii, adică nu reprezintă, cel puțin, în totalitate o realitate teoretică, ci se mențin la nivelul de ipoteze.

Dar nu ne oprim aici și continuăm să analizăm termenii noștri prin prisma teoriei cunoașterii științifice. Este cunoscut că în filosofie se face o distincție între cunoașterea științifică și cea comună. Cunoașterea științifică se caracterizează prin sistematizarea cunoștințelor, utilizarea mijloacelor tehnice avansate de măsurare și fixare a fenomenelor realității, prin utilizarea observației și a experimentului, termenilor specifici, legilor, ipotezelor și teoriilor etc. Pe când cunoașterea comună este caracterizată de experiența și obișnuința de veacuri ce s-a înrădăcinat în activitatea oamenilor, factorul determinant aici fiind timpul. În epistemologie s-a încercat în mai multe rânduri să se diferențieze între teoriile științifice și pseudoteorii, adică să se rezolve problema „demarcației” [10], cum a numit-o gânditorul englez Karl Raimund Popper.

Savantul contemporan Mario Bunge evidențiază câteva deziderate fundamentale ale construcției de teorii științifice, care, după părerea dumnealui „pot fi folosite ca un criteriu de indicare a teoriilor științifice față de pseudoteorii” [11]:

- „a sistematiza cunoașterea prin stabilirea de relații logice între elementele anterior neconectate; în particular a explica generalizările prin derivarea lor din ipoteze superioare;
- a explica fapte cu ajutorul sistemelor de ipoteze care implică propoziții exprimând faptele considerate;
- a mări cunoașterea prin derivarea de noi propoziții (e. g. predicții) din premise în conjuncție cu informația relevantă;
- a spori testabilitatea ipotezelor, supunându-le pe fiecare controlului altor ipoteze ale sistemului” [12].

Cercetătorul pomenit anterior, K. R. Popper, înaintea un nou criteriu de demarcație, care, după el, nu mai lasă loc de dubii și care ar pune capăt acestei probleme: „nu verificabilitatea, ci falsificabilitatea trebuie să fie luată drept criteriu de demarcație, ... un sistem al științelor empirice trebuie să poată eșua în confruntarea cu experiența” [13]. Trecute, fiind, diferitele concepții cu privire la termenul de națiune prin prisma cerințelor de mai sus observăm foarte ușor cât de departe sunt ele de la a pretinde că au formulat adevăruri științifice, iar în fața criteriului falsificabilității acestea sunt totalmente dezarmate. Pentru ilustrare exemplificăm: ne putem noi oare imagina că peste un anumit timp să se descopere că o anumită identitate asumată de către cineva nu mai corespunde ultimelor realizări ale științei?! ...

Desigur, toate încercările de a căuta un răspuns la întrebările ce țin de o realitate socială, de a găsi o legitate care ar ghida evenimentele istorice s-au făcut cu intenții nobile și au tins spre maximum de obiectivitate, adică au fost prin intenție preocupări teoretice. Prin rezultat, însă, acestea au rămas la nivelul de încercări, de ipoteze, dat fiind faptul gradului extrem de complex al realității analizate și a concluziilor contradictorii obținute.

Prin domeniile cercetate, științele umanitare mențin acest subiect în aria lor. Astfel, conceptul de națiune se află la intersecția a așa științe cum ar fi istoria, politologia, sociologia, antropologia, etnologia, filosofia socială, psihologia socială ș. a. Deoarece toate aceste discipline utilizează faptele istorice în explicațiile lor, ne vom opri puțin la istorie, ca la reprezentantul principal al științelor umanitare cu referire la problema noastră și vom analiza statutul ei din punctul de vedere al adevărului științific.

Cercetătoarea bucureșteană Cecilia Tohăneanu (specialist în filosofia științei), în lucrarea cu titlu relevant pentru subiectul analizat (*Epistemologia istoriei*), afirmă: „Gânditorii angajați efortului ambițios de a formula o interpretare globală a procesului istoric au conceput acest proces în termeni foarte divergenți. Pentru unii, el apare ca un proces neliniar spre o fază viitoare fundamental superioară, pentru alții el urmează un curs ciclic; unii susțin că schimbarea socială se conformează unor principii cauzale similare celor puse în evidență de științele naturii, alții, dimpotrivă, văd această schimbare în termenii noțiunilor intenționale; în sfârșit, istoria este interpretată ca un rezultat fie al unei ordini necesare, fie al jocului întâmplării sau al libertății” [14]. K. R. Popper afirmă și mai hotărât: „Nu poate exista o istorie a „trecutului așa cum a fost în fapt”, pot exista numai interpretări istorice dintre care nici una nu e definitivă; iar fiecare generație are dreptul de a-și făuri una proprie” [15]. Iar în altă parte: „Nu există o istorie a omenirii, există numai un număr indefinit de istorii a tot felul de aspecte ale vieții umane. Iar unul dintre acestea este istoria puterii politice. Ea este ridicată la rangul de istorie a lumii. După mine, însă, a gândi astfel înseamnă a comite un delict împotriva oricărei concepții decente despre omenire. E aproape ca și cum ai trata istoria delapidărilor sau a jafului, sau a otrăvirilor drept istoria omenirii. Pentru că istoria luptelor pentru putere nu este altceva decât istoria crimei internaționale și a asasinatelor în masă (...). Aceasta este istoria care se învață în școli și unii din cei mai mari criminali ai ei sunt ridicați în slăvi ca eroi ai istoriei” [16]. Punctele acestea de vedere nu sunt noi și carențele istoriei sunt recunoscute chiar și de către istorici. De exemplu, istoricul francez Marc Ferro afirmă în una din cunoscutele sale lucrări: „*De fapt, istoriei, indiferent de tendința ei către cunoașterea științifică, îi sunt caracteristice două funcții: lupta și tămăduirea. Aceste misiuni s-au îndeplinit în diferite timpuri diferite, dar sensul lor a rămas neschimbat. Indiferent de faptul dacă se proslăvește Isus Cristos în Spania franchistă, națiunea și statul în epoca republicană a Franței, partidul comunist în URSS sau în China, istoria rămâne la fel de misionară: imaginea științifică și metodologia nu servesc decât un fard al ideologiei*” [17]. În mediul științific autohton la fel s-au făcut cercetări ce țin de problemele sensului procesului istoric [18].

Prin urmare, luând în considerație cele spuse mai sus, nu putem afirma că anumite puncte de vedere ce se fac auzite în tabere diferite cu privire la interpretarea anumitor evenimente din istoria teritoriului pe care-l locuim ar pretinde la adevăr științific sau cu atât mai mult la adevăr absolut. Atâta timp cât interesele diferitor grupuri sunt superioare interesului științei, nu putem vorbi despre obiectivitate în tratarea acestor probleme. Chiar și-n plan mondial ne ciocnim de situații analogice. De exemplu, tratarea diferită a evenimentelor celui de-al Doilea Război Mondial de către Federația Rusă și Europa, China și Japonia, Rusia și Japonia; diferite probleme legate de trecutul istoric dintre

Turcia și Armenia, Ucraina și România, etc., exemplele ar putea continua incluzând toate zonele geografice ale lumii.

Dar să revenim la realitatea Republicii Moldova și să urmărim cum s-au succedat evenimentele în acești 17 ani de independență cu privire la subiectul în discuție. Cât n-ar fi de surprinzător, dar situația de conflict a luat amploare pornind de la problema „denumirii corecte” [19] a limbii.

În anul 1989, în legătură cu evenimentele binecunoscute a fost adoptată *Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești* [20]. În textul acestei legi întâlnim sintagma *limba moldovenească*. Nu este cazul să ne oprim la acest moment, deoarece pentru situația când Republica Moldova rămânea a fi parte componentă a URSS acceptarea unor așa precepte cum ar fi, „... se stabilesc cerințe în ceea ce privește cunoașterea limbilor moldovenească, rusă ... la nivelul comunicării necesar pentru îndeplinirea obligațiilor profesionale...” [21], era deja un succes. De abia în anul 1991, în textul *Declarației de independență a Republicii Moldova* [22], adoptată de către Parlament pe data de 27 august, întâlnim sintagma *limba română*, dar și atunci cu referire la decretarea acesteia ca limbă de stat (sub numele de limba moldovenească) și nu cu înțeles de *denumire corectă*, deși la aceasta se face aluzie prin utilizarea anume a acestei sintagme și nu a celei utilizate în textul legii. Presupunem că anume de aici și s-a început confruntarea cu privire la denumirea limbii. Deși nu se vede explicit că s-ar contrapune categoric un termen altuia, ulterior, în argumentele sale, mai multe grupuri de interese vor face referință anume la textul acestei declarații.

Problema ia amploare de abia în anul 1994, când se examinează textul noii Constituții. Au fost discutate mai multe variante de formulare a art. 13 (ce ține de limba de stat), dar confruntările au fost atât de dure, încât părțile prea puțin s-au ascultat unele pe altele și, în ultimă instanță, fiind conduși doar de emoții, s-a utilizat argumentul forței (una din părți a avut majoritatea necesară pentru a-și promova varianta sa). Totuși, trebuie să recunoaștem meritul deputaților în aceea că cel puțin, măcar și după adoptarea variantei finale a art. 13, s-a adresat Academiei de Științe a Moldovei după sfat: „*Pornind de la adevărul că majoritatea populației băștinașe se consideră purtătoare a glotonimului „limba moldovenească”, luând în considerație faptul că articolul 13 din Constituția țării stabilește că limba de stat a RM este limba moldovenească cu funcționare pe baza grafiei latine, recunoscând comunitatea ei sub aspect literar cu limba română, Parlamentul RM hotărăște să apeleze la AȘM (președinte - dl A. Andrieș) pentru a se pronunța asupra istoriei și folosirii glotonimului „limba moldovenească”.*” [23]

Pe data de 9 septembrie a aceluiași an Prezidiul AȘM s-a întrunit într-o ședință lărgită [24] la care au participat membrii Academiei - specialiști în domeniu, directorii de institute și mai mulți șefi de servicii de la Secția de Organizare. S-au analizat trei variante de răspuns la solicitarea Parlamentului. În final s-a votat unanim [cu 11 voturi din 13 (doi membri ai Prezidiului erau în concediu)] varianta mai amplă de răspuns al AȘM, care se încheie cu următoarele cuvinte: „*Convingerea noastră este, ... , că Articolul 13 din Constituție să fie revizuit în conformitate cu adevărul științific, urmând a fi formulat în felul următor: „LIMBA DE STAT (OFICIALĂ) A REPUBLICII MOLDOVA ESTE LIMBA ROMÂNĂ”.*” [25]

Răspunsul AȘM în această formulare desigur că a turnat gaz pe foc, însă noi dorim să atragem atenția asupra faptului dacă reprezentanții Academiei au adoptat într-adevăr o poziție justă din punctul de vedere al rigorilor științifice. Dacă sintagma *adevăr științific* pomenită în încheierea acestei decizii s-ar interpreta ca *adevăr stabilit istoric în mediul științific* atunci răspunsul ar fi fost acceptabil, dar sensul este altul – cel de adevăr stabilit

în urma cercetării științifice. Această concluzie rezultă din mai multe luări de cuvânt de la acea întrunire a Prezidiului AȘM. Dacă așa stau lucrurile, ne dăm foarte bine seama că s-a cam întrecut măsura. Este doar bine știut că unul din principiile de bază ale lingvisticii afirmă explicit că legătura dintre semnificant și semnificat este arbitrară [26], adică între numele lucrurilor și lucrurile înseși nu există nici o legătură de natură logică, cu alte cuvinte, această legătură nu este motivată științific, de aceea și s-a numit arbitrară sau convențională, vorbind în termeni acceptați de către comunitatea științifică. Dar nu vom insista pe acest subiect să presupunem că se are în vedere prima variantă de interpretare și să urmărim cum au derulat evenimentele în continuare.

Având un suport juridic serios, termenul fiind fixat în Constituție, autoritățile au încercat să-l introducă și în denumirea cursurilor de istorie și limbă, dar inițiativa a suferit eșec, ciocnindu-se de rezistența dură a mediului studentesc și nu numai. Situația s-a stabilizat doar după lungi tratative și după adoptarea de către Președintele de atunci al Republicii Moldova Mircea Snegur a unui moratoriu cu privire la problemele de istorie și limbă.

Comunitatea științifică din domeniul lingvisticii pentru a pune punctele pe „i” organizează pe data de 20-21 iulie 1995 chiar în incinta Parlamentului RM o conferință științifică internațională cu tema *Limba română este numele corect al limbii noastre* [27]. Însăși denumirea conferinței ne spune despre scopurile acesteia, iar la începutul anului 1996 Institutul de Lingvistică al AȘM revine asupra subiectului și aprobă o declarație prin care se enunță „... necesitatea imperioasă de a fixa în Legea Fundamentală a Republicii anume denumirea corectă [28] a limbii noastre de stat. Limba Română, În felul acesta în Constituție a rămas fixat și după a doua votare același adevăr revoltător privind numele limbii oficiale, de stat, nume impropriu promovat de un grup de deputați. ... există un singur adevăr științific care spune că numele corect al limbii noastre de cultură este limba română, ... ” [29]. După câteva zile Adunarea Generală Anuală a AȘM „confirmă opinia științifică argumentată a specialiștilor filologi din republică și de peste hotare (aprobată prin Hotărârea Prezidiului AȘM din 09.09.1994) potrivit căreia denumirea corectă a limbii de stat (oficială) a RM este limba română. Prezenta Declarație urmează a fi dată publicității.” [30]

Prin aceste două Declarații consecutive se clarifică definitiv punctul de vedere al AȘM asupra problemei denumirii limbii. S-a dovedit (prin aceste evenimente ce au urmat) că acea decizie a Prezidiului AȘM din 1994 trebuia înțeleasă anume în felul pomenit de noi mai sus. Utilizarea sintagmelor *denumire corectă, nume corect* a orientat comunitatea științifică pe un drum total periculos și ce este mai grav a urmat aceeași direcție în continuare.

Pe data de 29 august 2001, în mun. Chișinău, la Casa de Cultură a Universității de Stat din Moldova, are loc primul Congres al Filologilor din Republica Moldova. Pe lângă mai multe comunicări privind situația lingvistică deplorabilă de la noi din țară cu privire la limba oficială s-a insistat și asupra „*caracterului antiștiințific al art. 13 al Constituției RM*” [31] și asupra „*denumirii corecte a limbii noastre*” [32]. Dacă până acum se afirma că sintagma *limba moldovenească* nu este susținută de comunitatea științifică, apoi de aici înainte se afirmă în mod deschis și categoric că aceasta mai este și antiștiințifică (deși implicit acest lucru rezulta din 1996, din acele două decizii de la AȘM). Regretabil fapt, dar așa este și lucrurile nu se încheie aici. Aproape un an mai târziu Institutul de Lingvistică al AȘM mai face o declarație prin care se afirmă: „*Poziția Institutului de Lingvistică rămâne neschimbată: denumirea corectă a limbii noastre este Româna. Unitatea sub aspect lingvistic a R. Moldova și a României nu mai poate fi tăgăduită de nimeni, iar prin art. 13 din Constituție este consfințit un neadevăr*” [33].

Observăm o nuanță nouă în cele ce se enunță. Se atacă presupusa nerecunoaștere a unității lingvistice dintre Republica Moldova și România. Aici ar fi de menționat că din tabăra opusă nu s-au făcut auzite afirmații precum că ar fi vorba despre două limbi diferite. Probabil, ca răspuns la aceste atitudini, ministrul justiției de atunci Ion Morei precizează: „*Moldoveneasca și româna nu sunt limbi diferite*” [34]. Chiar și Vasile Stati în introducerea la „*faimosul*” său *Dicționar moldovenesc-românesc* [35] recunoaște acest lucru și nu numai aici [36]. La fel Președintele Republicii Moldova Vladimir Voronin, la una din emisiunile de la canalul privat de televiziune *NIT* din 29.11.2007 (în reluare), indirect, recunoaște aceasta prin referirea la comentariul analistului politic Vladimir Socor realizat la Radio Europa Liberă [37], care afirma caracterul plebiscitar al problemelor de așa ordin. Și mai direct, unitatea lingvistică dintre R. Moldova și România a fost recunoscută de către președintele țării la conferința de securitate de la Munchen, din 9 februarie 2008, atunci când a avut loc un schimb de replici dintre Președintele R. Moldova Vladimir Voronin și Ministrul de Externe al României Adrian Cioroianu [38]. Mai recent, Președintele Parlamentului RM, dl Marian Lupu, la întâlnirea sa cu studenții și profesorii de la Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, din 26 mai 2008, a reiterat poziția autorităților cu privire la aceste două denumiri ale limbii calificându-le ca denumiri politice [39].

Disputa aceasta sterilă ar putea continua la nesfârșit dacă nu ar fi clar că conflictul de fapt se transferă pe un alt teren – cel al istoriei, și practic așa și este. Paralel cu problema *denumirii corecte* a limbii a evoluat și problema *adevărului istoric*. Doar spunea Bogdan Petriceicu Hașdeu: „*A studia fenomenele lingvisticii totdeauna în legătură cu istoria. ...Fără ajutorul istoriei și al circulațiunii, lingvistul cel mai eminent se expune a cădea în cele mai neiertate greșeli*” [40].

Cu două luni înaintea Congresului Filologilor (1 iulie 2001) are loc Congresul Istoricilor din RM. Însă cu părere de rău întâlnim iarăși aceleași accente ca și în cazul cu denumirea limbii. În materialele publicate [41] se face referință la aceleași „*adevăr științific*” și „*adevăr istoric*”. În una din publicațiile sale (pe atunci președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova), doctorul habilitat, profesorul universitar Anaton Petrencu afirmă și mai explicit teza asupra căreia dorim să vă atragem atenția: „*...facem apel la cadrele didactice, părinți, studenți și liceeni de a-și apăra dreptul lor legitim la instruirea corectă a tinerei generații, pe baza adevărului istoric interpretat științific (sublinierea ne aparține)*” [42].

Nu cred că o să spunem ceva nou dacă vom afirma că istoria mai are multe de făcut până a ajunge la a formula adevăruri științifice universale (vezi mai sus). Pe parcursul întregii evoluții ale civilizației umane s-a căutat acea legitate, acel fir roșu care să ne satisfacă curiozitatea noastră și să ne răspundă la întrebarea de unde venim și încotro ne ducem. De aceea avem astăzi ce avem. Istoriile diferitor popoare se contrazic între ele, fiind alcătuite pe baza principiului interesului național sau de grup [43]. Pentru a depăși aceste dificultăți din cadrul disciplinei menționate se organizează mai multe manifestări științifice (de exemplu, în Chișinău s-a organizat pe 22-23 noiembrie 2007 o masă rotundă cu tema *Istorie și Memorie Colectivă în Sud-Estul Europei: Dileme ale implicării discursului politic*, pe data de 26-27 aprilie 2007 s-a organizat un colochiu regional pe tema *Constructions identitaires dans la Sud-Est Européen* etc.) cu participarea oamenilor de știință din diverse țări și susținerea financiară a diferitor instituții internaționale (Fundatia Soros-Moldova, Alianța Franceză din Moldova ș. a.). Cu părere de rău, acestea sunt interpretate de către specialiștii noștri drept un mijloc de a le îndreptăți propria concepție și nu ca un mijloc de a remedia situația existentă. În așa fel

continuă să se organizeze conferințe științifice de către fiecare grup de interes în parte prin care se promovează propriul *adevăr științific*.

Dacă am accepta ideea enunțată mai sus precum că științele umanitare nu descoperă adevăruri ci ne propun valori [44], atunci, din perspectiva filosofiei, aceste probleme legate de identitate (din punct de vedere științific, desigur) ar dispărea fără prea multe dificultăți, dar nu s-a întâmplat așa. Pe data de 24 octombrie 2001 a avut loc și un Congres al Filosofilor (cu câteva luni mai devreme avusese loc congresele istoricilor și filologilor), dar care, din păcate, a lăsat să treacă aceste probleme din societatea moldovenească pe alături.

Încă o ocazie de a clarifica lucrurile s-a ivit atunci când s-a cerut un aviz de la mai multe institute ale Academiei [Institutul de Istorie (în prezent Institutul de Istorie, Stat și Drept), Institutul de Lingvistică (în prezent Institutul de Filologie), Institutul de Filosofie, Sociologie și Drept (în prezent Institutul de Filosofie, Sociologie și Științe Politice), Institutul Minorităților Naționale și Relațiilor Interetnice (în prezent Institutul Patrimoniului Cultural)] cu privire la proiectul de lege privind *Concepția politicii naționale a RM* [45]. Însă și aici reprezentanții științei n-au putut separa știința de politica. Iată doar o afirmație din avizul Institutului de Filosofie, Sociologie și Drept: „Considerăm că proiectul legii privind Concepția politicii naționale de stat a RM necesită o riguroasă redacție științifică înainte de a fi aprobată de Guvernul Republicii Moldova” [46]. S-ar părea că specialiștii în filosofie ar fi fost cei mai indicați să explice colegilor lor despre implicațiile factorilor neștiințifici în tratarea acestor probleme, însă n-a fost să fie așa.

Presupunem că este îndreptățită această atitudine, odată ce probleme de acest ordin nu sunt străine mai multor țări, avem în vedere tratarea diferită a evenimentelor din trecutul istoric de către diferiți subiecți ai procesului istoric, în dependență de interesele lor. Practic întreaga lume se confruntă cu prejudecăți de acest fel. Tratarea viitorului din perspectiva trecutului se pare a fi o întreprindere falimentară. Cu totul altfel ni se va prezenta tratarea trecutului din perspectiva viitorului, însă aici deja intrăm pe un alt teren, care depășește capacitățile raționale ale omului și implică și alte facultăți ale lui.

Cu toate acestea, considerăm că este incorect și amoral să utilizăm știința pentru a promova unele interese politice sau de grup și că oamenii de știință trebuie să aibă curajul de a recunoaște că de la un anumit moment ceea ce ei afirmă este doar propria lor opinie, care nu este cu nimic mai presus de cea a altuia care este opusă. Doar așa este posibil să ne apropiem de adevăr, altfel riscăm să-l îngropăm și mai mult în groapa prejudecăților. De mai multe ori am încercat să atragem atenția asupra acestui subiect, [47] însă nu am fost înțeleși. Cu atât mai regretabil este faptul când personalități notorii sunt îngrijorați din suflet pentru cele ce se petrec în mediul nostru social și cultural, și care sunt gată să se jertfească pentru așa-zisul *adevăr științific și istoric* [48].

Importanța filosofiei în depășirea acestor dezacorduri este enormă, ea putând demonstra că, de fapt, disensiunile acestea se transferă pe tărâmul valorilor și că în așa fel ne îndepărtăm și mai mult de reguli și norme unanim acceptate, mai ales când este vorba despre interese de stat. Înțelept ar fi să se urmeze sfatul oferit de către sociologul german Ulrich Beck: „... la fel cum pacea din Vestfalia a pus capăt războaielor religioase din sec. XVI separând statul de religie, războaielor (civile) mondial-naționale din sec. XX li s-ar putea da o ripostă separând statul de națiune. La fel cum numai statul neconfesional face posibilă practicarea unor religii diferite, statele cosmopolite ar trebui să garanteze coexistența identităților naționale și religioase prin intermediul principiului toleranței constituționale” [49]. Separarea națiunii de interesele statului ar fi un prim pas în

depășirea dilemei identitare, altfel conștiința națională rămâne a fi un element al jocului politic și al promovării intereselor de grup, iar implicarea științei în politică nu s-a sfârșit niciodată cu rezultate benefice pentru știință.

În încheiere am dori să atragem atenția asupra cuvintelor unui gânditor deja citat despre rostul activității științifice și care vine în contradicție evidentă cu înțelegerea ce domină lumea științifică din arealul nostru: „Ambiția de a avea dreptate trădează o neînțelegere: căci nu deținerea cunoașterii, adevărului irevocabil îl caracterizează pe omul de știință, ci căutarea neconținută și ireverențios critică a adevărului.” ... „Știința nu își propune niciodată țelul iluzoriu de a da răspunsuri definitive sau chiar numai probabile. Calea ei este determinată de țelul nemărginit, dar nicidecum de neatins, de a descoperi neîncetat probleme noi, mai generale și mai profunde, și de a supune răspunsurile, întotdeauna provizorii, la aceste întrebări unor teste mereu reînnoite și tot mai severe” [50].

Note:

1. Ilie Pârvu. Arhitectura existenței. Vol. I. Capitolul III. Realitatea fizică - Ed. Humanitas, București, 1990, p. 241.
2. Elena Puha, Melentina Toma. Critica socială post-modernă și rolul științelor sociale și cercetătorului în lumea de azi, (p. 69-75) în *Filosofie. Știință. Politică: realizări, implementări, perspective* - Materialele conferinței internaționale din 28-29 noiembrie 2002. - Chișinău, Centrul Editorial al USM, 2003, 406 p.
3. Ilie Pârvu. Existență și realitate în știință și filozofie. - Ed. Politică, București, 1977, p. 61
4. Ibidem, p. 62
5. Idem, p. 63
6. Idem, p. 64
7. Ibidem, p. 65
8. Teodor Dima. Explicație și înțelegere. - Ed. Graphix, Iași, 1994, p. 115
9. Cornel Haranguș. Discursul ontologic în filozofie. - Ed. Hestia, Timișoara, 1995, p. 131
10. Karl Raimund Popper. Logica cercetării. - București, Ed. științifică și enciclopedică, 1981, p. 84
11. Mario Bunge. Teoria științifică, în Epistemologie. Orientări contemporane. - Ed. Politică, București, 1974, p. 218
12. Idem.
13. K. R. Popper. Logica cercetării, p. 84.
14. Cecilia Tohăneanu. Epistemologia istoriei. (Între mitul faptelor și mitul semnificațiilor). - Ed. Științifică, București, 1998, p. 10.
15. K. R. Popper. Societatea deschisă și dușmanii ei. Vol. II. Epoca marilor profeți: Hegel și Marx. - Ed. Humanitas, București, 1993, p. 292.
16. Ibidem, p. 294
17. Марк Ферро. Как рассказывают историю детям в разных странах мира. Высшая школа, 1992, p. 3. <http://lib.aldebaran.ru>, 16.06.2008, în original: В самом деле, истории, независимо от ее тяги к научному знанию, присущи две функции: врачевание и борьба. Эти миссии осуществлялись в разные времена по-разному, но смысл их остается неизменным. Независимо от того, восхваляется ли Иисус Христос во франкистской Испании, нация и государство в республиканскую эпоху во Франции, коммунистическая партия в СССР или в Китае, история остается одинаково миссионерской: наукообразие и методология служат не более чем *фиговым листком* идеологии.

18. Eudochia Saharneau. Sensul și orientările procesului istoric contemporan. - Ed. „Ștefan Lupășcu”, Iași, 2002.
19. Vom utiliza în continuare această îmbinare de cuvinte, deși este contradictorie în sine, pentru a ne apropia treptat de miezul problemei.
20. Legea Parlamentului Republicii Moldova (pe atunci Sovietul Suprem al RSSM) nr. 3465-XI din 01.09.1989 // *Veștile* nr. 9/217, 1989.
21. *Ibidem*, art. 7
22. Legea nr. 691-XII din 27.08.1991 privind Declarația de independență a Republicii Moldova // *Monitorul Oficial al RM*, nr. 11-12/103 din 30.12.1991
23. Hotărârea Parlamentului RM din 28 iulie 1994 „Cu privire la necesitatea abordării științifice a istoriei și folosirii glotonimului “Limba moldovenească” // *Literatura și Arta*, nr. 32 (2556) din 4.08.1994.
24. Ședința lărgită a Prezidiului AȘM pentru discutarea și aprobarea răspunsului solicitat de Parlamentul RM // *Limba Română*, nr. 4 (16), 1994, p. 4-10; republicată și în *Limba Română*, nr. 6-10 (96-100), 2003, p. 21-26.
25. Răspuns la solicitarea Parlamentului RM privind istoria și folosirea glotonimului „limba moldovenească” (opinia specialiștilor-filologi ai Academiei, acceptată la ședința lărgită a Prezidiului A.Ș.M.) // *Limba Română*, nr. 4 (16), 1994, p. 11-13, republicată și în *Limba Română*, nr. 6-10 (96-100), 2003, p. 27-29.
26. Ferdinand de Saussure. *Curs de lingvistică generală*. - Iași, Ed. Polirom, 1998. Paragraful II al cap. I (Natura semnului lingvistic) este intitulat *Primul principiu* [al lingvisticii - n.n.]: *arbitrarul semnului*, p. 87.
27. *Limba Română*, nr. 4, 1995.
28. Aici ar trebui să facem o mică precizare. În mediul lingvistic se operează foarte des cu așa noțiuni cum ar fi pronunțare corectă, scriere corectă, norme gramaticale etc. În cazul nostru este vorba despre o abordare ce depășește cadrul strict al lingvisticii și se extinde asupra mai multor domenii al științelor sociale. Presupunem că în toate deciziile lor reprezentanții filologiei abordează problema prin prisma îngustă a specialității, neglijând aspectul relatat mai sus.
29. Declarația colectivului Institutului de Lingvistică al AȘM din 20.02.1996 // *Limba Română*, nr. 1(25), 1996, p. 24
30. Declarația Adunării Generale Anuale a AȘM din 28.02.1996 // *Limba Română*, nr. 2(26), 1996, contracopertă; republicată și în *Limba Română*, nr. 6-10, 2003, p. 7.
31. Rezoluția Congresului I al Filologilor din Republica Moldova // *Literatura și Arta*, nr. 36 (2924) din 6 septembrie 2001.
32. Scrisoare deschisă din partea participanților la Congresul I al Filologilor din RM dlui Vladimir Voronin, președintele RM, dnei Eugenia Ostapciuc, președintele Parlamentului RM, dlui Vasile Tarlev, prim-ministru al RM, // *Literatura și Arta*, nr. 36 (2924), din 6 septembrie 2001.
33. *Timpul*, nr. 24 (39) din 21.06.2002, p. 10.
34. *Moldova Suverană*, nr. 169 (20117) din 10.09.2002, p. 1.
35. Vasile Stati. *Dicționar moldovenesc-românesc*. - Chișinău, S.n., 2003, 348 p., p. 14: *Mama limbii românești // Veci de veci nu se mai schimbă / Ce ni-i dat de sus în dar, / Cearța noastră despre limbă / E-o furtună în pahar. / Nicăieri nu sînt pe lume / Două limbi cu-același nume, / Dar sînt, drept nu-totdeauna, / Două nume pentru una.*
36. Petre P. Moldovan. *Moldovenii în istorie*. - Chișinău, Poligraf-Service, 1993, (180 p.), p. 129: „*Pe noi, aici și pe parcursul lucrării, ne interesează numai denumirea limbii, acel aspect istoric, etnic și sociocultural, care prin nimic, se știe bine, nu afectează și nu deformează esența pur lingvistică a actului de comunicare și de înțelegere.*”
37. Vladimir Socor. *Lingvistica Politică comentariu realizat la Radio Europa Liberă pe 16.XI.2007 în cadrul emisiunii Ora Moldovei*. (www.europalibera.org)

38. Schimb de replici Cioroianu-Voronin, la Munchen // Flux, 12 februarie 2008. (<http://www.flux.md/articole/1889/>)
39. Marian Lupu: „Româna și moldoveneasca - una și aceeași limbă” http://deca.md/?cat=art_com&id=2172&hl=lupu, accesat pe 20.12.2008. Reportajul poate fi vizionat și pe <http://unimedia.md/index.php?mod=home&hmod=newsbyid&id=5964>
40. B. P. Hașdeu. Prefață la *Istoria filologiei române: Studii critice* de Lazăr Șăineanu. - București, Ed. Librăriei Socecu & Co, 1892 (I ed.) (456 p.) p. VII-VIII.
41. Întru apărarea demnității naționale, pentru stoparea românofobiei și a campaniei de denigrare a istoriei românilor – Apelul Congresului Istoricii din RM // Limba Română, nr. 4-8, 2001, p. 234-236.
42. Anatol Petrencu. Declarația Asociației Istoricii din Republica Moldova // Literatura și Arta, nr. 8 (3000) din 20 februarie 2003, p. 2.
43. A se vedea nota 17.
44. A se vedea nota 2.
45. Legea nr. 546-XV din 19.12.2003 cu privire la Concepția politicii naționale a RM // Monitorul Oficial, al RM nr. 1-5 (1355-1359) din 1.01.2004.
46. Nu cunoaștem dacă au fost publicate aceste avize. Referința se face la o copie a avizului respectiv.
47. A se vedea următoarele publicații ale subsemnatului: *Un cadou limbii materne cu ocazia sărbătorii ei* // Săptămâna din 31.VIII și 7.IX.2001; *O adnotație la articol (o cuvântare nerostită)* // Săptămâna, 14.IX.2001; *Abuz și ignoranță în știință – comunicare prezentată la conferința științifică republicană „Valorificarea rezultatelor științifice – baza dezvoltării durabile a economiei naționale”* din 16.VI.2004, AȘM, publicată în materialele Conferinței a X-a Științifice Internaționale „Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane” de la USMF „Nicolae Testemițanu”, din 16-17.III.2005, Centrul Editorial Poligrafic „Elan Poligraf”, Chișinău, 2005, (336 p.), p. 134-135; *Prestația științelor socio-umane (istorie, filologie, filosofie) în condițiile independenței RM*, publicată în materialele Conferinței științifice interuniversitare din 3.IV.2007. „Intellectualitatea RM în perioada de tranziție (sfârșitul sec. XX - începutul sec. XXI).” Chișinău, UTM, 2007, (218 p.), p. 139-144. De asemenea problema în cauză a fost abordată și în cadrul expunerii comunicărilor (nepublicate) *Rolul științelor umanitare în promovarea reformelor economice în RM* de la conferința științifică internațională „Rolul științei și învățământului economic în realizarea reformelor economice din RM”, din 25-26.IX.2003, de la ASE din Moldova; *Problema limbii ca problemă logico-juridică* de la Conferința științifică a corpului profesoral-didactic de la Universitatea de Studii Umanistice din Moldova, din 26.IV.2002; *Karl Popper contra Karl Popper – totuși marxismul este o teorie științifică* de la Conferința a VII-a Științifică Internațională „Știința, Tehnica, Medicina și Bioetica în strategia de existență umană: probleme de interacțiune și interconexiune” de la USMF „Nicolae Testemițanu”, din 24.IV.2002; *Dialectica – groparul comunismului* de la conferința științifică internațională „Filosofie, știință, politică: realizări, implementări, perspective”, din 28-29.XI.2002, de la USM; și alte luări de cuvânt cu ocazia diferitor întruniri științifice.
48. Grigore Vieru. Limba Română, oastea noastră națională. (Discursul poetului academician rostit cu prilejul acordării titlului Doctor Honoris Cauza al A.Ș.M. 30 august 2007) // Akademos - Revistă de Știință, Inovare, Cultură și Artă, nr. 2-3(7), Chișinău, AȘM, 2007, p. 23-32.
49. Ulrich Beck. Capcanele terorismului // Săptămâna, nr. 6 (528) din 7.02.2003, p. 3.
50. K. R. Popper. Logica cercetării, pp. 258, 261.

Tatiana Bordei,
doctorand

O ABORDARE A VALORILOR POLITICE PRIN PRISMA DUALISMULUI DREAPTA-STÎNGA

Contențiunile ce au în colimator doctrinele politice contemporane încep în virtutea reflectării, dar și perceperii valorilor politice inerente. Transcendența acestora, fluctuațiile și metamorfozarea lor sunt catalizatorii atitudinilor incerte și cauza confuziei doctrinare ce perturbază universul conceptual contemporan. Ca și partidele politice sau doctrinele, valorile politice urmează legile societății, se supun proceselor, fenomenelor sociale, deoarece ele nu devin valori decât raportate la idealurile, aspirațiile și necesitățile politice ale societății.

Vorbind despre *valoare* ca atare e cert faptul că ea nu este impasibilă față de societate, ci se află într-un raport de corelativitate directă, iar anumite „subiecte” devin valori doar dacă corespund interesului individului/grupului. Nu poate exista valoarea decât acolo unde există conștiință, simțire, judecată, adică funcțiune psihică [1], deci valoare nu există în afara universului uman. Ea se naște dintr-o colaborare funcțională a spiritului (subiectului) cu obiectul, este rezultatul acestei relații funcționale. Pe parcursul evoluției istorice fiecare tip de societate își stabilește un anume set de valori, în virtutea cărora se dezvoltă și își elaborează idealuri, scopuri. Fiind într-un coraport cu traiectoria evoluției societății, tabla valorilor nu poate fi statică cu atât mai puțin absolută, ea este supusă schimbărilor ce intervin în societate și poate fi compromisă ca și modul de organizare a societății. Filosoful român Petre Andrei consideră că sunt necesare două condiții pentru ca reflecția despre valori să devină primordială: libertatea gândirii și zguduirea sistemului tradițional de valori print-un eveniment impunător [2]. Ceea ce se întâmplă în Europa Centrală și de Sud-Est în ultimii douăzeci de ani satisface aceste două condiții. Desigur cu unele abateri, care s-au răsfrîns și asupra instalării noii table de valori occidentale, mai ales în sud-estul european. Greșit ar fi nu atât cursul pe care l-a luat istoria în cazul nostru, *hominus balcanus*, ci modul în care am perceput și interpretat noi valul de informație și semnificația unor valori străine nouă pînă atunci. Problema noastră e că nu ne-am conformat noii table de valori democratice, ce are o experiență mai mare de două secole, ci invers, le-am adaptat la rutina noastră și am dat naștere unor „mutanți”, încît nu mai înțelegem acum ce e totuși democrație, libertate, piață liberă, reformă sau revoluție și nici nu mai știm cît va dura perioada noastră de tranziție [3]. Ne-am prins în propriile mreje.

Axiologia este o știință asupra căreia se insistă mult în ultimul timp din moment ce participă activ la elucidarea fenomenelor sociale. Ea abundă în noțiuni date *valorii*, încearcă să răspundă la întrebări ce țin de relativitatea sau absolutismul ei, măsura în care poate influența valoarea asupra individului, societății, cine sau ce poate crea valori etc. [4].

Cercetătorii în domeniu, în dependență de punctul de referință, de criteriul aplicat și domeniul vizat, deslușesc mai multe tipuri de valori: *absolute sau relative, subiective sau obiective, pozitive sau negative, logico-matematice, sociale* din care fac parte *valorile politice, religioase, filosofice, etice, economice* etc. Asupra unor aspecte ale axiologiei politice abordate prin prisma tradiționalei și tergiversatei clasificări dreapta-stînga vom reflecta în cele ce urmează.

Precum am menționat anterior, în anumite perioade ale evoluției istorice societatea are valori politice corespunzătoare organizării sale social-politice. Elemente implicite ale

oricărei table de valori sunt *individul* și *statul/comunitatea*. Aceste valențe nu sunt absolute, contribuie la „producerea” altor *valori* și se află într-o corelație directă cu celelalte aspecte ale axiologiei sociale (etica, filosofia, religia etc.), deoarece doar prin participarea lor poate fi realizată cultura într-o societate [5].

Logomahiile doctrinare contemporane încep de la modul în care este conceput *individul și statul*, cât și valorile rezultate din colaborarea dintre aceste două valori, cum ar fi: libertatea, egalitatea, dreptatea socială, organizarea politică, securitatea etc.

E dificil în prezent să susții cu certitudine care valori politice sunt categoric de dreapta și care ar fi de stînga. Confuzia vine din faptul că atestăm prezența unora dintre ele atît de o parte, cât și de alta a eșichierului politic. Dacă inițial stînga ne apărea ca promotoare a libertății, egalității, solidarității, progresului, naționalistă și rațională etc., iar dreapta – autoritară, elitistă, religioasă, tradițională [6] (1789– înc. sec. XIX), contrarevoluționară, perioada contemporană ne pune cu franchețe în fața unor paradoxuri. Este evident că anume idei au eludat frontierele, fie și arbitrar, între dreapta și stînga și, intermitent, au făcut carieră de o parte sau de cealaltă a axei politice, în dependență de cursul istoric, areal geografic, substrat ideologic, organizare sociopolitică, economică ș.a., astfel încît în prezent vom elucida valori ca libertatea, națiunea, deviate simțitor de la fâgașul lor originar. Nu vorbim în cazul dat despre o achiziție a valorilor de către o extremă sau alta a eșichierului politic, ci mai degrabă despre două maniere de reflectare a imperativelor politice ale societății la un moment dat, două moduri de gîndire, de abordare a acestor valori. Aceste procedee de reflectare au creat teren fertil totuși pentru conturarea unor imagini definitorii, colective ale dreptei sau stîngii. O retrospectivă a lucrărilor ce au ca reper subiecte legate de această antinomie ne facilitează depistarea unor teme pregnante, cărora li s-a dat alteori un luciu de sacralitate în discursul celor două extreme politice, condiția temporală fiind indubitabilă. La o sintetizare generală a studiilor observăm:

- teme prezente preponderent pe palierul de *stînga* al eșichierului politic–proletariatul, schimbarea/revoluția, raționalismul, internaționalismul, progresul.
- teme prezente preponderent pe palierul de *dreapta* al eșichierului politic – autoritatea, ordinea, tradiția, evoluția organică/continuitatea, elita, religia, individul, stabilitatea, anticomunismul, națiunea, garantarea proprietății private, restrîngerea rolului statului
- teme *fluctuante*, ce au escaladat „frontierele” doctrinare – libertatea, dreptatea/justiția socială, securitatea, egalitatea, pe care le vom găsi prezente în discursul politic atît de dreapta, cât și în cea de stînga.

Cîteva dintre aceste idei, aidoma unor mituri, au bulversat istoria continentului european, iar „schimbarea la față” a tablei de valori a fost însoțită de două conflagrații mondiale, revoluțiile de la început și sfîrșit de secol și alte fenomene sociale [7]. Nu putem nega avatarurile stîngii și nici ale dreptei în perioada contemporană, dar anume accente le fac pe cît de asemenea pe atît de diferite.

Mitul proletariatului, revoluției, progresului, raționalismului [8], conform căruia s-ar dezvolta o societate, voalate cu o euforică tentă utopică, sunt omniprezente în doctrinele de stînga, fie vorba de cea republicană, radicală, socialistă, comunistă etc. Găsindu-li-se filonul încă în mitologia creștină-iudaică [9], ele prevedeau realizarea unei forme supreme de societate - omogenă, realizarea căreia poate fi posibilă prin o aneantizare bruscă a vechii ordini și construirii unei ordini noi sociale, organizate rațional conform necesității, chiar dacă și prin metode violente, bazată doar pe legile naturii, pe

idealizarea rațiunii umane și cuceririle științei, ignorînd tradiția, trecutul, valorile și regulile transmise de generații. Revoluția și salvarea mesianică, schimbarea bruscă și benefică servesc drept un refugiu pentru gîndirea utopică sau o punte între realitatea socială și utopie, căci ea trebuia să schimbe radical structura societală, valorile și instituțiile care definesc o societate. Complexitatea termenului, înțelegerea distorsionată a acestuia, plasează în confuzie destule evenimente pe care unii le numesc “revoluții”, alții “contrarevoluții”, cum e cazul anului 1989 în sud-estul european. Ceea ce aducea revoluția era ideea progresului, înaintarea spre perfecțiune. Progresul avea înțelesul unei perfecțiuni prin simplul fapt al schimbării, deoarece tot ce succede era considerată o creștere în perfecțiune.

Spre deosebire de miturile stîngii, cele ale dreptei au fost mai curînd absente de pe scena politică după al Doilea Război Mondial. Conexiunea compromițătoare între apariția unor grupări extremiste după 1989, confuzia doctrinară contemporană umbrește recedența dreptei, la moment atestată de unii cercetători. Conform legii contrariilor, dreapta cultivă valori antonimice stîngii. Esențialmente dreapta pledează pentru asigurarea unei evoluții organice, pragmatice a societății, pentru evitarea anarhiei, experimentelor și crizei de autoritate [10]. Dreapta nu ezită între o soluționare de șoc și una lentă, ci o preferă pe cea sigură, care presupune ordinea, stabilitatea și continuitatea/tradiția. Dreapta împletește cu armonie politica cu cultura/moralitatea și emanciparea mentalităților. Societatea dreptei este una organică, fondată și guvernată de o diversitate mereu crescîndă [11] în care indivizii sunt legați prin valorile tradiționale consacrate. Individul este privit în unicitatea sa ca ființă excepțională. Dreapta nu se opune schimbării, ci doar prevede o evoluție organică, treptată a societății, modernitatea trebuie să se sprijine pe tradiție, cultură, religie care se validează reciproc, or viitorul nu poate exista fără trecut. Ea consideră diversitatea lumii, inclusiv și inegalitățile ce decurg din ea, ca pe un bine, admite că valoarea persoanelor în raport cu diferite obiecte este incomensurabilă de la o persoană la alta. Dreapta este elitistă în esență, elitele sunt cele mai competente și integre în exercitarea anumitor funcții, au vocația și deprinderea conducerii și a organizării, în special elitele înrădăcinate în arta conducerii [12]. Un rol aparte pentru dreapta îl are *religia*, care trebuie să inspire politica printr-un ansamblu de reguli ce prevăd respectarea cît mai mult posibil a libertății și personalității individului, căci divinul ar putea influența anumite decizii care ar merge în sensul dreptății și păcii, loialității, luînd în calcul însă că politica nu poate fi una a sfințeniei [13]. Realitățile nu trebuie divinizate, negate, exaltate, ci doar bine plasate. Altă dimensiune atribuită dreptei este *națiunea*, care semnifică nu altceva decît valorificarea unui anumit specific național, este apartenența obiectivă prin naștere la un neam, națiune [14]. În acest context, doctrinele de dreapta (liberalism, conservatorism, naționalism, creștin-democrația), în pofida abordării oricum diferite a acestui aspect, susțin că lumea este formată din națiuni, fiecare avînd propriul destin, o istorie și o individualitate specifică. Națiunea este sursa întregii puteri politice și sociale și, de aceea, loialitatea față de națiune trebuie situată deasupra tuturor celorlalte angajamente individuale. Libertatea și realizarea individuală depinde de identificarea cu națiunea.

Confuzia doctrinară, des invocată în ultimul timp în literatura de specialitate, este provocată de capacitatea unor concepte de a transcende frontierele permeabile ale doctrinelor. Deseori le vom atesta prezența într-o tabără sau altă, în discursul unei doctrine sau alteia, fapt ce complică analiza sau, și mai mult, catalogarea lor conceptuală. Le-am numit *fluctuante* în virtutea acestei particularități. Transcedența lor a purtat amprenta istorică, geografică etc., dar paradoxul vine din aceea că ele contribuie la

conturarea acelor frontiere, fie și relative, între dreapta și stînga. Or, spre exemplu, o dată trecută pe partea dreaptă a eșichierului ideologic, libertatea capătă alte semnificații decît dacă am aborda-o de pe palierul de stînga. Același lucru se întîmplă și cu alte valențe precum dreptatea, egalitatea. Aici sesizăm acea prismă diferită prin care dreapta sau stînga abordează valențele societale, acele moduri de gîndire diferită despre care am amintit anterior. Or, a fi cu adevărat de dreapta sau stînga poate fi mai mult decît o simplă atitudine politică, e vorba de un mod de percepere și de emitere diferit a valorilor pe care se poate dezvolta o societate.

Note:

1. Andrei P. Filosofia valorii. - Polirom, Iași, 1997, p. 8; vezi: Tudor T. Introducere în teoria valorilor. - Albatros, București, 1997.
2. Idem, p. 10.
3. Neuman V. Ideologie și fantasmagorie. Perspective comparative asupra istoriei gîndirii politice în Europa Est-Centrală. - Polirom, Iași, 2001, p. 132.
4. Iovan M. Valori umane în reflecție filosofică. - Multimedia, Arad, 1998, p. 9.
5. Andrei P. Op. cit., p. 139-140; vezi: Cultură și valori politice. Caiet documentar. - Ed. Ștefan Gheorghiu, București, 1985.
6. Raymond A. L'opium des intellectuels. - Hachette, Paris, 2002, p. 25.
7. Andrei P. Sociologia revoluției. Studii de sociologie politică. - Polirom, Iași, 1998, p. 41; vezi: Kolarz W. Mituri și realități în Europa de Est. - Polirom, Iași, 2003; Delsol C., Maslowski M., Nowicoi J. Mituri și simboluri politice în Europa Centrală. - Cartier, Chișinău, 2003.
8. Vezi: Raymond A. Op. cit.
9. Idem, p. 78.
10. Doctrinile partidelor politice / Coord. P. Dan Garamond. - București, 1996, p.76-77.
11. Benoist Alain de, O perspectivă de dreapta. Antologie critică a ideilor contemporane. - Anastasia, București, 1998, p. 24.
12. Thibon G. De la divin la politic. - Anastasia, București, 1997, p. 80.
13. Idem, p. 86
14. Codrescu R. Spiritul Dreptei. - Anastasia, București, 1997, p. 105.

ROLUL MECANISMELOR DE ÎNVĂȚARE ÎN CONDIȚIONAREA ALEGERII CONSUMATORULUI

Consumer behavior requires elucidations from multiple points of view, and marketing research combined with elements of psychology is entitled to explain numerous aspects of it. So, in order to create a powerful advertising it is imperious to seek the influence of psychological factor - learning that plays a significant role in influencing the purchasing and consumer behavior. So, what is learning? Is it a change in behavior or understanding? Is it a process? Here we survey the most relevant learning theories.

Dintre numeroasele discipline sociale și biologice de pe urma cărora poate beneficia marketingul, studierea creierului uman este cea mai importantă. Pentru a înțelege paradigma care se profilează în cercetările efectuate asupra consumatorilor, specialiștii în marketing trebuie mai întâi să aprecieze puterea și complexitatea creierului uman. Astfel, obiectivul general fiind de a face din publicitate mai mult o „investiție” și nu doar „un joc al întâmplării”. Respectiv, explicarea comportamentului uman necesită clarificări din multiple puncte de vedere, iar cercetarea psihologică este în măsură să explice numeroase aspecte ale acesteia.

Astfel, comportamentul de cumpărare poate fi definit ca un proces și ca o activitate pe care oamenii o întreprind atunci când caută, selectează, procură, utilizează, evaluează și dețin produsele sau serviciile pentru a-și satisface necesitățile și dorințele.

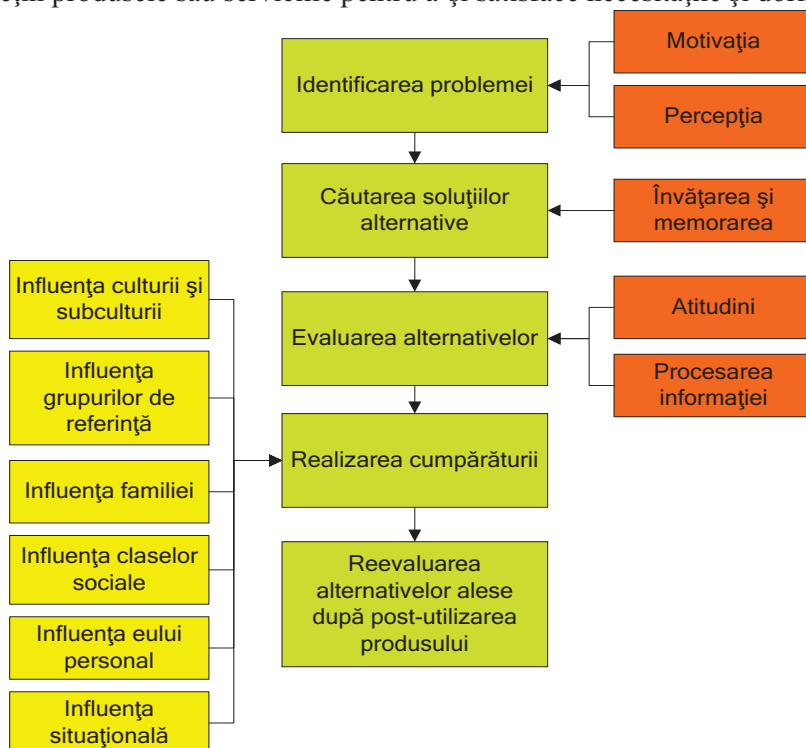

Fig. 1. Procesul decizional de cumpărare

Procesul de formare a deciziei de cumpărare include următorii pași: identificarea problemei, informarea, evaluarea alternativelor, luarea deciziei de cumpărare și evaluarea

post-cumpărare a produselor sau serviciilor. Acest model ne indică că luarea deciziei de cumpărare antrenează un număr larg de procese psihologice interne. Etapizarea acestor procese poate fi urmărită în figura de mai sus [13, p. 103].

Deci, comportamentul consumatorilor reprezintă un concept multidimensional, ce desemnează, ca abordare de ansamblu, totalitatea actelor decizionale realizate la nivel de individ sau de grup, legate direct de obținerea și utilizarea de bunuri și servicii, în vederea satisfacerii nevoilor actuale și viitoare, incluzând procesele decizionale care preced și determină aceste acte.

Indiferent de tipul procesului decizional de cumpărare, comportamentul consumatorului este influențat de numeroase variabile, care acționează în strânsă dependență unele cu altele. Deoarece variabilele direct observabile de natură economică și demografică nu sunt suficiente pentru a explica în toată complexitatea sa comportamentul de cumpărare și consum, este necesar să se ia în considerație și modul în care acționează o serie de variabile mai dificil de observat, de natură psihologică [11, p. 3].

Astfel, conform cercetărilor lui Ph. Kotler, Warren Keegan, George Belch și alții, factorii psihologici sunt clasificați în patru grupe majore: motivația, percepția, învățarea, atitudinile și convingerile. Deși mulți cercetători au preluat această clasificare, unii autori, precum Michael Baker și Rodica Boier, mai introduc și un așa factor ca personalitatea și imaginea de sine, Hawkin Del mai introduce, pe lângă cele specificate de către Ph. Kotler, memoria, personalitatea și emoțiile, iar imaginea de sine și stilul de viață le analizează ca formându-se la interacțiunea factorilor externi și interni. În continuare propun studierea factorului psihologic - învățare asupra cărora convin toți cercetătorii, în plus vom analiza și contribuția memoriei asupra comportamentului de cumpărare.

Se apreciază că învățarea stă la baza mecanismului perceptual și motivațional al consumatorului în intenția acestuia de a cumpăra sau nu un anumit produs sau serviciu [3, p. 93]. Ea reprezintă o schimbare observabilă sau neobservabilă în comportamentul unui consumator, datorată efectelor experienței, care conduce la creșterea probabilității ca un act comportamental să fie repetat.

Învățarea are loc permanent de-a lungul întregii vieți a consumatorului prin următoarele patru categorii de activități:

- Răspunzând la comunicațiile venite din mediu
- Urmând exemplul unui consumator
- Realizând încercări repetate
- Folosind raționamente logice

Aproape toate manifestările comportamentale ale omului sunt un rezultat al învățării. Așa cum el învață să meargă, să vorbească, să evite focul etc., tot așa, prin experiență, consumatorul învață cum să cumpere și să consume produse și servicii [7, p. 65; 10, p. 82-83].

Totodată procesul învățării poate apărea în situațiile de implicare redusă a individului sau a unei implicări înalte a acestuia. Învățarea printr-o implicare sporită a acestuia poate apărea ca rezultat într-o situație în care consumatorul este motivat de a procesa și învăța materialul, și invers, într-o situație de implicare redusă consumatorul este puțin sau nu este, în general, motivat de a procesa materialul respectiv. Totuși, cel mai des, consumatorul învață într-un context de implicare relativ redus [15, p. 331].

Pentru explicarea procesului învățării există mai multe teorii, care sunt relevante și pentru activitatea de marketing. Cele mai răspândite teorii ale învățării sunt expuse în tabelul ce urmează.

Tabelul 1. Teoriile învățării

Modelul	Strong (AIDA)	Lavidge și Steiner	Rogers	Engel, Kollat și Blackwell	Modelul promoțional	Modelul deciziei
Volitiv (motiv)	Acțiune	Achiziție Convingere	Adoptare Verificare	Procesul de achiziție	Atenție	Conștientizare Cunoaștere
Afectiv (emoție)	Dorință	Preferință	Evaluare și interes	Evaluare	Interes Dorință	Evaluare
Cognitiv (gând)	Interes Cunoaștere	Plăcere Cunoaștere Conștientizare Ignoranță	Cunoștință Conștientizare	Cercetare (investigare) Recunoașterea problemei	Acțiune	Cumpărare Evaluare post-cumpărare

În esență, există două școli de gândire referitoare la procesul învățării: școala stimul-răspuns (S-R) și școala cognitivă. Un grup de teoreticieni S-R subscriu punctul de vedere conform căruia învățarea are loc doar atunci când există un sistem de recompense și pedepse care întăresc răspunsul corect, în timp ce alții sunt convinși că învățarea este rezultatul asocierii dintre stimul și răspuns, ea producându-se atunci când aceștia se manifestă concomitent (atunci când sunt apropiați), nefiind necesară o întărire a răspunsului [1, p. 131]. Deși există unele dezacorduri în cadrul taberei S-R, teoria de bază afirmă că noi învățăm să asociem răspunsuri la stimuli specifici și că acest lucru derivă în reflexe.

Teoria cognitivă privește învățarea ca pe un proces mental de memorare, gândire și aplicare rațională a cunoștințelor dobândite la noile probleme apărute în viața cotidiană. Această teorie poate fi considerată ca fiind o descriere acceptabilă a modului în care oamenii cumpără polițe de asigurare, acțiuni și obligațiuni, bunuri și servicii imobiliare. Deși, probabil, este ca adevărul să fie o combinație a ambelor școli de gândire, întrucât aceste acțiuni sunt însușite ca urmare a experienței personale imediate bazate pe încercări și erori, iar altele sunt urmare a raționamentelor, adică a căutării soluțiilor cu ajutorul gândirii simbolice, totuși explicațiile școlii S-R tind să domine studiul comportamentului consumatorului pe piață [1, p. 131].

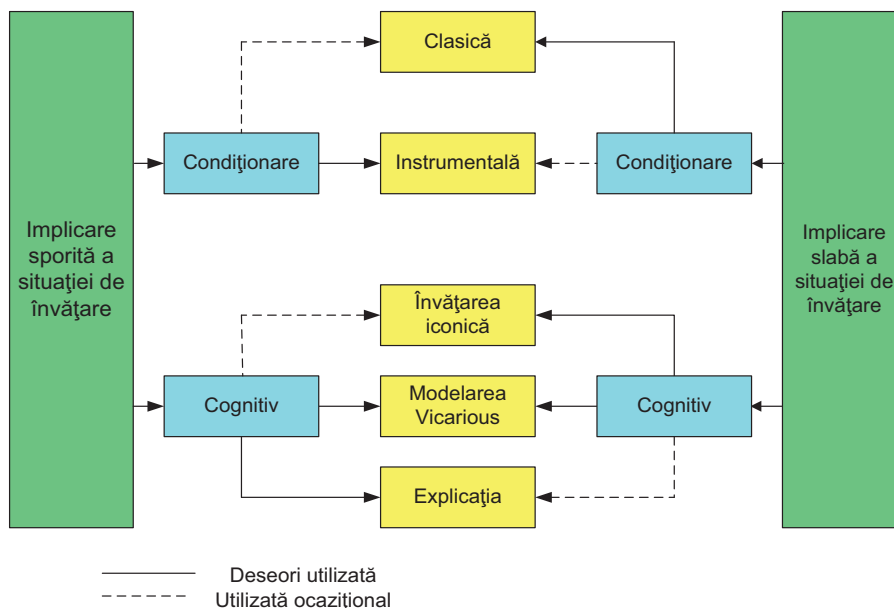

Fig. 2. Teoriile învățării în situații de implicare sporită și redusă

În figura de mai sus putem observa totalitatea teoriilor bazate pe factorul psihologic - învățare ce influențează comportamentul de cumpărare al consumatorilor.

Teoria învățării prin condiționare clasică de tip pavlovian

Condiționarea clasică este învățarea asocierii dintre doi stimuli datorită faptului că ei apar împreună de mai multe ori la rând. În cadrul acestui tandem, unul dintre stimuli poate fi complet necunoscut. Dar, datorită împerecherii constante, consumatorul ajunge să transfere asupra stimulului necunoscut tot ceea ce crede și simte despre stimulul pereche [4, p. 46].

Deci, repetarea unei reclame ce prezintă un produs/serviciu (stimul pe care vrem să-l condiționăm) urmat imediat de un alt stimul ce produce plăcere în mod spontan, necondiționat, creează în timp o reacție automată în rândul consumatorilor; simpla revedere a produsului sau simpla menționare a serviciului le evocă plăcerea indusă de stimulul asociat în memoria lor permanentă cu obiectul reclamei. Cumpărătorii aflați în situația de a alege între un produs complet necunoscut, deci neutru din punct de vedere emoțional, și altul condiționat prin reclamă să le producă plăcere, îl vor prefera, firește, pe cel asociat cu o emoție pozitivă [15, p. 333].

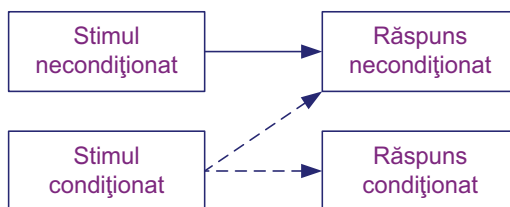

Fig. 3. Procesul condiționării clasice

Ca exemple de utilizare a condiționării clasice în publicitate sunt următoarele:

- într-un spot publicitar o fetiță minunată cu o pisicuță pufoasă în brațe utilizează produsul „A”, ea trezind emoții pozitive telespectatorilor, iar aceste emoții se transferă și asupra produsului.
- muzica cu ocazia sărbătorilor de iarnă în supermarketele creează o atmosferă de sărbătoare și emoții pozitive, ceea ce determină consumatorii să procure cadouri pentru rude și prieteni.
- o imagine cu un măr apetisant pe o cutie de suc de mere induce crearea unei imagini de suc natural, gustos și provoacă cumpărarea acestuia.

Pe lângă condiționarea clasică obișnuită, prin care se asociază produsele și serviciile cu niște stimuli senzoriali agreabili, reclama valorifică de asemenea cu succes alte două variante ale acestui principiu cunoscute sub denumirea de generalizarea și discriminarea stimulilor.

Generalizarea stimulilor constă în prezentarea unui produs nou ca fiind similar cu niște produse consacrate din aceeași categorie, în speranța că prestigiul mărcilor de referință se va reflecta asupra noului produs (după crema de față Gerovital au apărut șamponul și pasta de dinți cu același nume). Metoda discriminării stimulilor are o acțiune inversă: ea scoate în evidență nu similitudinile, ci diferențele specifice între produsele din aceeași categorie sau produsele aparținând aceleiași firme. Scopul este de a proteja produsele reușite de contagiunea cu imaginea defavorabilă a celor nereușite.

Condiționarea instrumentală sau operațională, ca metodă aplicabilă în diverse domenii are două variante: premiarea comportamentelor dezirabile în vederea fixării lor și pedepsirea comportamentelor indezirabile în vederea eliminării lor [14, p. 103].

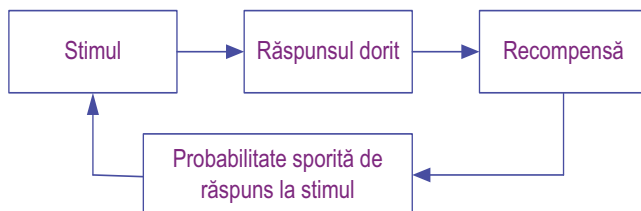

Fig. 4. Procesul condiționării instrumentale

Reclama de condiționare instrumentală fiind de obicei pozitivă, anunță avantaje/premii speciale pentru persoanele care vor repeta cumpărarea produsului/serviciului promovat. Deci, dacă un produs sau serviciu oferă un grad înalt de satisfacție, ulterior, când apar aceleași nevoi, consumatorul va avea tendința accentuată de a-l selecta din nou. De aceea, în activitatea de marketing trebuie făcute eforturi pentru satisfacerea ireproșabilă a nevoilor consumatorilor. Acesta se efectuează prin: mostre gratuite, reduceri speciale pentru produse noi, oferirea unor perioade de probă a produsului, concursuri, premii de fidelitate oferite clienților frecvenți etc.

Analizând procesul învățării prin prisma **teoriilor cognitive**, acesta este considerat în strânsă legătură cu ideile învățate, conceptele, atitudinile și faptele care contribuie abilității noastre de explicare, rezolvarea problemelor și învățarea relației fără o experiență directă sau reconfirmare a mesajului transmis. În aceste condiții este necesar ca, în activitatea de marketing, să se pună un accent deosebit pe testarea conceptelor de noi produse/servicii, prin care se pot evidenția obiective care pot fi realizate prin consumarea unui produs sau apela la un serviciu (de exemplu, unele produse cosmetice pot fi asociate cu conceptul de frumusețe).

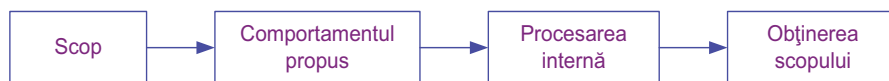

Fig. 5. Procesul condiționării cognitive

Tot în contextul teoriilor cognitive, având în vedere că oamenii, în calitatea lor de consumatori, reacționează identic la noi stimuli, similari dar ușor diferiți de stimulul care a stat la baza învățării, se poate practica ideea oferirii unei întregi ”familii” de produse și servicii sub aceeași marcă, de fabrică sau de comerț. Dacă un produs sau serviciu din familia considerată a avut succes, și celelalte se consideră că au aceeași șansă pe piață.

Învățarea iconică presupune învățarea prin asociere între două sau mai multe concepte în absența condiționării. De exemplu, cineva poate vedea un spot publicitar în care se spune că „X este un remediu pentru dureri de cap”, astfel asociind noul concept „X” cu conceptul existent „durere de cap”.

Învățarea Vicarious presupune că noi putem observa comportamentul altor persoane și să ne adaptăm corespunzător. Astfel putem utiliza imaginația pentru a anticipa rezultatul comportamental. Deci, consumatorul, văzând o oarecare reclamă, observă un anumit comportament, pe care apoi în mod deliberat îl va repeta.

Cea mai complexă formă a învățării cognitive este **explicația (reasoning)**. Aici individul se încadrează într-o gândire creativă pentru a restructura și recombina informația existentă, precum și de a crea noi asociații și concepte pentru noua informație. După ce a

fost utilizat un produs sau serviciu, de obicei persoanele îl evaluează în termeni de obiectivitate sau scopul inițial care i-a determinat să-l încerce. În timp ce îl evaluează, indivizii antrenează numeroși factori care includ explicația logică, atitudinile anterioare, propria personalitate și imaginea de sine. Ca rezultat al acestei activități mentale ei învață să perceapă obiectul ca o soluție bună pentru motivația sau scopul lor inițial. Când are loc acest lucru, spunem că am învățat un obicei de cumpărare a unui anumit brand sau produs.

Învățare prin observare sau modelare. Profitând de tendința omului spre un comportament mimetic, reclama recurge adesea la metode, exemple de persoane care utilizează cu succes produsul sau serviciul promovat. Se presupune că receptorul reclamei va recunoaște situația de necesitate pe care o soluționează obiectul și se va imagina, pe sine însuși, în rolul utilizatorului-model din reclamă, bucurându-se virtual de beneficiile mărfii respective. Decizia de cumpărare va exprima în asemenea cazuri dorința receptorului de reclamă de a transforma o posibilitate pentru oricine într-o realitate pentru sine.

Astfel teoria învățării îi ajută pe marketeri să înțeleagă că pot crește nivelul cererii pentru un produs asociind-i impulsuri puternice, indici motivanți și asigurând o consolidare pozitivă a cunoștințelor despre aceasta. O firmă nouă poate pătrunde pe piață apelând la aceleași impulsuri ca și concurenții săi și oferind o configurație de indici similară, deoarece cumpărătorii sunt mai tentați să-și transfere fidelitatea către mărci similare decât către mărci diferite (generalizatoare) [12, p. 252]. Deci, marketerii trebuie să știe cât mai mult posibil despre cum consumatorii percep produsele, cum învață despre ele, cum învață să le găsească sau să le evite și cum își amintesc de ele.

Memoria ca proces psihologic complex

Reclama nu ar avea nici un efect dacă publicul nu ar reține cel puțin o parte din informația furnizată de mesajele publicitare. Memoria este un proces complex prin care individul achiziționează, păstrează și actualizează – prin recunoaștere și reproducere – informațiile generate de experiența sa cognitivă și afectivă [6, p. 123].

Pe măsură ce se acumulează informații noi, cunoștințele din memorie se restructurează și se ambalează într-o formulă nouă, mai complexă decât cea a informațiilor componente, mai vechi sau mai noi. Dimensiunea psihologică arată că memoria este subiectivă, în sensul că achiziționarea, reținerea și actualizarea informațiilor depinde de semnificația lor pentru indivizi, ce se raportează la trebuințele, sentimentele și interesele acestora.

Relevant pentru publicitate este faptul că informația se poate păstra în memorie pentru o perioadă de timp mai scurtă sau mai lungă (aceasta poate fi observată din tabelul 4). Memoria de lungă durată are o capacitate nelimitată, ceea ce îi conferă un conținut bogat și o structură completă. Ea păstrează informații cognitive (imagini, concepte, legi), informații cu referire la stări afective (emoții, sentimente), motive, scopuri, convingeri etc. [6, p. 123-125].

Cercetătorii au identificat două modalități principale de memorare: episodică, specializată în reținerea obiectelor și evenimentelor concrete, și semantică, specializată în stocarea de concepte, cunoștințe.

Ușurința sa de acces depinde de modul în care informația este codificată și memorată. Ea este organizată sub formă de rețele, de concepte sau coduri ierarhizate exprimate în figura de mai jos ca un exemplu. Informația primită este integrată într-un mod nepasiv cu informația existentă în memorie, iar o fază de interacțiune are loc între gândurile provocare, de ex., de către un mesaj publicitar și conținutul mesajului. Aceste gânduri sunt denumite reacții cognitive [5, p. 58].

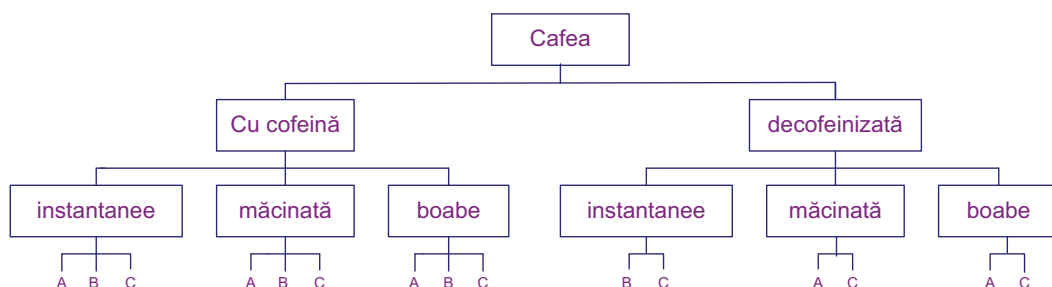

Fig. 6. Exemflu de organizare a memoriei

Astfel pe baza caracteristicilor memoriei și a practicii publicitare s-au constatat câteva principii pentru facilitarea memorării publicității. S-a demonstrat că repetarea identică a reclamei, numită și supraexpunere, duce rapid la plictiseală și la pierderea capacității de persuasiune. Repetarea identică intensivă declanșează în mintea receptorului un proces de contra-argumentare, ducând la scepticism (G. E. Belch, 1982). Cercetătorii au mai verificat experimental că repetarea unor mesaje similare, dar neidentice – variații pe aceeași temă – mărește eficacitatea reclamei, sporește persuasivitatea ei, reușind cu fiecare nouă variantă să mai adauge un argument, să atingă o altă coardă sensibilă a consumatorilor, să câștige bunăvoința altor clienți.

În aceeași arie de interes trebuie amintit și impactul fenomenului uitării publicității care evoluează după o curbă specifică și a cărei factori nu pot fi ignorați în predicția evoluției vânzărilor. De aceea este recomandabilă utilizarea publicității de reamintire care, făcând apel la informații stocate deja de către individ prin procese anterioare de învățare, conduce la înprospătarea acestora în memorie [2, p. 70]. Mai jos este prezentat un grafic care expune fenomenul uitării pentru repetarea reclamei în mod continuu și cel pentru care producătorii au hotărât la un moment dat să întrerupă reclama la produsul respectiv.

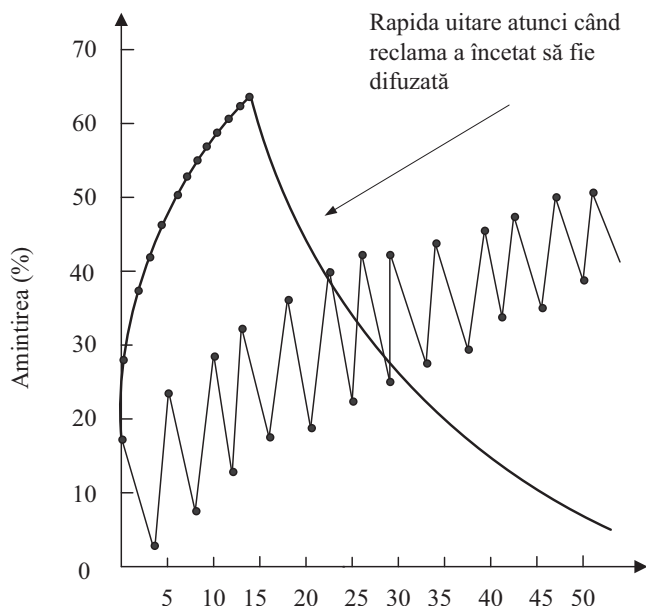

Fig. 7. Dependența dintre repetarea și amintirea reclamei

Așadar, un rezultat logic al repetării reclamelor ar fi memorarea acestora prin trecerea acestora din memoria de scurtă durată în cea de lungă durată, și desigur, extragerea cu ușurință a informației din memorie în momentul realizării cumpărăturii. Totuși, problema principală care se discută intens este frecvența difuzării reclamelor TV pentru o eficacitate maximă. Există două curente: promotorii unuia sunt convinși că un potențial cumpărător trebuie să vadă doar de trei ori spotul publicitar pentru a-l memora și a avea o eficiență maximă, ceilalți sunt convinși că publicitatea poate fi difuzată luni în șir, iar interesul telespectatorilor doar sporind pe parcursul timpului. Putem cu mândrie să reconciliem ambele curente de gândire deoarece eficacitatea publicității este condiționată de renumele brandului promovat (informația despre un brand puternic și bine cunoscut va fi percepută mult mai rapid, pe când interesul pentru un brand nou va începe să crească încet, dar sigur), încrederea în brandurile renumite este mai mare decât în cele necunoscute, brandurile puternice au puterea de a crea senzația consumatorilor că produsele noi sau vechi vândute de aceștia se bucură de o cerere înaltă. Astfel, interesul publicului pentru publicitatea unui brand puternic crește brusc și la fel de brusc scade, pe când pentru un brand nou crește foarte încet, formează o amplitudine lentă și apoi la fel lent descrește [9, p.48-53].

Alți factori ai eficacității sunt noutatea mesajului transmis, complexitatea mesajului, intensitatea concurenței etc. Deci, o frecvență universală exprimată în cifre nu există, există doar factori ce influențează asupra mărimii acestui parametru.

Un alt parametru al eficacității reclamei TV este condiționarea acesteia de durata spotului. Conform cercetărilor în domeniu, s-a constatat că durata optimală pentru o eficacitate maximă a reclamei TV este cea de 30 secunde, nu inserările de 10 secunde în reclamele anterioare, și nici cele de imagine de 60 secunde, deoarece acestea consumă un buget enorm, dar și ca eficacitate cedează celor de 25-30 secunde [8, p.24-25].

Experiența în domeniul structurării informației arată că materialul prezentat la început, dar mai ales la sfârșitul mesajului, se reține mai bine. Fenomenul este cunoscut sub denumirea de efect de poziție. Valorificarea sa în reclamă se manifestă prin importanța acordată titlului și prin folosirea în final a unui slogan, motto sau credo, ultimul element al mesajului fiind, de regulă, logo-ul ce identifică ofertantul [6, p. 129].

Emoția este adesea folosită pentru a facilita memorarea. O posibilitate este aceea de a asocia elementul de memorat cu stimulii ce declanșează în mod spontan stări afective – pozitive sau negative – în scopul de a atrage și reține atenția publicului (egală cu condiția memorării).

Este bine ca designerii să reflecte la tipurile de informații și sursele acestor informații ce urmează să le introducă în mesaj, în raport cu care pot prevedea orientarea natural-subiectivă sau obiectivă a cumpărătorilor și tipurile de memorie pe care o vor utiliza pentru stocarea datelor publicitare. Pe această bază creatorii de reclame pot alege formula optimă de organizare a informațiilor.

Studiind influența publicității asupra conștientului și subconștientului individului, trebuie să înțelegem că eficacitatea unei astfel de influențări nu poate fi determinată de careva procese psihice separate, de caracteristicile psihicului sau de cele ale publicității. Premisa persuasivității unui mesaj publicitar este cunoașterea comportamentului de cumpărare și a mentalității consumatorului. Creatorii de publicitate în acest sens sunt interesați să afle ce procese au loc în mintea receptorilor de reclamă pentru a putea prevedea comportamentul de cumpărare determinat de aceste procese.

Deoarece factorii psihologici nu acționează izolat, ci în combinații și în intensități diferite, prezentând variații mari de la un individ la altul în spațiu și în timp, o atenție

deosebită trebuie acordată anume acestora și componentelor lor, pentru că anume ei spun ultimul cuvânt în determinarea consumatorului să realizeze o cumpărătură. Ele au o influență care nu poate fi sesizată în mod direct de către consumatori, dar realizând studii specializate în domeniul dat s-a demonstrat că acestea reprezintă niște verigi de legătură între creierul uman și comportamentul consumatorului.

Bibliografie:

1. Backer Michael J. Marketing. – Editura Societatea Știința & Tehnica S.A., București, 1997.
2. Boier Rodica. Marketing. Comportamentul consumatorului. – Editura Graphix, Iași, 1994.
3. Cătoiu Iacob, Teodorescu Nicolae. Comportamentul consumatorului: abordare instrumentală. – Editura Uranus, București, 2001.
4. Datculescu Petre. Cercetarea de marketing. Cum pătrunzi în mintea consumatorului, cum măsoari și cum analizezi informația. – Editura Brandbuilders Grup, București, 2006.
5. Dubois Pierre-Louis. Marketing. Teorie și practică, Vol. I. – Editura Economica, Cluj – Napoca, 1989.
6. Moldovanu Maria. Psihologia reclamei. – Editura Libra, București, 1995.
7. Pascari Ludmila. Marketing. – Editura CEP USM, Chișinău, 2004.
8. Успеть за 30 секунд. Как оптимально использовать рекламное время. // Маркетолог, nr. 5 (79), 2006.
9. Белгородский А. А. Частота контактов с целевой аудиторией и её влияние на эффективность кампании. // Маркетинг в России и за рубежом, nr. 4 (54), 2006.
10. Меликян О. М., Лыгина Н. И. Поведение потребителей. – Editura Дашков и К, Москва, 2008.
11. Фёдоров Д. С. Построение карт восприятия: концептуальный подход и метод анализа данных. // Маркетинг в России и за рубежом, nr. 6 (56), 2006.
12. Чалдини Роберт. Психология влияния. – Editura Питер, Санкт-Петербург, 2000.
13. Belch George E., Michael A. Belch. Advertising and Promotion. An integrated communication perspective. – Editura Irwin McGraw – Hill, Boston, 1999.
14. Bennett Peter D., Lamm Robert P., Fry Robert A. Marketing. – Mc-GRAW-Hill Book Company, New York, 1998.
15. Hawkin Del I., Best Roger J., Kenneth A. Coney. Consumer behavior. Building Marketing Strategy. – Editura Irwin Mc Graw Hall, Boston, 1998.

Vitalie Varzari,
doctorand

NOUA CONCEPȚIE DE SECURITATE A REPUBLICII MOLDOVA: O ANALIZĂ A ELEMENTELOR NOVATORII ȘI A DIFICIȚELOR ÎNREGISTRATE

In the present article the author analyzes the new geopolitical environment that motivated European nations to review their basic documents that refers to the national security. In this context it is examined the reasons that leads the Republic of Moldova to adopt a new National Security Concept. Furthermore the author analyzes the New Security Concept of the Republic of Moldova in comparison with the Concept adopted in 1995 as well as with the previous version that was elaborated by the experts during 2005-2006.

La debutul secolului XXI, după o perioadă de „reconfigurare” post-Război Rece, majoritatea țărilor din sistemul internațional au insistat în revizuirea (dar și în studierea) concepțiilor asupra propriilor stări de securitate. Autoritățile guvernamentale, mediile de cercetare și analiză, societatea civilă, cercurile academice – toate au fost implicate, în măsură diferită, în revederea *Conceptelor* și *Strategiilor de Securitate*. Aceasta pentru că, odată cu diversificarea amenințărilor la adresa securității statului și a cetățenilor lui, viziunea militaristă a securității cu greu își mai demonstra actualitatea.

Aprofundarea progresivă a proceselor globalizării în variatele ei forme (economică, politică, informațională, socială, religioasă, culturală) a determinat elitele conducătoare să recunoască răspîndirea noilor tipuri de pericole la adresa securității individuale, naționale, regionale și internaționale. Astfel că elitele și mediile de cercetare au început să caute noi metode și instrumente de salvagardare a țărilor lor împotriva noilor amenințări și vulnerabilități. Pentru că a devenit imposibil a separa propria stare de securitate de starea de securitate a membrilor sistemului internațional și de securitatea sistemului în general, revizuirea *Conceptelor* și a *Strategiilor de Securitate* a pornit concomitent în mai multe sisteme politice: SUA, UE, Rusia, toate inițind acest proces în anii 2005-2007. România, Ucraina, Republica Moldova și alte țări le-au urmat exemplul.

Chiar dacă vechea rivalitate dintre cele două blocuri politico-militare a dispărut și pericolul unui război atomic total a fost înlăturat, totuși au apărut, în schimb, pe lângă amenințările tradiționale la adresa securității, alte pericole mult mai greu de identificat și de combătut: terorismul, proliferarea armelor nucleare de către statele nedemocratice și de către actorii nestatali, conflictele regionale, migrația ilegală, criminalitatea transfrontalieră, fundamentalismul religios, eșuarea bunei guvernări, bolile contagioase, traficul de ființe umane, arme și droguri, dependența economică, cataclismele naturale tot mai accentuate etc. Realizînd că aceste pericole iminente ar fi capabile să devină potențiale amenințări la adresa securității, s-a purces la regîndirea conceptului de securitate prin lărgirea lui, identificându-se astfel cinci sectoare principale unde ar trebui implementate politici și instrumente de apărare a securității naționale – politic, militar, economic, social, ecologic [1] – și un nou exponent al securității – individul – care este scopul fundamental al securității și deci ceea ce trebuie în primul rînd „securitizat”. Se poate spune, afirmă R.-S. Ungureanu, că esența procesului de extindere a „securității” este regîndirea acesteia, pornind chiar de la cei care se pot simți în pericol – indivizii –, și nu de la identificarea unei amenințări intelectuale la adresa unei instituții sociale cum este statul [2].

Pentru Republica Moldova procesul de revizuire a *Concepției de Securitate Națională* a debutat prin colaborarea cu Organizația Atlanticului de Nord și prin implementarea *Planului Individual de Acțiuni Moldova – NATO*, scopul principal al

căruia este reformarea sectoarelor apărării și de securitate ale Republicii Moldova. Articolul 2.1 al acestui document prevede că „Republica Moldova intenționează să se angajeze în reformarea tuturor structurilor naționale de securitate și apărare în vederea edificării capacităților adecvate pentru asigurarea securității națiunii și în scopul de a dispune de capacități pentru a contribui la operațiuni internaționale la nivelul potrivit. În acest sens, Moldova consideră importantă elaborarea Concepției securității naționale, Strategiei securității naționale și Strategiei militare naționale” [3].

În termeni practici, reformarea sistemului de securitate și apărare instituită de IPAP are loc prin:

- crearea bazei politico-juridice necesare pentru implementarea IPAP;
- crearea mecanismelor instituționale relevante pentru implementarea reformelor;
- cooperarea cu Consiliul Europei (*CoE*), cu Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (*OSCE*) și cu Uniunea Europeană în promovarea reformelor democratice;
- perfecționarea cadrului juridic ce reglementează libertatea presei și accesul publicului la informație;
- combaterea terorismului internațional, a crimei organizate și a traficului de ființe umane, prin perfecționarea cadrului juridic și instituțional existent și prin aprofundarea cooperării și coordonării interinstituționale la nivel național și internațional;
- asigurarea securității națiunii prin exercitarea controlului democratic comprehensiv asupra Forțelor Armate;
- implementarea prevederilor Strategiei de Creștere Economică și Reducere a Sărăciei (*SCERS*) și pe cele ale compartimentului economico-social al *Planului de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană*;
- crearea de Forțe Armate capabile să acționeze împreună cu cele ale statelor aliate și parteneri în operațiunile multinaționale umanitare și de menținere a păcii;
- perfecționarea sistemelor de instruire și recrutare, precum și consolidarea managementului personalului militar și instruirea personalului militar cu privire la responsabilitățile sale în domeniul drepturilor omului și controlului democratic;
- elaborarea unui plan pe termen lung cu privire la consultări, comandă și control (*C3*);
- crearea unui mecanism transparent și cu responsabilități definite de securizare a armamentului și munițiilor;
- reformarea Trupelor de Carabinieri ca o parte importantă a reformei atotcuprinzătoare a sectorului de securitate și apărare al țării;
- transformarea Serviciului Grăniceri în organ de ocrotire a ordinii de drept;
- informarea publicului în materie de securitate;
- consolidarea cooperării în domeniul științific cu NATO;
- consolidarea sistemului de planificare a situațiilor civile de urgență și de pregătire pentru asemenea situații, precum și capacitățile sale de management în caz de criză;
- crearea Comisiei Naționale pentru Elaborarea și Implementarea IPAP;
- identificarea și stabilirea priorităților în asistența necesară pentru implementarea cu succes a IPAP;
- implementarea în deplină măsură a acordului de protejare a informației [4].

O analiză a IPAP-ului scoate în evidență că, de fapt, documentul prevede, mai curînd, o reformare a sistemului de apărare națională a țării (consolidat prin posibilitatea cooperării militare internaționale în caz de criză), decît o reformare multilaterală a sistemului securității naționale. Lucrul însuși are totuși o explicație plauzibilă: NATO este un bloc politico-militar, de aceea și politicile coordonate de țările lui membre și de țările partenere au loc, în mod special, în sectorul militar și în cel politic. Nu putem considera o asemenea situație drept un dezavantaj, dimpotrivă, dacă autoritățile de la Chișinău vor realiza că aceasta este baza reformei palierei militare a securității naționale și nu se vor limita doar la reformarea ei, atunci securitatea națională ar avea doar de profitat. Dacă se va conștientiza că sectorul social, cel economic și cel de mediu au nevoie de intervenții reformatoare de durată, dacă nu se va uita că individul trebuie securizat în primul rînd și că scopul securității naționale este, *de facto*, crearea unui cadru adecvat de dezvoltare și de prosperare a acestuia, atunci implementarea IPAP va aduce doar beneficii Republicii Moldova.

În acest sens, trebuie neapărat să se știe că există motive serioase de a fi cît se poate de optimiști: experții care au colaborat la elaborarea noua *Concepție de Securitate a Republicii Moldova* au dezvoltat o înțelegere a securității naționale comprehensivă, care înglobează cele cinci sectoare-cheie ale securității enunțate de *Școala de la Copenhaga*, și care sînt regăsite azi în toate Concepțiile și Strategiile de Securitate ale țărilor membre ale UE.

Ar trebui evidențiat din start că actuala *Concepție a Securității Naționale a Republicii Moldova*, adoptată în primă lectură de către Parlament în data de 8 mai anul curent, este o versiune revizuită a *Proiectului Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova* elaborată de către Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, în colaborare cu alte ministere, publicată pe pagina *web* a MAEIE [5], prezentată dezbaterilor publice și avizată de *Consiliul Suprem de Securitate*. Pe de altă parte, versiunea revăzută nu a fost supusă prealabil dezbaterilor publice și avizului CSS, iar în conținutul acesteia nu se regăsesc unele elemente-cheie indispensabile unei *Concepții Naționale*. Nu este descris cadrul regional al securității unde este plasată Republica Moldova, nu este definită clar noțiunea amenințărilor, vulnerabilităților și riscurilor cu care se confruntă Republica Moldova, nu sunt abordate vulnerabilitățile interne cu care se confruntă țara, nu se specifică căile de consolidare a securității, se face referire la reducerea unilaterală a contingentului militar, este introdus în text un paragraf ce se referă la cooperarea CSI în domeniul securității paralel cu o cooperare aprofundată în acest domeniu cu NATO și UE și este repetat perseverent (aproape paranoical) importanța principiului neutralității permanente a Republicii Moldova.

Trecînd la analiza *Concepției*, menționăm că aceasta este structurată în patru capitole. Primul se intitulează „*Principiile, obiectivele, amenințările și liniile directorii de bază în vederea asigurării securității naționale. Obiectivul Securității Naționale, liniile directorii de bază pentru securitatea națională, valori generale, riscuri și vulnerabilități la adresa securității naționale a Republicii Moldova*”, al doilea – „*Cooperarea internațională – instrument de asigurare și consolidare a securității naționale a Republicii Moldova*”, al treilea – „*Sistemul Securității Naționale al Republicii Moldova și Reformarea acestuia*” și al patrulea – „*Elementele Strategiei Securității Naționale*”.

Capitolul întîi, după cum reiese și din titlul său, descrie *principiile și obiectivele securității naționale*, care, în linii mari, constau în „*asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne și consolidarea statalității Republicii Moldova*”.

Liniile directorii sînt: asigurarea respectării statutului neutralității permanente a Republicii Moldova; restabilirea integrității teritoriale a statului, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea independenței și suveranității statului; menținerea într-o stare dinamică avansată a proceselor de integrare europeană; asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității interne a acesteia; dezvoltarea economică și socială ascendentă a țării prin accelerarea reformelor politice, economice și instituționale, în primul rînd, a celor ce vor permite îndeplinirea criteriilor de aderare la Uniunea Europeană; dezvoltarea și valorificarea cît mai plenară a potențialului uman, principală resursă a țării, apărarea cît mai eficientă a intereselor și drepturilor cetățenilor Republicii Moldova în țară și după hotarele ei; consolidarea dimensiunilor economică, socială, energetică și ecologică ale securității [6].

Cu referire la amenințările și vulnerabilitățile la adresa securității naționale, ele rezidă, în principal, din:

- conflictul transnistrean;
- amenințarea coliziunii sociale;
- amenințarea terorismului internațional;
- amenințările de origine economică;
- amenințările de origine socială;
- amenințările din domeniul tehnologiilor informaționale;
- amenințările care derivă din activitatea umană, factorii tehnogeni și calamitățile naturale;
- amenințarea crimei organizate [7].

Cercetînd succesiunea și clasificarea amenințărilor, observăm că lipsesc cu desăvîrșire cele de origine militară și politică. În text se menționează că „pe fundalul descreșterii amenințărilor de ordin militar la adresa securității internaționale, sporesc amenințările neconvenționale, în particular globalizarea fenomenului terorismului internațional și pericolul proliferării armelor chimice, biologice, radioactive și nucleare, inclusiv obținerea acestora de către actorii non-statali”. Această afirmație, în general, este una ce nu poate fi supusă discuțiilor, însa experiența războiului ruso-georgian evidențiază cu prisosință faptul că amenințările politice și militare sînt încă prezente în Europa de Sud-Est și pentru țările pe teritoriul suveran al cărora se află enclave separatiste susținute din exterior constituie o amenințare și vulnerabilitate militară și politică perpetuă.

Ar mai trebui evidențiat că vulnerabilitățile cu care se confruntă Republica Moldova, la care se face referire chiar în titlul Capitolului I al textului cercetat, nu și-au găsit o reflectare în *Concepție*, acestea fiind egalate amenințărilor existente, iar în unele cazuri menționate doar printre rînduri. Fapt ce nu trebuie neglijat deloc și, în opinia noastră, este unul dintre eșecurile majore ale prezentei *Concepții*. Aceasta pentru că ameliorarea stării de securitate a unui stat slab, cum este Republica Moldova, trebuie percepută, întîi de toate, prin reducerea vulnerabilităților interne și doar mai apoi prin contracararea amenințărilor.

În ceea ce privește preocuparea față de cooperarea internațională „ce face parte din politica de securitatea a Republicii Moldova” [8], abordarea pe care o identificăm în prezenta *Concepție* este una destul de contradictorie. Aceasta, mai ales, datorită supraestimării propriei capacități de influență a sistemului internațional. În acest sens, considerăm că Moldova nu are resursele necesare pentru a construi o politică externă în măsură să „influențeze mediul internațional de securitate de o manieră care să corespundă intereselor naționale ale țării” [9]. De aceea, credem, ar fi mai adecvat, pentru ameliorarea stării de securitate, să se recurgă mai întîi la îmbunătățirea relațiilor diplomatice cu vecinii

imediatați – România și Ucraina (crearea unei stabilități regionale) –, și la amplificarea cooperării la nivel mai larg – cu UE și SUA –, iar după ce aceste alianțe se vor dovedi avantajoase și de durată, se poate gândi o eventuală „influențare a mediului internațional” cu susținerea parteneriatelor create, dar și aceasta doar în condiții speciale. Deocamdată, Moldova trebuie să-și armonizeze și să-și coordoneze politica de securitate și apărare cu politicile partenerilor din imediata învecinare: România și Ucraina și cu cele ale marilor puteri: UE și SUA. Din păcate, importanța parteneriatului cu vecinul din Vest și cel din Est este redus considerabil prin plasarea în același context ai ambilor, menționându-se că Republica Moldova dorește să imprime un caracter de parteneriat durabil și constructiv dialogului său cu Ucraina și cu România. Astfel, „Republica Moldova se menține pe poziția că valorile europene comune, respectul pentru independența, suveranitatea și integritatea teritorială urmează să domine în viitor raporturile sale cu Ucraina și România [...] Republica Moldova consideră importantă încheierea tratatelor politice de bază și de frontieră cu România” [10]. Necesitatea și esența parteneriatelor bilaterale cu țările occidentale – Germania, Franța, Italia, Spania, Marea Britania, care, de fapt, reprezintă exponentele de bază ale UE și prin intermediul cărora Moldova trebuie să-și caute suportul în reglementarea pașnică a conflictului transnistrean și în integrarea țării în UE, este redată prin enunțul: „Modernizarea europeană a Republicii Moldova și procesul de integrare în UE, condiționează necesitatea dezvoltării unor relații strânse cu statele membre ale UE, menținerii unui dialog activ, schimbului de experiență, realizării proiectelor comune” [11]. Astfel, Capitolul II al *Concepției*, intitulat „Cooperarea internațională – instrument de asigurare și consolidare a securității naționale a Republicii Moldova”, considerăm a fi eșecul unei abordări adecvate a politicii externe. Eșec amplificat inclusiv prin accentuarea repetată și constantă în text a principiului neutralității în relațiile bi- și multilaterale cu membrii sistemului internațional.

Capitolul III, „Sistemul Securității Naționale al Republicii Moldova și Reformarea acestuia”, descrie succint structura sistemului securității naționale și principiile de reformare ale acestuia. Astfel, conform textului „din sectorul securității naționale al Republicii Moldova fac parte instituțiile de stat cu atribuții în domeniul securității statului, care activează în baza legislației Republicii Moldova și au ca obiectiv realizarea sarcinilor de protecție a cetățenilor și statului. Sectorul securității naționale este responsabil de realizarea scopului securității naționale” [12].

Acesta argumentează că necesitatea reformării „pornește de la premisa că Republica Moldova are nevoie de suficientă stabilitate și securitate pentru asigurarea dezvoltării statului, și, în același timp, de o dezvoltare economică permanentă pentru a asigura o stare durabilă de securitate și stabilitate” [13]. Esența procesului de reformare va consta în: „sporirea eficienței sectorului securității naționale ce se ghidează de necesitățile, liniile directorii și scopurile securității naționale; consolidarea capacităților de reacție a sectorului securității naționale la schimbările mediului de securitate la nivel național și internațional; asigurarea controlului civil asupra sectorului securității naționale; consolidarea legitimității sectorului securității naționale; redimensionarea calitativă și cantitativă a sectorului securității naționale, în felul în care va face posibilă planificarea activității și alocarea resurselor pentru acest sector în conformitate cu prioritățile societății moldovene; prevenirea eficientă a situațiilor de conflict, criză și de urgență; reintegrarea țării” [14].

Observăm în această ordine de idei că, deși reforma sistemului de securitate este una absolut calitativă, din păcate, ea nu se efectuează de la temelie. Astfel, lipsește elementul esențial al reformării tuturor sistemelor de securitate post-Copenhaga: coborîrea „exponentului de securitate” de la nivelul statului la cel al individului, așa cum

ar fi trebuit să se întâmple, dacă s-ar fi urmat modelul european de reformare, unde se acordă un grad înalt de securitate, în primul rînd, individului și, în al doilea rînd, statului.

Ultimul capitol al prezentului proiect, „*Elementele Strategiei securității Naționale*”, enunță că „după adoptarea prezentului document Republica Moldova va elabora și aprobată Strategia Securității Naționale” [15], scopul căreia va consta în a „descrie căile de atingere a stării de securitate națională, mecanismele de cooperare dintre componentele sistemului securității naționale ce include organizațiile non-guvernamentale și mass-media, instrumentele de coordonare a activității sectorului securității naționale și instituțiilor cu responsabilități pe dimensiuni aparte ale securității, procedeele de finanțare a sectorului securității naționale și etapele de reformare a sistemului securității naționale a Republicii Moldova” [16]. Se mai adaugă că „acest document va servi drept bază pentru elaborarea Strategiei Militare Naționale, Strategiei de informare publică pe probleme de securitate națională și alte strategii sectoriale în domeniul securității naționale” [17].

În concluzie, menționăm că, deși există destule lacune în textul adoptat de Parlamentul Republicii Moldova, totuși *Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova* este un document important ce dezvoltă o accepție novatoare asupra securității naționale.

Astfel, remarcăm extinderea concepției securității în toate cele cinci sectoare descrise de *Școala de la Copenhaga* – militară, politică, economică, societală și de mediu. Acesta este un lucru cu atât mai important cu cât experiența perioadei post-Război Rece a demonstrat că, pentru a-și asigura securitate, atât statele mari, cât și statele mici trebuie să-și dezvolte o securitate bazată pe contracararea vulnerabilităților și amenințărilor provenite din toate cele cinci sectoare menționate anterior.

Note:

1. A se vedea pentru detalii: *Buzan B. Popoarele, statele și teama*. – Chișinău: Cartier, 2000, p. 124.
2. *Manual de Relații Internaționale* /Coord.: A. Miroiu A. și R.-S. Ungureanu. – Iași: Polirom, 2006, p.188.
3. *Planul Individual al Parteneriatului Republica Moldova – NATO* // http://www.nato.md/index.php?option=com_content&task=view&id=22&Itemid=36 (05.07.2007).
4. Ibidem, p. 1 – 7.
5. *Proiectul Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova* // <http://www.mfa.md/evenimente/681/> (01.11.2008).
6. *Proiectul legii pentru aprobarea Concepției Securității Naționale a Republicii Moldova* // <http://www.parlament.md/lawprocess/laws/may2008/112-XVI-22.05.2008/> (01.11.2008).
7. Ibidem, p. 3 – 4.
8. Ibidem, p. 5.
9. Ibidem, p 6.
10. Ibidem, p. 7.
11. Ibidem.
12. Ibidem., p. 8
13. Ibidem
14. Ibidem.
15. Ibidem, p. 9
16. Ibidem.
17. Ibidem.

Valeriu Parnavel,
lector superior

CONCEPȚIA STRUCTURII CONȘTIINȚEI SOCIALE: ISTORIA CRITICII UNEI ERORI ȘI OBIECTIVELE INVESTIGAȚIILOR CONTEMPORANE

The article describes the main strong and weak points of the criticism of the social consciousness structure conception. It is necessary for the working out of the final and adequate evaluation of the above-mentioned conception, which would stimulate the research on the general questions of the society's spiritual development.

Atitudinea comunității academice față de conceptul structurii conștiinței sociale rămâne dualistă sau chiar triplă: sau categoric este respinsă, sau parțial sunt utilizate ideile sale, sau în majoritatea cazurilor, în mod circumspect, sunt trecute sub tăcere. Situația respectivă nu este întâmplătoare deoarece conceptul în cauză are semne vădite de a fi denumită ca *eroare științifică*. Aproape un sfert de secol ea era considerată ca adevăr, ca treptat să fie conștientizat faptul că el reprezintă o autoînșelăciune și piedică care trebuie depășită. Dar această trecere calitativă dintr-o stare în altă nu s-a definitivat, fapt ce explică circularea ambelor evaluări și existența atitudinii dualiste deja amintită.

Faptele indicate conduc la consecințe nedorite și abateri neproductive. Lipsa unei atitudini adecvate și argumentate față de conceptul structurii conștiinței sociale generează în mod periodic diverse tentative de a folosi ideile ei. Dar astfel de acțiuni susțin și prelungesc existența iluziei elaborării pozitive a problemelor generale ale dezvoltării spirituale a societății, dezorientează investigațiile asupra lor, abat atenția, forțele și timpul cercetătorilor prin idei care sunt din punct de vedere teoretic lipsite de perspectivă [1, 16].

Soluționarea problemei abordate constă în elaborarea unei evaluări definitive și adecvate a conceptului în cauză. Materializarea scopului respectiv este posibil în baza reluării analizei conceptului structurii conștiinței sociale care a fost întrerupt în mod obiectiv, a restabilirii istoriei gândirii sale critice, realizărilor și neajunsurilor ei. Reieșind din spațiul limitat de care dispunem, noi vom încerca să efectuăm o evaluare succintă a literaturii analitice existente despre conceptul structurii conștiinței sociale, dar această tentativă trebuie anticipată cu expunerea momentelor mai însemnate ale procesului de elaborare a ei.

În filosofia sovietică cercetarea problemelor cardinale ale dezvoltării spirituale a societății se efectua pe făgașul conceptului structurii conștiinței sociale, care reprezenta o totalitate de investigații a categoriei „conștiință socială” din punctul de vedere al structurii și este rodul muncii a multor cercetători. Elaborarea ideatică a conceptului a fost galopantă și fără rezultate palpabile. Ea demarează la sfârșitul anilor '50 ai secolului trecut, ca peste un deceniu să fie elaborată varianta desăvârșită a conceptului în cauză, după ce investigațiile de acest gen se restrâng în mod esențial [22]. Urmează doar munca analitică cu privire la conceptul în cauză, tirajarea compilațiilor, un număr restrâns de aplicări metodologice și elaborarea conceptelor „viața spirituală a societății” și „producția spirituală”. Dar în a doua jumătate a anilor '80 același secol și astfel de investigații s-au încheiat din cauza reorientării problematice a filosofiei în legătură cu schimbările social-politice cardinale ce s-au produs în spațiul țărilor postsovietice.

Investigațiile structuraliste a categoriei „conștiința socială” s-au dovedit a fi sterile pe tot parcursul efectuării lor. Cauza eșecului a fost pusă în discuție, dar totuși rămâne neformulată până astăzi. Totodată, unii analiști au ajuns până la negarea totală a conceptului dat. Faptul respectiv explică lipsa unei atitudini adecvate și argumentate a comunității academice față de conceptul în cauză.

În evoluția criticii conceptului structurii conștiinței sociale se observă în mod vădit mișcarea gândirii de la descriere spre analiză, de la trecerea în revista a investigațiilor spre formularea chestiunilor principiale, de la aprobarea concepțiilor în integritatea lor spre îndoiala în trănicia unor teze fundamentale luate în parte, sau spre negarea totală a doctrinei respective. Cu alte cuvinte, evoluția dată indică existența a două faze în activitatea analitică: constatativ-aprobativă și negativ-destructivă.

Literatura analitică a primei faze cuprinde anii '60 - prima jumătate a anilor '70, perioada principală și cea mai furtunoasă în elaborarea concepției structurii conștiinței sociale, care este reprezentată de lucrările lui G. Gleizerman, V. Demicev, M. Diomin, V. Juravliov, J. Chelle, M. Covalizon, N. Cozlov, I. Matkovskaia, V. Mejuev, R. Pandre, V. Rebrin. Pentru aceste lucrări este caracteristic analiza unor variante aparte ale structurii conștiinței sociale, trecerea în revistă a bibliografiei, recomandări sau tentative de a perfecționa ideile supuse criticii ce era echivalentă cu recunoașterea justeții lor în principiu. O grupă aparte o formează lucrările lui A. Burdina, B. Grușin și M. Danielean, pe motiv că ideile lor nu sunt caracteristice grupului ideatic la care autorii ei aparțin numai din punct de vedere cronologic. Astfel, lucrările lui B. Grușin și A. Burdina au văzut lumina tiparului în perioada a doua, însă ideile formulate de ei corespund primei perioade. Drept exemplu definitoriu al acestei orientări îl reprezintă ideile lui A. Burdina, B. Grușin și I. Matkovskaia.

Spre exemplu, A. Burdina menționează că în tratarea categoriei „conștiință socială” ca realitate naturală, specificul căreia este *de a fi alcătuită din* fenomene spirituale, trebuie considerată o interpretare empirică, deci, teoretic incorectă, deoarece reprezintă o înlocuire a esenței lor conceptuale cu înseși fenomenele respective [2, p.200; 3, p.5-6; 4, p.54-56]. Cu toate că cercetătoarea a conștientizat abordarea științifică greșită a categoriei „conștiință socială”, critica dată rămâne insuficientă și inconsecventă, deoarece ea s-a limitat doar cu constatarea erorilor, fără a dezvălui rădăcinile teoretice și cauza existenței lor. Limitarea analizei doar la o evaluare negativă a tratării empirice a conștiinței sociale nicidecum n-a afectat practica respectivă, care, de regulă, se îmbina, în mod surprinzător, cu interpretarea corectă (teoretică) a categoriei în cauză.

Studiul lui B. Grușin constituie o critică justificată a variantei desăvârșite a structurii conștiinței sociale elaborate de A. Uledov și, totodată, o ofertă de a înlocui metoda lui de segmentare a conținutului categoriei în cauză cu una, chipurile, mai perfectă [9]. Autorul în mod întemeiat menționează faptul că metoda lui A. Uledov conduce la dublarea componentelor conștiinței sociale. În conformitate cu opinia lui B. Grușin, neajunsul respectiv poate fi depășit cu ajutorul metodei, denumită de el matritare. Ea constă în faptul că se înaintează câteva fundamente de diviziune a conștiinței sociale ce pot fi îmbinate și suprapuse și care generează astfel componente de măsură dublă, triplă etc. În final, B. Grușin constată transformarea conștiinței sociale într-o schemă cu 80 de elemente care, potrivit opiniei cercetătorului, pot fi majorate în repetate rânduri prin introducerea noilor fundamente de diviziune.

Studiul respectiv indică în mod evident asupra substituirii analizei esențial-conceptuale a conținutului categoriei „conștiinței sociale” cu o analiză logico-matematică. Deci, faptul respectiv demonstrează substituirea, reorientarea eronată a investigațiilor filosofice spre o cercetare concret științifică, care, chipurile, necesită o aprofundare și perfecționare continuă.

Lucrarea lui I. Matkovskaia abordează un alt grup de probleme ce țin de structura conștiinței sociale. În linii mari, I. Matkovskaia consideră că aspectul gnoseologic și cel sociologic de cercetare au un efect benefic și, totodată, constată caracterul convențional

al ideilor respective în cazul aplicării lor la analiza unui fenomen spiritual concret [13]. Concluzia la care ajunge autorul constă în aceea că aspectele consemnate de cercetare necesită să fie perfecționate. Ea pare neașteptată, dar, în general, corespunde atitudinii binevoitoare a comunității academice de atunci față de temeiul ideatic eronat al conceptului în cauză.

Un alt adept al cercetării structurii conștiinței sociale în baza aspectului gnoseologic și sociologic constată destul de întemeiat faptul că varianta conceptului elaborat de A. Uledov reprezintă niște scheme abstracte și scolastice [15]. Curios fapt, dar cauza unui astfel de rezultat este considerată nu temeiul ideatic incorect al conceptului consemnat, ci însușirile profesionale ale filosofului analizat.

Literatura analitică a fazei a doua cuprinde jumătatea a doua a anilor '70 – prima jumătate a anilor '80. În intervalul respectiv conceptul structurii conștiinței sociale s-a epuizat ideatic, elaborarea ei scade treptat și în mod considerabil. Cele mai reprezentative lucrări analitice aparțin lui N. Liubomirov, G. Nasonov, G. Pereteatikin, E. Stepanean și V. Tolstîh. Aici, în mod firesc, se include și lucrarea lui M. Danielean, cu toate că studiul său este efectuat la mijlocul anilor '60. Pentru lucrările respective este caracteristic o evaluare cumpătată a unor idei aparte ale structurii conștiinței sociale, unele concluzii cu caracter radical, lipsa tendinței de a perfecționa sau a elabora noi variante, pierderea perspectivei de cercetare ulterioară. Deci, studiile respective posedă o tonalitate comună – îndoiala în justetea sau negarea directă a ideilor conceptului structurii conștiinței sociale fără înaintarea în schimb a altor obiective sau orientări de perspectivă. Din păcate, procesul respectiv de sensualizare a conceptului s-a întrerupt din cauzele expuse anterior la nivelul negativ și destructiv de evaluare. Ideile cele mai însemnate ale perioadei respective au fost elaborate de M. Danielean, G. Pereteatikin și V. Tolstîh.

Studiul lui M. Danielean reprezintă un fenomen unic în felul său în practica analitică a tratării conceptului structurii conștiinței sociale [5]. El constă în faptul că lucrarea respectivă enumeră și denumește majoritatea neajunsurilor conceptului în cauză în ajunul elaborării variantei ei desăvârșite, anticipând, astfel, în mod concis, istoria ulterioară a criticii conceptului dat. Autorul conchide că modul de abordare empirică a categoriei „conștiință socială” este incorect, conceperea structurală a conținutului ei este nejustificată, dezmembrarea lui în părți componente este inadmisibilă, înlocuirea termenului „forma” cu noțiunea „structura” este neadecvată. Orientarea spre o interpretare formală și cantitativă a categoriei „conștiință socială” a condus, după cum a prevăzut cercetătorul, nu numai la lipsa rezultatelor pozitive, ci și la denaturarea conținutului noțiunii respective. Totodată, studiul lui M. Danielean n-a influențat procesul de investigații cu privire la structura conștiinței sociale. Probabil, una din cauzele care au provocat situația dată constă în faptul că el s-a limitat doar la constatarea neajunsurilor esențiale ale conceptului structurii conștiinței sociale. Lipsa dezvăluirii rădăcinilor teoretice, a temeiului ideatic eronat admite cazul că ideile lui M. Danielean au fost concepute sau clasificate ca o viziune personală a filosofului asupra categoriei respective, fapt care are dreptul la existență ca și opiniile criticate de el.

Studiul efectuat de G. Pereteatikin este orientat spre depășirea schematismului conceptului structurii conștiinței sociale și a interpretării ei în mod totalitar-structural [18, p.18]. Organonul de soluționare a obiectivului respectiv îl constituie aspectul morfogenetic („*формообразовательный*”), practic absent în filosofia sovietică, și conceptul „forma”, descris de G. Pereteatikin destul de minuțios și multilateral. Înaintarea organonului indicat este condiționată, în opinia lui G. Pereteatikin, de elaborarea insuficientă a categoriei „formă”, instaurarea unei interpretări simpliste,

renunțarea la noțiunea „forma conștiinței sociale” și înlocuirea ei cu termenul „tipul conștiinței sociale”. Filosoful rus menționează că înlocuirea efectuată nu este una echivalentă și justă, deoarece conținutul noțiunii „tip” reflectă doar o anumită clipă a formei, constituie „ipostaza” structurii. Ca dovadă, G. Pereteatikin remarcă, pe bună dreptate, că cercetarea organismului este posibilă doar în baza categoriei „forma”, pe când pentru studiul cristalului este suficient și termenul „structura” [18, p.20]. Așadar, categoria „formă” prin intermediul căreia se poate dezvoltă procesul continuu de formare și transformare a esenței nu are echivalentul său noțional.

Efectul metodologic al tratării structurale a formei devine orientarea eronată a cercetătorilor conștiinței sociale îndreptată spre dezvoltarea componentelor ei, clasificarea și ierarhizarea lor, spre distingerea formelor conștiinței sociale după particularități extrinseci [18, p.65, p.91-94]. Din aceste considerente, lucrarea lui G. Pereteatikin poate fi apreciată ca prima tentativă din filosofia sovietică de a explica un ciclu de neajunsuri ale conceptului structurii conștiinței sociale, reieșind dintr-o cauză unică a lor.

Totodată, studiul efectuat de G. Pereteatikin n-a depășit eroarea filosofiei sovietice cu privire la tratarea empirică a categoriei „conștiință socială”. În tratarea lui ea este reprezentată deja ca viață spirituală a societății, formațiune spirituală, integritate vie pulsatoare, concret istorică [18, p.10, 18, 29, 41, 66]. Astfel de concepere a categoriei „conștiință socială” rămâne empirică, deoarece ea este considerată nu în calitate de caracteristică esențial-concepțională a fenomenelor spirituale, ci ca o realitate concret-istorică, căreia îi este propriu un proces morfogenetic. Așadar, aspectul în cauză a avansat considerabil conceperea neajunsurilor esențiale ale doctrinei analizate, dar, totodată, s-a dovedit a fi insuficient pentru a dezvoltă temeiul ei ideatic, pentru a percepe profunzimea în totalitate a erorii ei.

Studiul lui V. Tolstîh încheie, din punct de vedere cronologic, cercetările mai însemnate ale fazei analitice [12, 21]. Scopul analizei lui consta în evidențierea cauzei stării paradoxale și nesatisfăcătoare a investigațiilor structurii conștiinței sociale, care se fonda pe metodologia dezmembrării ei în diverse aspecte. În opinia lui, ele creează doar aparența soluționării problemei, dar în realitate o denaturează [12, p.38-39, 47, 21, 16]. Faptul respectiv constă în reprezentarea integrității conștiinței sociale ca suma așa-numitelor părți ale ei. V. Tolstîh considera, în mod just, că conștiința socială este totuși ceva diferit decât suma părților ei „de obiect” și „de subiect”, reflectat („отображающую”) și influențat („воздействующую”) sau „reflectare” și „activitate” [12, p.20, 21, 38, 40].

În ceea ce privește caracterul paradoxal al situației cognitive, apoi ea consistă în constatarea eficacității imaginare pe lângă un număr autentic și considerabil de variante ale structurii conștiinței sociale, investigații de lungă durată care au format impresia despre o promovare detaliată și multilaterală. V. Tolstîh conchide cu regret că toată activitatea respectivă „...n-a făcut reprezentarea noastră despre structura și formele conștiinței mai certe” sau „...demult nimeni nimic altceva decât diverse formații „structurale” nu caută, nu așteaptă să depisteze în conținutul conștiinței sociale” [12, p.21, 42, 64].

Realizările criticii existente cu privire la structura conștiinței sociale consistă în evidențierea majorității neajunsurilor de bază ale conceptului și formularea unor idei care, în opinia noastră, pot servi ca premise pentru perioada ulterioară și finală a analizei în cauză. În mod succint, neajunsurile evidențiate sunt:

- - tratarea empirică a conținutului teoretic al categoriei „conștiință socială”(A. Burdina, G. Glezerman, V. Chelle, M. Covalizon);

- dezmembrarea conținutului teoretic al conștiinței sociale în așa-numitele elemente, tipuri, sfere, aspecte etc. (B. Grușin, M. Diomin, G. Pereteatikin, V. Tolstîh);
- disecția formală și logică a noțiunii în cauză (M. Danielean, G. Nasonov, V. Tolstîh), schematismul concepției (G. Pereteatikin);
- lipsa eficacității aspectului gnoseologic și sociologic de cercetare (B. Grușin, I. Matkovskaia, G. Nasonov, R. Pandre, V. Tolstîh.);
- reformularea empirică a termenului „formă a conștiinței sociale” (M. Danielean, G. Pereteatikin).

În ceea ce privește ideile care pot fi concepute drept premise ale criticii ulterioare, apoi prima dintre ele o constituie necesitatea de a explica neajunsurile conceptului în mod coerent și reieșind dintr-o cauză unică. Ideea respectivă a fost formulată de V. Tolstîh, dar realizarea ei practică și, totodată, spontană se observă în studiul lui G. Pereteatikin. A doua idee din această grupă este enunțul despre conceperea empirică a conținutului teoretic al categoriei „conștiință socială”. Acest enunț este și trebuie luat ca punct de plecare și determinant atât al neajunsurilor conceptului analizat, cât și a criticii lui.

Alături de realizările însemnate ale criticii conceptului structurii conștiinței sociale, ea posedă și neajunsuri similare proprii. Cele mai însemnate dintre ele sunt: *identitatea temeiului ideatic* al investigațiilor structurale ale conștiinței sociale și a criticii lor și *evaluarea univocă, unidimensională* a conceptului cu privire la structura ei. Atât investigațiile evidențiate, cât și critica lor sunt fondate pe premisa neevidentă că categoria „conștiinței sociale” poate fi interpretată în două moduri – teoretic și empiric, că ele, chipurile, se completează și se înlocuiesc reciproc. Admiterea unei astfel de premise a determinat însăși geneza conceptului structurii conștiinței sociale, iar critica ei s-a transformat într-o critică a consecințelor și nu a cauzei lor. Evaluarea univocă și unidimensională a conceptului în cauză înseamnă că el este apreciat sau în calitate de adevăr, sau eroare. Însuși conceptul structurii conștiinței sociale reprezintă un caz neordinar și complex, este o *eroare dualistă*. Conceptul consemnat, fiind demonstrat ca eroare, continuă să fie utilizat și în prezent, ceea ce înseamnă că ideile lui satisfac anumite necesități. Pentru a dezvălui această particularitate este necesar de a efectua o analiză specială, o analiză a conceptului structurii conștiinței sociale în mod *separat ca abordare și ca soluționare*. Doar efectuarea unei astfel de abordări, îmbinată cu evidențierea neajunsurilor criticii efectuate anterior, ne va permite de a atinge scopul avizat în acest studiu – de a evalua conceptul structurii conștiinței sociale în mod adecvat și definitiv.

Bibliografie:

1. Parnavel V. Critica temeiului ideatic al concepției despre structura conștiinței sociale // Materialele Conferinței Științifice Republicane „Dezvoltarea învățământului filozofic universitar în Republica Moldova, 12-13 iunie 2008. - Chișinău, 2008 (în curs de apariție).
2. Бурдина А.И. Категория «общественного сознания»: Вопросы методологии исследования // *Методологические проблемы исторического материализма*. - Барнаул: Изд-во Алтайск. Ун-та, 1976, p.219-223.
3. Бурдина А.И. К вопросу об определении категории «общественное сознание» // *Проблемы философии*. Междуведом.науч. сб. Вып. 41. - Киев, 1977, p.3-10.
4. Бурдина А.И. *Общественное сознание как проблема диалектического и исторического материализма*. - Москва: Высшая школа, 1979, 175 p.

5. Даниелян М.С. К вопросу о структуре общественного сознания // *Историко-филологический журнал* / АН Армян. ССР, 1966, № 2 (33), p.115-130.
6. Демин М.В. К вопросу о структуре общественного сознания // *Вестник Московск. Ун-та. Серия Философия*, 1973, №4, p.57-66.
7. Демин М.В. *Анализ структуры сознания*. - Москва: Изд-во Московск. Ун-та, 1980, 38 p.
8. Глезерман Г.Е. К вопросу о понятии общественного бытия // *Вопросы философии*, 1958, №5, p.117-126.
9. Грушин Б.А. Структура и состав общественного сознания // *Социологические исследования*, 1983, № 4, p.17-28.
10. Грушин Б.А. Неожиданный поворот темы: Дискуссия об изучении общественного сознания // *Социологические исследования*, 1985, №1, p.174-176.
11. Козлова Н.Н., Межуев В.М., Толстых В.И. Общественное сознание: результаты и перспективы исследования // *Вопросы философии*, 1977, № 10, p.142-157.
12. Любомирова Н.В.б Толстых В.И. Социально-философский анализ сознания: Познавательная ситуация // *Вопросы философии*, 1986, №10, p.35-48.
13. Матковская И.А. Относительно социологического и гносеологического аспектов изучения общественного сознания // *Философские науки*, 1966, №1, p.149-152.
14. Насонов Г.Г. О роли системного подхода в изучении общественного сознания // *Социологические исследования*, 1984, №3, p.126-129.
15. Пандре Р.В. К вопросу о структуре общественного сознания // *Учёные записки / Москов. обл. пед. ин-т*. Вып.15, т.225, 1969, p.168-180.
16. Парнавел В.М. Теоретические основы концепции структуры общественного сознания // *Труды Современного Гуманитарного института*. Вып.4. - Кишинёв, 2007, p.126-132.
17. Перетятыкин Г.Ф. *Методологическая роль категории «форма» в исследовании общественного сознания*: Автореф. дис. ... канд. филос. наук. - Ростов-на-Дону, 1983, p.18.
18. Перетятыкин Г.Ф. *Методология исследования формообразовательных процессов общественного сознания* / Харьков. ин-т жел.-дор. транспорта. - Москва, 1987, 198 p. / Рукопись. Депонирована в ИНИОН АН СССР.
19. Ребрин В.А. *Некоторые методологические проблемы общественного сознания: критико-библиографический обзор*. - Новосибирск: Новосибир. высш. парт. школа, 1970, 61 p.
20. Степанян Э.Г. Теория отражения, практика, общественное сознание // *Общественное сознание и общественная практика*. - Москва: Изд-во Московск. Ун-та, 1979, p.54-102.
21. Толстых, В.И. Общественное сознание: социальная природа, функции, формы // *Общественное сознание и его формы* / Предисл. и общ. ред. В.И. Толстых. - Москва: Политиздат, 1986, p.3-69.
22. Уледов А.К. *Структура общественного сознания: теоретико-социологические исследования*. - Москва: Мысль, 1968, 324 p.

ASPECTE ALE METAFIZICII VALORILOR ÎN SISTEMUL FILOSOFIC AL LUI LUCIAN BLAGA

Current work represents a research on the topic of Metaphysics in the Lucian's Blaga philosophy. The human values are discussed along of many centuries which were produced by the interconnection between humanity and metaphysics. In the research was presented a categorization of the Lucian Blaga's metaphysics it was presented as ontology, and fundamental ontology, gneseology, cosmology, general methodology. These subcategories of his philosophy was presented and researched in the „Trilogy of values”. Another categorization was presented to us and researched in order to create a deep understanding of the culture system. The heroically conception about world and life gave us to understand the definition of the human being and unique element in the world. The Blaga's conception has deep roots into the idealistic romance, psychology, phenomena, naturalistic and pragmatic. It is a good contribution to a deeper human understanding as unique element in the universe, but into the same way parallel with values that attest its uniqueness.

Discuția asupra valorilor umanismului în cadrul gândirii filosofice s-a declanșat încă la sfârșitul secolului al XIX-lea, când s-a produs o criză, ce s-a îndreptat în mai multe direcții, una dintre acestea fiind ideea despre om și metafizică. Ca răspuns la acest șoc s-au înaintat diferite soluții de remediere a stării de criză a valorilor, a culturii, a omului.

Lucian Blaga, după Primul Război Mondial, ne oferă o proprie soluție în cadrul interpretării metafizice de anvergură, ce situează în centrul problemei omul ca ființă spirituală care creează valori materiale și spirituale care formează conținutul culturii.

Meritul filosofului român constă în faptul că a realizat o sinteză originală între motivele fundamentale din metafizica veche și cea contemporană, încercând să redobândească prestigiul pierdut al metafizicii. Metafizica în concepția blagiană este o condiție esențială a oricărei creații filosofice autentice care ne permite să evidențiem valorile culturale, etice și estetice. Potrivit concepției lui Blaga, metafizica este condiția esențială a oricărei creații filosofice autentice, astfel încât...filosofia fără idei metafizice rămâne un aluat ce nu dospește”[1].

Lucian Blaga nu și-a mărturisit niciodată izvoarele filosofiei sale, totuși, el a folosit motive metafizice fundamentale din cadrul istoriei sistemelor metafizice. Acestea au fost preluate prin asimilare, Blaga reușind să introducă o gamă de noutate și originalitate. În raport cu motivele fundamentale ale metafizicii din istoria culturii universale și naționale, înțelesurile metafizicii în sistemul lui Lucian Blaga pot fi grupate astfel:

1. *Metafizica este ontologie*, fiind reprezentată de către filosof ca: *Existența ca Tot, Unitate, Totalitate sau Marele Tot al existenței*. Cunoștințele pe care le dobândim fac posibilă cercetarea principiilor prime și a primelor cauze. În acest înțeles, Lucian Blaga, ca și alți gânditori, a refondat ontologia ca filosofie primă.

2. *Metafizica ca ontologie umană*. Acest punct de vedere reprezintă metafizica care cercetează problema esenței omului și mută accentul de la ontologie la ontologia omului. Evidențiind esența omului, se încearcă a se explica necesitatea condiției umane, rostul și înțelesul existenței omului în cadrul *Marelui Tot al existenței*.

3. *Metafizica este gnoseologie*. Obiectul ei îl constituie *Marele sau multiplul X al cunoașterii*. Cunoștințele metafizice, dobândite prin cunoașterea realității metaempirice sânt conceptele și categoriile filosofice fundamentale. Ele sunt concepte și

categorii științifice, însă nu se reduc doar la conceptele și categoriile științelor speciale. Printr-un corp constituit de concepte și categorii filosofice fundamentale toate științele speciale dobândesc bază filosofică, pe când prin conceptele și categoriile specifice științelor speciale filosofia dobândește caracter științific. În timp ce fiecare știință are filosofie specifică, orice filozofie are un specific științific. Prin corpul său de concepte și categorii, metafizica pleacă de la experiență, dar o depășește prin spontaneitatea gândului și construiește obiecte ideale care au un echivalent real. Legătura dintre experiență și metafizică ne este explicată în cele trei Trilogii: *Trilogia cunoașterii*, *Trilogia culturii* și *Trilogia valorilor*. Ea a fost foarte bine argumentată în cadrul științelor exacte, în *Experimentul și spiritul matematic*.

Metafizica ca gnoseologie este mai mult o metafizică sau filosofie critică, care cercetează modurile de cunoaștere ale intelectului *insului existențial concret* în actul de *cunoaștere individuală* a obiectului. Totuși, limitele individului uman în cunoașterea *Absolutului metafizic* nu sunt limitele genului uman.

4. *Metafizica este cosmologie*. Lucian Blaga înțelege ordinea elementelor care compun *Marele Tot al existenței*, sau numeroasele taine ale universului, în relațiile lor de coexistență în spațiu și de succesiune în timp, și teologia cosmosului în care un rol radical îl joacă omul ca *ființă istorică singularizată, care își depășește veșnic creația, dar care nu-și depășește niciodată condiția de creator*. Rădăcinile cosmologice le găsim în cadrul lucrărilor: *Trilogia cunoașterii*, în mod special în *Eonul dogmatic* și în *Cunoașterea luciferică*, iar concepția fundamentală - în *Trilogia Cosmologică*.

5. *Metafizica este metodologie generală*. În cadrul principiilor metafizicii întâlnim principii generale de metodă. Sub acest unghi de lumină metafizica este *metafizica problemelor*: existenței, cunoașterii, culturii, valorii, artei, științei, cosmologiei, istoriei.

Expresiile „viziunea metafizică despre lume și viață” sau „viziune a filosofică despre lume și viață” au în sistemul lui L. Blaga același *nucleu de semnificație*.

Lucian Blaga elimină teologia din cadrul metafizicii. Filosofia și teologia la acest filosof sunt ca două continente care se găsesc în opoziție. Între ele nu există nici căi de comunicare, nici posibilități de împăcare. Filosofia, din contra, singură poate explica religia prin filosofia religiei.

În cadrul *Trilogiei valorilor* filosoful înalță o nouă „cupolă” în sistemul său filosofic. Aceasta este cupola unui sistem ideatic polivalent, pe ale cărei fațete, sub emblema valorilor stă scris: artă, mit, magie, religie și știință. *Trilogia valorilor* este o operă de amplă analiză, din perspectivă filosofică și metafizică, a influenței pe care factorii stilistici o exercită asupra diverselor plâsmuiri ale gândirii și creației umane, concretizate în valori de natură spirituală.

În cadrul metafizicii se evidențiază trei momente esențiale: **Marele Anonim, lumea și omul**. În viziunea lui Blaga, **Marele Anonim** este generatorul, apărătorul misterelor cosmice care produc lumea prin diferențialele divine. Prin apariția omului ca „animal metaforizant” are loc o mutație ontologică. Se naște, astfel, o nouă formă de existență – cultura. Omul apare ca o ființă diferită de celelalte, înzestrată cu două posibilități de cunoaștere: una paradisiacă (demonstrativă, pragmatică) și alta luciferică. Acestor două tipuri de cunoaștere le corespund în înțelegerea lui Lucian Blaga, „două orizonturi ale omului – orizontul dezmărginit al lumii concrete și orizontul necunoscut, iar în planul general al teoriei valorilor, două tipuri de valori de tip I și valorile de tip II”. [2]. Aceste valori se deosebesc între ele: valorile de tipul I satisfac necesitățile fizice și elementare ale omului și valorile de tip II produc hrana spirituală a omului și permit acestuia pătrunderea

în mister prin cenzura matricei stilistice, în cadrul căreia omul poate recepta semne despre lumea misterelor. Astfel, metafizica cunoașterii lui Lucian Blaga schimbă accentul de pe subiectul cunoscător ale cărei limite analizează toate teoriile gnoseologice, pe obiectul care și-ar apăra misterele prin cenzuri stabilite de forța Marelui Anonim.

Valorile de tip I sunt dominante de scopuri fundamental-pragmatice, *valorile de tip II* sunt înțelesuri general-omenești, puse în mișcare și scoase în relief de scopuri eminentamente spirituale.

Baza ontologică a deosebirii dintre cele două tipuri de valori o reprezintă trăsăturile distinctive dintre cele două orizonturi ale ființei umane, în vreme ce fundamentul lor gnoseologic îl constituie notele diferențiale dintre cunoașterea de tip I și cunoașterea de tip II.

Această delimitare de tipuri de valori iese mult mai puternic în relief pe plan estetic. „Deosebirea dintre valoarea „adevăr” în cadrul cunoașterii de tip I și valoarea „adevăr” în cadrul cunoașterii II este de același ordin ca deosebirea ce o facem în estetică între frumosul natural și frumosul artistic”[3]. Deosebirea dintre cele două tipuri de frumos este o problemă cunoscută în cadrul istoriei culturii încă din Antichitate, prin intermediul lui Platon și Aristotel, iar în cultura modernă – prin Kant și Hegel.

În cadrul filosofiei românești găsim la Tudor Vianu o distincție între frumosul natural și frumosul estetic. Primul tip de frumos este un element dat, cel de al doilea este rodul conștiinței, care poate fi sub formă de produs sau operă.”Diferența între aceste două categorii de obiecte este atât de radicală, încât e cu neputință ca o procedură metodică să le atribuie aceleiași cercetări. Nici una din științele spiritului, istoria sau dreptul, logica sau morala, nu se ocupă de datele naturale, chiar dacă ele ar fi capabile să fie valorificate, ci numai de produse ale activității omenești, cum sunt intuițiile și legile, știința și moravurile”[4].

Atunci când prețuim obiectiv esteticul natural, se scot în relief valorile estetice de tip I, iar când apreciem esteticul artistic, punem în evidență valorile estetice de tip II. Putem concluziona că cele două tipuri de valori au întemeiere ontologică în structurile modului de existență al omului și în cadrul gnoseologiei în cele două tipuri de cunoaștere.

Observațiile și analizele lui L. Blaga cu privire la structurile obiective ale esteticului natural și ale valorilor esteticului artistic, la fel ca și descrierile și explicațiile structurilor și valorilor științei și creației, susceptibile de comentarii, pot fi extinse asupra tuturor structurilor și valorilor plăsmuirilor umane.

Valoarea fundamentală pe care pune accentul L. Blaga este valoarea estetică care ține cont de sfera spirituală și face parte din metafizică. Arta în înțelegerea lui L. Blaga este o ramură a culturii și constituie un mijloc prin care omul își pune în relief destinul său creator. Rezultatul actului de creație a omului este opera. „Opera de artă depășește sfera esteticului întrucât poate să întruchipeze și valori estetice, religioase, intelectuale, culturale”[5].

Din punct de vedere metafizic, arta nu este o configurare exactă a Absolutului, ci o plăsmuire revelatorie și stilistică a tainelor lumii.

Lucian Blaga a sistematizat cinci clase de valori ale operei de artă care ne ajută să înțelegem sistemul culturii:

1. Valorile polare sau valorile ce țin se sfera latitudinară;
2. Valorile vicariante sau valorile stilistice, care mai sunt numite și valori stilistice conștiente;
3. Valorile terțiale sau valorile sensibilității;
4. Valorile flotante sau valorile de eficiență istorică;
5. Valorile accesorii.

Observăm că opera de artă este o complexitate de valori eterogene, ierarhic legate într-un tot unitar. Argumentarea celor cinci clase de valori ale operei de artă excelează prin originalitate. Ierarhia valorilor în sistemul blagian se constituie de sus în jos, iar de jos în sus valorile se integrează în cele imediat superioare.

Sub titlul metafizica valorilor în creația lui Blaga ni se înfățișează aspectul definitoriu al esenței existenței umane, ca existență creatoare de valori. Lucian Blaga ne explică cum derivă valorile din finalitățile ontic-metafizice care se întretaie în om, ca subiect activ creator, care se raportează la lucruri, și modul cum se legitimează substratul și natura lor.

Pornind de la un fapt dovedit în istoria culturii, și anume că conștiința umană trăiește într-un climat de valori spirituale, diverși filosofi au fost preocupați de problema elucidării și naturii valorilor. Problema constă în aceea că filosofii privesc valorile spirituale ca o lume aparte, autonomă, obiectivă; ca o existență asemănătoare cu ideile platoniene. Iar alți gânditori pun accent pe psihologia valorilor, considerând valorile spirituale simple expresii ale unor stări subiective ale omului.

Între aceste poziții contradictorii, care se referă la esența valorilor, se mai află o multitudine de concepții, de nuanțe și interpretări care în final pot fi divizate în două poziții adverse:

1. Valorile sau bunurile în care acestea se întruchipează sunt fenomene subiective care produc satisfacție. Aceasta este concepția promovată de curentele idealiste și fenomenologice ale secolului al XX-lea.

2. Calitatea dobândită de valori se datorează faptului că ele produc o satisfacție subiectivă. Aceasta este poziția agreată și promovată mai ales de psihologism și pragmatism. Remarcăm, satisfacția subiectivă produsă de diferite fenomene sau bunuri este termenul principal de referință pentru ceea ce se consideră a fi valoare sau calitate a valorii.

Lucian Blaga se evidențiază înainte de toate prin încadrarea lumii valorilor într-o concepție metafizică autentică despre lume și viață, despre existența ca atare. În rezultat avem o „concepție metafizică despre misterul cosmic, despre existență, despre lume și viață, (care...) își merită cu adevărat numele, numai când poate să legitimeze într-un fel și lumea valorilor”[6].

Filosoful aspira spre încheierea unei concepții metafizice, accentuând că „elementele acestei metafizici au o putere explicativă și în raport cu valorile spirituale. Concepția pe care am expus-o în alte lucrări despre finalitățile ontologico-metafizice, care se întretaie în nodul cosmic numit „om”, oferă suficiente elemente teoretice pentru derivarea valorilor.”[7].

Explicându-și poziția în privința valorilor spirituale, Blaga ca și alți teoreticieni, pornește de la substratul și natura valorilor, afirmând că, conștiința umană se afirmă într-un climat de valori. Totuși „conștiința însăși face o distincție între valorile care o îndrumă: unele au aparență de valori-terminus, iar altele se afirmă numai ca valori-mijloace, mediativă, în vederea acelor care apar ca valori ținte, de căpătat, ca valori terminus. E aici o stare de fapt ce are loc în câmpul conștiinței”[8] și respectiv orice teorie ce se referă la valori, orice teorie care vrea să tâlmăcească natura și substratul valorilor sunt menite să depășească într-un fel ceea ce se petrece în conștiința noastră.

Valorile terminus necesită un interes deosebit. „Valorile-terminus sunt acelea despre care nu avem conștiința că ar sta în slujba altor valori, ele niciodată nu se afirmă simplu ca atare. Prin procesul de afirmare orice valoare terminus dobândește totdeauna un miraj în plus. Conștiința umană atribuie valorile-terminus o aură specială: fie cea a unei existențe obiective, fie a unei existențe autonome, fie a unei existențe absolute.

Procesul de afirmare adaugă valorilor-terminus un spor de accent, datorită căruia valoarea-terminus apare fie ca o valoare obiectivă, fie ca o valoare de sine stătătoare, fie ca o valoare absolută”[9].

Dar care este rostul acestui spor? În conștiința umană are loc un proces de „iluzionare finalistă.” I.M.Popescu menționa că L.Bloga descoperă rostul acestui spor de semnificații în puterea de antrenare pe care o exercită valoarea-terminus asupra conștiinței și, în al doilea rând, în deplina intensitate a satisfacției pe care o trezește realizarea valorii-scop într-un „bun” sau în „bunuri [10].

Eficiența maximă a valorilor-terminus în cadrul conștiinței umane este în funcție de declararea în prealabil a acestora fie ca valori obiective, fie ca valori autonome, fie ca valori absolute. Filosoful conchide că valorile-terminus se afirmă în cadrul conștiinței ca o lume obiectivă.

Teoria valorilor lui L.Bloga este chemată să explice de ce valorile se afirmă în conștiință ca ceva obiectiv, fie autonom, sau ca ceva absolut. Pentru acest filosof obiectivarea, autonomizarea și absolutizarea valorilor sunt rezultatele unei iluzionări, căreia conștiința îi este supusă în chip tiranic. Conștiința vede valorile ce se realizează în ea ca o lume obiectivă, autonomă sau chiar absolută care trebuie realizată în ea însăși, fiind vorba de un proces de iluzionare finalistă, care are diferite forme sau tipuri.

L.Bloga relevă trei tipuri de iluzionări finaliste:

1. Iluzionări finaliste în a căror structură intră, în chip constructiv, inconștientul uman în înțeles biologic-psihologic. Conștiința umană pe un substrat inconștient constată existența în lumea dată a unor valori producătoare de satisfacții, spre exemplu plăcerea ce o produce un peisaj sau un fenomen natural.

Bunul și valoarea se supun unui proces care prefigurează satisfacția conștientă completă. Filosoful conchide că satisfacția deplină nu ar avea loc în conștiință dacă faptul care o produce nu ar fi fost trasfigurat, într-un „bun” sau într-o „valoare”, iar schimbarea nu ar fi posibilă dacă faptul nu ar produce în subiect o stare de satisfacție „prefigurată”.

2. Iluzionări finaliste ontologice în structura cărora, pe lângă sensul biologic-psihologic, mai intervine modul ontologic specific uman cu categoriile abisale ale inconștientului. Acest fel de iluzionări este analizat în raport cu condiția singularizată a omului în univers. Aici se au în vedere bunurile cultural-artistice în care se întruchipează unele valori de origine ontologică. Opera cultural-artistică creată de om stârnește o stare de satisfacție prefigurată, inconștientă, pe temeiul căreia se produce transfigurarea operei respective în valoarea fie obiectivă, fie autonomă, fie absolută, datorită căreia se instituie o stare de satisfacție deplină. „Problema străveche, privind raportul dintre valoare și satisfacție se reduce la alternativa dacă valoarea (bunul) produce o satisfacție fiindcă e o valoare pentru sine, sau dacă valoarea e valoare numai pentru că produce o satisfacție... În teoria aceasta rolul hotărâtor îl are ideea despre stările prefigurate, de satisfacție inconștientă. Un fapt, o operă, o structură, sunt declarate pe temeiul unei asemenea stări prefigurate, inconștiente, drept bunuri sau valori obiective, existând ca atare, indiferent dacă este sau nu vre-un subiect care să ia act de ele”[11].

Astfel, opera de artă apare din cadrul iluminat al conștiinței ca bun sau ca valoare, fie obiectivă, fie autonomă sau absolută. Valorile polare constituie, în cadrul artei, astfel de valori.

3. Cel de al treilea mod de iluzionări finaliste este pentru filosof cel mai interesant și cel mai paradoxal, vizează nu doar procesul de obiectivare a valorilor, ci și un proces de adevărată transformare a lor și acest fenomen e în legătură cu valorile stilistice.

Reamintim că, în planul cunoașterii, subiectul uman individual este înfrânat de la o cunoaștere absolut pozitivă și nelimitată prin „cenzura transcendentă”, iar în planul creației prin „frânele transcendente”. Drept urmare orice revelare a misterului capătă un aspect metaforic și stilistic, de ordinul unor rânduiești și finalisme metafizice. Pe plan axiologic, acestor rânduiești le corespunde o rânduială numită de către filosof „conversiune transcendentă”.

Categoriile stilistice îndeplinesc în cadrul logicii blagiene un rol dublu: ele sunt mijloace prin care subiectul uman individual „sparge” perdeaua de factori izolatori dintre sine și Marele Întreg al existenței. În al doilea rând, ele constituie mijloace de „înfrânare” a subiectului în procesul de cunoaștere desăvârșită a Absolutului.

Lucian Blaga încearcă să demonstreze că puterea creatoare a omului este, în ultimă instanță, nelimitată. În procesul de constituire a valorilor rolul de „înfrânare” al *categoriilor stilistice* este anulat, iar *limitele* sunt transformate în momente pozitive sau valori categorice care se afirmă în cadrul conștiinței.

Am putea spune că argumentarea lui L. Blaga nu este ireproșabilă, deoarece procesul de conversiune a valorilor este postulat, dar neexplicat. Există totuși o motivație ontologică a conversiunii valorilor. „Există, așadar, nu numai o rânduială metafizică, ci și întocmiri adânci, o serie de dispozitive finaliste, care garantează realizarea acestei rânduiești. Conversiunea transcendentă a limitelor categorice în valori pozitive este o asemenea întocmire: ea face o anumită rânduială cosmică, în care acționează omul, să se realizeze cu un maxim de randament”[12].

În acest mod, „omul, privit ca nod cosmic în cadrul unei țesături cosmice, apare ca ființă privilegiată în univers”[13]. Prin încrederea nelimitată a puterii de creație a omului L. Blaga recunoaște izomorfismul care apare în structura contradictorie a subiectului și structura contradictorie a obiectului. Ca rezultat apare consecința necesară a modului ontologic specific uman. *Conversiunea transcendentă* exprimă, în plan axiologic, o întocmire ontologică. Prin mijlocirea ei omul se integrează în rosturile sale creatoare.

Filosoful reamintește de propria concepție metafizică potrivit căreia categoriile abisale au în marea rânduială în care suntem angajați un rol izolator, limitativ, aproape negativ. Printr-un proces secret, însă, aceste categorii abisale sunt prefăcute, în cele din urmă, în momente pozitive, în valori categorice, care se afirmă ca atare, în cadrul conștiinței producându-se astfel nu numai o obiectivare a valorilor, ci și o adevărată conversiune. Ceva limitativ se prefăcă în ceva pozitiv. Prin conversiunea transcendentă, limitele subiectului creator sunt prefăcute în valori pozitive ale acestuia, fenomen ce-și are rațiunea sa de a fi în interesul general uman.

Prin analiza și concluziile la care ajunge, L. Blaga s-a detașat de concepțiile metafizice anterioare care priveau valorile ca expresie a voinței divine sau ca idei platonice, demonstrând că există și o altă deducție a valorilor cruciale și că aceste valori sunt pozitive nu ca reflex al unei transcendente sau voințe divine, ci fiindcă prin ele se salvează centralismul existenței. „Deși limitative, aceste valori reprezintă un ce pozitiv, fiindcă ele sunt un compromis subtil și rodnic între tendința cea mai secretă a noastră, tendința spre revelarea misterului și tendința Marelui Anonim de a-și apăra poziția centrală”[14].

În concepția blagiană conversiunea transcendentă este un fapt al existenței umane, o măsură a Marelui Anonim de aceeași natură ca și cenzura transcendentă. În esența sa, conversiunea transcendentă reprezintă o întocmire optimă, deoarece îl ferește pe om de un pesimism demoralizant și anihilant de care ar fi cuprins în cazul că omul ar fi stăpânit de ideea că valorile stilistice ale artei și culturii ar fi în sinea lor ceva negativ și deci o

limitare. „Datorită conversiunii transcendente a limitelor, în valori pozitive într-un spirit realist, omul se integrează de la sine și cu toată intensitatea în destinul ce i sa dat. Dacă prin cenzura transcendentă se creează o condiție prealabilă pentru destinul creator al omului, prin frânele transcendente (categoriile abisale) se garantează permanența acestui destin, iar prin conversiunea transcendentă se asigură intensitatea și randamentul maxim al acestui destin” [15].

Constatăm astfel că concepția lui Lucian Blaga este o concepție eroică despre lume și viață care ne înaintea o definiție a omului ca ființă unică în lume. Deducția metafizică a valorilor, al cărei obiect îl constituie valorile-terminus, legitimează valorile fie ca valori obiective, fie ca valori autonome, fie ca valori absolute, recunoscându-le ca expresii ale unor raporturi dintre om și lumea obiectivă. Prin ea filosoful se opune atât obiectivismului, cât și subiectivismului valorilor.

În opoziție cu alte deducții, în care omul este măsura valorilor sau în care valorile sunt măsuri ale omului, L.Blaga conturează procesul unei deveniri a valorilor în care antinomia om-valoare se afirmă și în care omul creează valorile și se creează prin valori. Prin deducția metafizică a valorilor, care este fondată pe un izomorfism dintre structura contradictorie a insului uman și structura contradictorie a mediului obiectiv existent al omului, este posibil saltul de la limitele în domeniul cunoașterii, culturii și valorilor la libertatea de creație nestânjenită, permanentă, nelimitată. Cunoașterea, cultura și valorile își găsesc identitatea lor generică într-o întemeiere ontologică.

Concepția blagiană are rădăcini idealiste romantice, voluntariste, psihologice, fenomenologice, naturaliste și pragmatiste. Ea este o contribuție la o mai profundă înțelegere a omului ca ființă singulară în univers, dar creativă a unui ansamblu de valori ce-i atestă unicitatea în lume.

Sistemul filosofic a lui Lucian Blaga încununează o împletire între gândirea conceptuală și gândirea mitică, în plan metafizic are loc încoronarea teoriei cunoașterii, culturii și valorilor, ceea ce este un mod nou de filosofare și o nouă filosofie pusă în slujba omului. Prin această înțelegere Lucian Blaga dovedește că filosofia – și, în mod special metafizica – nu are doar rosturi teoretice, ci este rostul rosturilor în ansamblul creației umane.

Note:

1. Blaga L. Despre conștiința filosofică. - Editura Facla, București, 1974, p.30.
2. Popescu I.M. O perspectivă românească asupra teoriei culturii și valorilor. Bazele teoriei culturii și valorilor în sistemul lui Lucian Blaga. - Ed: Eminescu. București, 1980, p.289.
3. Blaga L. Știință și creație. Trilogia valorilor I. - Ed: Humanitas. București, 1996, p.216.
4. Vianu T. Estetica.- Editura pentru Literatură. București, 1968, p.10.
5. Blaga L. Artă și valoare. Trilogia valorilor III. - Ed: Humanitas, București, 1996, p.119.
6. Blaga L. Artă și valoare. Trilogia valorilor III. - Ed: Humanitas, București, 1996, p.182.
7. Blaga L. Artă și valoare. Trilogia valorilor III. - Ed: Humanitas, București, 1996, p.162.
8. Blaga L. Artă și valoare. Trilogia valorilor III. - Ed: Humanitas, București, 1996, p.183.
9. Blaga L. Artă și valoare. Trilogia valorilor III. - Ed: Humanitas, București, 1996, p.183.
10. Popescu I.M. Op.cit., p.305.
11. Blaga L. Artă și valoare. Trilogia valorilor III. - Ed: Humanitas, București, 1996, p.188.
12. Blaga L. Artă și valoare. Trilogia valorilor III. - Ed: Humanitas, București, 1996, p.190.
13. Popescu I.P. Op.cit., p.309.
14. Blaga L. Artă și valoare. Trilogia valorilor III. - Ed: Humanitas, București, 1996, p.189.
15. Blaga L. Artă și valoare. Trilogia valorilor III. - Ed: Humanitas, București, 1996, p.190.

SIMILITUDINI ȘI DISIMILITUDINI ÎN EVOLUȚIA ȘTIINȚELOR SOCIALE

This paper describe the emergence and the development of social sciences. Also it contain a study about the classification into social and humanities sciences and their correlation with natural sciences. Social sciences are the field of sciences concerned with the studies of the social life of human groups and individuals, including, economics, political science, law, social studies, sociology, anthropology etc. The humanities are academic disciplines which study the human condition, using methods that are largely analytic, critical, or speculative, as distinguished from the mainly empirical approaches of the natural and social sciences. Examples of the disciplines related to humanities are languages, literature, history, philosophy, religion and arts. Additional subjects sometimes included in the humanities are anthropology, area studies, communications and cultural studies, although these are often regarded as social sciences. This is followed by the discussion of the criteria of division into humanities and social sciences. There are some points of view in this sense according to the subject the method, the subject and the method at once, research programs is presented. Other discussions of these sciences are also presented.

Știința este o sferă de activitate a omului, funcția de bază a căreia reprezintă elaborarea și teoretizarea cunoștințelor despre realitatea subiectivă și sistematică. Ea include în sine atât activitatea de a obține noi cunoștințe, precum și rezultatele acestor activități.

În general, apariția științei se raportează la sec. VI î.e.n. și este legată de apariția în Grecia Antică a primelor sisteme teoretice ale lui Thales din Milet și Democrit.[1] La Aristotel deja remarcăm divizarea științei în fizică (natura), etică (societatea) și logică (gîndire). Iar în sec. XVII Bacon F. clasifică știința în istorie, poezie și filosofie. Bazele mai moderne de clasificare a științelor fiind impuse de Saint-Simon K., ulterior Comte A., în sec. XIX a sistematizat ideile acestuia.[2] În prezent, clasificarea științelor reprezintă o problemă a filosofiei, deoarece pentru a putea aprecia unitatea și diversitatea științelor este necesar de a face o distincție clară între metodele științei, pe de o parte, și tehnicile, instrumentele și procedeele de cercetare științifică, pe de altă parte. Știința întotdeauna s-a aflat într-o legătură inseparabilă cu filosofia. Conceperea filosofică a rezultatelor științelor au căpătat o valoare de cultură începând cu sec. XVII, atunci când știința a început să se transforme în fenomen social ce penetrează toate domeniile de activitate umană. Doar în a doua jumătate a sec. al XIX-lea problemele filosofice și metodologice ale științei se transformă într-un domeniu separat, de sine stătător al cercetărilor.

În acest context, analizînd istoria încercărilor de clasificare a științei, remarcăm că din diferite motive s-au conturat două mari domenii științifice: științele naturii și științele social-umane. La rîndul său în acest studiu ne-am propus o abordare sociologică a problemelor legate de formarea științelor sociale și totodată corelația acestora cu științele umane și cele ale naturii.

În general, științele atât ale naturii, cât și cele sociale, s-au constituit și există în calitate de laturi funcționale ale cunoașterii. Acumularea de informație a determinat progresiv lărgirea sferei de cuprindere a programelor analitice cu noi discipline de studiu, diversificarea limbajelor reflectându-se într-o diversificare epistemologică corespunzătoare. Totuși, nivelul științific al cunoașterii se află la o fază relativ recentă în

evoluția spiritualității, multă vreme cunoașterea fiind grevată de cunoașterea comună, adică tributară speculațiilor, subiectivității și spontaneității.

Cunoașterea, ca și oricare activitate omenească, se organizează în baza legităților socio-culturale dirijate de scopuri și idealuri concrete. În toate epocile, în această sferă persistă un motiv supracultural și suprauniversal: de a obține cunoștințe despre caracteristicile obiective ale lumii, poziția din care omul trebuie să privească asupra universului și locul lui în structură.[3] În această ordine de idei, cunoștințele științifice sociale sunt caracterizate ca tipul cunoașterii despre societate, fiind cel mai obiectiv și apropiat de științele naturii ce studiază legile funcționării și dezvoltării unor sfere sociale separat și a societății integral, legitățile obiective ale dezvoltării sociale. Cu alte cuvinte, descrierii și explicării în aceste științe este supus numai ceea ce are sens de generalitate și este cuprins în forma înțelegerii.

În context, chiar de la început considerăm important de a diferenția noțiunile „cunoștințe sociale” și „științe sociale”. Conținutul primei sintagme include rezultatele cercetărilor științifice, dar nu se reduce la acestea, deoarece presupune și alte forme de creație în afara științei. În ceea ce privește științele sociale, acestea se limitează numai în cadrul activității științifice și care, de fapt, va constitui obiectul analizei în continuare și primul pas în această direcție este analiza genezei conceptului „științe sociale”.

Astfel, în diferite timpuri, științele sociale au fost identificate ca științe despre morală, despre spirit, despre cultură, despre om, sociologie și în ultimă instanță - științe sociale.[4]

Termenul „științe morale și politice” (*sciences morales et politiques*) se atestă la sfârșitul sec.XVIII- începutul sec. XIX în Franța, iar în Anglia în prima jumătate a sec al XIX-lea a fost răspândit termenul „științe morale” (*moral sciences*).

Savantul german Dilthey W, un timp îndelungat, a utilizat expresiile „științe politico-morale”, „științe despre om”, „științe despre cultură”, „științe despre societate”. Însă în lucrarea sa *Introducere în științele despre spirit* acest termen a fost definitivat prin „științe despre spirit”. Termenul „științe despre spirit” (*Geisteswissenschaften*) în Germania a avut o răspândire largă începând cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea, care a început să circule pentru a desemna aceste științe în opoziție, în primul rând, cu științele naturii. Disciplinele reprezentative pentru *Geisteswissenschaften* au fost considerate disciplinele istoria, filologia, estetica, etica, sociologia și disciplinele juridice. Psihologiei i s-a atribuit o poziție intermediară între „științele naturii (*Naturwissenschaften*) și științe despre spirit (*Geisteswissenschaften*)”. Drept corespondent pentru termenul *Geisteswissenschaften* se utilizează astăzi, în mod curent, în engleză termenul „humanities”, iar în franceză termenul „sciences morales”. Concomitent, în Germania nu a lipsit o altă expresie „științele istorice” (*historische Wissenschaften*). În acest sens, savanții Windelband W., Stammler R.susțineau că științele se divizează în științe istorice, care descriu fenomenele unice (ideografice), științe despre spirit și cele ale naturii.

Expresiile „științe despre spirit” și „științe despre om” au intrat în uz și datorită traducerii lucrării savantului Mill G. *System of Logic*, reprezentând un aspect logic al “științelor morale”. Rickert H., susținea că „științele despre spirit” se referă la activitatea omului și rezultatele acestuia în acea măsură în care sunt determinate de anumite valori, intenții, scopuri, norme, dorințe, percepții sau idei. Aceste științe sunt orientate spre căutarea bazelor unei raționalități originale, ordinii vieții oamenilor, unite în cadrul statului, dreptului, moralității, religiei, filosofiei, învățămîntului, științei, tehnicii, limbii, susține savantul.[5]

Un alt termen - „științe despre cultură” (*Kulturwissenschaften*), adesea folosit la singular, a fost răspândit în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea datorită teoriei culturale neocantiane și care treptat a înlocuit formula „științe despre spirit”. În acest context chiar Rickert H., în una din lucrările sale, a propus înlocuirea termenului „științe despre spirit” cu „științe despre cultură”. [6] Bazată pe înțelesul specific al obiectelor culturale, divizarea științelor în cele despre natură și cultură exprimă cel mai bine interesele opozite, care divizează savanții în două lagăre și de aceea distincția pare a fi în stare de a modifica divizarea tradițională în științe despre natură și spirit. Lărgind înțelesul nostru despre cultură încît să înglobeze întreaga istorie concomitent și fenomenele care favorizează sau împiedică dezvoltarea culturii, care vor cuprinde în sine toate obiectele științei și religiei, jurisprudenței, istoriei, filologiei, economiei politice etc., astfel toate „științele despre spirit”, cu excepția psihologiei, susține savantul.

În vederea celor menționate, observăm, că la sfîrșitul sec.XIX- începutul sec.XX divizarea în „științe despre natură” și „științe despre cultură” a devenit destul de răspîndită. În paralel cu aceasta în literatura anglo-saxonă din a doua jumătate a sec. al XIX-lea atestă utilizarea altui termen - „științe sociale”. Pentru prima dată, termenul „știința socială” a fost folosit la singular de către Emmanuel Joseph Sieyès în 1789, care sub influența lui Comte A. începe să fie utilizat substituind termenul „sociologia”. Ulterior, începînd cu sfîrșitul sec. al XIX-lea și pînă în prezent acestui termen îi este caracteristic pluralul, care limitează ambițiile sociologiei. [7]

Remarcăm faptul că și în fosta URSS, pentru desemnarea științelor despre societate și om era utilizată, de regulă, noțiunea de „științe sociale” (общественные науки). Această terminologie a fost utilizată în majoritatea documentelor oficiale a anilor 50-90 ai sec.XX.

În prezent, însă, unii savanți din Rusia, spre exemplu Fedotova V., utilizează termenul „științe social-umane. [8] Considerăm în acest sens, că chiar termenul „social-uman” ne arată două modele de cunoaștere, astfel că acest termen fixează nu legătura, ci deosebirea.

De fapt, problema corelației cunoașterii sociale și umane a fost obiectul unor discuții permanente, însă situația formării sociocunoașterii științifice a segregat pe de o parte - științele sociale, orientate spre studiarea structurilor, legăturilor generale și legităților, pe de altă parte – cunoștințele umane cu stabilirea la o descriere individuală concretă a fenomenelor și evenimentelor vieții sociale, interacțiunea între oameni.

În această ordine de idei, considerăm că din toate denumirile istorice noțiunea „științe sociale” este mult mai preferată, deoarece anume ideea socialului reprezintă instrumentul de bază al analizei și în același timp epistola acestor științe, respectiv acea verigă care le leagă de evoluția intelectuală a sec. XX. Este important și faptul că în prezent, această terminologie este foarte apropiată de terminologia stabilită în literatura științifică din întreaga lume. În publicațiile UNESCO, precum *Dicționarul științelor sociale* și *Enciclopedia științelor sociale*, noțiunea „științele sociale” este utilizată anume în sensul dat. De asemenea, în *Dicționarul sociologic din Oxford* este menționat faptul că „știința socială” este utilizată pentru desemnarea „cercetărilor relațiilor societății și oamenilor” care se înfăptuiesc în științele sociale, sociologie, psihologia socială, știința politică, geografia economică, istorie. O listă mai detaliată include și jurisprudența. [9]

Interpretarea genezei conceptului de științe sociale nu poate fi dispersat de studiul privind formarea științelor sociale în calitate de domeniu științific. În acest context susținem ideea savantului rus Stepin V., că la baza formării științelor sociale identificăm atît premise social-culturale, cît și anumite mecanisme de formare a acestor științe. [10]

Astfel, științele sociale, precum și alte domenii ale științei, au avut izvoarele sale încă din antichitate în cunoștințele acumulate despre om, în modalități diferite ale comportamentului social, condiții de reproducere a unor sau altor comunități sociale. Sistematizarea acestor factori și explicarea lor o perioadă îndelungată se efectua prin intermediul schemelor sociofilosofice. Aceasta mai degrabă a fost preistoria științelor sociale. Ceea ce ține de istoria propriu-zisă a acestor științe, se constată că a început destul de târziu, în secolul XIX. Formarea disciplinelor sociale a avut loc în epoca industrializării, completând marea revoluție științifică, care a dus la apariția științei organizate pe discipline, când în cultura civilizației tehnogheene s-au conturat mai concret atitudinile față de diferite calități omenești și fenomene sociale, ca obiecte de dirijare și reorganizare. Atitudinea față de oricare din fenomenele cercetate și procese ca obiecte care se supun anumitor legități, reprezintă una din condițiile indispensabile ale metodei științifice de cunoaștere, respectiv și celei sociale.

Anume în epoca industrializării atitudinea obiect-disciplină față de om și societate devine dominantă în cultura tehnogenă. În această perioadă se conturează definitiv statutul prioritar al „relațiilor dependenței materiale”, care supun și limitează domeniul „relațiilor dependenței personale”, reprezentând baza organizării vieții sociale în societățile tradiționale. Factorul principal al schimbării priorităților socioculturale a devenit dezvoltarea atotcuprinzătoare a relațiilor marfă-bani, când piața capitalistă transforma diferite calități omenești în marfă, având un echivalent bănesc. K. Marx., a fost unul dintre primii care a analizat procesele și urmările sociale, incluzând calitățile omenești în sistemul relațiilor de capitalism dezvoltat. El a interpretat aceste procese ca înstrăinare, dând naștere la puterea socială necontrolată de om și care transforma oamenii în obiecte ale manipulării sociale.

Aceleași gânduri au fost descrise mai târziu de G. Simmel pornind de la ideea lui Marx, el a dezvoltat concepția sa filosofică a banilor, în care o atenție sporită a acordat aspectelor social-psihologice ale relațiilor financiare, influenței lor asupra vieții spirituale a oamenilor. Banii erau priviți de Simmel nu numai ca un fenomen al vieții economice a societății, ci ca un mijloc universal de schimb, care determină caracterul relațiilor și comunicării în cele mai diverse sfere ale activității omului. Simmel și-a expus gândul despre rolul simbolic al banilor și funcționării lor ca un fenomen cultural special intermediind relațiile oamenilor. Mai târziu aceste idei au fost dezvoltate de T. Parsons [11]

Comentînd cartea lui Simmel *Filosofia banilor*, psihologul francez contemporan S. Moscovici spunea că Simmel nu a descoperit banii, însă el primul a cuprins în întregime filosofia culturii născută de bani și primul a formulat integral teoria puterii lor”. [12] Această putere apare în diferite sfere de activitate ale existenței omenești. Ea a fixat distanța dintre obiectul și consumul lor de om.

După K. Marx și G. Simmel această idee a fost dezvoltată de M. Weber în cadrul concepției sale despre spiritul capitalismului. Weber accentua în special rolul idealului activității raționale în apariția funcționării civilizației noi, care s-a născut în epoca Renașterii. Acest ideal presupunea un tip special de raționalitate bazat pe principiile obiectivității, ordinii legale, planificării și estimării. Noua raționalitate se includea în cele mai diverse sfere ale activității omului, organizînd economia, dreptul, știința, arta și viața oamenilor.

Astfel de practici și discuții formau și fortificau noua atitudine față de individ ca obiect studiat, descris și ajustat anumitor reguli. Gânduri asemănătoare s-au înrădăcinat în culturile universale ale lumii întregi, în înțelesul omului și existenței sale sociale, creînd premise pentru apariția științelor sociale.

În acest sens este vorba despre premisele, baza social-culturală specifică, care a stimulat apariția acestor științe. Premisele au creat posibilitatea formării acestora, iar realizarea acestor posibilități a fost legată de răspîndirea închipuirilor și metodelor elaborate mai devreme în direcția cercetării unei sfere noi și formării bazelor științelor sociale.

Formarea bazelor științelor sociale este influențată activ de cunoștințele despre natură, dezvoltate către acest timp. Această influență s-a realizat ca o serie de „transplanturi paradigmatică” din domeniul științelor despre natură. Un rol hotărîtor în faza inițială a acestui proces l-a avut mecanica, considerîndu-se cea mai dezvoltată știință în sec.XVIII - începutul sec. XIX. Imaginea lumii mecanice în această epocă îndeplinea funcții nu numai fizice, ci și natural-științifice și general-științifice.

Desigur, examinarea obiectelor sociale în calitate de sisteme mecanice simple prezenta în sine o mare ușurare. Aceste obiecte aparțin unei clase complicate, care dezvoltă sisteme incluzînd omul și cunoștințele lui. Ele necesită metode speciale de cercetare, însă, pentru a elabora astfel de metode, știința trebuia să parcurgă o cale lungă de dezvoltare.

Un exemplu tipic a unui astfel de proces erau ideile lui J.Mettrie și P.Holbach despre natura omului și societății. Avînd ca bază ideile dezvoltate în imaginea mecanică, ei au folosit activ analogiile mecanicii în vederea explicării evenimentelor sociale și discutării problemelor omului ca ființă naturală și socială.

O strategie asemănătoare de caracterizare a omului este observată și în perioadele ulterioare de dezvoltare a cunoștințelor, de exemplu, în concepțiile sociale ale lui K. Saint-Simon. Acesta remarcă că „progresul intelectului uman a ajuns pînă la aceea că cele mai importante judecăți despre politică pot și trebuie să fie scoase la iveală nemijlocit din percepțiile obținute în științele superioare și în domeniul fizicii”. [13] După părerea savantului, legea atracției universale trebuie să devină baza unei filosofii noi, care la rîndul său să devină o știință fundamental nouă despre politică. „Puterea savanților europeni, scria el, - uniți într-o corporație comună, axați pe filosofia bazată pe ideile atracției, va fi enormă”. [14]

În esență, au fost exemplificate într-o anumită măsură analogia dintre existența atracției corpurilor naturale și atracției oamenilor unul față de altul, datorită faptului că omul este examinat ca o parte a naturii, deși are unele deosebiri, dar care totuși se supune principiilor generale ale mișcării formulate în mecanică.

La rîndul său, pentru formarea științelor este nevoie de anumite baze. Potrivit părerii lui V.Stepin, bazele științei funcționează în calitate de program de cercetare, care determină direcționarea unor probleme concrete și alegerea metodelor pentru rezolvarea lor, asigură sistematizarea cunoștințelor acumulate și includerea lor în grupul transmisiilor culturale. [15] Formarea lor apare ca un indicator original de apariție a unei sau altei științe ca sferă autonomă și specifică cunoștințelor științifice.

În acest context, bazele componente ale formării științelor sociale includ:

1. Realitatea socială, care formează o structură sistemică integră a percepției obiectului cercetării sociale;
2. Sistemul idealurilor și normelor cercetării (explicației și descrierii, argumentării, fondării, formatării și aranjării cunoștințelor);
3. Bazele filosofice, care asigură contopirea imaginii realității sociale (schema obiectului), idealurile și normele cercetării socioumane (schema metodei) cu bazele valorice ale culturii în perioada istorică respectivă.

Problema specificității și autonomiei metodologice a științelor sociale constituie subiectul unei discuții și controverse care a fost susținută atât de filosofii științei, cât și de reprezentanții eminenți ai disciplinelor sociale. În cadrul acestei discuții pot fi distinse trei perioade:

- 1) Perioada de aproximativ un secol, începând cu mijlocul sec. XIX și până în deceniul al treilea al secolului XX, aceste discipline s-au caracterizat prin apariția unor teorii de mare anvergură, adevărate sisteme care caută să cuprindă fenomenele cele mai esențiale ale domeniului, explicându-le rațional, adică subsumat principiilor pe care teoria respectivă le stabilește. Apar teorii alternative, care încearcă fie explicarea acelorași fenomene, dar pe alte baze principiale, fie selecționând alte fapte ca importante, care necesită o întemeiere mai profundă, prin inserarea lor sub alte legi și principii, formulate pentru prima oară tocmai de teoria în cauză. Principiile de bază și legile formulate de diferite școli practic nu pot fi determinate. Acestea diferă unele de altele în toate dimensiunile lor: în legile și principiile pe care le stabilesc, în criteriile metodologice la care fac apel spre a-și susține teoriile.
- 2) Perioada care începe în deceniile trei - patru ale sec. XX, continuând până în prezent, se caracterizează prin întărirea tendinței empiriciste de a deveni dominantă; însă tocmai înțelegerea acestei tendințe, care a obținut cu timpul întreaga cercetare în orbita ei, necesită o analiză mai profundă și o corelare mai amplă cu dezvoltarea logicii științei. Perioada respectivă coincide cu hegemonia, pe plan epistemologic, a pozitivismului școlii de la Viena, la început, apoi cu influențele simultane ale orientărilor lui Carnap și ale lui Popper. În această perioadă au fost elaborate, cele două sisteme metodologice ale testării și selectării teoriilor, care în general au ținut cont de succesele științelor naturii.
- 3) Cea de-a treia perioadă, aflată abia la începuturile ei, este cea actuală. Ea poate fi caracterizată prin apariția unor idei critice privind orientarea empiricistă a acestor discipline, dar aceste idei critice sunt departe de a fi reușit să antreneze o schimbare de direcție în cercetare.

Reieșind din cele expuse, formarea științelor sociale relevă un șir de particularități care, la rândul său, determină formarea programelor de cercetare.

În procesul formării lor apare imediat reflexul formatorilor: sociologi, psihologi etc. Sarcina lor devine descrierea științei pe care ei o formează, definirea ei, caracterizarea obiectelor, metodelor, determinarea direcțiilor de orientare. Desigur, sunt necesare argumente de ce științele sociale nu sunt la fel ca științele despre natură. Însă în condițiile când o știință sau mai multe științe se formează spontan, deseori îndeplinind un rol anumit în activitatea practică (astfel sunt matematica, astronomia, geografia, botanica, lingvistica etc) nu este necesar de a include reflexia, justificând existența lor prin faptul că aceste științe se racordează la cerințele practicii.

O particularitate a științelor sociale sunt obiectele – acestea nu sunt oferite nemijlocit cercetătorului. Anume neevidențierea obiectelor sociale din fenomenele date cercetătorului- texte, fenomene sociale etc., îi impun pe socioumani să folosească metafore noi pentru a „apuca” această realitate specifică. Obiectele disciplinelor sociale în multe cazuri se studiază cu ajutorul obiectelor intermediare, în legătură cu aceasta sunt concreșcute cu multe disciplini ajutătoare noi, multe din care studiază aceste obiecte intermediare.

O altă particularitate importantă a științelor sociale sunt programele metodologice ale acestor științe. Aceasta poate fi explicat prin faptul că obiectele științelor sociale dispun de o altă metodă de „a fi” în comparație cu științele naturii, primele nu sunt evidențiate complet.

Ca rezultat, finalitățile științelor despre societate nu sunt îndreptățite, deoarece nu se cunosc așteptările acestora. Numai prin distrugerea atotcunoașterii știința poate realiza funcția de creare a cunoștințelor noi. F.Hayek compara piața cu știința, acelea unde nu numai că se produc cunoștințe noi, dar se produc neplanificat prin intermediul descoperirii a ceea ce nu putea fi imaginat că există. Aceste cunoștințe nou create se infiltrează în societate în procesul său de dezvoltare. Din aceste considerente funcțiile de bază ale științelor sociale reprezintă critica actualității și problematizarea ei.

Pentru a accentua specificul științelor sociale, în continuare vom supune analizei corelația acestora cu științele umane, pe de o parte, și științele naturii, pe de altă parte.

Către începutul sec.XX obiectul științelor sociale și umane erau considerate libertatea, valorile, arta, spiritualitatea, individualitatea, totalitatea, activitatea vieții, comportamentul. Toate acestea, însă, erau dificil de unificat într-un complex unic de științe. Una din ieșirile din această situație a fost interpretarea științelor umane - ca științe despre om. Deși conceptul „științe sociale” este confundat cu „științele umane”.

La tratarea normelor științelor sociale și umane se evidențiază două părți. Prima presupune identitatea acestora cu idealurile și normele cercetătorilor științelor naturii, a doua - contrapunerea lor. Practica științifică, însă, se dezvoltă între aceste limite.

În acest sens, ar fi necesar de a mediatiza criteriile de divizare a științelor sociale și umane.

1. Divizarea științelor după obiect: științele sociale studiază legitățile sociale generale, structura societății și legile ei, iar științele umane - lumea omului.
2. Divizarea după metodă: științele sociale utilizează metoda explicației, iar la cele umane mijlocul metodologic de bază este înțelegerea.
3. Divizarea științelor concomitent după obiect și metodă. Aceasta presupune că obiectul specific dictează metode specifice.
4. Divizarea științelor conform programului de cercetare.

La distincția dintre științele sociale și cele umane face referire și savantul L.Moscvicev, afirmând, că nu este corect de a unifica sub același termen științele economice, jurisprudența, de asemenea demografia și statistica cu științele despre artă, literatură, cultură și filosofie, deplasând pe al doilea plan deosebirile importante ale obiectului și metodei.[16] Punctul de plecare revine desemnării științelor despre societate și om, ținând cont de esența socială, în acest sens utilizând noțiunile „științe sociale” și „științe umane”. În acest context științele sociale vizează științele despre societate și includ în primul rând științele economice, jurisprudența, sociologia, politologia și istoria. La rândul său, științele umane sunt științele despre lumea spirituală a omului și societății. Aici sunt incluse: filosofia, în legătură cu specificul ei tradițional ca formă a cunoștințelor sociale, psihologia, filologia, arta, cultura. Existența lor este determinată nu atât de obiect, cât de programul de cercetare cultural centrist, care presupune determinarea naturii subiective nemijlocite a obiectului cercetat, dialecticii obiective (ce ține de cunoașterea științifică) și subiective (ce ține nemijlocit de obiectul cercetării).

Aceeași idee poate fi urmărită în literatura de specialitate engleză, care pretinde că ramurile științei care studiază gândirea omenească și relațiile dintre oameni sunt considerate științe umane, în special literatura, filosofia, artele frumoase, istoria etc. [17] și este reprezentat prin termenul „humanities”.

În ultimă instanță, considerăm că anume programul de cercetare determină divizarea științelor sociale de științele umane, deoarece obiectivizării, naturalizării, socializării pot fi supuse cercetarea unor astfel de obiecte ca omul, cultura, istoria, în egală măsură ca și strategia umanistă, evidența caracteristicilor subiective este posibil și datorită examinării domeniilor sociale. Deja la nivelul formării obiectului științei și trecerii de la obiectul real la prezentarea lui în cunoașterea științifică începe să acționeze una din strategiile naturalizării sau umanizării, avînd continuitate în metodă. Obiectul cercetării într-o anumită măsură dictează metoda formării obiectului științei și selectarea metodei, însă nu le determină cu o claritate absolută.

Contrapunerea științelor naturii și celor sociale în acest sens este puțin productivă, deoarece în acest fel este dificil de a evidenția ce de fapt caracterizează specificul cunoștințelor științifice despre societate și om.

Ambele tipuri de cunoștințe științifice au atît asemănări, cît și deosebiri. Asemănarea lor este determinată de faptul că ambele sunt două tipuri diferențiate ale cunoașterii științifice. La rîndul său, deosebirea constă în specificul obiectului și metodei de cercetare.

În științele sociale și umane obiectul include omul, percepția lui avînd un sens omenesc. Fixarea unui astfel de obiect și studierea lui necesită metode și proceduri de cunoaștere speciale. Însă avînd în vedere complexitatea științelor socioumane, obiectivitatea cercetării reprezintă o caracteristică importantă. Determinarea metodelor pentru obținerea cunoștințelor obiective și ridicarea nivelului acestor cunoștințe sunt prezente în orice cercetare științifică, indiferent dacă sunt științe despre natură sau societate și om.

Deosebirile dintre științele sociale și cele ale naturii nu au caracter principal, ci unul gradual. Astfel, examinarea critică a punctului de vedere potrivit căruia posibilitățile limitate de a realiza experimente controlate asupra proceselor sociale ar deosebi principal condiția științelor sociale în raport cu cea a științelor naturii. Pe de o parte, există științe ale naturii care au reușit să formuleze legi și teorii cu o mare putere explicativă și productivă fără a beneficia de aportul procedurilor experimentale. Pe de altă parte, există științe sociale care utilizează pe scară largă experimentele de laborator asemănătoare cu cele din științele naturii. În plus, realitatea socială, ca și realitatea naturală, oferă anumite variații ale condițiilor în care se desfășoară procesele și corelarea dintre acestea; deși variabilele semnificative nu pot fi, în acest caz, manipulate în funcție de necesitățile și interesele cercetătorului, situațiile de acest gen fac posibilă o „cercetare empirică controlată”, care ne oferă informații asemănătoare cu cele pe care le poate oferi experimentul. Între științele sociale și științele naturii nu există deosebiri nete nici în ceea ce privește posibilitățile măsurării. Într-un sens foarte slab al termenului se pot face măsurări în toate disciplinele științifice. Interesul preponderent pentru individual, particular, specific, în opoziție cu orientarea spre desprinderea a ceea ce este general, irepetabil, invariant nu poate opune, științele sociale științelor naturii în ansamblul lor. Putem distinge între științe ce studiază puține obiecte cu multe atribute și științe ce studiază multe obiecte cu puține atribute. [18] O asemenea distincție poate explica anumite deosebiri în ceea ce privește utilizarea sau neutilizarea unor procedee și tehnici de cercetare în diferite discipline științifice, precum și în ceea ce privește frecvența utilizării lor. Linia de demarcație pe care o putem trasa între științe, pe baza acestui criteriu, nu coincide însă cu linia de demarcație între științele naturii și științele sociale. Criteriul amintit distinge mai degrabă disciplinele cu caracter accentuat teoretic de disciplinele care au un caracter descriptiv pronunțat. Ambele tipuri de discipline pot fi

întîlnite astăzi atât în sfera științelor naturii, cât și în sfera științelor sociale. În măsura în care disciplinele sociale, spre deosebire de științele naturii, sunt în majoritatea lor discipline preponderent descriptive, se poate vorbi, și sub acest aspect, doar de o deosebire graduală între științele naturii și științele sociale. Particularitățile cum ar fi că oamenii își modifică comportarea atunci când devin conștienți de faptul că sunt obiectul unei observații sistematice sau că anumite predicții sau informații, în măsura în care devin publice, pot influența considerabil cursul evenimentelor, nu pot fi considerate drept deosebiri de natură între științele sociale și științele naturii.

Astfel, în științele sociale, ca și în științele naturale, noile descoperiri rezultă frecvent dintr-o interacțiune între specialități. La fel ca și conceptul vizat, descoperirile au, prin natura lor, o aplicabilitate mai restrînsă decît metodele sau teoriile. Studiul inexact și primitiv al științelor sociale este explicat prin faptul că noi cunoaștem încă mult prea puțin despre aceste lucruri astăzi.[19]

În final menționăm că în toate științele se caută descoperirile care constituie patrimoniul acestora. Descoperirile noi sunt agregate constant acestui patrimoniu, în așa fel încît teoriile sunt mereu puse în discuție. Descoperirile sunt mult mai frecvente și mult mai semnificative în științele naturii decît în științele sociale. În subdisciplinele experimentale ale științelor naturale se ajunge chiar la anticiparea anumitor descoperiri, ceea ce declanșează o competiție între cercetătorii rivali care doresc să fie primii în verificarea existenței fenomenului sau relațiilor anticipate. Asemenea competiții sunt rare în majoritatea științelor sociale, unde noile interpretări constituie forma cea mai vizibilă a unui avans.[20] Caracteristic însă, pentru științele sociale este includerea proceselor de cunoaștere. Anume în cadrul studierii acestor științe se observă clar dependența cunoașterii de factorul uman [21], iar dezvoltarea lor în continuare depinde de resursele umane și de politica științifică a statului. Astfel, cunoștințele așteptate de la științele sociale au legătură cu funcțiile de bază ale statului, care la rîndul său determină existența acestui gînd.[22]

În concluzie considerăm că științele sociale constituie baza științifică a dirijării societății, rolul cărora este net superior în perioada actuală. Problema principală o constituie formarea omului ca ființă socială, corespunzînd anumitor cerințe condiționate de caracterul societății și producerea unor forme ale organizării sociale, științific argumentate, în care are loc formarea omului ca individ al societății.

Bibliografie:

1. Степин, В.С. Теоретическое знание. - Москва: Прогресс-Традиция, 2000, p. 54–98.
2. Кедров, Б.М. Большая советская энциклопедия 3-е изд. - Москва: Изд. Советская энциклопедия, 1969-1978. Т. 17. p. 467– 330.
3. Филатов, В. П. Научное познание и мир человека. – Москва: Изд. политической литературы, 1989, p.267.
4. Копосов, Н.Е. Что такое критика социальных наук.// Журнал социологии и социальной антропологии.- Москва, 1999, Т2, №3, p.41-56; Копосов, Н.Е. Дюркгейм и кризис социальных наук// Социологический журнал.- Москва.1998, №1-2.
5. Риккерт, Г. Границы естественно-научного образования понятий. - Спб.: Наука, 1997, p.26-27.
6. Риккерт, Г. Науки о природе и науки о культуре. - Москва: Республика, 1998.

7. Копосов, Н. Что такое критика социальных наук. // Журнал социологии и социальной антропологии. – Москва, 1999, Т2, №3, р.41-56.
8. Федотова, В. Социальные знания и социальные изменения. –Москва: ИФРАН, 2001.
9. The Concise Oxford Dictionary of Sociology Ed by G. Marshall Oxford.- New York, 1994 p. 493-494; Webster's New World Dictionary Generated by D Guralmk Oxford, 1975 p. 710.
10. Степин, В. К проблеме становления социально-гуманитарных наук. // Знание в связях социальности. – Екатеринбург, 2003.
11. Parsoncs, T. Systems analysis; social systems // International Encyclopedia of the Social Science. - New York: MacMillan, 1968.
12. Москович С. Машина творящая богов. – Москва: СПб, 1998, р. 455.
13. Сен-Симон А. Избранные сочинения. - Москва : Издательство Академии наук СССР, 1948. Т. 1, р. 212.
14. Ibidem, p. 288.
15. Степин, В. С. О функциях оснований науки, особенностей их формирования и развития. Теоретическое знание. – Москва: Прогресс-Традиция, 2000.
16. Москвичев, Л. Воспроизводство научного потенциала социальных и гуманитарных дисциплин.// Социологические исследования.- Москва, 1998, №5, р.54-64.
17. Webster's New World Dictionary Generated by D Guralmk Oxford, 1975, p. 364.
18. Groot, A, Methodology, Foundations of Inference and Research in the Behavioral Sciences, The Hague – Paris: Mouton,1969.
19. Dogan, M, R.Pahre. Noile științe sociale. Interpretarea disciplinelor.- București: Editura Academiei Române,1993, p.151.
20. Stegmuller, W. Hermeneutik und Wissenschaftstheorie. -Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1978 p.123.
21. Филатов, В. Научное познание и мир человека. – Москва: Изд.политической литературы, 1989, р.206.
22. Бурдые П. Дух государства: генезис и структура бюрократического поля / Пер. с франц. Н.А. Шматко // Альманах Российско-французского центра социологии и философии Института социологии Российской Академии наук.- Москва: Институт экспериментальной социологии; СП: Алетейя, 1999, р.127-166.

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

UN APORT IMPORTANT LA DEZVOLTAREA FILOSOFIEI ȘTIINȚEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Filosofia științei este un domeniu relativ nou, care se dezvoltă, îndeosebi, din a doua jumătate a secolului al XX-lea. Lucrarea *Filosofia Științei: Aspecte metodologice și axiologice*, elaborată la Catedra Filosofie și Politologie a Academiei de Studii Economice din Moldova, coordonatori științifici: conferențiar universitar, doctor în filosofie Tudor Dumitraș; profesor universitar, doctor habilitat în filosofie Petru Rumleanski; recenzenți: profesor universitar, doctor habilitat în filosofie Vasile Țapoc, USM; conferențiar universitar, doctor în filosofie Simion Roșca, ISRI, aduce contribuții importante la dezvoltarea acestui domeniu în Republica Moldova. Autorii studiilor din această lucrare promovează ideea că, deși științele economice sunt foarte importante, fundamentale, nu trebuie subapreciată valoarea științelor socioumane în interpretarea diferitor procese ale contemporaneității. Este argumentată necesitatea umanizării tuturor domeniilor de cercetare și studiu, a învățământului în ansamblu, deoarece doar prin intermediul științelor socioumane putem dezvolta creativitatea, educa calitățile morale și spirituale ale viitorilor specialiști.

Astfel, în articolul *Albert Camus în căutarea moralei* (autor: **Tudor Dumitraș**, conferențiar universitar, doctor în filosofie, șef Catedră Filosofie și Politologie) este întreprinsă încercarea de a răspunde măcar parțial la întrebarea „Cine este Camus?” prin cercetarea modului de interpretare a moralei de către A.Camus și a răspunsurilor date de el. T.Dumitraș menționează în acest studiu că A.Camus se află în căutarea moralei, dar nu a celei tradiționale, bazată pe valorile religiei creștine în numele căreia s-au justificat mai multe nedreptăți, și nici a moralei existențialiste bazată pe „neliniște” etc., nici a celei bazată pe posibila existență a idealității. „Nu spre desăvârșire trebuie să tindem, ci spre echilibru și stăpânire” accentuează T.Dumitraș îndemnul scriitorului și filosofului francez. Lumea creștină contemporană necesită „creștini care rămân creștini” oriunde și oricând, căci nu este normal când un preot se declară anticlerical, ori un filosof se simte jenat de ideile sale. Fiecare om trebuie să fie „Om” la locul său. A sosit timpul să conștientizăm „că omul este ceva mai mult decât câinele” (p.11).

În articol sunt aduse argumente convingătoare pentru a combate caracteristica des întâlnită a lui Camus ca fiind un gânditor pesimist. T.Dumitraș îl apreciază pe A.Camus ca pe un cugetător umanist, clarvăzător, obiectiv și optimist: „Camus caută să fondeze o morală care ar semnifica valoarea omului, dar nu puterea divină care, în principiu, îl diminuează pe om în lupta cu răul. El vrea să promoveze omul ca ființă liberă, demnă de sine, armonioasă cu lumea înconjurătoare” (p.11, 14). Pentru A.Camus Dumnezeu nu există; omul este propriul său salvator! Rezultă că noua morală spre care tinde filosoful trebuie să fie în afara religiei, „trebuie să reflecte năzuințele omului și să se bazeze pe om ca valoare fundamentală” (p.15). Altă certitudine a lui Camus este că lumea e absurdă. Absurdul obține la el un statut metodologic identic cu „cogito”-ul lui R.Descartes. T.Dumitraș evidențiază izvoarele absurdului, după care urmează dezvăluirea logicii absurdului (p.19). Logica absurdului ne duce la concluzia că altă lume decât cea în care trăim nu există. Anume în această lume omul este singurul stăpân. Și cu toate că ea este absurdă, el nu este lipsit de fericire, căci fericirea și absurdul sunt de nedespărțit (p.27). Lupta cu înălțimile pe care omul are a le trece în viață îl face fericit. Anume în aceasta este răspunsul la întrebarea pusă la începutul „Mitului lui Sisif”: „A hotărî dacă viața merită sau nu să fie trăită”.

Revolta este următorul pas în depășirea absurdului, după conștientizarea lui. Revolta permite dezvoltarea căutărilor morale ale omului absurd, orientarea nu numai în lupta împotriva absurdului, dar și căutarea motivării acestei lupte, care face posibilă ieșirea în afara hotarelor unei conștiințe particulare și găsierea valorilor care îi unesc pe oameni.

În studiul *Filosofia științei politice și problema dezvoltării omului în viitor* (autor **Petru Rumleanski**, doctor habilitat, profesor universitar) este expusă esența filosofiei științei politice. Prin prisma filosofiei științei politice autorul analizează problema dezvoltării omului în societatea tradițională și modernă, sunt trasate idei noi cu privire la dezvoltarea omului în societatea postmodernă și în societățile viitoare. Explicând esența filosofiei științei politice, P.Rumleanski menționează că ea „analizează esența științei politice cât și diferite concepții cu privire la politică... cercetează ideile despre politică și valorile politice, natura realității politice, fiind și o abordare critică a ajunșurilor și neajunșurilor politicii existente, având scopul evidențierii posibilităților dezvoltării ei progresive, perspectivelor și căilor de realizare a lor; examinează și înțelegerea, precum și conceptualizarea politicii, părțile ei constitutive, efectivitatea și soarta politicii în general” (p.31). Autorul menționează și caracterul formativ al filosofiei științei politice, care ajută la cunoașterea filosofico-politică a viitorului, îndeosebi în condițiile societății contemporane, contribuind la perfecționarea vieții politice a societății, propunând o abordare dialectică a ei (p.32). Autorul susține că în anii 70-80 a sec. XX, în țările capitaliste industrial dezvoltate, cât și în țările postsocialiste, s-a realizat trecerea la societatea postmodernă pe calea unei revoluții politice, însoțite de o revoluție informațională (p.38). Examinând soarta omului în societatea postmodernă, autorul crede că omul pierde posibilitatea de a influența singur asupra societății, acceptând dominația sistemelor impersonale și aceste tendințe se vor dezvolta și în societățile ulterioare (p.42). În articol se atenționează că societatea postmodernă individualizată e formată din indivizi izolați ce se gândesc numai la ei, prezentând surse ale fragmentării societății; individul are scopuri politice de scurtă durată, se distruge institutul familiei nucleare, se pierde lumea internă a omului (p.42-45).

Concluzia autorului este că dezvoltarea societății atât în țările occidentale industrial-dezvoltate, cât și în cele postsocialiste și în viitor va duce la pierderea din partea omului a controlului asupra proceselor sociale..., la incapacitatea omului de a planifica și a atinge scopuri și strategii vitale de lungă durată..., la distrugerea relațiilor naționale, de clasă și familiale în condițiile unei tot mai profunde „societăți a riscului”.

În studiul *Discursul politic în condițiile societății informaționale* (autor: **Iarion Chistrugă**, conferențiar universitar, doctor în politologie) este abordată problema transformărilor discursului politic contemporan în condițiile societății informaționale. Pornind de la ideea dezmembrării unității ontologice a lumii contemporane, autorul analizează potențialul tehnologiilor informaționale pentru reevaluarea arhitecturii discursului politic în contextul societății informaționale. În viziunea lui I.Chistrugă, cultura a fost și este un factor determinant în formarea discursului politic, iar diversificarea relațiilor culturale, concomitent cu apariția noilor tehnologii informaționale, a noilor mecanisme de comunicare, transformă radical topologia discursului politic contemporan, principiile de comunicare în sfera puterii, formele de socializare și participare politică.

Stabilind modalități de codificare a informației, cultura impune prescripții asupra tehnologiilor și mecanismelor de comunicare, determinând structura și funcționalitatea acestora. La rândul ei și comunicarea influențează în mare măsură

cultura, determinând mecanismele de autoorganizare și autodezvoltare a acesteia. Or calitatea comunicării influențează caracterul interacțiunii diversității culturale a contemporaneității.

Studiul *Cultura politică ca categorie fundamentală a filosofiei politice* (autor: **Galina Țurcan**, lector superior) începe cu menționarea faptului că în perioada de tranziție s-au produs schimbări radicale atât în structurile politice și economice ale țării, cât și în conștiința socială și mentalitatea colectivă. În viziunea autorului, una dintre cele mai însemnate schimbări, care încă se produce, este democratizarea societății; procesul de democratizare necesită schimbării ale culturii politice a cetățenilor și în acest context studierea culturii politice are o importanță majoră. În articol se examinează conceptul de „cultură politică”, esența acestui fenomen și tipurile de cultură politică. Este examinată istoria apariției și dezvoltării conceptului de „cultură politică”, sunt cercetate diferite interpretări ale culturii politice, autorul elaborând definiția acestei categorii. Cultura politică este analizată ca un fenomen, care este, pe de o parte, sferă a culturii generale a societății, iar pe de alta – parte a sistemului politic al societății. Se accentuează că pentru formarea culturii politice a unei țări o importanță mare o au următorii factori: poziția geopolitică a țării, structura socială și politică a țării, caracterul relațiilor sociale, tradițiile politice, particularitățile psihologice caracteristice unui popor. G.Țurcan susține că modelele tipologice ale culturii politice pot fi folosite în procesul analizei sistemului politic al anumitor societăți și pot servi drept criteriu pentru stabilirea nivelului de democratizare a societății, a perspectivelor de democratizare a acesteia.

În articolul *Dezvoltarea conceptuală a abordării sinergetice în domeniul economico-managerial. Globalizarea ca FEI și undele ei* (autor: **Zorina Șișcan**, doctor habilitat, conferențiar universitar) este argumentată actualitatea dezvoltării conceptuale a abordării sinergetice în domeniul economico-managerial. Autoarea menționează că specificul gândirii lui Homo Intelligens, ca strateg și realizator al noii paradigme a integrității socioeconomice și umane, trebuie să devină logica sinergetică, definită de autor drept capacitatea de a gândi polilinear. În articol sunt evidențiate principalele trăsături distinctive ale gândirii sinergetice: polilinearitate, caracter deschis, pragmatism, multidimensionalitate și indicată aplicarea lor în sfera social-economică.

Studiul *Aspecte filosofice și axiologice ale teoriei culturii organizaționale* (elaborat de **Angela Zelenschi**, doctor în filosofie) este consacrat analizei diverselor concepții filosofice, organizaționale, economice, sociale asupra fenomenului culturii organizaționale. Autorul pune în discuție un subiect actual pentru societatea moldovenească, care se confruntă cu anumite probleme în procesul de democratizare a societății și de realizare a unei economii de piață. Reformele promovate înaintează pe primul plan necesitatea reglementării proceselor spontane în scopul adaptării sociumului la noile condiții de existență. Se cere crearea unor noi instituții formale și informale, formularea priorităților valorice atât la nivel de organizații, cât și la nivel social global. Autorul menționează că factorii național-statali și etnici au un rol major în constituirea și funcționarea culturii organizației. Aceasta, la rândul său, se află în dependență directă de ideile fundamentale, valorile, simbolurile și normele de comportament ale societății. În viziunea A.Zelinski, pentru a forma o cultură organizațională eficientă în cadrul societății moldovenești este nevoie de a analiza posibilitățile de dezvoltare, ținând cont de factorul național al culturii organizaționale. Cercetările în domeniul teoriei și metodologiei culturii organizaționale ar trebui să se axeze pe elaborarea unei abordări care ar putea fi

aplicată în practica managerială. Modificarea sistemului managerial în concordanță cu noile tendințe, ce caracterizează actualmente economia mondială, impune, în primul rând, schimbarea culturii organizaționale, deoarece economia de piață se bazează pe un alt sistem de valori. Se pune accent pe participare, spirit de inițiativă, orientare spre acțiune și instruire continuă.

Ștefan Lupan (doctor în filosofie, conferențiar universitar) în articolul *Din istoria eticii și a moralei întreprinzătorului* pune în discuție problema moralei în sfera businessului și constată că capitalismul a cunoscut o perioadă de trei sute de ani fără a manifesta interes pentru morală în activitatea actorilor economici, căci abia din a.1978 apar cercetări serioase în domeniul eticii economice. Scopul lucrării este de a scoate în evidență concepțiile etice ce influențau activitatea economică la începutul erei burgheze. Invocând un șir de autori, ca D.Defoe, C.Helvetius, I.Lametrie, J.-J. Rousseau, B.Franklin, B.Rush, D.Diderot, A.Cooper, autorul constată că etica era încă destul de abstractă și, în mod tradițional, avea caracter individualist. Ș.Lupan consideră că implicațiile moralei religioase în activitatea economică au avut ca rezultat schimbarea configurației religiei și a preceptelor morale, pe primul plan ieșind protestantismul și puritanismul. În articol se menționează că activitatea economică impune trecerea de la teoriile etice abstracte la teorii cu caracter pragmatic, însă acest proces nu înseamnă că se poate neglija studierea lor.

În studiul *Filosofia învățământului: locul și rolul umanizării cunoștințelor în sistemul învățământului universitar contemporan* (autori: **M.Bucaros**, doctor în filosofie, conferențiar universitar, și **R.Samoteev**, doctor în filosofie, conferențiar universitar) este pusă în discuție problema umanizării cunoașterii științifice și dezvoltării spiritualității umane în sistemul de învățământ contemporan. Autorii menționează că specificul științelor umane nu constă numai în statutul lor științific, ci, îndeosebi, în componenta conceptuală, exprimată prin generalizarea, sintetizarea și conștientizarea experienței istorice și morale a umanității.

În studiul dat convingător se accentuează că științele umane, și în particular filosofia, exprimă în esență experiența spirituală a generațiilor precedente. De aceea este foarte important să putem evalua corect și să putem utiliza acest potențial bogat în procesul de instruire. Absolut îndreptățit autorii abordează problema umanizării și a umanizării învățământului, problemă extrem de importantă în condițiile actuale, deoarece propune noi perspective ale învățământului, determină prioritățile procesului de educație și formarea unor noi specialități. Autorii ajung la concluzia că scopul principal al învățământului este umanizarea conținutului tuturor formelor și metodelor de predare. Important este, menționează M.Bucaros și R.Samoteev, să înțelegem că scopul principal al învățământului nu este doar pregătirea omului către o activitate de producere sau de alt tip, nu doar formarea unor specialiști cu studii superioare, ci și a unor personalități cu o gândire creativă care posedă calități înalte spirituale și morale. În legătură cu aceasta crește rolul disciplinelor umanitare, ce contribuie la formarea concepțiilor, idealurilor și valorilor spirituale în cadrul societății.

În studiul *Unele reflecții referitoare la calitatea procesului instructiv-educativ în științele socioumane în lumina filosofiei învățământului* (autori: **Ion Rusandu**, doctor în filosofie, conferențiar universitar, și **Pantelimon Varzari**, doctor în filosofie, conferențiar universitar) sunt examinate unele aspecte privind eficientizarea sistemului instructiv-educativ național în contextul aderării țării noastre la Procesul de la Bologna (19 mai 2005, Berghen, Norvegia). Autorii evidențiază și examinează nivelurile curriculumului național și analizează, în mod special, curriculumul disciplinar (programa

curriculară sau *syllabus*-ul). O atenție deosebită autorii acordă calității implementării setului curricular, Nomenclatorului domeniilor de formare profesională și al specialităților pentru pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior, ciclul I, Planului-cadru provizoriu pentru ciclul I (studii superioare de licență), cercetării științifice universitare. Ei subliniază că în ultimii trei ani de înmatriculare în sistemul învățământului național asistăm la apariția unei situații draconice, când pentru rezolvarea unei sau altei probleme se recurge la așa-numita „terapie intensivă de șoc”, fiind vorba, în cazul nostru, de reducerea drastică a înmatriculării studenților și elevilor în instituțiile de învățământ superior, mediu de specialitate și secundar profesional, inclusiv a absolvenților școlilor medii de cultură generală, liceelor și gimnaziilor amplasate în raioanele de Est ale țării noastre. Aceste și alte probleme sunt examinate din perspectiva dezvoltării durabile a economiei naționale și a învățământului superior în țara noastră. În urma unei analize profunde a problemelor din domeniul filosofiei învățământului autorii ajung la concluzia că în condițiile create adaptarea procesului instruciv-educativ la spațiul european al învățământului superior este singura soluție de rezolvare a problemelor cu care se confruntă sistemul educațional din țara noastră.

Prin această analiză succintă dorim să confirmăm că lucrarea ***Filosofia Științei: Aspecte metodologice și axiologice*** este consacrată unor probleme importante și actuale de filosofie a moralei, filosofie a științei politice, filosofie a învățământului etc., conține argumente convingătoare în favoarea necesității elaborării unor noi metodologii de cercetare a fenomenelor economice și manageriale și este de un real folos pentru profesori, studenți, masteranzi, doctoranzi și toți cei interesați de filosofie, economie, educație și învățământ.

Svetlana Coandă,
doctor habilitat în filosofie, conferențiar universitar

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Conferința Științifică FILOSOFIA ȘI PERSPECTIVA UMANĂ

Filosofia și perspectiva umană - generic sub care și-a desfășurat lucrările Sesiunea științifică consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei, eveniment ce anul curent a ajuns la ediția a șasea. Manifestarea în cauză se înscrie în contextul strategiilor UNESCO, organizație care în 2002 la sesiunea a 169-a a adoptat Strategia în Filosofie. Act strategic scopul căruia rezidă în promovarea ponderii filosofiei în lumea contemporană. În cadrul dezbaterilor asupra strategiei și adoptarea acesteia s-a convenit să se declare anual a treia zi de joi a lunii noiembrie - Ziua Mondială a Filosofiei.

Astfel, începând cu anul 2003, Institutul de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, împreună cu Asociația Filosofilor din Moldova, organizează manifestări științifice consacrate acestui eveniment. Tradițional, la 20 noiembrie 2008, în incinta Academiei de Științe a Moldovei, și-a desfășurat lucrările conferința internațională. Ziua Mondială a Filosofiei pe lângă lucrările conferinței s-a completat cu lansări de carte și o masă rotundă la care și-au dat întâlnire cercetătorii cu experiență și tinerii în ascensiune.

La lucrările Conferinței au participat circa 50 de cercetători din Republica Moldova, România și Franța, inclusiv profesori și studenți ai Facultății Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova, de la Catedra de Științe Socio-umane de la Universitatea Tehnică din Moldova, Catedra de Filosofie și Politologie de la Academia de Studii Economice din Moldova, Catedra Științe Socio-umane de la Universitatea Agrară din Moldova, Catedra Filosofie și Bioetică de la Universitatea de Medicină și Farmacie din Moldova .

Conferința și-a desfășurat lucrările în cadrul a două module: **Filosofia în lumea contemporană; Filosofia și învățământul.**

Masa rotundă
SISTEME POLITICE CONTEMPORANE ȘI MECANISMUL REALIZĂRII PUTERII

La 30 octombrie 2008 s-a desfășurat ședința Mesei Rotunde cu genericul *Sisteme politice contemporane și mecanismul realizării puterii* organizată de Secția de Politologie a Institutului de Filozofie, Sociologie și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei. Drept punct de reper a servit proiectul instituțional al Secției cu tema *Eficientizarea sistemului politic și asigurarea coeziunii sociale în Republica Moldova din perspectiva integrării europene*. La discuție au participat cercetători științifici, doctoranzi, profesori universitari de la unele instituții de învățământ superior din capitală: USM, ULIM, Academia de Administrare Publică pe lângă Președintele Republicii Moldova, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene, Universitatea de Studii Europene din Moldova etc.

Dezbaterile în cadrul ședinței au fost anticipate de raportul științific prezentat de către doctorul în filosofie, conferențiar cercetător, Victor Juc - *Problemele optimizării sistemului politic în societățile tranzitorii*. Unele postulate propuse de raportor au trezit mai multe discuții. Astfel, schimbarea baremului electoral la 6% pentru trecerea candidaților în Parlamentul țării trebuie să ducă la consolidarea sistemului de partide din Republica Moldova. O părere în acest sens a fost exprimată de către doctorul habilitat în științe politice, profesor universitar, Victor Moraru. O alta poziție a fost exprimată de către raportor, care crede că revenirea la pragul de 6% nu va reduce numărul de partide înregistrate în țara noastră, în schimb va ajuta la stabilizarea situației în Legislativ. În timp ce V. Moraru crede că pentru a spori gradul de democratizare e nevoie de redus pragul electoral, V. Juc afirmă că există state democratice cu astfel de bareme și că important este modul în care se realizează guvernarea.

Reprezentanții mediului academic din țara noastră au pus în discuție și alte probleme ce țin de perfecționarea sistemelor politice și de securitate atât din Republica Moldova, cât și din alte state. Ion Rusandu, directorul Institutului, susține că prin organizarea unor mese rotunde cu astfel de tematici se dorește studierea experienței statelor avansate în plan politic și economic în vederea democratizării și dezvoltării social-economice a țării noastre. La rîndul său, Pantelimon Varzari, șeful Secției Politologie, precizează că această reuniune face parte dintr-un ciclu de patru evenimente similare organizate de Institut, care sînt o încercare a mediului academic din Moldova și de peste hotare de a identifica lacunele și avantajele sistemelor politice democratice contemporane, pentru perfecționarea acestora, în special, din spațiul postsovietic.

În cadrul dezbaterilor s-a evidențiat necesitatea aprofundării investigațiilor în vederea definirii resurselor și mecanismului de optimizare a funcționării componentelor sistemului politic și consolidării societății civile din perspectiva integrării europene a Republicii Moldova.

Masa rotundă
FAMILIA ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ:
PROBLEME MEDICO-SOCIALE, DEMOGRAFICE ȘI SOCIOPSIHOLOGICE

La 21 octombrie 2008, în sala Mică a Academiei de Științe a Moldovei, a avut loc masa rotundă sub genericul „Familia în societatea contemporană: probleme medico-sociale, demografice și socio-psiho-logice” organizată de Secția Cercetări Socio-Demografice ale Familiei a Institutului de Filozofie, Sociologie și Științe Politice al AȘM. În cadrul discuțiilor au participat 26 de persoane, inclusiv: academicianul *Serghei Pirojkov* (Ucraina), reprezentanți ai Ministerului Economiei și Comerțului, Ministerului Sănătății, Comisiei Naționale pentru Populație și Dezvoltare, Fondului ONU pentru Populație și cercetători științifici din cadrul AȘM.

Scopul acestei întruniri a fost de a contribui la formarea parteneriatului social în elaborarea politicilor demografice și informarea participanților privind rezultatele științifice obținute în cadrul Secției Cercetări Socio-Demografice ale Familiei.

Discuțiile s-au axat asupra problemelor ce țin de evoluția principalelor procese demografice în Republica Moldova, familia și reproducerea populației, sănătatea reproductivă și planificarea familială, influența migrației de muncă asupra familiei, elaborarea politicilor în domeniul populației.

Doctorul Ion Rusandu, directorul Institutului de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, în discursul său de salut a subliniat faptul că cercetările demografice la etapa actuală capătă o importanță deosebită, avînd drept scop asigurarea analitico-informațională a politicilor în domeniul populației și dezvoltării.

Academicianul Gheorghe Paladi, în cuvîntarea sa, a abordat problema sănătății mamei și a copilului. Dumnealui a menționat că Guvernul Republicii Moldova a întreprins un șir de măsuri orientate spre raționalizarea și optimizarea sistemului de asistență medicală în domeniul planificării familiei și sănătății reproductive. A fost elaborată baza legislativă și au fost lansate programe naționale, educaționale și informaționale, noi forme organizatorice de asistență a gravidelor și nou-născuților, au fost implementate asigurările obligatorii de asistență medicală. În anul 1997 a fost adoptat Programul Național de Perinatologie, Programul Național de Asistență în Planificarea Sănătății Reproductive (pe anii 1999-2003). Toate aceste măsuri au contribuit la reducerea lentă a ratei deceselor materne, mortalității perinatale și infantile, sporirea utilizării contraceptivelor. Însă există încă multe probleme în domeniul sănătății reproducerii: continuă să fie limitat accesul populației la serviciile de planificare a familiei, se înregistrează un nivel înalt al avorturilor. Rata mortalității materne (15,8 decese la 100000 nou-născuți vii în 2007) este de 3-4 ori mai înaltă decât în țările industrial dezvoltate. Deși a scăzut rata mortalității infantile de la 19,0% până la 11,3%, acest indicator, totuși, este de 3-4 ori mai mare decât în țările europene. Evident că în anii următori acesta va crește și mai mult din contul copiilor nou-născuți înregistrați de la 500 grame. Pe parcursul ultimilor 10 ani, sterilitatea a crescut de două ori atîngînd cifra de 16% din numărul total al femeilor de vîrstă reproductivă. Pentru micșorarea mortalității infantile este necesar de a îmbunătăți standardele de viață, nivelul de educație și de cultură al populației, nutriția femeilor gravide și a copiilor, precum și de a perfecționa activitatea centrelor de perinatologie.

Doctorul Olga Gagauz, șef Secție Cercetări Socio-Demografice ale Familiei, a vorbit despre rolul familiei în reproducerea populației. Ea a menționat că în ultimele decenii în Republica Moldova s-a stabilit o tendință continuă de reducere a nupțialității populației, ceea

ce a afectat structura populației conform stării civile: s-a redus numărul de persoane căsătorite și s-a majorat numărului celibatarilor, iar instabilitatea relațiilor conjugale, creșterea numărului de divorțuri a provocat majorarea numărului familiilor incomplete.

Cele mai importante schimbări în sînul familiei sunt legate de scăderea drastică a natalității și orientarea spre modelul familial cu un singur copil. Deși cercetările sociologice demonstrează că în reprezentările populației numărul ideal de copii în familie este de 2,1-2,3, în realitate constatăm o reducere catastrofală a fertilității, care se menține în ultimii ani la nivelul de 1,2-1,3 copii per femeie de vîrstă reproductivă. Specialiștii în materie menționează că dacă rata totală de fertilitate se înregistrează la un nivel mai jos de 1,5, este foarte dificil de a obține creșterea natalității. Renumitul demograf Lutz W., caracterizează această situație ca o „capcană a natalității reduse”. Totodată, situația cînd rata totală de fertilitate se stabilește în limitele de 1,3-1,5 este definită drept „natalitate extrem de redusă”. Evident că Republica Moldova, ca și alte țări europene, a nimerit în capcana natalității reduse.

Prognozele populației elaborate în cadrul Secției Cercetări Socio-Demografice ale Familiei (pînă în anul 2051) demonstrează că în ultimele decenii populația țării va cunoaște o scădere constantă, chiar dacă va reuși de a obține creșterea fertilității. Aceasta se explică prin faptul că în perioada de reproducere vor intra generațiile puțin numeroase care s-au născut după 1990.

Apare întrebarea: Ce trebuie de făcut? Deși pe parcursul a mai multor decenii în majoritatea țărilor europene se practica politica de neimplicare în viața privată, în ultimii ani crește numărul statelor care declară politici demografice pronataliste. În cazul Republicii Moldova, problema ameliorării situației demografice este una dificilă și necesită o implicare multidimensională cu un plan de acțiuni bine definit în trei componente principale: natalitatea, mortalitatea și migrația populației. Numai strategiile complexe, orientate spre rezolvarea acestor trei probleme-cheie pot asigura obținerea dinamicii pozitive în domeniul populației.

Academicianul Serghei Pirojkov și-a împărtășit experiența de instituționalizare a științei demografice în Ucraina, a menționat importanța consolidării capacităților naționale în domeniul populației. Domnia sa, și-a exprimat disponibilitatea de a contribui la stabilirea relațiilor de colaborare dintre Institutul de Filozofie, Sociologie și Științe Politice al AȘM și Institutul de Demografie și Cercetări Sociale din cadrul Academiei Naționale de Științe din Ucraina, în ceea ce privește publicarea articolelor științifice în revistele instituționale atât din Kiev, cît și din Chișinău. Academicianul S.Pirojkov a familiarizat participanții mesei rotunde cu revista „Demografia și economia socială” a Institutului de Demografie și Cercetări Sociale din Kiev, culegerea de lucrări selectivă „Демографичний і трудовий потенціал” (autor S.Pirojkov), care au fost oferite Secției Cercetări Socio-Demografice ale Familiei.

Tînărul cercetător al Secției *Olga Penina* a prezentat rezultatele cercetării privind mortalitatea populației, pe care o realizează sub conducerea F.Mesle și J. Valin de la Institutul Național de Studii Demografice din Franța. Analiza mortalității în profil teritorial-administrativ demonstrează existența unor diferențe mari privind speranța de viață la naștere a populației. În majoritatea raioanelor nordice și în municipiile Chișinău și Bălți valorile speranței de viață sînt superioare celor din zonele Centrale și din Sud pe contul intensității mai reduse a mortalității la populația adultă. De aceea, elaborînd măsurile socio-demografice în domeniul ocrotirii sănătății care au drept scop de a spori durata medie a vieții populației, este strict necesar de a lua în considerare diferențierea regională a intensității mortalității în republică.

Doctorul. Irina Caunenco a prezentat rezultatele cercetării sociopsihologice a familiilor migranților. Ea a menționat faptul că migrația de muncă de lungă durată exercită o influență distructivă asupra relațiilor părinți-copii și asupra relațiilor conjugale: înstrăinarea membrilor familiei, atitudini familiale formale, reducerea atașamentului emoțional al soților, inclusiv al mamelor față de copiii proprii.

Olga Poalelungi, consultant al UNFPA, a spus că rezultatele cercetărilor științifice prezentate au un interes deosebit și pot constitui un suport considerabil în elaborarea politicilor demografice. Ea a subliniat importanța stabilirii și dezvoltării relațiilor de parteneriat între instituțiile de stat, organizațiile societății civile și alți actori sociali pentru a instaura responsabilități instituționale clare pentru evaluarea relațiilor dintre populație și dezvoltare. Datele demografice trebuie utilizate în elaborarea tuturor politicilor și proiectelor naționale.

Doctorul Olga Gagauz a menționat că cea mai mare dificultate cu care se confruntă cercetătorii științifici este lipsa de date statistice necesare, sau caracterul lor fragmentar.

Acad. S.Pirojkov a spus că demografia ca știință nu poate să se dezvolte fără o bază statistică solidă. Când a fost format Institutul de Demografie și Cercetări Sociale din Kiev a fost încheiat acordul cu Departamentul de Statistică al Ucrainei, care se obligă de a oferi date statistice institutului de cercetare în cauză, iar Institutul de Demografie și Cercetări Sociale, la rîndul său, prezintă rezultatele cercetărilor științifice Departamentului de Statistică.

Șef Secție demografie a BNS *Nina Cesnokov* a constatat că posibilitățile tehnice și umane ale secției sunt foarte modeste (2 persoane) și este necesar de a întări sistemul de colectare și procesare a datelor demografice. BNS dispune de baza de date în format electronic privind populația, începînd cu anul 1998.

Doctorul Olga Gagauz a adus mulțumiri BNS pentru oferirea acestei baze de date, subliniind faptul că pentru cercetări demografice profunde este necesar să dispunem de o bază de date în format electronic pentru o perioadă cu mult mai mare. De aceea problema formării unui sistem funcțional de colectare a datelor dezagregate și consolidării bazei statistice este una prioritară.

Acad.Gh.Paladi a menționat că odată cu crearea Comisiei Naționale pentru Populație și Dezvoltare problemele demografice au devenit o direcție guvernamentală importantă. S-a elaborat Cartea Verde a populației în Republica Moldova, în procesul de elaborare este Strategia Națională în domeniul securității demografice. Politicile care vor fi elaborate și acțiunile care vor fi întreprinse în vederea ameliorării situației demografice într-o măsură decisivă vor influența dezvoltarea durabilă a țării noastre. În acest context, schimbul continuu de experiență și colaborarea dintre diferite structuri vor aduce un aport semnificativ în elaborarea politicilor din domeniul populației.